

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS
ZA LITERARNO ZGODOVINO
IN JEZIK

LJUBLJANA
IV. LETNIK, 3-4
1951

VSEBINA

RAZPRAVE

Fran Ramovš: <i>O praslovanski metatoniji</i>	157
Anton Slodnjak: <i>Prispevki k poznavanju Prešerna in njegove dobe. 4. Sonetje nesreče</i>	162
Jakob Kelemina: <i>Langohardski spomini pri Slovencih</i>	177
France Koblar: <i>O Jurčičevih dramatskih načrtih</i>	197
Tine Logar: <i>Obsoško-nadiška dialeksična meja</i>	223
Mirko Rupel: <i>Prispevki k protireformacijski dobi</i>	238
Santeri Ankeria: <i>Rusko маѣмуч</i>	244
Milan Grošelj: <i>Predgr. ѠOPMITE</i>	250

ZAPISKI IN GRADIVO

Pavle Kalan: <i>Ob petdesetletnici Mirka Rupla</i>	251
Rajko Nahtigal: <i>Trenja v ruski lingvistiki</i>	254
Milan Grošelj: <i>Neizkoriščene glose</i>	262
Fran Grivec: <i>Pripombe k Žilju Konstantina</i>	264
Fran Petrè: <i>Začetek korespondence med Vrazom in Safařikom</i>	269
Alfontz Gspan: <i>Med nemško okupacijo cenzurirano Cankarjevo pismo</i>	282
Janez Logar: <i>Ob smrti Janka Šleblingerja</i>	283
Luigi Salvini: <i>Italijani o slovenski kulturi</i>	286
A. Pirnat: <i>Letopis Slavističnega društva</i>	287

KNJIZNA POROCILA IN OCENE

France Bezljaj: <i>J. Hubschmid, Vorindogermanische und jüngere Wortschichten in den romanischen Mundarten der Ostalpen</i>	289
France Bezljaj: <i>Vaclav Machek, Quelques noms slaves de plantes</i>	291
N. Preobraženskij: <i>M. Šolohov-J. Dolenc, Tihi Don</i>	293
F. Bezljaj, F. Grivec, F. Dobrovoljc: <i>Drobna poročila</i>	306

SLAVISTIČNA REVIIJA

Izdajajo

Slavistično društvo v Ljubljani

Inštitut za slovenski jezik pri Slovenski akademiji

Inštitut za literature pri Slovenski akademiji

Urejajo: ANTON OCVRK, FRAN RAMOVŠ, JOSIP VIDMAR

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: ANTON OCVRK, Murnikova 24, Ljubljana

Reklamacije in naročila sprejema Državna založba Slovenije

Tisk Triglavске tiskarne v Ljubljani

O PRASLOVANSKI METATONIJI

Na tem akcentskem pojavu, ki sega vsaj pod konec psl. epohe, je delalo že mnogo piscev in zanj so bile podane različne razlage in domneve. Važno pa je predvsem to, da je doslej bolj ali manj že določeno število besednih kategorij, ki ta proces izkazujejo. Dovolim si kar v začetku opozoriti na razprave, ki so to število dognale in ga skušale obenem tudi pojasniti. Med prvimi je treba omeniti Stj. Ivšiča »Današnji posavski govor« v Radu, knj. 196 in 197, ter A. Beliča, Promene akcenata u praslovenskom jeziku Južsl. Fil. I., dalje njegove Akcenatske studije iz leta 1919 ter Un système accentologique du slave commun v MSL 21; sledi jima Rozwadowski Encyklopedia polska II., 391—431, ter van Wijk, Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme 1923. Prvi predhodniki, ki so opozarjali na izpremembo psl. intonacij, so seveda Pedersen KZ 38, Vondrák KZ in BB ter Šahmatov RFV, letniki 1880, 1890 in 1895, Izv. odt. russk. jaz. III, VI in VII ter Kulbakin Izv. otd. XI. V zgoščeni obliki je podal ta izpreminjevalni proces Lehr-Splawiński, O prasłowiańskiej metatonji 1918, van Wijk, Z powodu metatonji słowiańskiej i baltickiej, Prace of. J. B. de Courtenay. Lehr-Splawiński je podal tudi prvi sistematični pregled kategorij v večjem obsegu ter ga skušal tudi obrazložiti. Kar se tiče obrazložb, je treba še navesti Kulbakina, Akcenatska pitanja, Južsl. Fil. II in sl., dalje Bubrichovo študijo Die Akzentlehre von A. Belić, ZfslPh I., Oštirja Baltoslovanska metatonija, Razpr. Zn. dr. II., Bubrichovo razpravo v RES, VII, in J. Kuryłowicz, Le problème des intonations baltoslaves Roczn. Sl. X. Tudi še marsikak drug prinos približno istih avtorjev pojasnjuje to ali ono vprašanje, tako med zadnjimi Ivšičeva študija, Iz naše akcentuacije i dialekatske problematike, Fil. Zbornik radova 1951, 359—378.

Da smemo na osnovi imenovanih študij definirati psl. metatonijo za pojav, ki v določenih besednih vrstah ali fleksijskih oblikah spremeni prvotno intonacijo, je povsem jasno: 1. prvotni akut v akcentuiranem zlogu se spremeni v novi cirkumfleks: *stári*; 2. prvotni korenski in cirkumflektrani zlog se spremeni v novo akutiranega ali pa preide mesto akcenta na sledeči zlog: *mládi* ozir. *mladí*; 3. oksitona s končnim poudarjenim Ъ in Ѣ postanejo baritona in novoakcentuirani zlog je novoakutiran.

1. Primeri za te spremembe so podani v vseh besednih ali oblikovnih kategorijah; navedemo najprej prvi pojav: *síti*; *sílmi*; *bogáti*; *děla* N. Pl.; *rib*, *orěh(ov)*;

*zdrávje, písánje; part. obát, znála; mlin poleg málin; zabáva poleg zábava; ělověku; ribo Instr. Sg.; měram; lipami; měrax, brátix; bōdem; bāviš; začniva; sup. brát; dēdek; mīška; brātec; bogŭstvo; pobrātīm; vsega skupaj je torej 23 primerov ugotovljenih; za L. Sg. F. (-i), za G. L. Du (-u) sploh ni primerov. Kot izjema od tega pojava ostane samo N. Sg. F. (-ja); *sáje, mréza, máža, káplja, klája* itd.,¹ ki obdrži *staroakutirano* intonacijo in staro akcentuirano mesto neizpremenjeno.*

Pripomniti pa je, da je ta besedna kategorija obdržala celo množico starih oksitonov tudi neizpremenjeno: *duša, konoplja, drožja, sveča*; oksitonezo kažejo tudi rus. *korà*, bolg. *korà*, slov. *mьša* < *missa*. Zato je dovoljeno smatrati *lodьja* za starejšo obliko, iz katere je mogla nastati *ládja* na isti način kakor *králь* s prehodom akcenta s končnega zloga na predhodni zlog. Rus. *gorožà* je zato tudi moglo dati dial. *gorōža*. Samo slovinske oblike tipa *cažáju, voláju*, za katere ima pomoranščina -o, -ω (*ceńó, roló* prim. še *bráco, ksazó*), kažejo na dolžino in nepremaknitev bi z njo govorila za metatonijo; vendar pa te ni, kajti -áj, -ó sta nastala po kontrakciji iz -ьjâ (*lodьjâ* je torej identično z *roló*), kar se je analogično širilo tudi na osnove na -iâ (prim. slovin. *ńézω, wuólω*, gl. Lorentz, *Gesch. der pom. Sprache* 96 in k poudarku ter deklinaciji § 174). Skratka moremo reči, da ima ta kategorija pri korenko cirkumfektirani intonaciji oksitonezo, ki se odpravlja na običajen način, t. j. s preskokom na predtonični zlog, pri čemer se izpremeni intonacija v novoakutirano.

2. Pri prvotni akcentuirani in cirkumfektirani dolžini (ozir. kračini) ostane mesto akcenta neizpremenjeno, intonacija pa se izpremeni v novoakutirano: $\acute{\text{—}} \text{—} > \acute{\text{—}} \text{—}$; ker je dolžina enakšna dvema kračinama, nastanejo še variante $\acute{\text{—}} \text{—} > \acute{\text{—}} \text{—}$ ter $\acute{\text{—}} \text{—}$. Primeri za te izpremembe so v istih besedah in oblikovnih vrstah kot zgoraj pri 1. *mládĭ, gládĭ, jája, lás, gór, súša, kōža, lĭstje, zĕlje, snax, trĕstĕ, hlávka, dánka, žĕnin*; drugo varianto predstavljajo primeri: *vesĕlĭ, jezĕra, jezĕrĕ, kostĕjĕ, bogōvĕ, vesĕlje*, tretjo pa *devĕtĭ*.

Vsem tem primerom stoji ob strani pojav premaknitve akcentskega mesta za en zlog proti koncu besede in novoakcentuirani zlog ima izpremenjeno intonacijo, korenki prvotno dolgi zlog pa se skrajša: $\text{—} \text{—} > \text{—} \text{—}$, tako *mládĭ, mládĭ, tankĭ, tĕnkĭ, drevà, lodьjâ, dubĭ, listĭ; rĕkojĕ* da *rĕkĕ* ali *rĕkĕjĕ, sinmĭ, kostmĭ, lĕzdmĭ, bogĭ, dĕbĭ; rĕkĕx; volcĕx; rĕkŭ, rĕkŭ, trĕšĕš, gostĭšĕ, gorodĕc, cvĕtĕk, moštĕvĕ* poleg *moštĕvĕ*. V mnogih kategorijah je akcent praviloma premaknjen: *dreva, lodьja, rĕkojĕ, snĭjĕgu, gnojĭ, kostĭ, trjasŭ*; drugod je opaziti izpremembo v kvantiteti novega akcentuiranega vokala, podaljšavo; *dubĭ* < *dĕbĕje* je po kontrakciji; isto velja za *rĕkĕjĕ*; posebe pa je treba omeniti še *kostmĭ, bogĭ, rokŭ, dvŭ*, kjer gre za kontrakcijo (prim. *dĕvoju*) ali pa za analogijo (*kostmĭ* preobrazi analogično tudi *bogĭ, volkĭ*).

¹ Primere podajam kar v obliki, ki jo ima slovenščina; dopolnjevanje z drugimi slovanskimi primeri je že po ortografiji jasno.

3. Oksitona premaknejo v teh kategorijah mesto akcenta za polni zlog proti začetku besede in novoakcentuirani zlog dobi od prvotno usmerjene intonacije obratno intonacijo. Primeri: *bělī, gōlī, kráthī, vysōkī, dléta, sēla, svētac, lōnāc, gréh, kōnj, kotŭbŭ, dōbrŭ, rēklŭ, trēsŭ, povrátŭ, potōpŭ, bogóm, tégneš, mlátiš, nōsiš*. Deloma oksitoneza še ostane: *dŭša, konjŭ, cijēnōm*, torej pri oblikah, ki imajo v končnem, sprva akcentuiranem zlogu poln vokal. Zgornji zadnji trije primeri so skupina zase, ker pravzaprav niso oksitonirani (*tégneš, mlátiš, nōsiš*), akcent je na tematičnem vokalu pred končnim zlogom; vendar je primer *tégnešŭ* enakšen primeru *golō : gō-loje*.

Običajna odprava oksitoneze v historični dobi shrv. in slovenščine nam kaže, da je predtonični zlog dobil rastočo intonacijo: *lōpata, vōdē, dúša, nōga*, slov. *nōga* itd., kar je samo po sebi umevno, saj je predtonični zlog uravnaval svojo intonacijo na tonični in intenzitetni višek sledečega zloga, s čimer je pač postal rastoč (prim. čak. *súda, nōgā*). Tako je tudi *bělŭ > bēlŭ* identično z *bělī, vysōkī* in ti zopet s *tégneš, nōsiš*.

4. V posebno kategorijo spadajo razne dvojnice, deloma po obeh oblikah izkazane ali pa je vsaj ena dubleta posplošena: *mŭlynŭ : málin, potōka : potokā, zabāva : zābava, potōp : pŭvod, opōna : opona* itd. Pri teh dubletah gre za vplive kategorije tipa *ōblāst, ōbōd* ali pa za oksitona po točki 3. Zaradi teh vplivov so nastajali novi premiki, ki jih imenujem *sekundarna analogična metatonija*, ki se je celo preko obsega kompozicij pojavila tudi pri simpleksih: *málin, jelēna*.

Zgoraj pod točko 3. navedena skupina so izrazita oksitona, ki so po svojem poreklu 1. prastara — na primer gen. loc. pl., ki so kot taka izkazana tudi v litavščini, dalje part. s sufiksi *-lo, -no, -to-*, adjektiva tipa *belŭ, vysokŭ*, substantiva *selō, koŭŭ, otŭcŭ, potokŭ, rŭkoj-ŭ, tégnešŭ* ali pa tudi 2. sekundarna: posploševanje v sprva baritoniranih oblikah, tako je na primer G. Pl. pri vseh akcentoloških in morfoloških enotah postal oksitoniran po prvotnem tipu *παρρων*, kar velja tudi za L. Pl. in za razna kompozita; nastala pa so tudi 3. nova oksitona po intenzitetni in s tem tudi tonični okrepitvi *determinanta* kot *smiselno* in *pomensko* važnega besednega elementa, kakor pri prefiksih, sufiksih, anaforičnem zaimku, pri dvozložnih končnicah *-amŭ, -ŭja*, ki so v stavčni enoti dobila poseben poudarek, ki je postal poudarek cele besedne enote: *mōldŭjŭ* je prešlo v *moldŭjŭ*, enako *zelŭje, starŭcŭ*. Nič manj kot polovica primerov se tako za *en* zlog podaljša in v tem so svojčas videli vzrok metatonije. Kot nova oksitona, nastala na ta način, se nam izkažejo vse določne oblike adjektivov, vsa gen. pl., vse tvorbe s suf. *-ŭkŭ, -ŭcŭ, -ŭje, ŭja*, in ker je imela vsaka verbalna oblika v stavku dve formi, enklitično in ortotonirano, je tudi tu s prevzemom poudarka s proklitičnih besedic ali s *psihološkim* poudarkom osebne končnice sproti eksistirala vedno tudi oksitonirana oblika, ki je doživela metatonijo.

So pa med zgornjimi primeri tudi takšni, ki ne kažejo oksitoneze, kakor N. Pl. *děla, jája, sěla, jezěra*. Tudi pri nekaterih glagolskih oblikah gre za ortotonirane forme: *gostíšь* je pač iz enklitičnega *gostīšь*, medtem ko predstavlja *nòsīšь* predhodno ortotonirano *noslšь*. V teh redkih primerih gre za analogično sprožitev akcentskega premika, ki so jo izzvali vzporedni kazusi ali enklitične oblike, torej *děla* po gen. loc. *dělih, nòsīšь* po prefigiranem *do-nòsīšь*. Kajti pri prefigiranih glagolih je zopet deloval *psihični* poudarek prefiksa, ki je moral biti kot določilna besedica povzdignjen. Vidimo celo, da je neodvisno od prvotne intonacije prvotno akcentuiranega zloga prefiks potegnil akcent nase: *po-stel'a* je prešlo najprej v *postel'a*, kar imamo v kraškem dialektu kot *postl'el'a* ohranjeno, enako v štokavščini *pòstel'a*, ali običajno je šel v slovenščini poudarek tudi s tega novoakutiranega zloga na prefiks: *pòstel'a* > *pòstelja*; tako preide *gubhnēt* v *gáne*, prefigirano *ab-gubhnēt* pa dá *àbgubnet*, t. j. *ògne*. Ti primeri z dvojno metatonijo so najboljša priča za to, v čem je pravzaprav praslovanska metatonija, namreč v tem, da se s padajočega končnega zloga besede ali akcentske enote prenese poudarek na spredaj stoječi zlog, pri čemer se izpremeni prvotna njegova intonacija.

S tem so nam pojasnjeni *pogoji* za postanek psl. metatonije. Proces izpremembe intonacije pa si je možno obrazložiti na tale način:

1. akut je bil izredno ekspiratoren, intenzitetno močan;

2. cirkumfleks je bil izredno muzikalen, plavajoč in sosednji jaki akut mu je vzel akcent (upoštevaj še de Saussurov zakon, poudarek prefiksov in Šahmatovov zakon). *Determinanta* je imela svoj pomenski poudarek, ki po jačini prevlada cirkumfleks: *molǫjь*; dokler je na primer v *bělь* končni -ь jak, dokler je poudarjen, ni možno misliti na njegovo slabitev, ki datira za gotovo šele iz historičnih dob slovanskih jezikov; pač pa se je ob končnem poudarku izdelovala rastoča intonacija v predhodnem zlogu, ki je težila uravnati svojo linijo na najjačjo poudarjeno točko v besedi: $\overset{\circ}{\circ}\overset{\circ}{\circ} > \overset{\circ}{\circ}\overset{\circ}{\circ}$; ko je bilo to stanje doseženo, je akcent preskočil kot novi akut oziroma kot novi cirkumfleks na sprednji zlog, nakar šele je postal končni -ь šibek.

3. tudi pri akutirani intonaciji korenškega zloga se je vršilo isto uravnavanje kot pri cirkumfektirani, t. j. novi akcent postane novi cirkumfleks; $\overset{\circ}{\circ}$ intenzivni akut prvega zloga postane v naravnavi na akcentsko točko v svojem drugem delu še bolj intenziven, zato je zvišal svojo višino v celoti in s tem tudi svojo jačino; iz $\overset{\circ}{\circ}$ nastane $\overset{\circ}{\circ}$ in po opustitvi, onemitvi začetne nižine $\overset{\circ}{\circ}$ je ostal samo visoki drugi del, ki pa je sčasoma proti koncu slabel in se nižal, dokler ni iz tega akcenta nastal novi cirkumfleks, ki pa obdrži svojo intenzivnost in ekspiratornost: *stárьjь* > *stârĭ*, g. pl. *rybь* > *ryb̂*.

Medtem ko so tipi pod št. 2, 3 in 4 kot oksitonirani (pri korenskem cirkumfleksu) in metatonirani enota zase, čeprav so po rezultatih različni, ker je njihov razvoj zdaj

celoten, zdaj samo na pol dosežen, je tip *stárĭ* smiselno enakšen tipu *mládĭ*, vendar je razvojno dvojnati: a) tudi pri korenskem akutirano akcentuiranem vokalu je nastopila oksitoneza, ki je analogična: nom. pl. n., kompozita; b) sicer pa je akut kot ekspiratoren obdržal akcentsko mesto, pač pa je prešel v novi cirkumfleks: *rybojǫ* ima sicer \wedge , vendar je ta drugače sprožen kot \wedge v gen. pl., kjer ga je rodila analogična oksitoneza. Primer *rybojǫ*, dalje *stárĭjĕ*, *zdrávĕje*, *brátex*, *brátĕcĕ* itd. dobe tudi nov cirkumfleks, t. j. zvišajo svojo tonično višino glede na psihološko poudarjeno determinanto, ki v resnici nima intenzitetnega poudarka, marveč le tonično višino; iz tega konflikta se celotna besedna intonacijska linija požene v višino, kar rodi novi cirkumfleks: *stárĭjĕ* > *stárĕjĕ* > *stárĭ*. Ta proces se je mogel vršiti tudi po dvonaglasnosti, ki jo jačina korenskega akcenta spet razdre. Tudi pri dvonaglasnem *mǫldĕjĕ* bi smel reči, da prevlada končni poudarek (*mǫldĕjĕ*, *ladĕjĕ*, *zĕlĕjĕ*) ali pa, da prevlada korenski poudarek (*mládĭ*, *ládja*, *zĕlje*).

Da so bili novi akuti in novi cirkumfleksi pretežno ekspiratorni, jaki poudarki, vidimo iz tega, da so vokali pod njimi kvantitativno pridobili in bili upornejši kot stari akcenti: slovenščina obdrži na metatoniranih zlogih poudarke, medtem ko premakne vse stare akcente na začetni zlog, novi cirkumfleks pa ostane nepremaknjen; kolikor toliko zgodnja podaljšava akuta (dasi tudi starega skrajšanega) v slovenskih internih zlogih (*kóža*) priča glede na bolj zgodnje *gǫr* za intenzivni izgovor, vezan na kvantitetno jakost zloga; isto nam pove tudi slov. neskrajšano *gréh* v N. Sg.

Tako smatram praslovansko metatonijo za pojav intonacijskih in akcentskih pojavov, torej za fonetičen pojav, ki pa ga vzporedne oblike (tipi) analogično (mehanično) razširjajo preko prvotno fonetično upravičenega obsega.

Résumé

L'auteur traite synthétiquement de la métatonie préslave, il présente sa définition sur la base des exemples établis et classés en quatre groupes. Il utilise des exposés précédents autant qu'ils entrent en ligne de compte pour des moments importants; conséquemment, il relève, avant tout, l'oxytonèse et la force du néo-aigu et du néo-circonflexe. Il explique l'origine du néo-aigu par le conflit entre la mélodie de l'ancien circonflexe et l'accent de la déterminante en utilisant le procédé établi par Ivšić pour l'explication de l'origine du štokavien Ω pour primitif / par le slovien \wedge . L'auteur considère la métatonie comme phénomène phonétique préslave, entravé par de nombreuses analogie et de cette manière brouillé.

Anton Slodnjak

PRISPEVKI K POZNAVANJU PREŠERNA IN NJEGOVE DOBE

4. SONETJE NESREČE

Mislečega bralca Prešernovih Poezij morebiti najbolj pretrese venec šestih sonetov pod gornjim naslovom. Kljub temu si je prešernoslovje le malo prizadevalo, da bi odkrilo življenjske in umetniške vire in pobude za to veliko pesnitev. Niti vprašanja, ali nosi pesnitev v sedanji obliki po pravici to ime, si ni zastavilo. Prešeren namreč ni v nobeni objavi (Čbelica IV, 6—11, Poezije 1846, 161—166) pesnitve tako naslovil, temveč je prvič dal vsakemu izmed njenih sonetov — naslov sonet, drugič jih je pa uvrstil brez naslova v skupino svojih sonetov, v kateri je ločil samo Sonetni venec in njegov Magistrale s posebnima naslovoma. Res je pa dal pesnitvi v rokopisu za Čbelico in v obeh rokopisih za Poezije sedanje ime, a ga je v prvem primeru črtal, kakor hitro se je odločil, da bo izpustil prvi sonet (*Pov'dò let starih čudne izročila...*) in poimenoval na to preostalih šest sonetov z enostavno oblikovno oznako (sonet), kakor je nato bilo tiskano v Čbelici IV. V rokopisih za Poezije je pa Prešeren zapisal v revizijskem in cenzurnem rokopisu spet staro ime, kljub temu da prvega, črtanega soneta ni vključil v pesnitev, a je to ime med tiskanjem črtal v cenzurnem rokopisu in poskrbel tudi za to, da ni prišlo v tiskane Poezije. V revizijskem rokopisu, ki ga je imel med tiskanjem knjižni revizor Pavšek, je pa ostal naslov: *Sonetje nesreče*, ker pač Prešeren ni mogel do rokopisa, da bi bil ta naslov črtal, potem ko se je odločil, da ga zavrže. In iz revizijskega rokopisa ga je prevzel Pintar in za njim drugi uredniki Poezij.

Iz tega spoznamo, da naš naslov po Prešernovem prepričanju ni bil upravičen za preostalih šest sonetov, kakor hitro se je pesnik odločil, da bo črtal prvi sonet. Pri tem prepričanju je ostal tudi po 14 letih. Čeprav si je med urejanjem pesni v Poezije prizadeval, da se vrne k staremu naslovu za okrnjeno pesnitev, je med tiskom to misel zavrzel. Prav tako se pa tudi ni mogel odločiti, da sprejme v pesnitev črtani sonet in dobi tako pravico do starega naslova. S tem je pa postala vloga črtanega soneta v celotnem kompleksu vprašanj, ki se vsiljujejo bralcu ob sedanjih »Sonetih nesreče«, zelo velika in pomembna. — Kljub temu sta se ob njem doslej

globlje zamislila samo Luka Pintar in France Kidrič.¹ Pintar je skušal prodreti v življenjsko jedro našega soneta, a ga je iskal v Prešernovi nesrečni zvezi z Ano Jelovškovo, kar je Kidrič, oprt na točne biografske in bibliografske podatke, v svojem članku upravičeno odbil. Pri tem se je pa glede našega soneta zadovoljil najprej z mislijo, da pač izpoveduje z ostalimi šestimi soneti Prešernovo »fatalistično vero v sovražno srečo«, češ da, »ker se je (pesnik) izneveril stanu in domu očetov, se ne more več rešiti iz objema zle usode«. V knjigi (Prešeren II) se je izrazil določneje in označil vse »Sonete nesreče« kot »en sam glasni krik obupa, kakor da se je pesnik zvil v slutnji nesreče, ki bi jo utegnila pomeniti zanj celovški izpitni rezultat in ljubljanski ljubezenski razplet«.²

Toda novo gradivo³ in ponovni pretres dozdanjega silita k iskanju bolj določne »nesreče«, ki jo je doživljal pesnik, ko je moral zložiti sedem Sonetov nesreče in jih krstiti najprej s tako določnim imenom. S tem pa teži pričujoči članek tudi k drugačni razlagi celotne pesnitve. Pri tem pa izhaja avtor iz soneta Pov'dò let starih čudne izročila . . ., kajti šele ta daje celotni pesnitvi, kakor smo videli, pravico do naslova Sonetov — nesreče. Potemtakem mora biti tudi kažipot v ostale sonete, toda ne, kakor da bi bili vsak zase brez njega nerazumljivi, saj bi ga potem pesnik pač ne bil črtal, temveč kot začetni in temeljni akord celotnega speva, ki se šele v zvezi z njim more in sme imenovati: Sonetje nesreče. Ker ta sonet ni tako znan, kakor so drugi sonetje »nesreče«, zlasti pa, ker je potrebno za umevanje naše razlage imeti pred očmi njegovo vsebino, ga navajam iz rokopisa za IV. zvezek Čbelice. Slove: Pov'dò let ftarih zhudne isrozhíla / Od mertvih dékliz, ki fo v' ti nefrezhi, / De mor'jo vhajat' groba tamni jezhi, / Ker spati jim ne dá ljubesni fíla. // Gorjé mu, v' koger fe je saljubíla / Njih ena; njé ljubesen ne ofrezhi, / Ker v' sheji se ne ohladí gorézhi, / Dokler kerví ni prasna vřaka shíla. // Takó, ki ljubi mene, ní Kamená / Is bóginj, ki v' Olimp jih ftavi míta / Prijatliz pezvov frezhníga imena; Ampák poflana boginja Kozíta, / Erin'jin* ftok, in kletva pefem njena, / Vefelja je pijavka nikdar fíta.

Sonet je po motivu in vsebini dvodelen: v prvi kitici je obnovljena s splošnimi, a bistvenimi potezami zgodba o vračajoči se mrtvi deklici k neusojenemu ljubljencu, v drugi je očrtana usoda takega nesrečneža. V obeh tercinah pa je Prešeren apliciral zgornjo zgodbo na samega sebe in svojo pesnitev, in sicer v tem smislu, da je

* Erinije, Evmenide, furije.

¹ LZ 1911. Prvi v članku Satura, 376—379, drugi v polemiki zoper Pintarja: Prešernov sonet: »Pov'dò let starih čudne izročila . . .«, l. c. 428—431 in v Prešernu II, 221—222.

² Pri celovškem odvetniškem izpitu je dobil P. konec maja 1832 zadostno oceno, poleg tega pa predpostavlja Kidrič, da je P. ljubil okrog 1831/32 neko Ljubljanko, ne Julijo Primčevó, zaradi katere se je odtujil svoji graški nevesti Khlunovi. In strah pred razpletom te ljubezni da je izrazil poleg drugega v našem vencu.

³ Avtentični zapisi Toma Zupana pogovorov z Lenko Prešernovo (danes v NUK).

Muza, ki ljubi njega in navdihuje njegovo pesem »boginja Kocita« iz kraljestva smrti, a ne olimpijska Kamena ali Muza, Zato mu narekuje pesem, v kateri se prepleta ječanje od Erinij mučene duše s kletvami obupa in žalosti.⁴

Ta tragična aplikacija bi pa bila spričo tega, kar smo doslej domnevali pod pesnikovo »nesrečo«, ne samo neupravičena, temveč umetniško tako pretirana, da si je pesnik nikakor ne bi mogel zamisliti, kaj šele izvršiti. Prešeren nikdar ni šaril okrog drobnih doživetij z velikimi, zlasti neadekvatnimi prispodobami. In »razplet« neke domnevne ljubljanske ljubezni in zadostni uspeh pri odvetniškem izpitu bi bila mogla vznemiriti le plitvega duha, ki bi bil pa tudi zaman iskal za svojo »bolečino« tako grandioznih podob, kakor nam jih nudi Prešeren v tem in v drugih sonetih — nesreče.

To nas ne le opravičuje, temveč nam naravnost zapoveduje, da iščemo za tem sonetom drugačnega, globljega, a tudi mnogo bolj tragičnega doživetja. Podoba mrtve ljubice in njene »vampirске« ljubezni v prvem delu ne more biti samo nekaka vzporedna podoba Erinije, »boginje Kocita«,⁵ božje maščevalke in krvnice nesrečnega pesnika v drugem delu soneta, ki bi ga pa naj mučila zaradi tako malenkostnih zadev, kakor sta neka samo postulirana, a nedokazana »ljubljska ljubezen« in zadostna ocena odvetniškega izpita. Taka vzporedna podoba bi bila, kakor smo videli, pretirana in umetniško nesmiselna. In res, če premišljujemo Prešernove sonete zapovrstjo, vidimo, da se v njih vsaka podoba iz obeh kvartet organsko aplicira v tercinah. Nobena nima zgolj ilustrativnega namena, temveč vsaka nakazuje že ves problem celotnega soneta, četudi včasih samo v antitezi. (N. pr. Velika, Togenburg, bila je mera...) Kakšen smisel naj bi pa imelo prispodobljanje mrtve ljubice, vračajoče se v presilni ljubezni iz groba k ljubljencu, Eriniji, zaljubljeni (?) v nesrečnega pesnika? To bi bilo ne samo popolnoma neustrezno pesnikovi umetniški misli, temveč tudi antičnemu pojmovanju Erinije kot maščevalke hudodelstev zoper bogove in družbo, zlasti hudodelstva prelomljene besede.⁶ Zato je zveza med prvim in dru-

⁴ Podobno zgodbo je zapisal, kakor je dokazal Jože Kastelic (Novi svet 1949, 214—215), Phlegon Trallianos, osvobojenec cesarja Hadriana (117—138) v knjigi *Περὶ θαυμαστων*. Toda Kastelic je mislil, da Prešeren motiva ni zajel v tej knjigi, temveč v Goethejevi baladi *Die Braut von Korinth*. Pri tem pa ni upošteval, da je Prešeren prav Phlegontovo knjigo označil v sonetu kot vir, kajti »let starih čudne izročila«, ne pomeni nič drugega kakor prevod grškega naslova *Περὶ θαυμαστων*. Tudi to, kar imenuje Kastelic »vampirstvo«, je Prešeren lahko našel v antičnem viru, saj pripoveduje Phlegon, da si je mladenič, ki je doživel to čudno ljubezen, zadal iz obupa smrt. Zato je prenagljen Kastelčev sklep, da je ta »antični motiv« — če sploh smemo v tem primeru govoriti o antičnem motivu — »pripotoval v Prešernovo pesem indirektno«.

⁵ Ta izraz je zelo soroden Vergilovemu v 479. v. VII. speva Eneide, kjer pokliče Saturnija ali Junona iz podzemlja »Cocytiam virginem« — devico Kocita = Allecto, da zaneti prepir med Latinom in Amato in boj med Latini in Trojanci, ker je Latin prelomil besedo, ki jo je dal Turnu glede svoje hčere.

⁶ Prim. Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft VII, str. 310.

gim delom soneta ta: pesnik hoče prikazati s prvim delom, da se umrla ljubica vrača tudi k njemu, toda ne kot ljubeče bitje, temveč kot Erinija, ki mu narekuje strašno pesem obupa in prekletstev. Na to kaže z vsem poudarkom beseda »Tako...« v 9. verz, torej prav na prehodu iz prvega v drugi del soneta. S tem pa izraža pesnikovo osebno krivdo in iz nje izvira osebno nesrečo, ki jo kažejo v novih, pretresljivih, a manj konkretnih podobah tudi naslednji soneti. Pesnik je v tem sonetu na stečaj odprl vrata v svoje izmučeno srce in je tako odkrito priznal svojo krivdo, da je moral bodisi po lastnem preudarku, bodisi po nasvetu prijateljev sonet črtati iz rokopisa za Čbelico in ga za vselej izločiti iz del, namenjenih objavi. K temu ga je morebiti privedla tudi Kopitarjeva cenzorska opazka k 7. verz (Ne bla mi vera v' svojo zeno vseta) nekdanjega drugega, sedaj prvega soneta: O, Verba! srezljna, draga val domazha. Tam je Kopitar pripisal: »*scilicet!* noli mentiri!«⁷

Mogoče je, da je Prešeren tudi zaradi te opazke črtal 1. sonet, ker je začutil bolečo ost Kopitarjevega jezika, očitajočega mu prav to, kar je tvorilo bistvo njegove krivde, katere se je hotel očistiti v Sonetih nesreče. (Da ga ni črtal cenzor Kopitar, priča dokaj blede črta s svinčnikom, potegnjena preko pesnitve, kar je v ostrem nasprotju s Kopitarjevimi energičnimi »križi« preko celotne prepovedane pesnitve.) Toda kakšno laž bi bil mogel očitati Kopitar Prešernu spričo soneta O, Vrba..., v katerem se je vsakomur očitno razklalo pesnikovo srce v hrepenenju in po izpovedi skrajne osebne resnice? Ali je hotel reči, poznavajoč pesnikovo ponosno gorenjsko osebnost, ob vrstici: Ne b'la mi vera v' Ivojo zeno vseta...: kdo pa ti verjame, da se ne zavedaš lastne cene? — Mislim, da ne, temveč si predstavljam, da je Kopitar zapisal svojo opazko potem, ko je prebral prvi sonet (Pov'dò let starih...) in je zaslužil njegovo notranjo vsebino (kolikor mu morebiti sploh ni bila znana iz poročil znancev in zaupnikov), ter se je ustavil pri 7. verz (Ne b'la mi vera...) 2. soneta. Nato je zapisal v svoji brutalni odkritosti gornje besede, ki bi pomenile potemtakem: Seveda! pa ne bi bil lagal! (pa ne bi bil prelomil dane besede!)⁸

Kje pa bi bilo treba iskati podobno Prešernovo laž ali besedolomstvo? Vsebinska prvega in drugega soneta razodeva, da v njegovem zgrešenem ljubezenskem iskanju in življenju. S tem pa postavljamo naše sonete v popolnoma neraziskano in, kakor se je doslej kazalo, v neprodirno temo minulega življenja zagrnjeno območje Prešernovega ljubezenskega razmerja z Gradčanko Khlunovo. Če poskušamo nekoliko s pomočjo novega, nekoliko z novo interpretacijo že znanega gradiva razsvetliti vsaj nekaj obrisov in zapletov te pesnikove erotično-miselne drame, nas silijo k temu bolj

⁷ Zanimivo je, da je Ivan Grafenauer najbrž ironično imenoval v prvi objavi rokopisa za IV. zvezek Čbelice (Iz Kastelčeve zapuščine 1911, 51 pod črto) ta pripis (»zelo stvarno!) opombo«.

⁸ Priznavam, da so vse druge Kopitarjeve opazke v tem rokopisu tako črkarsko ozkosrčne ali pa celo zlobne, da bo marsikdo rajši verjel prvi, zavrženi interpretaciji gornje opazke. To pa ne bi moglo omajati nadaljnega dokazovanja, ki izhaja iz drugega, važnejšega gradiva in nespornejših predpostavk.

estetično-kritični razlogi kakor biografski. Nemogoče je namreč doumeti Prešernovo ljubezensko in drugo poezijo vse do Gazel in Sonetnega venca, ako vsaj ne zaslu-timo, iz kakšnih življenjskih in seveda tudi umetniških virov in pobud je nastajala. Ta nemoč se razkriva v vsej obupnosti prav spričo Sonetov nesreče, kakor dokazu-jejo dosedanje, iz skrajne negotovosti in svojevoljnosti nastale razlage.

Nekoliko podatkov o tem poglavju Prešernovega življenja je razkrila 17. V. 1880, 24. VIII. 1881, 10. IX. 1882, 10. IX. 1885 ter 7. IX. 1888 pesnikova sestra Lenka Tomu Zupanu, kakor nam pričajo njegovi izvirni, datirani zapisi.⁹ Zupanu se je zdela ta zgodba pomembna, kakor priča njegovo ponovno povpraševanje o njej, in Lenka, ki je dobro poznala njen razplet, mu je marsikaj razodela. Žal, da je Zupan hranil svoje zapise vse do 1932. leta zase in da se ni potrudil takrat, ko je zvedel za to zgodbo, da bi jo bil razsvetlil še z drugimi viri in pričami. In še leta 1932, ko je slednjč dal svoje zapise na svetlo,¹⁰ jih sploh ni dal natisniti tako, kakor si jih je bil zapisal, temveč jih je skušal urediti v nekako celoto, pri čemer je pa izpustil večkrat kakšno bistveno črto, neko hote, drugo morebiti iz nepazljivosti. Tako tudi v našem primeru.

Da bi mogli dobiti natančen pregled vsega, kar je Zupan slišal v tej zadevi od Prešernove sestre, edine takrat živeče in o zadevnih dogodkih neposredno poučene priče,¹¹ hočem navesti v kronološkem redu vse njene besede o tem, kakor so ohranjene v Zupanovih zapisih. Iz le-teh pa ni razvidno, na katero Zupanovo vprašanje je Lenka začela pripovedovati o nekakšnih prizadevanjih, da bi se Prešeren oženil po končanih študijah najprej s Scheuchenstuelovo hčerjo. Rekla je pa o tem tole: »Scheuchenstuelovo, ki jo je pozneje vzel Pajek, bi bil moral vzeti doktor. Je nočem, ker pravi, da Preš. nima vere, je doktor dejal... Stric Jožef bi bili radi, da bi jo bil vzel dr. Fronc. Katra je rekla, da bi ga bila vzela Scheuchenstuelova — pa ne vem, ali bi ga bila, ali ne.«¹² Ta doslej neznana zgodba iz Prešernovega življenja se je mogla zgoditi v dobi, ko je bil pesnik praktikant pri fiskalnem uradu, t. j. od

⁹ Dolgo časa založeni v Škofji Loki, danes med drugo Zupanovo zapuščino v NUK v Lj.

¹⁰ Mladika 1932, 270—273, 309—312, 347—349, 390—392, 427—429. O našem problemu glej na str. 310. Nato še v knjižici: Kako Lenka Prešernova svojega brata pesnika popisuje, 1933.

¹¹ Lenka je stanovala od »adventa 1828 do kresa 1829 leta« v Ljubljani v istem stanovanju kakor pesnik, potem je pa kuhala stricu Froncu na Goričici, kamor je zahajal na počitnice dr. Snoj, svak Prešernove »neveste«, in z njegovo družino ona, prišedša iz Gradca z materjo. Lenka izrečno trdi, da je to žensko videla na dan sv. Ane (26. VII.) na Goričici v cerkvi.

¹² Točnega dneva tega pogovora ni bilo mogoče ugotoviti, ker je Zupanov rokopis na tem mestu nekam nepregleden: oba lista s temi podatki sta zlepljena, vsak iz dveh listov, in besedilo, ki je zapisano s črnilom, je na levi strani lista, kar nasprotuje načinu drugih zapisov v tem zvezku. Ti so pisani s svinčnikom in se bero vedno na desni strani trdo sešitega zvezka. Vendar ni posebnega dvoma, da so zapiski iz 1880. leta, in sicer iz dne 17. V., čeprav bi tudi bilo mogoče misliti, da so že iz 1879. leta.

7. maja 1829. leta do 17. decembra 1831. Ker je izpričano po Lenkinem pripovedovanju in po uradnih aktih, da je bil prokurator Scheuchenstuel Prešernu naklonjen (zakaj, to je drugo vprašanje), je mogoče, da so se pletle podobne spletke med njegovim praktikantom, čigar delavnost in strokovno sposobnost je večkrat poudaril v uradnih spisih, in njegovo najstarejšo hčerjo Julijo. Ta je bila vernica janzenističnega kova, toda čutila se je Kranjico in je prepisovala in širila Metelkove nabožne spise med znankami.¹³ Pozneje je vzela Janeza Pajka, okrajnega predstojnika v Kranju, in živela ob Prešernovi smrti tam. Govorice o možnosti njene zakonske zveze s Prešernom so mogle nastajati v prvi dobi Prešernovega prakticanja v fiskalnem uradu, nekako do odklonitve prve pesnikove prošnje za uradni adjutum (1. X. 1829). Nato se je začel spreminjati pesnikov odnos do dela v fiskalnem uradu in pesnik je začel razmišljati o drugačnih poklicih, zlasti o advokaturi, čeprav je ostal še nad dve leti v prejšnji praksi. V tej dobi je najbrž šele spoznal Gradčanko Khlunovo, in sicer pri njenem svaku, ljubljanskem sodniku Snoju, s katerim je imel uradne opravke v svoji kriminalni praksi pri ljubljanskem sodišču, kjer je praktical daljšo dobo od novega leta 1829 dalje in opravljal posle preiskovalnega sodnika.¹⁴

Glede na to znanstvo in njegove posledice je Lenka prvič (17. V. 1880) odgovorila Zupanu na vprašanje: »O kateri so govorili, da jo bi bil vzel pozneje (za Scheuchenstuelovo) Prešerin?« — tole: »Eno iz Gradca je hotel vzeti; prav nič ni znala slovenski; zato se je šalil Fronc: ‚Moja žena bo nemškuta; pa se kranjski piše.‘ ‚Kljun‘ se je pisala. Potem se je razdrlo to in ona je še kot mlada umrla.¹⁵ Sila veliko mu je pisala ta Kljun.¹⁶ Dokt. Jaka Zupan je še rekel: Je ‚falil‘ dokt., da je ni vzel; ona je morda žalosti umrla.¹⁷ ‚O, menda ne!‘ sem rekla.¹⁸ Je bila . . . ženska.« — Dne 24. VIII. 1881 je Lenka odgovorila na ponovno Zupanovo vprašanje: »Kam so prišla ta pisma ‚Kljun‘, ki pravite, da jih mnogo bilo?« tole: »Pisma je pa doktor nazaj poslal. Mati so bili ravno doli in so rekli: Pisma jej pošlji nazaj, če je vzeti ne moreš. On je pa rekel: Bo pa sem prišla. In je res potlej v Ljubljano iz Gradca prišla. Bila je v Gradci doma in Nemka; v Ljubljano je le prišla, ko je sestro obiskala. — Sestra je Snoja, nekega imenitnega uradnika imela. Ali je bil ‚Rath‘ ali kali. Snój je bil pa Ljubljančan. Ta Kljun je bila nemške rodovine; zato je doktor

13 Prim. SR 1949, 5 (14. opomba pod črto).

14 Lenka se je vedela spominjati, da je zasliševal tudi nekega mladega hudo-delca, ki so ga obsodili na smrt in res tudi obesili.

15 Poznejši Lenkin odgovor na ponovno Zupanovo vprašanje, vpisan z drugačnim svinčnikom med besedi: mlada umrla: »v Gradci, mišlim.«

16 Tu vmes sledi dvoje Zupanovih vprašanj: »Kam? Kje so sedaj?« in s svinčnikom dne 1. IX. 1888 pripisani Lenkin odgovor: »Kam prešla? — Ne vem, kam.«

17 O ponovnem vprašanju Toma Zupana, ki sicer ni v rokopisu zabeleženo, pa priča Lenkin odgovor, zapisan 7. IX. 1888: »Jaka Zupan rekli — ker mlada umrla.« Glede na vprašanje o pismih je pa tisti dan Lenka povedala: »Enkrat jih je nazaj ‚pogerovala‘ ker jej precej dolgo ni pisal — ali jih je poslal, ali ne — ne vem.«

18 Sledi Zupanovo vprašanje: »Kje ste to rekli?« Nanj Lenka očitno ni odgovorila.

rekel: ‚Moja žena se ne bo mogla kregati s sestrami, ko nobena nemško ne zna.‘ Ta ‚stari‘ Jakob Zupan so se pa še v Št. Rupertu potem tako kregali: ‚Umrla je od žalosti, ker je ni vzel.‘ Doktor pa je rekel: ‚Jaz jej nisem nobene krivice storil; ona se brez mene lahko omoži in jaz pa tudi.‘ Nas pa mu nihče ni branil. Videla sem jo enkrat, bila je kaj... ženska, Enkrat mu je pisala: ‚Tvoja žlahta nam najine sreče brani.‘ Mati pa so ob tem pismu rekli: ‚Če je lepa, pa modra ni, ki tako piše‘ in so mu jo odsvetovali.¹⁹ Pa tudi sama sta si morala kaj sporeči. — Dne 10. IX. 1882 je Tomo Zupan zopet vprašal Lenko, kako je brat živel po končni vrnitvi v Ljubljano 1828. leta. In ženica mu je odgovorila s temi nekoliko nejasnimi besedami: ‚Zadrževali (?) so ga le pri Scheuchen,²⁰ ko je domu prišel. Le tako nekaj je pisal. Potem je prišel k Scheuchenst.; pa je le nekaj malega imel, ki je praktical. Rekli so mu nekateri, da naj raje profesor postane.‘ Tu je Zupan zapisal na desni strani zvezka, kamor si je zapisoval te pogovore, Lenkin odgovor na svoje vmesno, dasi v zvezku nezabeleženo vprašanje, ki se je najbrž glasilo: Kdo mu je rekel?: ‚Snoj... ga je štimal, da naj postane profesor. Snój je imel eno sestro tiste Klun-ove iz Gradca. Zato ga je štimal. — Kavcijon bi bil pa moral velik biti; so pa rekli: Kavcijon bomo mi dali. Dokt.: ‚Jaz pa nočem, da bi žena mene gospoda naredila; bom pa jaz raje njo naredil za gospo.‘ — So pa imeli. Toliko pisem mu je pisala in je sama sem prišla. Ko je zahtevala pisma nazaj, poslal je vse. Pa menda dokt. tudi želje²¹ ni imel do ženiva²² veselje. Po leti so časih blizo Goričice stanovali, zato sem jo jaz videla sv. Ane dan, ko bila v cerkvi na ‚Goričici‘ pri maši. — Kaj s—r ženska je bila.‘ — Dne 10. IX. 1885 je pa Lenka dodala gotovo na izrecno ponovno vprašanje Toma Zupana še tole: ‚Od Klunove je pravil Jaka Zupan, dokt., da se je pred njim pritožila, da je doktor ni vzel in da je od žalosti umrla, je rekel. Jaz, ja! sem pa rekla: ‚O, menda ne od žalosti umrla!‘ —

Če strnemo to pripovedovanje, ki obsega vse, česar se je Lenka o tej zadevi mogla domisliti v desetletni dobi (od 1880—1890), t. j. petdeset do šestdeset let po resničnih dogodkih, potem smemo zaključiti, da je hotela reči:

1. da je Prešeren spoznal v Ljubljani pri sodniku Snoju njegovo graško sva-kinjo in da je med njim in njegovo novo znanko nastalo resno razmerje, ki se je stopnjevalo pri obeh v sklep, da se vzameta. Podoba je, da so v tej dobi skušali Prešernu sugerirati neko poklicno pot (profesuro?, advokaturu?), ki naj bi jo bil ubral z nevestino doto;

¹⁹ Zupanova kasnejša opomba: ‚Mati zelo natanka ženska — na besede.‘

²⁰ Druga beseda ni izpisana in obe sta prečrtani. Leta 1890, dne 21. 11. je pa Lenka v ljubljanski bolnišnici Zupanu odločno izjavila: ‚Koj ko je z Dunaja prišel, je bil pri Scheuchenstuelu. Sploh je službo koj dobil — le, če je bil prej še pri Baumgartnerju — kakor pri Scheuchenstuelu.‘

²¹ Prečrtano.

²² Med besedi: do in ženiva je Zupan kasneje zapisal: (te).

2. da pa je nato pesnik iz neznanih razlogov izgubil veselje do te ženitve in da graški nevesti ni več pisal;

3. da pa ona ni odnehala, temveč mu je pošiljala mnogo pisem, meneč, da jima Prešernova rodbina »srečo brani«;

4. da se je s tem zamerila pesnikovi materi, ki je zdaj sinu odsvetovala to ženitev, naročajoč mu, naj vrne Gradčanki pisma;

5. da je ona prišla v Ljubljano, a si ni mogla pridobiti pesnikove izgubljene ljubezni;

6. da je iskala pomoči pri doktorju Jakobu Zupanu, ki mu je tožila o svoji nesreči;

7. da je kmalu po teh dogodkih umrla, in sicer, kakor je mislil Jakob Zupan, od žalosti.²³

Zanimivo je, da te Lenkine podatke vsaj rahlo podpremo s pesnikovimi besedami iz pisem, ki jih je pisal med 5. II. 1832 in 14. III. 1833. leta Čopu, Kastelcu in Celakovskemu. Čopu je zapisal Prešeren v študentovsko razposajenem, dasi vsebinsko bogatem prvem pismu iz Celovca (5. II.) med drugim stavek: »Die Laibacherinnen scheinen mir im allgemeinen hübscher zu sein als die zivilen Klagenfurterinnen; jedoch hat eine der letzten einen Eindruck auf mich gemacht, von dem jemand nichts erfahren dürfte.«²⁴ Ta stavek dobro označuje pesnikovo labilno ljubezensko razpoloženje v tej dobi: njegovo srce že vznemirjajo druge ženske lepote, vendar še ni popolnoma brezčuten za to, kaj bi utegnila reči o tem njegova polagoma v brezbržnost in pozabljene toneča ljubica. Ta »jemand«, o katerem govori Prešeren, je najbrž, kakor bomo videli — Khlunova in formulacija stavka je taka, da daje slutiti pesnikovo slabo vest in k ljubosumnosti ali vsaj k naglim in burnim psihičnim reakcijam nagnjeni temperament ženske, ki jo pesnik v mislih zapušča. V drugem, od razposajenosti kipečem pismu Čopu (13. II.) Prešeren ni namignil z nobeno besedo v to stran, temveč je celo naročil prijatelju, naj poljubi v njegovem imenu roko Langusovi ženi.²⁵ Tretje (20. II.) in četrto (7. III.) pismo Čopu sta povsem literarni, v poslednjem preseneča vprašanje, kakšna mera bi bila najprikladnejša »kranjski romantični tragediji«. O tej piše Prešeren določneje tudi Kastelcu v edinem ohranjenem pismu iz Celovca (10. III.), kjer označuje svoj dramatični načrt kot izvirno ljubezensko karakterno tragedijo in obljublja, da jo bo začel takoj po izpitu pisati. Prilaga tudi posebno pismo, ki ga naj njegova sestra (Katra) izroči po »zelo zanesljivi osebi« naslovljencu. — In nato je poslal Čopu med 29. in 31. III. svoje zadnje pismo iz

²³ Iz Lenkinih besed je čutiti, da je bolj z jezikom kakor s prepričanjem odklanjala to misel.

²⁴ Prešeren I, 276.

²⁵ Matevž Langus se je oženil 1830. leta z uradniško hčerjo Ano Wiedenhoferjevo, kateri je Prešeren rad dvoril.

Celovca.²⁶ To priča, da se je Prešeren medtem nekam zresnil, zlasti če primerjamo avtokritičnost tega pisma z burškiznim razpoloženjem, ki se reži iz njegovih prejšnjih dopisov. Posebno značilen je odstavek o njegovih pesmih za III. zvezek Čbelice. Z nobeno ni več zadovoljen. Po vrsti je obsodil Dohtarja, Sršene, Soldaško, pesem Astrologom (v Poezijah: Zvezdogledom), pesnitev *Že miru srčnemu nevarna leta...* (v Poezijah: Prva ljubezen) in sonet Strah (Dve sestri videle so zmoti vdane...), češ da niso primerne pesniku njegovih let in da bi jih bilo mogoče opravičiti samo kot plodove kakega »učenca filozofije«. Nato je še zapisal: Wenn ich diese Liedlein mit meiner gegenwärtigen Prüfung in Verbindung bringe, so fange ich an, an mir selbst zu verzweifeln. Künftige Woche melde ich mich zur Prüfung, bis nun bin ich noch nicht mit der Hälfte der Materie fertig. *Nach Grätz getraue ich mir nicht mehr zu schreiben.*²⁷ —

Ta dva stavka v zvezi s celotno zelo stvarno, vendarle izključno slovstvenim problemom posvečeno vsebino citiranega pisma dokazujeta, da so v treh mesecih celovškega bivanja kritično dozoreli problemi, ki jih je Prešeren v početku komaj dobro občutil, ali pa se jih še sploh ni zavedal. Živo je ostalo njegovo zanimanje za slovenske literarne zadeve sploh, zlasti pa za lastno poetično tvornost, toda tudi v tem je prehodil v tem času dolgo pot od prekipevajoče slovstvene samozadovoljnosti prvega pisma do prekritičnega pogleda na svoje »pesmice« v zadnjem dopisu. Te se mu zdijo zdaj neprimerne »pesniku njegovih let«, kar je razumljivo, saj vemo, da je že v začetku marca intenzivno razmišljal o »slovenski romantični tragediji«. Ta prehod od lirskega in satiričnega ustvarjanja do intenzivnega razmišljanja o tragičnem ustvarjanju²⁸ potemtakem ni bil samo posledica umetniškega hotenja, temveč rezultat konkretnega osebnega doživljanja, ki je moralo biti v sorodstvu z idejo in vsebino snovane tragedije. To doživljanje pa je treba iskati glede na to, da je pesnik sam označil kot »poglavitno temo« svoje tragedije — ljubezen, in sicer neko posebno ljubezen, ki nima na sebi nič literarnega,²⁹ v razvoju pesnikovih ljubezenskih čustev do tiste neznanke, o kateri je menil pesnik že 5. febr. t. l. v pismu Čopu,³⁰ da bi ne smela ničesar zvedeti o tem, kako ga je erotično vznemirila takoj po prihodu neka Celovčanka. Ta neznanka je pa morala biti, kakor nam razodevajo Prešernove besede (v »zadnjem« celovškem pismu Čopu³¹ — edino Gradčanka Khlunova.

²⁶ Vsaj nobeno drugo se ni ohranilo. Čudno pa se zdi, da bi vso nadaljnjo celovško dobo (do začetka poletja) Prešeren ne bil prijatelju več pisal. Verjetno je, da je nekdo, morebiti Prešeren sam, izločil iz Čopove zapuščine svoja nadaljnja pisma, ki so vsebovala gotovo kakšne jasnejše migljaje na razplet razmerja s Klunovo.

²⁷ Prešeren I, 287. Podčrtal pisatelj!

²⁸ ako tudi nič več ni storil.

²⁹ Liebe wird das Hauptthema sein. Reminiszenzen an Tragödien oder auch Erzählungen werden schwerlich zu finden sein. Prešeren — Kastelcu 10. III. 1832. Prim. Prešeren I, 283.

³⁰ Prešeren I, 276.

³¹ Nach Grätz getraue ich mir nicht mehr zu schreiben. Prim. I. c.

Kaj pa se je moglo dogajati med njim in njo, da je prišel do tako svojevrstnega zaključka? Tudi glede tega nam je zapustil Prešeren nekakšno spoznavno možnost, in sicer v stavku, ki ga je zapisal v pismu z dne 14. marca 1833 Čelakovskemu. V njem se opravičuje zaradi odlašanja z odgovorom na njegovo, skoraj pred tremi meseci prejeto pismo, češ mislil je, da bi mu ne bil mogel ustreči s svojim pisanjem, ker mu je bil že Čop odpisal, obenem je pa priznal še tole: »...in zraven sim tako zanikarni pisar, de se mi je ljubezen z' nekakšino Gospodično v' Gradcu le zavolj tega poderla, ker sim ji premalokedaj pisal.«³² To priznanje, ki je sicer res že iz dobe, ko je Prešeren krizo prebolel in ga je »prosto srce« gvalo v nove ljubezenske zapletljaje, nam pa omogoča v zvezi s tem, kar je pesnik namignil o »neznankinem« značaju v prvem celovškem pismu Čopu, vsaj bežen vpogled v to, kar se je dogajalo v celovski dobi med njim in Khlunovo. Prešeren se je bil že v zadnjih ljubljanskih časih graški nevesti odtujil. V Celovcu se je sprva čutil sproščeneja in se je vdajal v svoji osnovni preobčutljivosti ali nadpovprečni dovzetnosti za žensko lepoto novim »ljubezenskim sanjam«, še vedno se živo zavedajoč učinka, ki bi ga bila mogla povzročiti beseda o tem pri Khlunovi. V tem razpoloženju ni mogel odgovarjati na zaporedna pisma Khlunove vse dotlej, dokler ni po lastnem preudarku prišel do sklepa, da bi bilo poslej vsako pismo brezsmiselno. Do tega sklepa pa je mogel priti tedaj, ko je v njem ugasnil vsak žar nekdanjega čustva. Tega si zdaj ni upal sporočiti Khlunovi in zato je rajši molčal, v sebi pa je doživljal tragične očitke vesti, ki so jih nedvomno ostrile prošnje in rotnja Gradčanke. Tu je vzrasla v njem misel na »ljubezensko tragedijo«, ki bi ga gotovo rešila najhujšega trpljenja glede na psihično olajšanje, ki sledi sleherni, tako tudi umetniški izpovedi.³³ Lenkini spomini pa kažejo na to, da Prešeren vendarle ni izsilil s svojim »celovškim« molkom razpleta nevzdržnega razmerja s Khlunovo, temveč da je »zapuščena« res prišla poleti 1832 na Kranjsko, česar se je Prešeren tako bal v pogovoru z materjo ob njenem obisku, najbrž takoj po vrnitvi iz Celovca, kakor pripoveduje Lenka. Takrat je Khlunova ostala dlje v naših krajih in je s svojimi sorodniki letovala najbrž na kakem gradu v bližini tedanje Goričice, kakor se je imenoval tedanji kuratni beneficij mengeške župnije sredi Domžal, iz katerega se je razvila kasneje župnija v Domžalah.

³² Prešeren I, 292. Ležeče natisnjene besede podčrtal avtor članka.

³³ Prim. knjigo nemškega literarnega zgodovinarja in esteta Gundolfa o Goetheju, v kateri je poizkušal skoraj vsa velika pesnikova dejanja utemeljiti v Goethejevem stremljenju, premagati mladostno ljubezensko krivdo. Tako daleč naša razlaga ne sega, temveč se sklicuje samo na vsakomur jasni učinek, ki ga ima pri večini ljudi kakršnakoli izpoved v hudi duševni stiski. Razumljivo je, da se bo umetnik določenega psihološkega in ustvarjalnega tipa skušal vsaj ob določenih prilikah izpovedati v obliki in ideji neke svoje umetnine. Da nekaj podobnega lahko domnevamo tudi pri Prešernu v tem konkretnem primeru, nam dovoljuje njegov načrt tragedije sredi lahkotnega lirskega in satiričnega ustvarjanja in njegova izrečna obsodba tega ustvarjanja.

Tisti čas je gotovo prišlo do bližjih stikov med Prešernom in Khlunovo, toda Gradčanka si ni mogla priboriti pesnikove izgubljene ljubezni in je odšla v žalosti in obupu, če smemo verjeti Jakobu Zupanu, kateremu je baje zaupala svoje gorje, v domači kraj. Tam je po ponovnem zatrjevanju iste priče kmalu, vsekakor pa še v mladih letih umrla.

To se je dalo izluščiti, mislim, da z vso upravičenostjo, kolikor je pač nudi analiza tako nepopolnega gradiva, iz Lenkinih spominov³⁴ in iz Prešernovih pisem Čopu, Kastelcu in Čelakovskemu. Toda kaj nam sporočajo uradni zapisi in drugi viri o tej Khlunovi? Tako malo, zlasti po letu 1832, da bi že zato mogli misliti na njen zgodnji in morebiti celo tragični konec. Ugotoviti se je dalo s pomočjo požrtvovalnih pomočnikov,³⁵ da sta se rodili gornjeradgorskemu graščinskemu oskrbniku Ignaciju Khlunu, pozneje lastniku hiše (Bürgergasse 24, danes 14) v Gradcu, in njegovi ženi Kajetani, roj. Testaller, dve hčeri, in sicer 7. decembra 1798 Marija Kajetana in 26. julija 1801 Marija Ana. Poleg teh dveh se ni omenjeni zakonski dvojici od 1798 pa do 1815 rodil noben drug otrok, kakor so pokazala iskanja v krstni knjigi radgonske (do leta 1812), nato pa v krstni knjigi gornjeradgonske župnije, ki se je tisto leto odcepila od mestne, radgonske. Ker je pa Marija Ana Khlunova vzela že okrog leta 1821³⁶ magistratnega svetnika Janeza Krizostoma Snoja, od začetka leta 1824 svetnika ljubljanskega mestnega in deželnega sodišča,³⁷ je mogla postati Prešernova nevesta samo njena starejša sestra Marija Kajetana, ako je seveda poročilo Walterja Schmida — Kidriču glede imena Snojeve neveste točno. Toda tudi v primeru, da bi se starejša sestra poročila s Snojem, je razloček v starosti obeh tako malenkosten, da smemo sklepati, da je bila tista Khlunova, s katero se je spoznal Prešeren okrog leta 1829 v vsakem primeru »dekle staro«. S tem pa so bili podani spricho Prešernove preobčutljivosti za rosno dekleško mladost in lepoto vsi pogoji za tragični razplet tega znanja.

Vsa nadaljnja poizvedovanja po usodi zapuščene Kajetane Khlunove po letu 1832, ki jih je opravil z vzgledno požrtvovalnostjo graški slušatelj slavistike Mache, so bila brezuspešna. V nobeni graški župniji ni zapisana ne njena poroka ne njena smrt. Pač je Mache mogel ugotoviti smrtni dan očeta Ignacija Khluna (3. septembra 1822) in matere Kajetane (27. oktobra 1844) kakor tudi smrtne dneve drugih oseb

³⁴ Točnost Lenkinega spomina dokazuje njena beseda, da je videla Khlunovo v cerkvi na Goričici prav na dan sv. Ane (26. VII.) 1832, kar je zelo verjetno, ker je bilo tisti dan na Goričici nekakšno »žegnanje«. Stranski oltar je bil namreč posvečen tej svetnici. Razen nedelj in praznikov goriški beneficiati niso smeli opravljati nobenih cerkvenih slovesnosti. Na to so ljubosumno pazili menceški župniki. Prim. Franc Bernik, *Zgodovina fare Domžale* 1923, 60.

³⁵ Graškega univ. prof. dr. Josefa Matla, njegovega slušatelja Ernesta Macheja in župnika v Radgoni dr. Augusta Krausa.

³⁶ Dne 22. nov. 1822 je vpisan v krstni knjigi graške stolne župnije krst njegove hčerke. Prim. Prešeren II, 403. (Poročilo Walterja Schmida — profesorju Kidriču.)

³⁷ Kidrič, *Prešernove Lavre* IV, LZ 1931, 613.

istega imena, najbrž bližnjih sorodnikov (strica, tete in bratranca) Prešernove Gradčanke. Toda ne samo, da ni v nobeni matični knjigi graških župnij sledu o Mariji Kajetani Khlunovi, tudi v deželnem arhivu (zemljiška knjiga, zapuščinski inventarji, repertoriji gubernija), v uradu za raziskovanje družin (Das Amt für Familienforschung), v zapisih o ljudskem štetju na magistratu, v mestnem muzeju in še v nekaterih drugih uradih, kjer bi upravičeno iskali podatkov o nekem graškem meščanu, ni nobene vesti o njej.³⁸

Ta molk o neki meščanki in, kakor vse kaže, premožni je vendarle čuden, čeprav je mogoče, da se je kak podatek o njej izmuznil tudi najbolj vestnemu raziskovalcu. Toda če si ob tem pokličemo v spomin Lenkino pripovedovanje, zlasti po njej sporočene ponovne očitke Jakoba Zupana, da je bil Prešeren kriv zgodnje smrti Marije Kajetane Khlunove, ki da je umrla od žalosti, potem se nekako ne moremo ubraniti misli na njeno tragično smrt. V tej misli pa nas podpira tudi sonet Pov'dò let starih čudne izročila... in celotni venec Sonetov — nesreče.

Nesreča, ki jo je priklical Prešeren na Khlunovo in nase s svojo nezvestobo, izvirajočo iz njegove preobčutljivosti za žensko lepoto — spet pogojem svojega pesniškega genija — in s precenjevanjem ustvarjalčeve svobode v zasebnem življenju, je bila tako strašna, da je do dna spremenila njegovo pesem. Medtem ko je spoznaval v svoji, do tedaj najgloblji in najbolj tragični pesmi Slovo od mladosti življenje kot nesmiselno opravilo:

»doklèr, da smo brez dna polnili sode,
»zučè nas v star'jih letih časov sile« —

ga zdaj prevzame:

»življenja gnus, nadlog in stisk ne malo,«

in pred duhovnimi očmi se mu odpre:

»globoko brezno brez vse rešne poti.«

Posebno zanimiva je njegova psihična reakcija na to doživetje! Kakor kažejo nekatera mesta iz pisem in Lenkinih spominov, da se ni zavedal vse daljnosežnosti svojega ravnanja s Khlunovo,³⁹ tako je tudi ob »nesreči«, ki je sledila iz tega ravnanja, sicer občutil globoko krivdo,⁴⁰ a je v ostalih sonetih te pesnitve duševno agiral

³⁸ Žal, da so imeniki mrličev pri pokopališču Sv. Lenarda ohranjeni šele od leta 1850, zapisi v knjige mrliškega oglednega urada pa šele od 1875. Tudi »indices« ljudskega štetja v magistratu sta ohranjena samo za leti 1850 in 1857. Toda ta neuspeh ne sme motiti nikogar, ki mu je mar, da se razjasni življenjsko jedro Sonetov nesreče, da ne bi nadalje iskal podatkov o življenju in smrti Khlunove. Šele če bi res mogli ugotoviti, da je umrla neposredno po teh dogodkih, bi dobili Sonetje nesreče vso življenjsko luč, naše pisanje pa končno potrdilo.

³⁹ Prim., da se ni upal več pisati Khlunovi, potem ko ji daljši čas ni odgovarjal na pisma, ali da je po vrnitvi iz Celovca tolažil sebe in druge z besedami: »Jaz jej nisem nobene krivice storil; ona se brez mene lahko omoži in jaz pa tudi.« Tudi njegovo obotavljanje z vrnitvijo njenih pisem, češ da »bo potem sem prišla«, priča, da si ni bil v svesti, kaj lahko njegova odpoved povzroči v prezreli meščanski ženski.

⁴⁰ Prim. sonet: Pov'dò let starih čudne izročila...

kakor človek, ki je po čudnem naključju, etično tako rekoč neprizadet zabredel v to krivdo. Njegovo doživljanje krivde je potemtakem bolj antično kakor krščansko.⁴¹ Zato je pa tudi njegovo hrepenenje po smrti prav tako iskreno kakor njegova žalost za izgubljenim patriarhalnim življenjem v Vrbi. In v tem smislu je tudi njegova resignacija v zadnjem sonetu ne samo mogoča takoj za sonetom, v katerem tako zavzeto kliče smrt, kakor n. pr. Sofoklejev Edip po razkritju svojega nehotenega hudodelstva, temveč tudi psihološko in umetniško prepričljiva. Tako je tudi zamisel odkletve iz grozotne življenjske zagate, v katero je zašel ob nesreči, ki jo je povzročil skoraj nevede, sledeč pač edinole svojemu imanentnemu gonu za žensko lepoto, antičnega duha in antične podobe. Mislim in podobam prvega, zlasti pa tretjega Soneta nesreče (Popotnik pride v Afrike puščavo...), posebno tako edipovsko občutenim stihom:

»Tako mladen'ča gledati je gnalo
naključje zdanjih dni, dokler napoti
prihodnosti bilo je zagrinjalo.

Zvedrila se je noč, zija nasproti
življenja gnus, nadlog in stisk ne malo,
globoko brezno brez vse rešne poti«

odgovarjajo v Sonetnem vencu, posebno v 11. sonetu, prav tako antično zamišljeni, a globoko osebno občuteni stih:

»Ur temnih so zatirale jih sile
vse pevca dni, ki te ti pesmi poje,
obup, življenja gnus začela boje,
Erin'je vse so se ga polastile.

Kot v veži je Orest Dijane mile
zadobil spet bil zdravje duše svoje,
tak' bi bile se od ljubezni tvoje
vmirile prsi, lica se zjasnile. —

Antični ifigenijski motiv odkletve prejšnjega zlega dejanja z novo, čisto sestriško ljubeznijo in hrepenenje po novi, orfejsko lepi in mogočni pesmi sta pomagala Prešernu, kakor pričajo Gazele in Sonetni venec, da je premagal globoko duševno nesrečo, v katero je zabredel po bolj usojenem kakor hotenem razhodu z Marijo Kajetano Khlunovo in po vesteh o njeni bolj ali manj tragični usodi. Na njunih krilih se je spet mogel dvigniti k novim življenjskim in umetniškim upom in bojaznim.

Sedmorica Sonetov nesreče je pa ostala monumentalna umetniška podoba težke erotično-miselne drame iskanj, blodenj in bolečin neukrotljivega pesniškega genija in

⁴¹ Zato v Sonetnem vencu (v 11. in 13. sonetu) pričakuje odrešitve v antičnem ne v krščanskem smislu. Julija mu naj kakor Ifigenija Orestu s svojo ljubeznijo odzame breme prekletstva. V sonetu Življenje ječa, čas v nji rabelj hudi... sicer imenuje med mukami, ki jih trpi, tudi kes, ki pa mu je čuvaj v življenja ječi, ne pomočnik pri etičnem očiščevanju.

otroško dobrega človeka, ki je pa prehitel dobo in njene zakone ter je zaman iskal ustreznega rodbinskega in poklicnega mesta v svojem, ob njegovih pesmi šele k narodni in kulturni zavesti plaho stremečem, nesvobodnem ljudstvu v že razviharjenih, a vendar še tako nizkih in težečih obzorjih predmarca, v etnično sicer slovenski, a upravno in kulturno avstrijsko-nemški provinci, neposredno po julijski revoluciji, ki je zamolklo odmevala tudi v teh, na videz tako mrtvih in gluhih provincah presnavljajoče se Evrope.

Résumé

Le cycle des six sonnets de Prešeren, généralement connu sous le titre »Sonetje nesreče« (Les Sonnets du Malheur) était primitivement composé de sept sonnets. Cependant, avant leur première publication dans l'almanach »Kranjska Čbelica« IV, 1834, le poète se décida à supprimer le premier sonnet (»Pov'dò let starih čudne izročila...« — On conte une vieille histoire étrange...) et n'en fit imprimer que les six suivants sans leur ancien titre collectif. De même, dans l'édition de ses Poésies complètes (1847), ne figurent ni le sonnet supprimé ni l'ancien titre du cycle. (Dans les éditions contemporaines, ce cycle de sonnets porte son titre primitif »Sonetje nesreče«, ce qui est, dans une certaine mesure, contraire à la volonté du poète.) La décision de Prešeren cependant montre clairement la profonde signification que le poète attribuait au sonnet supprimé. Celui-ci devait donc, par son contenu, justifier le titre primitif du cycle tout entier. S'étant décidé de supprimer ce sonnet, le poète se sentit, par conséquent, obligé de supprimer aussi l'ancien titre du cycle, bien qu'il fût à un certain moment tenté de le garder. Il nous est donc permis de supposer que le sonnet supprimé doit être celui qui détient la clef du malheur, source de désillusions et de plaintes, et qui donne l'empreinte à tout le cycle de ces sept sonnets.

Dans ce sonnet, Prešeren reprend la légende des jeunes filles mortes du livre Phlegontis Tralliani Opuscula, Halae 1822, *Περὶ θανάσιων* 2—21. Selon cette légende, il arrive que des jeunes filles mortes sortent de leur tombe pour chercher l'assouvissement à leur ardeur amoureuse auprès des amants vivants, jusqu'à ce qu'elles les tuent par leur insatiabilité, ayant sucé tout le sang de leurs veines. Cette vieille légende forme le contenu des deux quatrains, tandis que dans les deux tercets, Prešeren exprime la douloureuse conviction que sa bien-aimée aussi est une envoyée du royaume de la mort. C'est pourquoi elle ne permet pas à son esprit de s'élever à une sérénité olympienne; à cause d'elle, sa poésie n'est que gémissements et blasphèmes d'une âme tourmentée par les Erinnyes et qui ignore la joie de vivre. Cette douloureuse et sincère application du conte antique au propre destin du poète nous induit à chercher dans sa vie des événements concrets desquels aurait pu naître une image si horrible du malheur. Selon l'opinion de l'auteur, l'esprit du poète, à cette époque-là, était sous l'influence de la conclusion tragique de son expérience amoureuse avec Marija Kajetana Khlun de Graz (1798—?). Prešeren avait décidé de rompre les liens qui, pendant plusieurs années, les avaient unis. L'auteur analyse les notes authentiques écrites d'après les souvenirs de la sœur du poète, Lenka, ainsi que les lettres contemporaines du poète à ses amis Čop, Kastelic et Čelakovsky. Il en résulte qu'au printemps de 1832, Prešeren, sous l'influence d'un nouveau sentiment plus puissant, s'était probablement détourné de Marija Khlun qui, cependant, tâchait désespérément de reconquérir son amour. N'ayant pas réussi, elle dut sombrer dans une crise violente dont nous ne sommes aujourd'hui pas encore en état de déterminer les circonstances. Le fait est qu'après cet événement on ne

trouve plus aucune trace de cette personne. Depuis ce temps-là, son nom n'apparaît plus dans aucun document officiel et ne figure, dans les registres de la ville de Graz, ni parmi les vivants, ni parmi les morts. Et pourtant elle était la fille d'un riche et notable bourgeois. La sœur du poète, Lenka, se rappelait cependant que Jakob Zupan, ami de Prešeren, lui avait dit à plusieurs reprises que Marija Khlun était morte de désespoir après l'abandon du poète. Il nous est donc permis de conclure que l'image de la bien-aimée morte et qui quitte sa tombe pour venir hanter l'infidèle, soit celle de Marija Khlun morte ou, au moins, le symbole de son propre malheur et de celui de son amante dont le poète se sentait coupable. Un autre poème contemporain de Prešeren sert d'appui à cette thèse. C'est la »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori« (Légende de la construction de l'église à Šmarna gora) qui a pour thème l'infidélité de l'homme et la mort subite de la jeune fille abandonnée lorsqu'elle apprend la trahison de celui qui avait abusé de sa confiance.

Cette confession poétique soulagea la souffrance de Prešeren et atténua la conscience de la faute dont il s'était rendu responsable sans mauvaise intention. Son hypersensibilité et son penchant inné pour la beauté des jeunes filles en fleur furent une des causes principales qui le détournèrent de la beauté mûre de Marija Khlun et le jetèrent à la rencontre de nouvelles expériences sentimentales. Un nouvel amour devait le purifier du sentiment de sa culpabilité. Le poète de Julija Primic, âgée de dix-sept ans, était en train de naître. C'est pourquoi, en été de 1833, il supprima dans le manuscrit de la »Čbelica« le premier sonnet de son cycle pour essayer de l'ensevelir dans l'oubli et, avec lui, son contenu vécu. Les six autres sonnets parurent dans la »Čbelica«. Ayant condamné le premier sonnet, il se crut obligé de renoncer au titre collectif primitif. Mais la compréhension des six sonnets conservés devient ainsi plus difficile.

Jakob Kelemina

LANGOBARDSKI SPOMINI PRI SLOVENCIH

1. Slovenci smo v teku zgodovine prišli v stike z različnimi germanskimi plemeni; v Zakarpatju z Goti, v novi domovini pa z Langobardi, Franki in Bavarci. Vsako tako srečanje je pomenilo posebno razdobje v življenju našega naroda. Slovensko-langobardski odnosi so se odigravali v času, ko smo se morali na novo pridobljenih tleh uveljaviti kot narodna edinica. Srečnejši kakor naš germanski sosed smo mogli celo ohraniti — dasi ne brez žrtev — svojo samobitnost, medtem ko jo je toliko močnejši langobardski narod zgubil za kazen, ker si je drznil »vdreti v raj sredozemske kulture«. V naslednji razpravi bom skušal opisati mnogostranske stike med nami in tem narodom;¹ seveda ostane politična zgodovina in podobna vprašanja izven okvira te študije.² Historično geografijo nam more osvetliti delo, ki tudi pripada k literarnim spomenikom langobardske dobe. To je Ravenatova *Cosmographia*, ki jo stavi Jos. Marquart³ v dobo okrog leta 734. Spis je res sestavljen na antičnih virih in navaja imena, o katerih ne vemo, ali še ustrezajo tedanjim prilikam; vendar razodevajo razni podatki, da je avtor upošteval razmere svojih časov, n. pr. Alpes Julia je postalo jugum Carnium, za Noricum je stopilo ime Carantanum; meja Italije je prenesena od Trojan na jugum Carnium etc. Antična imena za kraje po Panoniji, Istri, Dalmaciji in Epiru so še naštetja v večjem številu v *Epitome Chronicorum Cassinensium*,⁴ ki je baje nastalo leta 754 — Muratori, izdavitelj kronike, jo potisne v leto okrog 1000. V glavnem pa ravno v langobardski dobi ugasne antična tradicija bodisi v pogledu geografskih nazivov, bodisi drugod.

¹ Iz bogate etnografske literature navedem: Fr. Kauffmann, *Deutsche Altertumskunde* I. II. (= Matthias, *Handbuch des deutschen Unterrichts*. München. Beck). Upoštevana so vprašanja starožitnosti. — E. Gamillscheg, *Romania Germanica. Sprach- und Siedlungsgeschichte der Germanen auf dem Boden der alten Römerzeit* 1935. Zv. II. Die Langobarden. Die altgermanischen Bestandteile des Ostgermanischen. *Altgermanisches im Alpenromanischen* (Pauls Grundriss der germ. Philologie). — C. Battisti, *Studi di storia linguistica e nazionale del Trentino* 1922.

² L. Hauptmann, *Erläuterungen zum historischen Atlas*. I. del. Wien 1920. — M. Kos, *K postanku zap. slovenske meje*. Razprave znanst. društva V—VI, 1930. S prejšnjo literaturo; isti: *K poročilu Pavla Diakona o Slovencih*, ČZN 26, 202 sl.

³ Anonymi *Ravennatis Cosmographia*. Ed. Pinder et Parthey. Pridodan je *Guidonis Geographica*, ekscerpt iz Ravenata, prirejen v 10. stoletju.

⁴ Priobčil Muratori, *RIS*, II, 353. Našteva daritve, ki jih je baje cesar Justinian poklonil Cassinu.

Govoreč o langobardskih tradicijah pri nas in Hrvatih, moramo upoštevati, da je vse to prišlo k nam skoz romanski medij; spomin na tolikanj važno langobardsko dobo je pri nas tako zabrisan, da ni ohranjeno niti kako ime za ta narod analogno nemškemu Lancbartun itd. Naši narodni mejaši v oni dobi so bili Romani, stoječi pod langobardsko oblastjo; potrebno bo tedaj, da se pritegnejo tudi ti v razpravo, da si ustvarimo sliko o mejah slovenskih naselbin.

2. Natančen položaj Langobardov v družini germanskih plemen še ni razčiščen. W. Bruckner, ki je priobčil njihove jezikovne ostanke, jih prišteva k anglofrijzjski skupini, drugi k nizkonemški. Prvotna bivališča naroda se dajo dokazati na spodnji Labi; tam so ostali tudi po izselitvi znatni deli ljudstva pod imenom Bardi, medtem ko se imenujejo tisti, ki so šli na pot, Langobardi. Njihovega popotovanja po nemški nižini in dalje čez Karpate ne mislim omenjati, ker ne zadevajo naše zgodovine neposredno. Italijo dosežejo leta 568, Slovenci pa zasedejo do leta 595 Noricum do izvirov Drave in so krog leta 600 na vzhodni meji Italije. Za Slovence postane najvažnejši tisti oddelek Langobardov, ki je zavzel severovzhodni kót italijanske nižine — od Livenze proti vzhodu. To je furlanska vojvodina, imenovana tako po političnem središču Forum Julii, ki je bilo v langobardski dobi preimenovano v *Civitas Austriae* (furl. *Cividal*, *Cividad*, slovensko *Čedad*, *Čevdat* [Cig.], nemški *Sibdat*). Namreč uradno langobardsko ime te vojvodine je bilo *Austria*, vzhodna dežela, medtem ko se je proti zahodu raztezala *Neustria*.⁵ Mejo langobardske oblasti⁶ proti severu so tvorile Karnske Alpe, ki so dobile svoje ime po keltskem narodu Carnov, ki so si tukaj podvrgli nekdanje prebivalce Venete ali Ilire.⁷ Na Karne spominja še danes pokrajina Karnija, furl. *Çhàrgne*; prebivalci so *Çhargnèll*, slov. Karnjel (*Krnjèl*) tkalec.

3. Proti vzhodu je zaključeval Italijo spet karnski greben, ki se je nekoč imenoval »*Alpis Julia*« (Ravenat), še prej pa venetske gore. Ime jugum Carnium je verjetno prišlo v rabo že v gotski dobi; kajti Ravenat se sklicuje, ko piše te podatke, na gotskega filozofa *Marcomira*.⁸ Onstran tega grebena leži *patria Carnium* ali *Carneola* ali *Carnech patria* oziroma *patria Carnuntum* (Guidonis Geographica). Iz poznejše rabe teh nazivov je razvidno, da so imeli tudi različne pomene.

⁵ Lex Luitprandi c. 24, cit. Muratorj, Dissert I, 14.

⁶ Pod Langobardi se oblikuje furlanski narod, ki se je zval *Romans*; naziv je ohranjen v krajevnih imenih, *Romans* pri Gradiški, 1571 *Romanis*, *Romanisch* (Urbarsteuerregister za Goriško, viced. arhiv v Ljubljani). Ime *Latini*: prim. F. Kos, Gradivo IV, 508, in M. Kos, Tolm. Urbar 38 (ad 1372).

⁷ V gotski dobi so omenjeni v soški dolini *Lucristani*, kar je verjetno ime nekega ilirskega plemena (Cass. Var. I, 29 = Kos, Gradivo I, 4, ad an. 501—4); ilirski naziv: *lucru + iste*; mogoče isto kar Subocrini, ki se tako imenujejo po *Ocra mons*. K ilirskim imenom iz tega ozemlja pri Ebertu, Reallexikon, Isontius i. dr. je dodati po Ravenatu *Selunto*, civitas Carn., A. Mayer, Nast. Vjesnik 41, 120.

⁸ Filozofa Marcomira je zavrnil Mommsen v kraljestvo bajk. Kar se tiče Kranjske, je razvidno vsaj to, da je Ravenat uporabljal pri opisu Kranjske neki grški vir. Ime reke *Corcac* kaže na grafijo *Κόρρας*, kar ustreza l. *Corca*: Natissa, Corca, gurgites Isontii, Paul. Aquil. Carmina II, 1, 5. Strabo ima daljšo obliko *Corcoras*.

Carnium, subst. adjektiv. Iz lokativa **Cargn̄* je nastal slov. *Krañ*; nerazumljivo mi je, zakaj izvaja Šturm slov. besedo iz podstave Carnia, kar tudi zgodovinsko ne ustreza. Slov. *Krañ* je prevzet v furl. *Cragn*, ital. *Cragno*, nem. *Chreine*. Beseda pomeni: 1. Mesto Kranj; tudi v nemškem viru: »in loco Chreine«,⁹ Pozneje *Krainburg*. 2. Gorenjsko z visoko in srednjo soško dolino. Tolminski kót je pripadal še v srednjem veku politično pod Kranjsko, tako v listini leta 1063 (Schumi, Ukb. I, št. 41). Kranj v pomenu kranjska dežela je še dandanes v rabi.¹⁰

Carneola, sb. adj., tvorjen s pripono *olus* iz *Carnus*.¹¹ Obliko pozna že Ravenat, vendar rabi, sledeč gotskemu filozofu, rajši *patria Carnech*, Pavlu Dijakonu je *Carneola* domovina Slovencev. V uradnih virih se zadnjič pokaže *Carniola* poleg novega naziva *Chreine* leta 973 (Kos, Gradivo II, 444).¹² Že v *Cosmographiji* se pojavi razdelitev te dežele v Gorenjsko (*Carnium*), tako imenovano po središču, in Dolenjsko (*In valle*).

Carnicum, sb. adj., je postalo langobardsko **Carnech* (ta jezik je izvedel visokonomški premik *k > ch*); naziv izvira iz gotske dobe.

Carnuntum patria: Besedo rabi Guido in je mogoče učena tvorba kakor *Carnotum* za Koroško; glej Zeuss, *Die Deutschen* 618.

4. Po teh opazkah skušajmo določiti obseg Ravenatove *Carneole* na podlagi krajevnih imen, ki jih ta sporoča; en del sem skušal dognati v članku Ljubljana (*Razprave SAZU* I, 1951). Imena, ki se nanašajo na Gorenjsko, so naslednja: *Carnium*, *Scoldium*, *Biplium*, *Ris*, *Planta*, *Clemidium*, *Sedo*. Že Fr. Kos je domneval (*Gradivo* I), da je treba iskati del teh krajev v gornji in srednji soški dolini. Iz antičnih virov so nam od tukaj sporočena imena treh rimskih postaj: *Lacire* (**Larice*), *Via Belloio* in *Ad Silanos*; te bom skušal pritegniti v razlago nazivov v *Cosmographiji*. Izhodišče pri Ravenatu je *Carnium*, Kranj, nato gre vrsta po Savi navzgor tja do Trbiža in krene nato na cesto proti Predilu. Tako obhodimo severo-zahodni rob naše pokrajine.

Carnium, Kranj.

Scoldium (excoldium). Mogoče Lesce pri Radovljici, z večjim rimskim grobljem, (Müllner, *Emona* 264) ali pa Rateče.

Biplium. Za prvi zlog te besede *bip-*, *vip-* bi se dala primerjati razna krajevna imena kot *Vipitenum*, *Vipe*, *Vipava* (Schumi, *Archiv* I, 229) itd. Mogoče je treba besedo razumeti kot **Via ad Plī(t)ium*, prim. *Vidolē* = *via ad Aquileia*; v srednjem veku *Portae Plitanae*. Ime *Via Belloio* je sicer podobno, vendar se z lego ne ujema.

⁹ E. Klebel, *Carinthia* 123, 56 (ca. 1065—77, *Gradivo* III, 244); I. 1154—56 apud Chrain in loco qui Niwnhoven dicitur, ib. Fr. Kos misli na Kranjsko goro.

¹⁰ S. Rutar, *Zgod. Tolm.* 19 = MMK IV.

¹¹ Razlago je podal C. Zeuss, *Die Deutschen* etc. 620; P. Skok, *Etnolog* VII (1934) 53.

¹² L. 1626 se ločita še »le provincie di Carniola e Cragno«, M. Premru, *ČZN* 18, 21.

Kraj bi bil pod Trbižem. Ime Pontábel, Pontebba, Pontevilla za razlago ne pride v poštev. — Mogoče »majhni Bovc«, *Plezzùt*, *Flitschl*?

Ris (Rav.) in *Lacire* (**Larice*) v Itin. Anton. Naziva se dasta morda združiti. Lat. *larix macesen*, furl. *laris*, lomb. *ares*. V Ravenatovem imenu je odpadel zlog *la-* kot domneven člen. Fr. Pichler stavi **Larice* v Log pod Predilom.

Planta (Rav.). Beseda kaže podobnost z imenom *Pletium*, furl. *Plèz*, ital. *Plezzo*, nem. *Flitsch*, slov. *Bovc*; tudi lega bi ustrezala. Kar se tiče besede *Pletium*, naj opozorim na to, da kaže stari nemški zapis 1181—96 *Vlicez* (Kos, Grad. IV, 652) na romansko pluralno podstavo (**plezzis*). Za razlago imena glej Unterforcher, Progr. Eger 1892—3, 78.

Via Belloio, *Belluno* (It. Ant.). Fr. Pichler, Austria, Rom. stavi kraj h Kobaridu, kjer se odcepi cesta na Čedad; Kobarid se v antičnih virih ne omenja.

Clemidium (Rav.). K imenu prim. **Clem-ona*, *Glemona*, nem. *Clemaun* itd. Kraj je moral biti v bližini Tolmina: 1063 *Tuimine*, zatem *Tulminum*, 1410 *Delmin*. Vas Temline se je imenovala *Telmine* (1377), nemško pa *Tämlin* (16. stoletje). Mogoče je v osnovi Tolmina ista beseda kakor v slov. *tolmûn*, *komûn* in *cemûn* m., *Wasserschlund*, podzemna vodna luknja, Fr. Bezljaj opozarja na furl. *tulmignón* sm. turbine di venti. Etnolog 1951.

Sedo (Rav.). *Ad Silanos* (Tabula Peut.). Zadnje ustreza menda današnjemu Sòlkan, furl. Sàlcan. Kraj je imenovan v nemških virih: 1001 *castrum Syliganum*, *-canum*, 1136 *Zelcanum*, 1149 *Sebianum* (t. j. *Selianum*), pozneje *Zalkhan*, *Zalken*, 1501 *Selkon* itd. Glas *g/k* v *Syliganum* gre na račun stvn. grafije in izgovorjave; prim. lat. *cavéa* kletka: stvn. *kevie*, *kefige* (Braune, Ahd. Grammatik § 183 a. 6). Slovenci in Romani so izgovarjali nezvenečo medijo *g* kot *k*. (Prim. tudi slovenski in nemški naglas na prvem zlogu). V osnovi Solkana je **Silianum* 'zemljišče Siliusa', iz iste podstave je izvedeno tudi tirolsko krajevno ime *Sillian* (izgovorjeno *Silgan*), leta 1394 *in Silliano*, 1208 *Seano*, 1210 *Segiano*, *Sellano*, 1155 *Silano*.¹³ Oblike *Ad Silanos* ne moremo ločiti od *Silicanum*. Ravenatov *Sedo* je mogoče mišljena kot **Sedio* (*sedžo*) od kratke oblike **Selium* in s prehodom *li* > *dž*; prim. obliko *Segiano* pri *Sillian*. M. Kos pravi, da je pripadal *castrum Siliganum* k langobardski obrambni črti.

Ako združimo ravnokar obravnavana imena z onimi iz prejšnjega članka (Razprave I. 1951), se razkrije obseg gotskega *Carnicum*, langobardskega *Carnech* ali *patria Carnium* ali *Carneola*. Ali so Langobardi res imeli vladarsko oblast nad vso to pokrajino kakor pred njimi Goti ali pa samo do vzhodnega grebena Julijskih Alp, je vprašanje, ki se zastavi tudi čisto filološkemu razmotrivanju, n. pr. ob imenih Pavla Diakona *Cagellia* in *Medaria*. Toda o tem pozneje.

¹³ Unterforcher, Programm Eger 1890, 10. *Sedum* vendar nahajamo v keltskih krajevnih imenih, n. pr. *Metiosedum* (Caesar).

V nobeni langobardski zgodovinski listini ne najdemo kako ime tostran Soče,¹⁴ na drugi strani nam pa kaže toponomastika naše pokrajine, da so se Slovenci prej uveljavljali tostran vzhodnega julijskega grebena, kakor pa v Soški dolini.¹⁵ Krajevni nazivi po Kranjskem, Gorenjskem imajo v osnovi antična imena, razvita po slovenskih jezikovnih zakonih; drugače v soški dolini. Prejšnji prebivalci Carni in Norici se zadnjič imenujejo leta 548; po priselitvi Slovencev pa izginejo brez sledu. Naselja s podstavo »vlah«, ki jih najdemo po Kranjskem, so mlajšega izvora. Toda onstran julijskega grebena so se Romani ohranili še do poznejših dob in živeli s Slovenci v simbiozi. Narodnostno stanje, ki je bilo doseženo do leta 820, zajamejo Annales Einhardi v besede: Carniolenses, qui circa Savum fluvium habitant et Foroiuliensibus paene contigui sunt (Kos, Grad. II, 61). V karolinški dobi so se Slovenci razširili daleč v furlansko nižino.¹⁶

5. Jezik starih prebivalcev julijskega gorovja je bilo retoromansko narečje, kolikor dovoljujejo sodbo ohranjeni ostanki, toponomastični nazivi in apelativi, spročeni o tem ozemlju.¹⁷ V naslednjem razboru se omejujem na tolminski kot,¹⁸ ozemlje, kjer je romanščina odmrta. Tukaj je prišlo do prvih stikov med Slovenci in Romani. Ker so pa ta vprašanja že obdelali domači¹⁹ in tuji filologi, se morem omejiti na točke, ki doslej še niso bile upoštevane. Za spoznavanje retoromanskih odnosov so važni nemški zapisi, ki jih ni malo, ker zvesto beležijo stare domače, ne pa italijanske oblike. Gradivo je razdeljeno po Gartnerju, Handbuch der rät. Sprache 1910.

¹⁴ K letu 579 pripoveduje Chronicon Altin., da sta duhovništvo in narod »a Verona usque ad Panonie finem« odobrila patriarhu Heliji ustanovitev novih škofij, Kos, Gradivo I, 86. To je pač le zgodovinska fikcija.

¹⁵ V. Oblak, Archiv XII, 581.

¹⁶ O razširjenju Slovencev v furlansko nižino glej članka M. Kos, navedena sub 2. V kroniki ital. duhovnika Andreja beremo: Multam fatigationem Langobardi et oppressionem a Sclavorum gente sustinuerunt usque dum Imperator (= Lotar I) Foroiulianorum Eberhardum principem constituit. Quo defuncto Unroch filius ejus in Principatum successit (cit. Muratori, Dissertazioni sopra le Antichità Italiane I, 217).

¹⁷ E. Kranzmayer, Frühromanische Mundarten zwischen Donau und Adria in deutschen und slawischen Ortsnamen, Zeitschrift für Ortsnamenforschung XV, 1939, 193 s. s karto. — P. Skok, Prilog ispitivanju predrimskih ostataka u slovenačkom i srpskohrv. jeziku, Slav. Revija 1950, 350 s. Skok meni, da so prišli Slovenci v stik še z neporomanjenimi stanovalci teh krajev. — C. Battisti, o. c. — Joh. Hubschmid, Vorindogerm. und jüngere Wortschichten in den rom. Mundarten der Ostalpen mit Berücksichtigung der ladinisch-bayrisch-slowenischen Lehnbeziehungen. Sep. iz ZrPh 1950, 1—66.

¹⁸ Krajevna imena iz Tolminskega: Tolm. urbar iz l. 1377, ed. M. Kos. Lj. 1948. Ettore de Toni, Variazioni dei confini nel bacino del Natisone. Rivista della Società filol. friulana III, (1922), 30—2. Seznam vasi, ki spadajo pod Tolmin ca. 1535. — Flitscher Klausensteuer Urbar l. 1567. (Viced. arhiv). Formentinijev urbar za posestva na Tolminskem 17. stol. (ibidem v fasciklu Gorica). H. Tuma, Imenoslovje Jul. Alp. 1928—9.

¹⁹ Ramovš, Karakteristika slov. narečij v Reziji, ČJKZ VII, 107 in drugi njegovi prispevki. — Sturm, Refleksi rom. palataliziranih konsonantov itd., ČJKZ VI, 45 s.; Romanska lenizacija, ib. VII, 21.

Naglašeni romanski vokali:

a (lat.). Ohranjeno v slov. kot *a*. V priponah *anum*, *āna*: Solkan, Čepovan, Borjana, Sežana (1086 *Cesana*); Merče, 1086 *Merzana* (iz **Martiana*?) je dobilo slov. pripono; enako Renče, Ranziano, 1086 *In Coronzach* k osebnemu imenu *Corentius*, ki je drugod izpričano; v furl. *Coronzàn*, *Coranzàn*. Slov. *a* najdemo še nadalje v: Ladri, Ladra, furl. *Ladra*, leta 1377 *Ladroch*. Metateza ni izvedena v Bar-kovlje, 1598 *Warcula* (tržaški urb.); *varcula* brodišče, REW 9153;²⁰ rom. **alber* = = naplavina, slov. *alber* m. isto in krajevno ime na Goriškem 1211 *Alber* (Gradivo V, 186), slov. *Alber*.²¹

ā > slov. *o*: Kobarid, Koborid (glej spodaj). — *a* > *e* (Gartner, Handbuch 123). Primeri, kjer najdemo ta preglas, kažejo mogoče le slovenske razvoje. Livadno ime Bareč iz furl. *barats* goščava, na karti Funtane Bareit, Tuma, l. c. 15—6; tolminsko *mêdrija*, *mêdrna* čreda (v Julijskih Alpah, Tuma, l. c.), v tržaški okolici pa *mândrija*, rom. *mandra*. — *al* + *kons*:

Italij. Auzza, slov. Avče, furl. Ausse, 1428—70 Als, Alls, Alsa (Škrabec, Spisi I, 213); Dalče, 1500, 1515 in der Allss (Blaznik, Kolonizacija 85). Beseda se ponavlja v furlanski toponimiji; Pirona beleži: *Ause*, fl. rokav Soče; *Auzza*, hudournik v Carniji; *Auzza* ali *Ausa*, furl. *Ausse* di Luic (Livek), slov. ? Mogoče h gal. **alika* alisier, Hubschmid, o. c. 57. O italij. oblikah razpravlja Alessio, Ann. Univ. Trieste 8, 178—80 (nedostopno). — Rom. sotaro gozdni čuvaj, beneško saltaro isto, iz lat. *saltuarius*: slov. *sotār*.

ē (v odprtem zlogu). Stopnja *ē* je zahtevana v starih izposojenkah, kjer nastopa zanj slo. *i*, nemški *ī* (Schatz, Altbayr. Gramm. § 10); rom. *gallēta* posoda, slov. golida f., stvn. gellita; lat. poena, stvn. pina muka. Iz toponomastike sta primera Kobarid, Sužid. **Ca(r)porētum*²² gaberje ali hrastovje, slov. Kobarid, Koborid; leta 1184 *Kauoretum*, Kos, Gradivo IV, 686; **saxetum* > **sassetu* k *saxum* skala, krajevno ime Sužid (brez hist. oblik); prim. Žažid, Xaxid (Istra). — Prehod v *ei*: Nemški naziv za Kobarid: Karfreit, 1523 *Carfrey* (Devinske urbarijalije) se ujema s furlanskim *Čhavorëit*; Pirona beleži *Chavorëd*. Pomotna je trditev, da je *-ei-* nemške oblike, ki je, kakor razodeva ohranjen romanski naglas, pozno sposojena,

²⁰ Iz Istre spadajo semkaj še: rom. **arkellu* —, ital. *Arcello*, slov. hrv. *Rakel*, *Rakalj*, nem. *Raekkel*, *Rachel* (Istr. urbar 1498, ed. Benussi); **carsicula*: slov. *Keršikla*, nem. *Karstgigel* (ib.).

²¹ Tolm. *lāberje*, nem. Schutthalde je mogoče nastalo po metatezi iz rom. *alber*. Toda *lāpor* m., opoka, Mergel (mergila galsko), se da primerjati z galorom. *albuca* bela laporna zemlja, REW 325.

²² Oblika je nastavljena glede na na nemški *Carfrey*, *Karfreit*: oblika **capretum*, ki jo postavljata Ramovš in Sturm, bi pomenila kozja čreda (REW 1647), tir. Schafreit (pri Innsbrucku); Steinhäuser predlaga **cavaretum*, **cavoretum*, jama, votlina, Archiv 42, 215. Glede predrom. **karpōr*, špansko *chapparra*, slov. *grabr̥*, gaber, glej Oštir, Beitr. zur alar. Sprachwiss. § 72. Prim. še soriško nemško *Kowōa*, Kranzmayer Munda, von Zarz § 52 menda naslonjena na slov. Koborid.

nastal iz srvn. \bar{i} ; neinspiriran *k* v Karfreit je nadomestek furl. *ch*. Prehod rom. \acute{e} v *ei* je razširjen tudi v Rezijski: furl. *asèd*, *asèi*, rezijansko *ažejt*, lat. *acētum* očet, Mat. I, 108, 953; rom. *viria* obroček (REW 9366): slov. *birja*, *virja* f., furl. *vierie*, Strekelj, Lehnw. 6.

\acute{e} < lat. *i*. — 1. *cippus* kol, **cippulus* količ (REW 1935); kraj. ime Čeples (to je nom. plur.), leta 1377 *villa de Ciples*. — rom. *vinca* rumena vrba;²³ v lokalnem narečju so obstajale oblike **vintš*, **ventš*, **vantš*, ki so ohranjene v imenih reke Bače, italij. Baza, soriško nemško die Vetsche, Veitsche (Kranzmayer, Die Mundart von Zarz § 41). V zapisih: 1315 *Buza*, 1319 *Brisa* (?), M. Kos, Urbar 53; 1377 *Signech* (?) *Vinchiberg*, t. j. Baško sedlo, nemško tudi Rindloch (Schumi, Archiv I). *Binchinvel* istotam je Baško polje, 1601 *Voich*. Morda spada semkaj koroško Bače, nem. Faak, 1238—64 *Vèech* (Kos, Gradivo V); pisava *èe* kaže na diftong, ki se je razvil pred *č* kakor v *Vetsche* > *Veitsche* (Kranzmayer, l. c.).

\acute{e} — kar se razvije v *ie*, \acute{e} in *i*. Krajevno ime Deskla, 1086 *Descla* in *Idesla*, 1501 *Diesgla*. V ladinskem ozemlju je dvor Istla, 1296 *Iscla*, 1541, 1588 *Ischla*, Steinhauser. Mitt. d. Ges. für Salz. Landes., B. 88/9 — predrom. *krapp-*, *krepp* skala, REW 4759. Valsug. *krepa* roccia, furl. *krèpe* lobanja; slov. *krep* m. skala, rezijansko pa *kripa* f. isto; slov. *krépa* f. lobanja.²⁴ — V skupini *en* + kons. — predrom. *brenta* bujica, prim. furl. *brentèle* f. = gora, canaletto irigatorio fra campi etc. (Pirona), Brenta reka, Brinte (Geogr. Rav.), tolminsko Brinta slap Volarnice pod Krnom, Rutar, Zgod. Tolm. 288.

\acute{o} . — V starejših izposojenkah ga nadomešča slov. *y*,^{25a} v nemščini \bar{u} . Z našega ozemlja imamo kot primer krajevno ime rom. *Bergona*, slov. Brgîn; *bergonu* (Vorarlberg), švic. nem. *bergáun* capanna per il fieno (C. Battisti, Studi di storia linguistica 53). V nepristni listini iz leta 1170 (Kos, Gradivo IV, 508) se pokaže slovenska oblika *Vergia*, *Vergin* (Muratori); zadnji kaže na slov. Brgîn. — Ta \acute{o} se mestoma razvije do *u* (Meyer-Lübke, Gr. I, 119), zato ga smemo smatrati kot podlago za slov. murva, murga, rom. **murum* iz lat. *mōrum*, ne pa nemško *mūrberi*. — Prehod v *ou*, slov. *ov*, nem. \bar{u} > *ou*, *au*. Rom. **ortone* velik vrt, slov. Vrtovin gozd ob Triglavu (Tuma l. c.), Vrtovin vas na Vipavskem, leta 1001 *Ortaone*, 1120 *Ortuwin* (Gradivo IV, 59), 1323 *Vertoyno* (IMD XII 62); — 1501 *Vortoweyn* (goriške arhi-

²³ Normalna slov. hrv. oblika je *béka*, *békva* f., salix viminalis $\frac{1}{2}$ rom. *vinca*, Skok, ZrPh 54, 51. Poleg tega na goriškem Krasu *báka*, Strekelj, LMS 1896, 140. Ob Bači res najdemo vas Bakovica; na otoku Krku *vank*, *vanč*, vrba (Skok, Slaventvo i romanstvo 24, Zagreb 1950).

²⁴ Iz iste postave imamo mogoče slov. *kreber*, **hreber*, *vreber*, *reber* (*rieber*) f., Anhöhe, danes rabljeno prislovno ter *hriber* m., nam. *hrib*. Prim. Skok, Slav. Rev. 1951, 353, ki vzame kot podlago za hrib *grepp*, REW 3863. K *hrib*, *hriber* prim. še kor. krajevno ime *Hreblja* (Krähwald). O podstavi *karr-* glej Oštir, l. c. § 73.

^{25a} Ramovš, Kratka zgodovina 36; psl. *y* je nadomestek za romanski \bar{o} in romanski in germ. \bar{u} ; v listinah se sprva piše *y* kot *u*; medtem ko je najstarejši znak za slov. *u* v nemškem *o*, kakor *iopan*, župan, Steinhauser, Archiv 42, 245.

valije); tir. *Ortaun*. — rom. *montone*, slov. Motavun pri Sežani, leta 1337 *Muda* (?), IMD XII, 73, Motovun (Istra). — **veterona* kraj na Koroškem, Lessiak, Car. 1922, 6 v zapiskih *Veterona*, *Vedronum*, *Fedrūn* (Gradivo V), danes Federaun, slov. Vetrovo, v Furlanskem Vedrōns.

o. iz lat. ū. — V stari dobi dobimo slov. -ŭ- kakor v *puč* vodnjak, Zisterne, lat. *puteus*, k temu še srb. puč isto, MEW 266. Mlajše je potemtakem 1377 *Poç*, nemško *Potz*, slov. Poče, furl. *pozz*. Prim. še Hubèl, l. *Frigidus*, nem. *die Kobell* (goriške arhivalije) k lat. *cuppa* vrč? (REW 2409).

o. — Slov. o, nem. o, uo. ilirsko **Mōras* velika reka, slov. **Mora*, Mura, prekmursko *Mōra*, prèkmorec (-marec); Steinhauser, Archiv 42, 245. — Za diftongiranje o-ja ni primera. — Slov. o v furlanščini: Potoki, zahodno od Tolmina, leta 1086 *Potalchi*, furl. Patòc.

i. — Slov. nem. i. **calkīnu* apnen (REW 1501), v kraj. imenu 1222 *Calginum*, 1377 *Çilgino*, slov. Ciginj; 1377 *Çilgino*, nem. Sellin (Fromentinijev urbar), slov. *Zelin*; slov. *Temline*, nem. *Tämlin*, leta 1377 *Telmine*.

Diftongiranje: goriško *ortlf*, adj. **hortīvus* (Pirona): Vrtojba pri Gorici, v listinah *Vertoyb*. — Prehod v e: Monte Canin, rez. Čanyn, Čanèn (Mat. I, 79). — Kartečine, 1377 *Carteçen*, 1326 *Artezza* (M. Kos, Urbar 63).

u. — Primerov, kjer ustreza rom. ū slov. y, s tega ozemlja ni. — Diftongiranje: **motrutia* v krajevnom imenu 1086 *Modrussa* (Kos, Gradivo III, 385), v 17. stol. *Modreutz* (Formentinijev urbar), 1377 *Modreça*, slov. Modrejce. Sodeč po nemški pisavi je v osnovi diftong -oi, od tod slov. -ej. *Modrussa* je deminutiv k imenu *Modreja*, furl. *Modrèa*, kraja sta blizu skupaj. — Bruma, vas na Goriškem, 1172 *Bruma*, 1177 *Breuma*: mogoče je v podstavi rom. *bruma* panna (C. Battisti, Studi 46).

Nenaglašeni vokali. — Oslabevanje in izpahnjene a-ja v penultimi. **Labara* keltsko ime Ljubljaničice;²⁵ *Laburus* nomen dei, *Lebra* in *Elebra* nomen civitatt. *Carnaeolae* (Rav.). — *Colapis* (Plin.) *Káλαπις Kóλαπις* (Strabo), (*Kóλοψ*) (Dion): *Culpa*, (Versus Paulini ad 779), *Gulpa* (Ann. Fuld. a. a. 892); A. Mayer, Nast. Vjesn. 38, 34 oziroma 41, 127.

Soglasniki. — b (medvokalni), — *labina* plaz (REW 4807), bresciansko *lainá*, vb. zrušiti se: *Labinar*, ime hribom (Pirona), tir. *Lafenar* (Unterforcher Progr. Eger 1892), slov. Lajnar, nem. *Lānar*. Ostal je -b- v Labinje, 1377 *Labigna*.

p. — Za romanski lenizirani p nastopa v slov. b (Kobarid), v nemščini f (Carfrey); prim. iz Istre: Koper, nem. *Gaffers*, *Gafers* iz *capras* (Kos, Gradivo II, 386).

²⁵ Glej Razprave SAZU I (1951), 98; Holder, *Altcelt. Spr. I*, 113 navaja 4 reke *Labara*; Silius 4, 232 ima *Labarus*. Is. Hopfner, *Das Keltische ARA in Flussnamen*. Programm des Priv. Gymn. Stella Matutina Feldkirch 1914/15. Semkaj verjetno spadajo *Sovra*, *Sora* in *Kokra*, toda njih antični imeni nista sporočeni; Skok, ČJKZ, VIII, 118; Slavenstvo i romanstvo na jadr. otocima 215.

k. — V starih izposojenkah je v slov. sprejet kot *ch*, *h*; furl. lad. *cròde* rupe nuda; slov. *hrod* m.; slov. Hubel, nemško *die Kobell*, voda na Goriškem (glej zgoraj!). — *Ka*: Palatalizacija imamo v Bača, Koseč, tirol. Konsetsch pri Anrasu (**cunna secca*, Unterforcher, Progr. Leitmeritz 1885, 17); Čadra ali Čadreg, 1377 *Zadroch* iz rom. *cathedra* stol, glej Šturm, ČJKZ VIII, 27. Tudi v najstarejših izposojenkah iz slovenščine imamo ta razvoj. Slov. **hoteče* iz *chat-*, mod. Kotiče, nem. Kötschach je prešlo v 7.—8. stoletju v furl. kot Čatješ, italij. Catesio (Lessiak, Car. 112, 114). Toda slov. *lěcha* se glasi furl. *èche*, *jèche*, in je torej prevzeta pozno (Šturm, ZrPh 52, 79 s). — *Ke/Ki* — Brez palatalizacije: rom. **calhīnu*. Ciginj proti furl. **k'alsina* (glej zg.). Za refleks *ki* prim. zgoraj Auzza (Avča) in Alsz (Ausse); Roče, 1377 *Roçach* iz *Ronciāna*? Roncina, 1501 Runtschein, ob Soči.

kl. — V vzglasju: Neorganski *çh* namesto *kl* rez. čot (Šturm, ČJKZ VI, 79); z našega ozemlja: 1377 *Zampuano*, slov. Čepovan, Čjapovan (Cig.), nem. Tschepobon, italij. Chiapovano < **clampuānum*. V notranjosti: 1192 *Ponticel*, 1377 *Ponicul*, slov. Ponikve, < lat. *ponticulu* — mostiček, tirol. Pontigel.

Skupina *cl > gl* je bila v podstavi imena Šebrelje (Šebrejle), 1377 *Sibrielge*, *Sibrigil*, *Sibregel*; v italij. virih *Subrilia*, *Sibril*, nem. *Schebrellia*, mogoče rom. *capricula*, z nemškim prehodom *çh > š*. — V istrskem urbarju 1498 (ed. Benussi) so zapisane oblike: *Karstgigl* Keršikla (**carsticula*), *Muggls*, Undter Mugka (Tržaški urbar); italij. *Muggia*, slov. Mile, Skok *Mélanges Haškovec* 312; rom. **ad muclos*.

Ga. — rom. *ganda* Geröllhalde (REW 3170) je znano kot livadno ime v Julijskih Alpah; Gunda pobočje v Gorjancih (Kostanjevica); gūdura f. uska dolina (Skok, Slav. Rev. 1951, 352). — Gargar, furl. Gargar, nem. 1501 *Gargar*, *Gergar*; o podstavi *garg-*, *gorg-* v krajevnih imenih glej Meyer-Lübke, Gr. § 250.

Ge, gi. — Italij. *giglio* lilia, furl. *dzi*; kraj. ime Želin, nem. *Sellin* (Form. urbar), 1377 Čilglino. — Preide v *j*: 1086 *Borjana*, slov. Borjana, italij. Borgogna, nem. *Worgain* (Rutar, Zg. Tolm.) iz **borgiāna* k imenu *Borgius*? — Medvokalno: *arrugia*, *rugia* jarek je sicer slov. *roja*, kar je furl. *ròje*, toda v Cerknem imamo *rózar* m., Kloake (Archiv VIII, 449): z je benečansko, Šturm, ČJKZ VI, 66.

ti > č. Poče, nem. *Potz*, 1377 *Poç* (puteus).

Tvorba plurala. — **plezzis*, nem. *Vlicez*, Flitsch, Bovec (glej zgoraj). — **cippulus* količ: 1377 *Ceples*, slov. Čeples. — **rutis* ruti, 1377 *Ruç*. — tirol. Tux (pri Lienzu, Unterforcher 1885, 29), tolm. 1377 Tuce k *tocces*, plur. k *tocco* komad ali pa *d'aques* (sc. val)?

Ako še enkrat pregledamo ta material, vidimo, da so bili jezikovni stiki med Slovenci in Furlani živi od najstarejših dob do onega časa, ko je romanski življenj v tem obmejnem pasu izumrl. Glede na ozke zveze tolminskega ozemlja s Furlanijo, se je seveda dogajalo, da je prihajal nov romanski element v deželo in prinašal

s seboj nove jezikovne elemente, ki so spremenili prvotni obraz tega karnijskega narečja.

6. Slovenci nastopajo pri Pavlu Diakonu pod splošnim imenom Sclavi,²⁶ kar nekoliko prikriva naš resnični delež pri zgodovinskih dogodkih; tako smemo pri napadu na bizantinsko Istro leta 611 misliti na Slovence iz Dalmacije, toda avtor govori samo o Sclaviih.²⁷ Drugega naziva, s katerim so Germani v tej dobi imenovali nekatere Slovence — Winide — Pavel ne uporablja, edino Codex Gothanus (Hist. Langobardorum) govori o *Beowinidi*, frankovski viri o *Cichu Windones*.²⁸ Da je bil naziv Winide rano znan tudi v Italiji, nam izpričuje Vita s. Columbani (ca. leta 620), kjer obrne Fr. Kos znano mesto »ut Venetiorum, qui et Sclavi dicuntur, terminos adiret« na Slovence; to je, mislim, prvič, da v zgodovinskih virih nastopamo kot Winidi. Cosmographia pozna samo Carantanos; ime je znano — po nemških virih — tudi Alfredu Velikemu. Drugo pokrajinsko ime — Carniolenses se pojavi v frankovski dobi.

Poleg Carneola in Carantanum (Fredegar tega imena ne pozna) najdemo pri Pavlu Diakonu še pokrajini: *Sclavorum provincia* (IV, c. 7) in *Cagellia, regio Sclavorum* (IV, c. 38). Pri prvem imenu se obče misli na deželo ob izviri Drave, ki se res pozneje imenuje *Sclavinia*.²⁹ Toda Cosmographia in Guido jo štejeta h Karantaniji in nič nas ne ovira, da razumemo pod Diakonovo *Sclavorum provincia* donavsko dolino ob Aniži, kjer je potekala tedaj meja med bavarsko in obrsko oblastjo; tudi ta zemlja je bila *Sclavinia* oziroma *Avaria*. Malo verjetno je, da bi se avarski kan kdaj pojavil s svojo konjenico v ozki dolini ob izviri Drave. Glede podonavskih Slovencev naj zadostuje opazka, da so bili znani ruskim virom kot *Noriča* (iže *sutъ*) *Sloveni* (Miklošič, Et. Wb.); ime Noricum je prešlo tudi na Bavarsko, prim. stvn. glosa: *ager noricus* (*arnoricus), *pegirolant*.

Cagellia (var. *Agella*, *Agellia*, *Azellia*, *Aglia*, *Gellia*, *Zellia*) je bila za P. D. regio *Sclavorum*, ki so jo zavzeli ca. leta 610 do nekega kraja *Medaria* (Meclaria, Mecharia, Melaria, Nedaria) Langobardi in pozneje (t. j. okrog leta 738) spet zgubili. O tej zadnji točki Diakonovo poročilo ni jasno (VI, 52). Tedaj je vpadel Ratchis v Kranjsko (morebiti, da zatre upor); kakšen je bil izid bojev, ni povedano, verjetno neugoden za Langobarde, ker je že prej Diakon omenil, da so prebivalci *Cagelliae*

²⁶ O imenih za Slovence pri Italijanih in Furlanih govori Štrekelj, Archiv XII, 480; Ramovš, Kratka zgodovina 3 s. Langobardski pravni viri ne poznajo *Sclavus* v pomenu suženj, temveč *servus*.

²⁷ F. Kos, Gradivo I, 148. Milko Kos, O starejši slov. kolonizaciji v Istri, Razprave I, 1950, 59.

²⁸ A. 791 *Sclavi Behemenses*, Einh. Ann. Scr. I, 177, 32 f = *Cichu Windones* a. 804, Scr. I, 307, 35.

²⁹ F. Kos, Gradivo I, 267, ca. l. 790 et pass.; M. Kos, K poročilu P. Diakona o Slovencih, ČZN 26, 202 s. Tudi M. Kos se odloči za izvire Drave kot pozorišče onega boja. Važno je, da Pavel Diakon pri prvih dveh spopadih med Bavarci in Slovenci (4, 7 in 11) ne imenuje *Aguonta*, ampak šele pri tretjem boju (4, 41).

nehali plačevati davek prav v dobi Ratchisa. Splošno se zatrjuje,³⁰ da je Cagellia Ziljska dolina in Meclaria kraj Mäglern, slov. Məglár. Pristaši tega mnenja poudarjajo, da se da ime reke Zilje tudi razumeti kot »regio«. Vsaj to ime je, mislim, sedaj dokončno pojasnjeno: italij. 1296 *Zelia* (Rus, Čas 32, 103), 1341, 1490 *Zeglia* (M. Kos, ČJKZ VII, 196), furl. oblika *Zèe* < *Zel'a* (Pirona); nem. 1039 *Gili(tal)*, 1090 *Gila*, 1296 *Gila* (Brnca); slov. Zilja (Zila); 1238—61 *Ziliça*. Vse te oblike se združijo v predrom. (ilir.) **gelia*, kar je po Steinhauserju³¹ iz starejšega **gailia*, litvansko *gailūs*, slov. *zělъ* besen. Ali spada semkaj zapis leta 824 *Zellia* (in partibus Sclaviniae in loco qui dicitur, Kos, Gradivo II, 78), je dvomljivo; druge oblike imena Zilja kažejo na zaprt rom. *é*, ki preide v slov. in nemškem v *i*. Steinhauser³¹ tolmači -*ll*- v Cagellia itd. kot znak za mehčanje *l*-a: kar gotovo ni točno. Zdi se, da je normalna oblika te besede tista, ki ima dvojni *l*; večina sporočenih oblik je brez začetnega *k*-*Agellia* in *Azellia*; v slovenščini bi se glasila ta imena **azьльъ*, to bi bil Ozalj na Kolpi, 'tamno postane' (AK. Rječnik). Agellia kaže na starejše **akella* ali *akéla*,³² s to podstavo smemo mogoče vezati ime reke Kolpe, *Κάλαπις*, *Κόλαπις* (Strabo), *Κόλοψ* (Dion); kjer je drugi del ilirsko *apa* voda. Agellia je torej staro ime pokrajine, ki je že v Diakonovih časih postala znana kot Sclavorum regio, Slovénje, Slavonija, Windischland.³³

Drugo ime pri Diakonu je »locus« — torej ne civitas ali villa — *Medaria*, Meclaria — itd. Ako je romansko, imamo v drugem delu sufiks *-ariu-* v zvezi z deblom, katerega prvotno obliko je težko utrditi (prim. *nucarius*, *-a* orehovo drevo, *petrarium* kamenolom). Lessiak³⁴ omeni ob razlagi koroškega Məglar, Mäglern, ki ga smatra za keltsko, slov. livadno ime *məglár* (məhuár), kar baje pomeni Nebelgrund; taka izvedenka iz *məglà* pač ni mogoča; beseda je tuja. Pri Crnomlju je laz Miklarji, nemško Brunngeräuth; starejših zapisov za slov. besedo ni najti,³⁵ osnovni pomen je menda izvir, ako sodimo po nemškem nazivu. Miklarji so tedaj studenci, tako kakor za Koroško: 1136 (*ze den*) *Magelaren*. Ali je bila pri Miklarjih kaka stara naselbina, ni znano. Seveda je beseda Miklarji premoderna, da bi mogel nanjo zidati.

³⁰ R. Egger, Archiv f. österr. Geschichte 90, 373. M. Kos, ČJKZ VII, 196. Skeptičen glede enačenja Cagellie z Zilja je Lessiak, Carinthia 1922, 76.

³¹ W. Steinhauser, Theutonista VI, 2. zv. = Archiv 42, 226. *ca-* v Cagellia tolmači kot ilirsko prepozicijo; *z* v Zilja je substitucija rom. *g*, Ramovš. J. F. VI, 162; Ekblom, Germ. und slaw. Palatalisierung etc. Uppsala 1949 (sep.).

³² O premiku naglasa glej Ribezzo, Le origini mediterranee dell'accento iniziale italo-etrusco. Rivista indo-greca-italica 1927, 65 s. *Akellia*, *Agellia* in *Cliena*, civ. Carneolae (Rav.) spadajo mogoče k etruščanski besedi *c/glanis* reka, Oštir. Beiträge 54, št. 68. Staroevropsko je tudi ime *Korana*, pritoka Kolpe, H. Barič, Slav. Rev. 1951, 356. Odra, l. 892 *Odagra*. Središče te pokrajine je bilo *Segestica*.

³³ Šišič, Povj. Hrvata, str. 296.

³⁴ Lessiak, Carinthia 1922, 76.

³⁵ Ivan Simonič, Kočvarji v luči krajevnih in ledinskih imen, GMD XVI, 1935. Razlaga Miklarjev iz nemškega osebnega imena Mikel seveda ni mogoča.

Sunek, ki so ga po tej razlagi Langobardi izvršili v kolpsko pokrajino, je mogoče v zvezi z napadom dalmatinskih Slovencev na Istro (leta 611). Menda se jim je takrat posrečilo zasesti najzahodnejši rob te dežele, ki so se zanjo borili tudi Langobardi. Ko so 751 Langobardi zavojevali bizantinski del Istre, so postali državni mejaši Hrvatom; o odnosih med tema narodoma pa ni nič znanega. Ko so Franki podvrgli Langobarde, je postal hrvaški del Istre frankovska »Merania«. Oglejski vir 1258 je ohranil za to ozemlje starejši naziv: »contrata de Gotys«.

7. Še nekaj opazk o kulturnih vplivih Langobardov na Slovence. V langobardski dobi izgine prvotno krščanstvo v naši zemlji; mogoče se je ohranilo kje po hribih. Vendar prihajajo prav iz langobardske sredine poskusi, da se znova poživi. Prva oblika krščanstva, ki so jo naši predniki imeli priložnost spoznati ob zahodni meji, je bilo arijanstvo, ki je bila državna vera langobardske države.³⁶ Sledovi tega verstva se pa dajo najti tudi pri Bavarcih in Švabih. Nemški slovarji naštevajo arijanske besede v besednem zakladu, to je take, ki so v zvezi z arijanskim misijonom med nemškimi plemeni; nekaj jih moremo pokazati tudi mi. Na področju vzhodnorimske države je bilo sicer to verstvo uradno zatrto, toda vse kaže, da se je vendar ohranilo v dalmatinskem zaledju in vplivalo na Slovence. Znano je, da naziva še leta 1066 Tomaž Splitski glagoljaške duhovnike arijance, ker je v Rimu vladalo mišljenje, da je slovenska služba arijanskega izvora.³⁷

Pa tudi rimska cerkev ni bila nedelavna. V langobardski dobi postane severnoitalijanski samostan Bobbio razsadišče irskih misijonarjev.³⁸ Od tukaj so pošiljali v domovino o svojem delovanju poročila, mogoče se najde pri tem še kaka stvar za nas. Kot prva lastovka se imenuje v letu 612—5 opat onega samostana sv. Kolumban. Negotovo je to, kar pripovedujejo viri o delovanju gradeškega patriarha Helije po Furlaniji do panonskih mej (Kos, Gradivo, I, 86, k letu 579). V Dalmaciji se pojavi še v langobardski dobi okrog leta 750 Ivan Ravenski, da tam obnovi, kar je od krščanstva preostalo. Pri popu Dukljaninu (c. IX) je isto poročilo še legendarno razširjeno, da so si Hrvati pod vodstvom papeževega legata ustanovili državo v dobi papeža Štefana III. (v letih 752—7).

Slovinci smo prešli tudi v narodno tradicijo langobardsko. To, kar pripoveduje P. D. o begu svojega pradeda Lopichisa iz obsrke sužnosti in srečanju s slovensko starko (IV, c. 37), ni zgodovina, temveč narodna tradicija. Grimm je uvrstil povest med Deutsche Sagen (št. 407). V langobardskem jeziku je gotovo bilo govora o Wini-dih, ne o Slavjih.

³⁶ Hv. Schubert, Das älteste germanische Christentum oder der sogenannte »Arianismus« der Germanen. Mohr. Tübingen. — Miklošič, Die christliche Terminologie. Denkschriften, Wien. XXIV. — »Arijanske« besede v nemškem besednem zakladu glej Fr. Kluge, Etymol. Wörterbuch. Posebno so častili arijanski Langobardi nadangela Mihaela, njihova svetišča so stala po hribih.

³⁷ Šišič, I. c. 290 et pass.

³⁸ Grafenauer, Irsko-anglosaško misionarska metoda... 1944.

Beseda *Winide* pri Germanih ni postala izraz za orjaka ali nestvor; mogoče pa ime *Ant*, ki pomeni staroslovansko pleme pa tudi Čerkeze; tako tolmačijo nekateri besede stangl. *ent* m. velikán < **anti*, nvn. dial. *Enz* nestvor, stvn. Enziman, nom. viri kot Čerkeze.³⁹

8. Z zlomom langobardske države (leta 774) se zaključi zgodovina tega hrabrega, energičnega germanskega plemena. Langobardi se spoje z domačim prebivalstvom v italijanski narod. Že v devetem stoletju je postal *lombardo* sinonim za *italiano*. Jezik izumre, njegovi ostanki so krajevna in osebna imena ter nekaj drugih besed, bodisi da so sporočene samostojno ali ohranjene kot sposojenke v italijanščini. Langobardska osebna imena so se rabila tudi še vnaprej, vendar iz njih ne moremo sklepati na narodnost tiste osebe. Med najvažnejše pridobitve langobardske državnosti spada njeno pravo in pravna terminologija deloma v germanskem, deloma v latinskem jeziku. Ta terminologija je besedno orodje, s katerim so Langobardi uvedli v Italiji, domovini rimskega prava, germanski fevdalni red.

Neposredni dedič te kulturne zapuščine je italijanski narod,⁴⁰ posredno smo jo prevzeli tudi Slovenci ter Hrvati po Istri in v hrvaškem Primorju ter Dalmaciji. Besede, ki pridejo tukaj v poštev, so sicer romanske, značilno zanje pa je, da se prevzete iz langobardskega jezika ali vsaj kulturnega ali političnega kroga. Razbor nam kaže tole sliko:

9. Kot podstava krajevnim imenom največ služijo langobardske besede: *berg*, *braid*, *fara*, *gahagi*, *sala* najem, staroitalijansko *salano* polgruntar. Langobardska so krajevna imena na -ingo: *Marengo*, *Ghislarengo*. Kar je takih imen tostran Soče, so poznejšega izvora.

fara rod, italij. zemljiško dobro: Fara ob Soči; italij. Farra, kot postojanka nekdanjega langobardskega limesa,⁴¹ imenovana v darilnici leta 967. Kraje, imenovane Fara, najdemo tudi na Kranjskem, a so verjetno patriarhovske ustanove. Beseda pomeni pač cerkveno posest. 1. Fara pri Kostelu; prvotno je bila farna cerkev B. M. V. v Kostelu samem, ne v Fari (MHVS VI, 267, št. 230, ad a. 1383). Po tej Fari se je imenoval *Hermannus de Pfarre* (Kos, Gradivo V, 261, leta 1261). 2. Fara, zaselek občine Bloke ter vas Pri Fari, Pfarrdorf. 3. Tri Fare pri Metliki, nekdanja posest Božjakov (Templarjev), *Drei Pfarren* (Valvasor). Fara rabijo ponekod tudi kot apelativ (glej pozneje).

gahagi saltus, vladarski ščedem (boršt). Pogosto v furl. krajevnih imenih, glej Pirona sub *gài* in *giài*. — Kraj Pradigoi, leta 1170 *Pradegoy*, del vasi Medea, je

³⁹ Anz. f. d. Altertum 47, 165, 53, 166; Paul-Braunes Beiträge 57, 230; drugače pa Walde-Pokorny I, 186.

⁴⁰ E. Gamillscheg, Romania Germanica (glej op. 1). — C. Battisti, Studi etc. Langobardske besede, str. 83 s.

⁴¹ Opis langobardskega limesa je podal M. Kos, O postanku itd., Razprave V do VI, 356 s. Prejšnji, gotski limes se da zasledovati po krajih imenovanih Gòdia, Gòdie v občini Videm, Braide di Gòdie v občini Pagnacco (nad Vidmom).

bržkone *pratum gahagii*, prim. tirolsko *Rudegay*; to je *rivus gahagii*, 1369 *Rudegayr*, Schneller, Beitr. zur Ortsnamenkunde Tirols III, 59—60. Nedvomno slovenska beseda pa je 1275 in villa *Podigori* (Podgora) istotam. M. Kos, K postanku 365 — Gojače na Goriškem, leta 1501 *Goyatzach* (goriške arhivalije v viced. arhivu). Primerjaj leta 1024 *Gajaco*, 1044 *Gajazzo* pri Gradežu (Gradivo III, 66).

10. Langobardskih besed je sprejetih nekaj nad sto v italijanščino; od tukaj so prišle nekatere k primorskim Slovencem, v Belo krajino, žive pa tudi pri primorskih Hrvatih. Za hrvaščino in slovenščino je priredil zbirko P. Skok;⁴² upoštevane pa so tudi germanske besede iz drugih germanskih jezikov. V naslednjem so sprejete samo langobardske izposojenke; njih geografska razširjenost je manjša kakor gotskih besed.

baruša f. prepir, tepež, beneč. trž. *baruša*, ital. *baruffa* < lang. *biroufan*. REW 1116,³ Šturm, ČJKZ VII, 37; hrv. (dalmat.) *baruša*, Skok, l. c. 115.

brajda f. trte, razpredene po zemljišču, prvotno zemljišče izven naselja. — Furl. ital. < lang. *braida* ravnina (REW 1266), Gamillscheg, l. c.). Daleč razširjeno v krajevnih imenih: Brajde pri Tolminu, M. Kos, Urbar 1377, str. 55 za l. 1291, 1292); goriško: die *Breyden*, *Ackher- und Breydenzins* (Rentna knjiga gor. grofov 3, 314, leta 1398—1402); Skok, o. c. 114.

caj m. birič, lictor; ital. *zaffo*, furl. *caf* < lang. *zapfo* pilka, Zapfen, REW 8565. Skok, o. c. 115 beleži *caf* m., premeten, močan človek (Cres).

cena f. pleme, Rasse; dobre cene (Tolminsko). Ital. *zinna* Brust, Biest < langob. *zinna*, REW 9621, Štrekelj LMS 1892, 8.

čuř m. Zopf, Čufar, vzdevek Postojnčanov. Ital. *ciuffo* < langob. *zuppfjo* Zopf, REW 9632 a. Šturm, ČJKZ VI, 50. — srb. *čuba* f. Vogelschopf iz ital. *ciuffo* (Bern. 161).

fant m. Bursche. It. *fante* vojak-pešak < lang. *fanthjo*, stvn. *fendo*, Gamillscheg, Rom. Germ. II, 139 = IV, 51; REW 3185. *Fant od fare* po Perušku, Archiv 34, 54 = vojak (ariman) od fare.

fara f. lomb. *fara* zemljiško dobro < lang. *fara* rod, REW 3187. *Fant od fare*. Beseda je razširjena tudi po Balkanu: Skok, Glasn. skop. naučn. dr. III (1927), 178 (Sarakačani).

gaj m. vladarski gozd, saltus, ščedem. V narodni ital. govornici beneč. *gazo*, nonsb. *gač* < langob. *gahagi*, REW 3636. V lat. obliki pa *gahagium* (*gahaio*, *gaio* in podobno); Edictum Rothari 319: *in gahagio* (var. *gaio*, *gagio*...) *regis*. Besedo rabijo tudi dalmatinski viri: *pascua et gaio de villa Vlassich* (na Pagu), Smič. V, 345. Iz langobardskih pravnih virov se je verjetno beseda razširila k vsem Slovanom, prim. Berneker s. v. Razlago besede iz domačega debela podaja A. Brückner, Archiv 39, 11.

⁴² P. Skok, ZrPh 54, 112 s. Besede, ki sem jih obravnaval v Slov. pravne stari, GMD XIV, 1933, so navedene sumarično.

garbast, adj. trpek; ital. dial. *garbo* < lang. *harw* trpek, REW 4064, Štrekelj, Archiv XII, 457.

gruča f. Klumpen, ital. *gruzzo*, *gruzzolo* < lang. *gruzza* pšeno, Grütze, REW 3897.

**kastald* m. oskrbnik, rez. *častal*, -lt podár, poljski čuvar < furl. *čhastald*, ital. *castaldo* < lang. *kastaldo* oskrbnik (REW 4681), belokranjsko *kaštalnik* m. paznik na cerkvenih vinogradih, cerkveni ključar, Bisernice I, 262. V Dalmaciji hrv. *gèstod* itd. Skok, l. c. 112; Šturm, ČJKZ VI, 54.

memla f. prah, drobir (srbsko). Ubila ga memla od kamena (Vuk); ital. **melma*, valtel. *melma* etc. < lang. **melma* nasproti g. *malma* prah, stvn. *melm*, REW 5485; Štrekelj, Archiv XII, 461.

zmorfjät, vb. essere morfioso (Božava), beneč. *smorfjar* < lang. *murffjan* obžreti, REW 5755 a; Skok, o. c. 117.

rabáčati, vb. buffoneggiare; rabáčalo, s. n. burlone, buffone (Parčić) < langob. *arapaiton*, REW 597, ital. *arrabattarsi* naporno nekaj opravljati. Iz oblike **rabatiti*, vb. mogoče slov. robantiti lärmen, ali je pa slov. beseda onomatopoetska.

stsl. *skomorch* m. praestigiator (MEW 301) < langob. *scamaras*, n. pl. Ijudje, ki vrše sramoten posel (ed. Rothari 5), stvn. *scamarja* glumci, scurrae, Grienberger, Anzfd A XXIII, 133. Glej Grimm, D. Rechtsaltertümer 635. Slov. *škomrda* f. žival, ki jo vodijo ob pustu; za pravo ljudje preoblečeni v živali; ČZN 10, 154. — Germ. izvora je stsl. *skrěnja* scurilitas, stvn. *scern* burke, *scernaere*, MEW 303.

škura f. Fensterlade;istročak. *skurnici*, f. pl. tabulae fenestrales < stvn. ali langob. *skür*, furl. *skur* isto, Štrekelj, Lehnw. 62; Battisti smatra besedo za langobardsko.

štrlinkati, vb. impf. herumflattern, unbesonnen handeln. < lang. *link*. adj. lev; toskansko *stralenco* krivonog, REW 5068.

vada f. Zuggarn, Zugnetz; furl. *uâte*, severoit. *guada*, gua < lang. *wate* isto, REW 9815; L. Pintar, LMS 1895, 181.

vodér m. oselnik, Futteral. It. *fodero* Scheide < lang. frank. fōdr. Futter, REW 3405 a, 393; hr. *fūdra*, fodera, Skok, o. c. 114.

10. Med jezikovne ostanke langobardske (in germanske) dobe spadajo še razna osebna imena, ki jih najdemo pri Furlanah in Slovencih: Beltram, Gariboldi, Lambert, Lenart, Menardi (*Mainart*), Monfreda ali Manfreda, Pertot (*Pertolt*), Vendramin (k *Bertrando*?), Žižmond (*Sismont*, Sigismund); Škapin (frankovsko), Škarja. Nasprotno pa: Baldaž (*Baldàs*), Krševan (*Chrysogonus*), Mahor (*Macòr*), Ražm (*Erasmus*); Mižerit (*Masarüt*, Pirona), Čehovin (*Cecòn*).

Romanska po izvoru so znana rodbinska imena s Primorskega, kakor Nabergoj, Sfiligoj; *goj* (ali *gaj*, *gej*), v njih ni isto kot *goj* v slovenskih imenih (T. Maretič, Rad 81—2), marveč ima za podlago razne furlanske besede ali sufikse. Pirona na-

vaja nekaj krajevnih imen tega kova: *Cicigòì, Bodigòì—Budigòì, Saligòì* itd. Slovencem služijo kot rodbinska imena, Strekelj, Lj. Zv. 1892, 636. Romanski *-igo* leži v osnovni imena Ferligoj (Urška, s Svete gore); prim. *Ferligo* Urban, tržaški meščan (Tržaški urbar 17. stol.). Nemški *-ger* imamo v imenu tržaškega meščana *Vrisingoi Pàscolo* (Kandler, CDI 1468), doma iz Bazovice, tamkaj se je ohranila prvotnejša oblika Brezigar (iz Freisinger?). — Ime Nabergoj se pokaže pozno: *Nebrigai* Benedikt in žena *Nebrigain* z Vipave (Urbar Bistra 1639). Imena tega kova so bila prenesena tudi na Gorenjsko. *Savaligoy*, loški podložnik (v Saalbuechu 1501, officium Sweinitz); leta 1656 *Swalligoy*, GMD XX, 320. Iz te besede se je menda razvilo *Sulgaj* pa tudi *Sfiligoy*.

11. Germanske besede iz pravnega področja⁴³ so bile prevzete v romanske jezike, že od kar sta stopila ta naroda v stike. Nekaj jih je znano tudi pri primorskih Slovencih: *banka* sodni zbor, *bržola* dajatev tolminskih kmetov < germ. *brasa* žerjavica, REW 1276; *l'arrego* zborovanje v krogu pri beneških Slovencih; *waldum* drvaščina: g. *valdus* gozd, REW 9431, *valda* na Tolminskem, Rutar, l. c. 73. Za Italijane je bil odločen langobardski pravni red najprej v dobi langobardske oblasti, a tudi še potem. Do 15. stoletja se to pravo priznava kot veljavno in se uporablja njegova terminologija. Tako srečujemo v kurialnem stilu langobardske besede: *arimanni*, *aldio*, *adelingi*, *gasindium*, *gastaldio*, *sculdascio*, *scario*, *methium* (*mithio*), *fatherfio*, *mundium*, *mundwaldo*, *fodrum*, *mallus*, *wadium* itd. Poleg tega pa še obilico latinskih besed, ki jih je ustvaril langobardski pravni red. Nekatere langobardske besede so prešle v italijanski besedni zaklad in od tam k Slovencem in Hrvatom.⁴⁴ Večina izposojenk v gornjem spisku je tudi pravnega izvora.

Za nekatere pojme imamo tudi domače besede: *morgangeba* jutrinja, *Ehepakten*;⁴⁵ *mundwaldo* odvetnik, zavetnik; *widargild*, italij. *guidrighildo* krvni denar, goriško mrtvaščina v pomenu: 1. ubojstvo, bil je kriv mrtvaščine; 2. pogrebni stroški, menda kot del sprave (*compositio*), Strekelj, LMS 1894, 25.

Tudi latinske besede langobardskega prava smo prevzeli ali prevedli; najvažnejše med temi so:

⁴³ K. Amira, Grundrisz des germanischen Rechts (= Grundrisz der germ. Philologie) 1913. — Fr. Schupfer, Degli ordini sociali e del possesso fondiario appo i Longobardi. Sitz. Ber. der Ak. Wien, 35. zv. — Gabriele Pepe, Il medio evo barbarico d'Italia. — (Biblioteca di cultura storica) 1942. Avtor opisuje s trpkimi besedami položaj romanskega življa pod germanskimi »barbari«.

⁴⁴ O langobardskih pravnih ustanovah po Furlaniji itd. glej C. Podrecca, Slavia Italiana 1884, 1887; S. Rutar, Lj. Zv. 1884, 761 in 1889, 360 s. Czörnig, Das Land Gradisca I. S. Rutar, Zgod. Tolm. Uporaba Rotharijevega zakonika v Dalmaciji: Rački, Rad 99, 125 s. Markvardov pravni zakonik (Constitutiones 1366), ki vsebuje langobardske elemente, je veljal tudi za patriarhova posestva po Krasu in Kranjskem, V Kazalnih h Kosovemu Gradivu I, II so zapisane razne besede iz langobardskega prava.

⁴⁵ P. Turner, Slav. Familienrecht 30.

adfratatio. Obdelovalna zadruga pri L. v 8.—12. stoletju, Dopsch, Die ältere Sozial- und Wirtschaftsgesch. der Alpenslaven; M. Kos, Tolm. urbar 23, navaja kot najstarejši primer s Tolminskega iz leta 1258. V sacerbskem gospostvu so bile še v 17. stoletju *fradaie* ali *fradaglie* (GMD XX, 288). — Slovensko ime za to ustanovo ni znano. Mogoče *bratinja*, kar pomeni cerkveno bratovščino; Čedadski rokopis, 1497—1507, Archiv XIV, 192 s. Drugi langobardski izraz *partezipanza* je prevzet od Slovencev kot deležnik.

arrabo (arroba), gr. ἀρροβών, starosl. *aravona* (MEW), raztolmačen v Ahd. Glossen III, 221 kot *phânt*, III, 415 *mahelschatz*. — K temu spadajo: slov. hrv. *rubati*, *rubiti*, vb. impf. pfänden; *rubež* m. rubljenje, executio, to kar je zarubljeno in rubilec. — Teh besed ne gre mešati z izposojenko *rōpati*, stvn. *roupon*, vb. rob m. Räuber; ital. *rubare* > slov. *rubati* plündern, REW 7092 germ. *raubon*.

casa. Prvotno turgurium, bajta iz brun in šibja (Isidorus, Etym.); postane pri Špancih in Italijanih izraz za dom. — Slov. *kajža* f. preprosta hiša, h kateri spada nekaj obdelovalne zemlje. Od Slovencev je beseda prešla k alpskim Nemcem v obliki *g(g)aische*, -n f.; tukaj se ohrani ob strani izposojenke iz slovenščine (ali češčine) *chyša*: *käusche* (*khaischn*, -e); slov. *kauša* f., *kaušlar* m. (Ramovš, Kratka zgodovina 37) in *kajša* f.; *Lessiak*, GRM 1910; Steinhauser, Anz. Akademie Wien, phil. hist. Kl. 12. März. — Beseda *kajža* je sprejeta v zvezi z naselitvijo tako imenovanih *casatov* v langobardski dobi in pozneje. Ti so dobili od gospoda hišo s pripadajočim zemljiščem. Nemško *Käusche* res pomeni hišo z nekaj obdelovalne zemlje (Štaj., Nižje Avstr.). Na zvezo s *servi casati* kažejo krajevna imena na Koroškem: *Kajžice* f. pl. nemško *Edling(e)* in *Kazde* f. pl. (iz *casate*?) nemško *Edling*. Prim. Ramovš, Razprave II, 308. Glej Štrekelj, ČZN 6, 26.

casagium domnicatum, domus praecipua (Ducange po listini leta 964, Italija = Muratori, Antiquitates I, kol. 829). Domnicatum ali domus praecipua je isto kar curtis dvor, v katerem domuje in od koder upravlja svoje posestvo sam gospodar; langob. *sundrio* ali *sundrialis* (Schupfer, l. c.). K lat. *casa* je tvorjena izvedenka s sufiksom *aticus*, -a, -um; neutrum *casaticum*, frc. **casage*, italij. **casaggio* se je rabilo kolektivno kakor *village* dvori k villa (Meyer-Lübke II, 552). Sinonimno k *casagium* se rabi *casale*. Na casalih najdemo posadke, ki jo tvorijo svobodniki, *harimanni* (Amira, l. c. 126) in osvobodenci; prvi so po nemški terminologiji *edlinge*, drugi *edlinger*. Ustanova arimanij je bila od patriarhov in drugih furlanskih gospodk zanesena v slovenske dežele. Pri nekdanjih furlanskih postojankah so Slovenci ohranili romanski naziv: *Kajžice*, *Koseze*, *Kazaze*, medtem ko tega imena pri nemških ustanovah Edlingov in Edlingerjev ni. Beseda *casagium* se je v slovenskih ustih glasila **kasaz(a)*, **kazaz(a)*, nadalje **kosez*, **kázaz(a)*; obstaja še izvedenka **haseznik* m. (Ramovš, Kratka zgodovina 10), ki pomeni castrensis, kar se nanaša na službo kot grajski čuvar; tako so bili zagorski plemičarji burgersmannen von Säger.

Glej Slav. Rev. III, 1950. V nemščini se zove postranski gradič *hūs* in pripada k *gesloz*, t. j. glavnemu gradu.

centenarius, nižji upravni uradnik pri Langobardih; Muratori, Diss. sopra le antichità italiane I, 80 po listini leta 746. — V Istri *satnik* m. (J. Volčič, Novice 1861, 52); pri Slovencih *podžup* m. občinski sluga, *podžupovica* f.

cossan, furl. dnevno najet delavec, latinsko **quotidianus* (Šturm, ČJKZ VI, 69). — Slov. *košan*, *košanec* m.; njegova zemlja *cossania*, *košanija* f. V tolmin. urbarju in drugod.

decanus, nižji upravni organ, stoječ pod sculdahisom. Zakon 15, knjiga V (Liutprandova.) — slov. *degan*, m. (čedad. rokopis), hrv. *dean*, slov. *župan* m. (Constit. patriae F.), Milko Kos, Tolm. urbar 20.

focatus panis, italij. *fogazza* vrsta kruha, slov. *pogača* f., urb. dajatev, Milko Kos, ib. 30.

fundus, furl. *fond* zemljiška posest. — Slov. *fond* v rabi pri beneških Slovencih. Drugod zemlja, grunt.

glandaticum dajatev za pravico svinje pasti v gozdovih, tudi *escaticum*. M. Dolenc, ČZN 25, 42. — Slov. žirovščina (*siruscina*), Sacerbska arhivalija 17. stoletja (Viced. arhiv).

herbaticum travarina. — Hrv. *arbadiga* (*rbadiga*) f., Mažuranič 17; MEW 284.

**judice*, furl. *dzudis* mestni sodnik. — Istr. hrvaško *žudih* m. J. Volčič, Novice 1861, 52. K slov. obliki prim. *medih* m. zdravnik, Šturm, ČJKZ VII, 31.

mansus m., furl. *mas* kmečki dvor, zemljiška mera; v Alpah huba. — Slov. *mas* m., pri beneških Slovencih, Šturm, ČJKZ VII, 34.

massarius, obwald. *maser* hišni posestnik, planšarski zadržnik, spadajoč k *massi* (zemljiška posest) (REW 5396). — Slov. *mašer* (kot priimek). Rabljeno v tol. urbarju 1377; po Kranjskem: Schumi, Ukb. I, leta 1074. — Tolm. *kapomašo* (*capomasso*), Rutar, Zgod. Tolm. 73—4.

noda značka za kože, lat. *nota*, REW 5962; rabi se v južnih italijanskih Alpah; *noda pecudum* velika pašniška združba živine v čredah (Tolm. urbar 1377, ed. M. Kos 32). Isto kakor brigada, zajemnica? — Slov. besede so: *núta* f. goveja čreda (Borjana), *nutnjak* m. bik, *notar* osebno ime po Gorenjskem (Kres I, 117). Po Šturmu, ČJKZ VII, 34, je v osnovi ilir. balk. **nota* značka; vendar je možnost, da vežemo *núta* etc. z drugimi enakimi besedami iz germanščine, n. pr. stvn. *nōz* rogato blago, MEW 217.

orna vrč, lat. *urna*. — Slov. *orna* f. vrč; *dúrnik* m. urbarska mera, nemško *Urning*, GMD XIV, 1933, 58. — *ornatica* urbarska dajatev; od 19 žup ali vasi sacerbskega gospostva je plačevalo 12 ornadigo ali *feürgelt*, GMD XX, 1939, 287.

pastinum novo obdelana zemlja. — Slov. *pášten* m. obdelan, a ograjen kos zemlje, kjer so trte; Štrekelj, Lehnwörterkunde 46. — *pastinato* vrsta emfitevze pri Langobardih, Pepe, o. c. 213.

pensio najemina; italij. *pigionale*, beneč. *piznente* kmet-dninar (REW 6393). — Slov.? Omenjeno pri Pavlu Diakonu IV, c. 38 (Slovenci v »Cagelliji«) in leta 804 (Gradivo II, 23). M. Kos, Razprave SAZU 1950, 61.

pesinale starodavna žitna mera po Furlaniji in na Tolminskem (Rutar, Zg. 93). Ista beseda je mogoče **pečnik* m. Petschnigg, Sackzehend, kar izvaja Štrekelj iz italij. *pezzo*, GMD XIV, 1933, 74.

plebanus, furl. *plevân* župnik. — Slov. *plovân* m. itd. Šturm, ČJKZ VI, 82.

precaria vrsta emfitevze; slov. *pečedl* m., GMD 20, 287.

saltus vladarski gozd, odtegnjen javni rabi, furl. *gahagi*. *saltuarius* m. v langobardskih virih gozdni nadzornik; beneč. *saltaro*, REW 7552. — Slov. *sotar* m. Drugo langobardsko ime zanj je *silvanus* gozdnik.

scufia »un tributo in denaro« pri Langobardih, Schupfer, l. c. 462; neznanega izvora. — Slov. *škufca*, *škofca* f. majhen denar, polvinar, MEW 340?

tensa, adj. razpet; italij. *tesa*, furl. *tèze* mreža za ptiče, »teneto«; *tensus*, engad. *tais Bannwald*, REW 8651. — Slov. *těza* f. Vogelherd, Šturm, ČJKZ VII, 28, nem. *die Tesen*, 1. Vogelherd, 2. gozdič za ptičji lov. V listini cesarja Friderika I. leta 1188 za gornjo Italijo so našete dajatve, med njimi: *tensas*, *malgas*, *cascias* etc. cit. Muratori, Diss. sopra le ant. ital. I, 188.

vasallus fevdnik. Galsko-frankovska beseda v rabi tudi pri Langobardih. — Slov. *kmet* m. Alasio — kmečki fevd je pol hube.

wadium Pfand. Vulgarnolat. *wadium* = *vadimonium* je bilo prevzeto v germanške jezike, g. *wadi* etc. Feist, Etym. Wb. der got. Sprache. Iz gotščine sprejeto v rom. jezike. Furl. *uadiá* oženiti se, *uadie*, *wadium* poročni prstan, REW 9474. — Čak. *vadlja* f., gen. *vadlji*, sponsio (Štrekelj Arch. XIV, 551). Slov. kajk. *vadlja* f., *vadljati* vb. pomenijo Wette, wetten pravzaprav Pfänderspielen; za njegovo obleko so *vadljali*. P. Skok dokazuje ZrPh VIII, 405, da so te besede domače; češko *závód* Wette itd. Glede čakovske *vadlja* sponsio je to malo verjetno.

vidria (ali danda), odkupnina od zavetništva. Po Pironi iz *advocator* Vogt, zavetnik. — *vidrija* na Tolminskem, Rutar, l. c. 73.

12. Med izrazi krščanskega področja najdemo dva, tri, ki ne kažejo kakor sicer na oglejski romanski izvor. Grški po deblu, odkrivajo morda vpliv langobardskega arijanstva na slovenski živelj.

dijávol m. vrag. Kranjsko, belokr. *djával*, *jával* m. Bisernice II, 253. Besede kažejo na grški izvor (Bern. 199)? V tolminskih hribih imamo še *čáben*, *čabna* m. kot kletvico (Temljine, *čawn* isto, Cerkljansko). Glede na geografsko razširjenost

menda sprejeto iz srvn. *zabel*, lat. *zabolus*, srednje grško *ζάβολος*, Strekelj, LMS 1892, 8.

jer (*jaerō*) m. naslov za duhovnika, kakor italij. don.⁴⁰ Glej Ramovš ČJKZ VII, 120. — Grško *ιερεὺς*. Beseda je bila razširjena tudi po Kranjskem; stiški urbar 1623 ima krajevno ime: Pfaffendorf, *Jeroua uass*, danes Jerova vas pri Grosupljem. — M. Mikuž, Topogr. stiške posesti 64. — Kako se je zval Pfaffendorf pri Mengšu, mi ni znano (Schumi, Arhiv II). Na Koroškem je pri Celovcu *Hovja ves*, nem. Pfaffendorf. — Tudi adj. **jer* iz *ιερεὺς* je bil menda po Primorskem znan. V zagovoru ali rotitvi imenovani sveti *Šempas* (LMS 1882—3, 338) je nazvan v drugem zapisu *Jermbas*. Arhajični *jer* se je kazno umaknil romanskemu *šent*.

nunec m. duhovnik. Za naš'ga gospoda nunca. Po Krasu etc. Grško *νόnnος* menih, l. nonnus isto. V italij. narečjih je pa danes nonno ded, nonna babica. Ali sta besedi *jer* in *nunec* v zvezi z arianstvom, ni znano; duhovniški naslovi so tukaj *πρεσβύτερος* (starec), *παπᾶς* nižji duhovnik (pop), *ἐπισκοπος*. Prim. Arianorum episcopium B. Georgii Ravennae, Muratori, Scr. II, 105 A. — Glej o vprašanju K. Oštir, Illyro-Thrakisches 98 (*križ*, *kalež*, *papež* itd.).

⁴⁰ Kopitar, Kl. Schriften I, 325, pripomni k besedi *pro*, *jerun*, da dokazuje, da so prejeli Rezijski vero od Grkov in ne od Latincev. Glej Miklošič, Christ. Terminologie.

Summary

The author deals with the various relations between the two peoples, both during the Langobard reign in Italy and thereafter. At the end of the 6th century the north-eastern corner of the Italian peninsula is filled with the Langobard duchy of Forum Julii, to which the Roman populace were linked as colons, whereas the province of Noricum which has been then renamed in Carantanum, and the territory of the Julian Alps, afterwards called Carnicum, Carnech or Carneola have been occupied by two divisions of the Slovene people, viz. Korotanci and Kranjci. In the first part some informations regarding the Slovenes are examined such as are to be found in the two Langobard sources, the *Cosmography* by an Anonymous from Ravenna, and in the *Historia Langobardorum* by Paulus Diaconus. Through the place names from the *Cosmography* we are enabled to form an exact idea of what Carneola or Carnech was then. Two well known names from the *Historia* have been reconsidered, viz. Cagelia and Medaria, with a result widely different from what is accepted as such in the science. The second part of the study is devoted to loanwords from the Langobard vocabulary. The Italian language has been enriched by borrowings from that language. Many of these words have been passed on to the neighbouring Slavonic languages, Slovene and Croat; most of them concern public life or institutions, such as *gahagi*, *castalt*, *fara*, *scamaras*. The Langobards proved in their days not only as a bellicious people, but they were able to create a legal system of their own which was used as a pattern by later codes. Some institutions introduced by Langobards, such as *adfratatio*, were preserved among the Slovenes up to the modern times.

France Koblar

O JURČIČEVIH DRAMATSKIH NAČRTIH

Pričujoči prispevek nima namena, da bi posebej razpravljajal o značaju in vrednosti Jurčičeve dramatik, podati hoče nekaj bistvenih dopolnil, kolikor je potrebno za Jurčičev slovstveni obraz in posebej še za zgodovino slovenske drame.

Jurčičevo dramatično delo poznamo po dveh tragedijah: prvotnem Tugomeru, ki je ostal v rokopisu in ga je Levstik samostojno predelal,¹ ter Veroniki Deseniški. Njegov delež pri veseloigri Berite Novice! je sicer značilen, a ni toliko bistven; dr. Iv. Prijatelj ga je odločil celo tako, da je avtorstvo priznal Kersniku in Jurčiču samo pilo.² Toda ker Jurčič dela ni le ogledil, ampak ga je tudi spreminjal in dodal nekaj pomembnih narodnovzgojnih misli³ in ker glede motivike Kersnik ni bil neodvisen od Jurčiča, je tudi Jurčičevo avtorstvo treba upoštevati.

Jurčičeva dramatika je vendarle obsežnejša in njegovo prizadevanje za slovensko dramo večje, kakor nam je bilo znano doslej. Fr. Levec, ki je sprejel njegovo literarno zapuščino, omenja, da je delal študije za veseloigro Olikani Slovenec,⁴ toda več nam o tem ni sporočil. Levec najbrž nikoli ni utegnil, da bi se bil poglobil v vse Jurčičeve zapiske, saj značaj njegove ureditve zbranih spisov tega ni potreboval, sicer bi bil našel marsikaj, kar bi bilo Jurčičevo dramsko delo pokazalo v večjem obsegu. Današnjemu pregledovalcu zapuščine se ob novih metodah in potrebah slovenske zgodovine odkrije to in ono v drugi luči in na videz neznatne stvari dobe svoj posebni pomen. Danes iz te zapuščine lahko ugotovimo, da je naš najplodovitejši pripovednik hotel biti tudi najplodovitejši dramatik, da si je ves čas, od Stritarjeve šole do svoje samostojne realistične usmerjenosti, pravzaprav od dijaških let do prezgodnje smrti, prizadeval, da oskrbi Slovincem potrebno dramatiko, komedijo in tragedijo.

I

Ze v gimnazijskih letih se Jurčič ni učil samo ob zgledih svetovnega slovstva in pri ljudstvu, marveč se je izobraževal tudi v slovstveni teoriji. O tem priča zvezek

¹ A. Slodnjak, Levstikovo Zbrano delo IV, Lj. 1932, 28—34; F. Koblar, uvod v Levstik-Kreftovega Tugomera, Lj. 1946, 208; isti, Prva slovenska tragedija, GL LJD 1947/48, 6—12.

² Kersnik, Zbrani spisi V, 360—361.

³ Koblar, Starejša slovenska drama, Klasje št. 25, 194—195.

⁴ Spomini o Josipu Jurčiču, LZ 1888, 428.

zapiskov (Dichtkunst, Fortsetzung, III. Heft), kjer beremo zgoščeno poetiko, nauk o junaški pesmi (Iliada), o komičnem epu (Pope: Ugrabljeni koder), pripovedni pesmi, o splošnih posebnostih drame (ob zgledu Goethejeve Ifigenije), o žaloigri in veseloigri; značilno je, da so zapiski o liriki zelo kratki in nezaključeni. Ker se je ohranil le zadnji zvezek teh zapiskov, vsebujoč glavne zvrsti umetnega pesništva, sta bila v prejšnjih dveh zvezkih verjetno splošna estetika pesništva in morda nauk o ljudskem slovstvu. Važno pa je, da to niso kaka splošna šolska navodila, ampak je gimnazijec Jurčič uporabljal za svoj študij neko obsežnejše nemško delo z zgledi in primeri, ki si jih je v stvarnost usmerjeni dijak tudi zapisoval. Posebej nas preseneča, da je izpisek o žaloigri zelo kratek in da beremo mnogo več o veseloigri, ob kateri se omenjajo zlasti Ifflandove komedije. Ob koncu dramatike imamo pod črto značilno opombo: »Von der Oper habe ich, weil sie besonders schwierig ist, ausgelassen.«

Za dunajsko dobo je dr. Iv. Prijatelj iz Jurčičevih zapiskov ugotovil velik vpliv Stritarjeve slovstvene šole.⁵ Dunajska doba je postavila Jurčiču če ne v sistematičen pa vsaj precej zavesten študij slovstvenih in umetnostnih vprašanj, o čemer pričajo njegovi številni zapiski. Izmed posebnih del je bil zlasti Gervinusov Shakespeare (G. G. Gervinus, Shakespeare, I. izdaja v Leipzigu 1849 v dveh knjigah, II. izdaja 1850 v štirih knjigah), iz katerega si je delal zapiske. Ob Gervinusu je prebral več Shakespeareovih dram, kar se pozna tudi v njegovem Desetem bratu. Zanimanje za Shakespeara se kaže tudi v tem, da je najbrž po Stritarju skušal stopiti v stik s prvim prevajalcem Hamleta, Dragotinom Šauperlom, kjer si je v svojo beležnico zapisal njegov naslov.⁶ Morda je Jurčič v svoji organizacijski podjetnosti želel, da Hamlet čimprej izide ali v Janežičevem Cvetju ali kako drugače.

Iz zapiskov o poetiki v letih 1866—1868 vidimo, da je Jurčiča na Dunaju najbolj zanimala dramatika. Pogosti so izpiski iz A. W. Schlegla, a povsod se čutijo misli o domačem slovstvu, zlasti težnja, da bi pisal slovensko komedijo in tragedijo.

⁵ Prim. ČJKZ VI, 138—142.

⁶ Dragotin Šauperl, r. 8. okt. 1840 pri Sv. Marjeti ob Pesnici, u. 28. jan. 1869 kot kaplan pri Novi cerkvi, je 1858 končal gimnazijo v Mariboru in 1862 bogoslovje (prim. gimn. izvestje mariborske gimn. za leto 1858 in šematizme lavantinske škofije). Ker se je bil v bogoslovju namenil, da pojde v Ameriko za misijonarja, se je začel marljivo učiti angleščine; kot kaplan v Laškem je 1865 prevedel Hamleta in ga 1866 na čisto prepisal; pozneje je prevedel tudi Kralja Leara (Zora 1874, 14). Njegov prevod Hamleta je bil osnova Cankarjevemu prevodu in se je pod Cankarjevim imenom uprizarjal do 1933, ko ga je nadomestil Zupančičev prevod (prim. CP II, 287; Dušan Moravec, Shakespeare pri Slovencih, SR 1949, 64—66). — O zvezi med Stritarjem, Jurčičem in Šauperlom nas poleg Šauperlovega naslova v Jurčičevem zapisniku posebej potrjuje pismo Janeza Globočnika (r. 2. okt. 1833 v Mošnjah na Gorenjskem, pozneje duhovnik krške škofije), ki 16. febr. 1870 kot ekspozit v Maria Hilfu blizu Treibacha na Koroškem piše Stritarju: »Ne štejte mi v zlo, da Vas nekaj vprašam: Moj semeniški sošolec rajni Drag. Šauperl, ki se je od mene Angleščine naučil, mi je pred leti pisal da namena svoje prestave Shakespeareove Vam poslati v pregled. Je li to storil ali ne. In če ne ali kaj veste, kam so prišle njegove prestave« (Stritarjeva zapuščina v NUK v Lj.).

Ko sem ob teh zapiskih iz leta 1866 iskal ustrežajoča mesta pri Schleglu, sem ugotovil, da je Jurčič študiral njegova predavanja o drami in slovstvu (*Über dramatische Kunst und Literatur, Vorlesungen von August Wilhelm von Schlegel*). Iz teh dramaturških predavanj si je prisvajal osnovne pojme o bistvu drame in njeni sociološki vezanosti, vendar tako, da mu je misel uhajala v lastno ustvarjanje. Zapiski se opirajo na Schleglova razpravljanja o grški drami, tragediji, komediji in satirski igri, vendar je zelo očitno, da Jurčiča ni toliko prizadela stara tragedija kakor komedija; posebno se je ustavljal ob Aristofanu, Menandru, Plautu in Terenciju, ne da bi si njih imena in svojstva posebej očrtal. Posamezne misli, ki so iztrgane ali sestavljene iz različnih mest, so same težko razumljive, ker Schlegel razpleta bistvo komedije kot vzporedni, a nasprotni dramski pojav ob tragediji, Jurčičeva pazljivost pa velja samo komediji.

Zdi se potrebno, da ob Jurčičeve posnetke postavimo izvirno Schleglovo besedilo ter spoznamo celotno zvezo. Pri roki mi je druga izdaja *Predavanj* (Heidelberg 1817) in posamezne odstavke navajam iz nje.⁷

1866:

[1] V drami se sme in se mora narodnost najočitneje pokazati (Šlegel).

[2] Komičen ideal je popolna harmonija više nature sè živinsko, ki je prevladujoči princip. Zato na odru dopadajo v komediji nezmagljive tirjatve in poželenja naravne mesenosti v nasprotju z višimi zahtevami post[avin]: bojazljivost, gizdavost, čenčavost, lenoba, nasprotja velikih tragičnih čednosti. Če se človek vpjani, postavi se tedaj v položaj komičnega ideala. —

⁷ 1. »Ferner darf und muß in Drama die Nationalität am entschiedensten hervortreten, und die deutsche Nationalität ist bescheiden, sie macht sich nicht vorlaut geltend« (I, str. 42). — Schlegel govori o zaostalosti in okornosti nemške dramatike, češ da Nемец ob vsakem pojavu premišljuje, dramatik pa mora mimo premišljevanj in sanj k dejanju; Nемец si tudi prerad prisvaja tuje lastnosti in premalo ceni svoje, zato ni prav, da grško, francosko, špansko in angleško gledališče samo občuduje, marveč mora ob njem iskati resnične poetične oblike, izločiti, kar je povprečnega in zastarelega, v vsebini pa mora prevladovati nemška narodnost (str. 41—43).

2. »Das scherzhafte Ideal besteht dagegen in der vollkommenen Harmonie und Eintracht der höheren Natur mit der thierischen, als des herrschenden Prinzips. Vernunft und Verstand werden als freywillige Sklavinnen der Sinne vorgestellt.

Heraus fließt nothwendig dasjenige, was im Aristophanes so viel Anstoß gegeben hat: die häufige Erinnerung an die niedrigen Bedürfnisse des Körpers, die muthwillige Schilderung des thierischen Naturtriebes, der sich trotz allen Fesseln, welche ihm Sittlichkeit und Anständigkeit anlegen wollen, immer, ehe man sich versieht, in Freyheit setzt. Wenn wir darauf achten, was noch jetzt auf unserer komischen Bühne die unfehlbare Wirkung des Lächerlichen macht, und sich nie abnutzen kann, so sind es eben solche unbezwingliche Regungen der Sinnlichkeit im Widerspruch mit höheren Forderungen: Feigheit, kindische Eitelkeit, Plauderhaftigkeit, Leckrey, Faulheit u. s. w. So wird z. B. Lüsterheit am gebrechlichen Alter um so lächerlicher, weil sich da zeigt, daß es nicht der bloße Trieb des Thieres ist, sondern daß die Vernunft nur gedient hat, die Herrschaft der Sinnlichkeit verhältnismäßig zu erweitern; und durch Trunkenheit setzt sich der wirkliche Mensch gewissermaßen in den Zustand des komischen Ideals« (str. 276—277). — Nemški kritik in estēt govori o tem, kako se v resnem idealu (v čutno obliko postavljeni resni ideji) harmonično spoji čutni in duhovni človek, tako da je — kakor pri idealni plastiki — telo povsem prežeto z duhom, pri komični upodobitvi pa prevladuje nižja

[3] Komični pesnik postavlja svoje osebe v idealen element, kjer ni postav in zakonov istinskega življenja. Torej sme djanje biti nevezano, neverjetno neumno.

[4] Najbližja resnica se šaljivo idealizuje, t. j. kakor neumna narobe reč slika v komediji.

[5] Pesnik vesele igre mara nasprotje, ki je je prej razvil, na koncu odriniti.

[6] Vse komične osebe so egoistične.

[7] Komična nesreča ne sme biti drugega kakor zadrega, ki se na koncu razvozlja, ali zasluženost ponižane, nikdar pa ne sme biti taka, da bi poslušalce z osebo zabaval ali veselil se, čutil. Torej je komedija bolj za razum namenjena ko za domišljijo in sočutje.

narava in višja narava harmonično prehaja v čutno, celo tako, da ji služi in jo povzdiguje. Kakor tragik idealizira (oblikuje), kar je lepega, plemenitega in velikega v človeški naravi, tako komični pesnik gre v nasprotni smeri, idealizira (oblikuje), kar je grdo in slabo. Kakor teži tragedija v skladno enotnost, tako komedija snuje v neurejeno polnost, išče najbolj pisanih nasprotij in križajočih se protislovij (str. 273—278).

3. »Der komische Dichter versetzt wie der tragische seine Personen in ein ideales Element; aber nicht in eine Welt, wo die Nothwendigkeit, sondern wo die Willkühr des erfinderischen Witzes unbedingt herrscht, und die Gesetze der Wirklichkeit aufgehoben sind. Er ist folglich befugt, die Handlung so keck und fantastisch wie möglich zu ersinnen; sie darf sogar unzusammenhängend und widersinnig seyn, wenn sie nur geschickt ist, einen Kreis von komischen Lebensverhältnissen und Charakteren in das grellste Licht zu setzten« (str. 278). — Schlegel je tu predvsem označeval Aristofanovo komedijo, drznost njegove parodije in fantastike, v katero je obračal sodobne motive, zlasti pa poudaril svobodno obliko, ki jo je imela stara atiška komedija.

4. »Das Anziehende (Aristofanove komedije) bestand ja eben darin, daß die nächste Wirklichkeit scherzhaft idealisiert, d. h. als tollste Verkehrtheit vorgestellt wurde, und wie war es möglich, selbst allgemeine Gebrechen des Staates spottend zu rügen, wenn man keinen einzelnen misfallen durfte?« (str. 285). — Odstavek govori o propadu stare komedije, ki se ni smela več lotovati resničnih oseb in političnih razmer, in o tem, kako je parodija in alegorija v srednji atiški komediji postala prazna, ker ni več imela pred seboj resničnih snovi — zato se je morala komedija spremeniti v veseloigro. Tako so naslednji Jurčičevi zapiski nastali ob Schleglovi razlagi nove (Menandrove) komedije, ki spaja resnobnost in smešnost realnega življenja.

5. »Dies ist, um es beiläufig zu bemerken, nicht die leichteste Aufgabe für den Lustspieldichter, er muß die Widersprüche, deren verwirrtes Spiel uns ergötzt hat, am Ende geschickt bey Seite schieben; wenn er sie wirklich ausgleicht, wenn die Thoren vernünftig, die Schlechtgesinnten gebessert oder bestraft werden, so ist es um den lustigen Eindruck geschehen« (str. 334). — Kakor je stara komedija fantastična gluma, vesela sanjska podoba, ki izpuhti v nič, tako ima, narobe, nova komedija zaključeno obliko, zaplet in razplet, prav kakor tragedija; tragedija mora na koncu naša čustva zadovoljiti, prav tako mora komedija vsaj navidezno naš razum pomiriti (str. 333—334).

6. in 7. Izhajajoč iz trditve, da komični pesnik gledalca ohrani v šaljivem občutju in mora zato svoje osebe odtegniti od naše prizadetosti in nravne presoje, ker bi sicer lahko vzbudil nejevoljo in zaničevanje ali pa spoštovanje in ljubezen, pravi Schlegel, da veseloigra stoji popolnoma v območju razuma, podobno kakor basen: v basni imamo živali, obdarjene s pametjo, v komediji človek z razumom služi živalskim nagonom (str. 348—349). »Er (pesnik) spielt alles in das Gebiet des Verstandes. Er stellt die Menschen bloss als physische Wesen einander gegenüber, um ihre Kräfte, versteht sich die geistigen mit eingerechnet, ja diese ganz besonders, an einander zu messen. Wie Heroismus und Aufopferung zur tragischen Person adelt, so sind die komischen Personen ausgemachte Egoisten« (str. 349).

[8] Djali so nekteri, da [je] vesela igra pohujšljiva. Da svet in življenje ni za to, da bi človek molil [?] če ga vidi, ali ta svet in to življenje se v igri ne kaže kot izgled, ampak kot svarilo (Luka Jeran bi rad, da bi se na odru pridigalo) tedaj Klugheitslehre — le svet nas uči poznavati in kako se ne smemo delati, da ne bomo smešni.

Med zapiski iz leta 1866 in leta 1868 je precejšen razloček. Zapiski iz prvega leta so večkrat dobesedno posneti in iztrgani iz tuje celote, n. pr. iz Schlegla, zapiski iz drugega leta se zde zrelejši, samostojnejši in stvarnejši. Nastali so kot sad lastnega premišljevanja, razpravljanja v družbi ali dognanja iz predelane literature, verjetno tudi kot glose ob časopisnih feljtonih o umetnosti in gledališču. Ta čas se je Jurčič močno premaknil k realističnemu svetovnemu nazoru, tu in tam omenja Vogta, Darwina, zelo trezno razmišlja o bistvu in namenu umetnosti, o njenem smislu za človeka, o umetnikovi nalogi ter ugotovi, da »umetniška delavnost se mora ujemati z naturelom, naravnim nagonom«.

Tako med raznimi zapiski v dveh beležnicah beremo tudi tele najznačilnejše odstavke o drami in gledališču:

1868:

Gervinus in Hebbel nimata *plastične* fantazije. Hebb[el] — Pri spočetji in zapisanji svojih del mora dramatičen pesnik *videti* v svoji domišljiji — sicer niso *gledališčne* igre. *Mislec* ni še *umetnik*. Duh ne, podoba se najde. Umetnost pa rabi in tirja razen duha še telesa (Körper zur Vergeistigung) ktereга oduhoví. — Stari Gregi in Rimljani so bili v pisavi plastični, so v duhu videli, kar so zapisali. Prava beseda na pravem mestu. Noveji povemo eno reč v več stvkih. Ker menimo, da *eden* reči ne določi popolnoma, nakopičimo jih več in upamo, da bo bralec vsaj iz vseh povzel kaj.

Pokoj, mirna lepota, to je, kar nas na koncu tragedije zadovolji. Zatorej tega ne doseže igravec burnega temperamenta, niti strasten pisatelj. Na višku strasti mora biti, potem jo bo prav popisal, sicer je enostransk, ne vidi jasno, strast ga slepi in samo jasnost nas veseli.

Španjska dramatika in dovršene forme. Pod to izurjenost v formi se more umeti tudi gracijozen duh, ki zna dramatične ideje iznajdljivo porabiti in v prijetne konflikte vvesti. Obsega tehtnega ni v njih. Verstvo. — Pomota je misliti, da religiozne postave kacega naroda nimajo nič opraviti z nedolžno gl[edališko] igro, ki z nobeno besedo ne omeni relig. dogmo. Napak. Religija je srcé narodovo; iz srca pa se staka kri v najmanjše, najtanjše žilno spletje (adergeflecht) in tako se dotika in določi malovidezna razmera življenja s to rel.[igiozno] postavo. Španjolci so nam tuji — Ah, reklo bi se tudi — Šekspir nam je tuj — Ni res. Tam nam je *obseg* velike vrednosti, ker izvira iz weltanschauung (svetnega stališča misli) prostega od dogme, on

8. »Manche Philosophen haben demnach auch nicht ermangelt, dem Lustspiel Unsittlichkeit vorzuwerfen; so Rousseau mit vieler Beredsamkeit in seinem Brief über das Schauspiel. Freylich der Anblick des wirklichen Weltlaufs ist nicht erbaulich; allein er wird ja im Lustspiele keineswegs als Muster der Nachahmung, sondern zur Warnung aufgestellt« (str. 354). »Die Belehrung des Lustspiels geht in der That nicht auf die Würdigkeit der Zwecke, sondern bleibt bei der Tauglichkeit der Mittel stehen. Es ist, wie schon gesagt, Klugheitslehre« (str. 353).

nam skrivno razodenje, ki ugaja skozi in skozi naši naravi. Njegova forma je nam še le v drugi vrsti manj važna. Zapopadek izvor nesmrtné svobode misli in srca.

Historične drame morajo pisane biti v onem duhu, ki ga umemo brez učenosti. Ni treba specijalno zgodovinskih študij. Ni tuje iz tujega sveta, temveč naša *zdanjost* ima pravico na gledišči. V srce nas mora zadeti. Kakor mi mislimo, mora junak misliti in čutiti, sicer nas ne zanima.

Samo. Snov za dramo iz zgodovine vzeta nevarnost že seboj nosi in spozna se nenaravnost prej. Podoba, ki v nam neznani odeji pred oči stopi, močneje opazujemo kot podoba iz današnjega časa, ogledamo, če ima resnično življenje ali je le avtomat mrtev. Poet, ki ne more v globino človeške duše poseči in pogrezniti se, bo teže obdeloval današnje čase in snove, jim bo dal vsaj navidezno življenje.

Socijalne vesele igre so pravi zaklad za oder, kajti peljejo v organično življenje publike, dotikajo se značajev bolj intimno kot samo situacijske komedije. Pa tudi razžalijo najlaglje občinstvo. Premembe, ki se v življenji še le *godé*, imajo težaven stan na odru, zakaj občinstvo se v določbi še le razkolja v stranske, na odru pak se mora poet na eno stran obrniti. Občinstvo sploh se smeje in joka le zaradi tistega, kar je v navado prišlo med nami, kar je gotovo. Tedaj tudi narodnost.

Dramatika ne uči naravnost, ona *kaže*, tako uči posredno. —

Kjer je v dramí psihologično življenje živo, ne moti napačnost historičnega dogodka, narobe tudi ne more historična resničnost nadomestiti psihologični moment.

Iz intrig, ščuvanj glavnih oseb, ločitev, t. j. iz zunanjih motivov ne izvira dobra tragedija. Veronika Deseniška tedaj za premeniti, Notranje vzroke poiskati.

Humorist ne sme imeti ne samo more, z dobrimi šalami bralce veseliti; humor naj sijajno napake in abote ljudstva oseva in jasni, z namenom, oprostiti ga od njih. Najviša in največa prašanja človeštva in posebno naroda naj jemlje v okrog svojih premišljanj. Zrkalo naj bo v katerem se reflektira gibanje in nehanje naše.

Pri veseli igri ne smemo biti previsoki (vornehm). Komedije od praktičnih pisateljev se mora na bangal igrati upati. Zakaj tu so momenti skriti, ki imajo popularno moč, ki pridobodo srce (stimung) tudi izobraženega publika in tako razsvetljavajo celo podobo drugače. Potreba veselosti je nanavadna v gledališčnem občinstvu. Ta potreba je celo protivna omiki; požre trivialnosti, če jih le smeja je more požreti. Panem et circenses je večno.

Če že tuje igre neobdelano (surovo) in le zunanje poigravajo, posnemaje igrajo, je očitanje tujstva opravičeno. To ni naše, nam je oddaljeno. Brezmiselno predstavljanje tujih reči, tujih navad in nprav ne bo nihče branil. Tuje igre se moramo še domačiti, vlastiti s skrbnim branjem, z iztrebljenjem čisto tujega in nepotrebne, nerazumljivega in takim razširjanjem tega, kar nam je blizu. Narodno, domače naj bo. Kar dopade v Parizu, pri nas morda ne bo. Drug značaj, drugo življenje.

Ker se je Jurčič oklenil Levstikovega programa iz leta 1858 in ker je ta program skušal dosledno spolnjevati, ni v dramatici mogel mimo njegovih ugotovitev, da nam »za igre ne manjka družega nič, kakor zgodovinske podlage, igrališča in jezika« in »ko bi gledališče imeli, morda bi se naredile kake vesele igre iz kmečkega življenja; pa samih oračev in mlatičev bi se tudi naveličali kmalo«. Njegovi zapiski

kažejo, kako ga je prevzela misel na komedijo, kako je iz teoretičnih dognanj tipal v možnost domače veseloigre ter si ustvaril neke osnove, na katerih naj bi slonela slovenska veseloigra; o tem posebno priča zapisek, kako naj humor »napake in abote ljudstva oseva in jasni, z namenom, oprostiti ga od njih... zrkalo naj bo v katerem se reflektira gibanje in nehanje naše«. Ob istem času je iskal za igre tudi »zgodovinske podlage«, to se pravi, da je mislil na zgodovinsko igro ali tragedijo; že takrat se je spomnil, kako bi bilo motiv o Veroniki Deseniški treba spremeniti, da bi ustrezal tragediji, zakaj sama intriga in ločitev, t. j. »zunanjih motivov in sil ne izvira dobra tragedija«. Prav tako je že takrat mislil na tragedijo iz najstarejše slovenske zgodovine in si zanjo zapisoval imena.⁸ Pri teh premišljevanjih o dramatikki se je že prvo leto spomnil tudi ozkih literarnih nazorov Luke Jerana in ugotovil, da odrska zgodba ni zgled za posnemanje, ampak za svarilo, za to, da odpira spoznanje sveta in trezno spoznanje samega sebe. Zapreden v ta teoretična in praktična vprašanja je mislil na napredek slovenske drame in na svoje lastne dramske naloge. Tako si je za veseloigro iz domačega življenja zapisal tale domislek ali resnični dogodek:

»Kregala se sta hlapec in gospodar. Gospodar: mi dva ne greva več skup, morava se ločiti. Hlapec: I, kam pa greste, kam?«

Ze leta 1866, ko je pisal Kloštrskega žolnirja in je ob študiju Valvasorja nalletel na snov o Veroniki Deseniški,⁹ je na listku, kamor si je zapisal načrt za zadnja poglavja Žolnirja, zasnoval tudi zgodbo za davno slovensko tragedijo:

Scena: Županje vóle kneza. Dva značaja, eden domoljuben, blag Kajúmar, črn drug Artulj, političen, egoist, častihlepen, le zavaljo prida (= kaj mi domovina, kadar mene ne bo. Ko bi oče ne bil neumen, bi bil še živ. Pal v Avarskih bojih). Oba za eno deklico. *Scena:* Med bitvijo, kako ona moli za blagor domovine. Medtem na polji končano, nesreča vsled Artuljeve nerodnosti in zvijače, da bi — —

Vjetnika dva, različno, eden za dom umreti, drugi zase, izdajavec umre, onemu vjetništvo.¹⁰

Ob vsem tem se nam vendar ne sme čudno zdeti, da med Jurčičevimi dramatičnimi poizkusi nahajamo najprej zgled klasicistične komedije. V sešitku kvartnega formata imamo na 14 dvostolpnih straneh enodejansko komedijo *Prepir*, ali kakor pove poznejši naslov *Razprtija in trma*; konec igre, ki je segal v drugi sešitek, se je izgubil. Pregib in obrabljen pisava na pregibu pričata, da je pisatelj nosil rokopis s seboj v žepu in najbrž še kdo drug. Delo sega v Stritarjevo šolo,

⁸ V drugi beležnici iz leta 1868 beremo: »Nekaj staroslov. imen za mojo tragedijo: Velek z Velena, Milek, Vrbna, Plenat z Vlaku, Homjak, Krčun, Petan, Drva, Nan, Tatul.

⁹ Prijatelj, Jurčičevi zbrani spisi III. zv., str. 417.

¹⁰ Jurčičeva zapuščina v NUK.

nastala je prej ko Celestinova Roza ali Ogrinčeva v Ljubljano jo dajmo, najbrž celo pred Levčevim prihodom na Dunaj jeseni 1867. Nastalo je ob študiju komične teorije in njenih klasicističnih zgledov.

Igra ima samo pet oseb: brata Janeza in Petra Trmo, nečakinjo Zofijo, ženina Ljubomira in strežaja. Pisana je v šesterostopnem jambu. Komični motiv o mladem dekletu, ki ga ima v varuštvo postaren človek in mu napravlja muke, torej mladost zoper sebično starost, je Jurčič po zgledu starejših iger postavil na spor dveh bratov, ki si lastita oblast nad dekletom in se vsak zase skušata okoristiti na škodo drugega, nazadnje pa se oba morata vdati, ker se ujmeta v svoji sebičnosti. Dejanje ne prikazuje drugega ko oris komičnih značajev in dialektiko v odločilni situaciji. Na eni strani brata drug drugega podita iz hiše in bi vsak zase rad odločil o Zofijini usodi, na drugi strani se mladostna zaljubljenca opirata zdaj na enega zdaj na drugega izmed stricev, toda strica imata polno izgovorov. Peter hoče, da dekle ostane v domači skromnosti, da ne spozna mesta, zato bi ji dovolil, da se poroči na deželi, Janez pa je trd in neizprosno, ne pusti, da bi Zofija sploh govorila o možitvi, ji pridiguje o težavah v zakonu in o tem, kakšne prevare čakajo bogatega dekleta. Ljubomir vrže obema v obraz, da jima je samo za skrbništvo, večno se bosta prepirala, Zofijine roke pa bi nihče ne dobil. Ko mlada človeka nastopita z vso odločnostjo, starca začneta izbirati ženina. Konec je gotovo tak, da se strica v svoji izbiri osmešita in popustita vse pravice mladini.

Jurčič je komiko gradil na antični in klasicistični motiviki o dveh različnih bratih (Terenc: Brata, Molière: Šola za žene; Šola za može). O tem priča prvotna dvojna označba bratov: Janez Prepirljiv (Pretresun), Peter Trma. Dvojnost značajev je ohranil tudi potem, ko je dal obema bratoma isti značilni priimek. Tudi kraj dejanja je tipičen za klasicizem: »godi se na kmetih v vlastnji Zofijini«. Čeprav bi kdo trdil, da bi tako prizorišče ustrezalo tudi tedanjemu realizmu, vendar gradnja dejanja in ekonomija oseb meri v izraziti pozni klasicizem. Poleg simetričnega, v značajih pa različnega notranjega razvoja v komični situaciji imamo nasprotje obeh mladih ljudi, Zofijo in Ljubomira, njuno onemoglo poslušnost in smešno-pogumno odločnost — prav kakor to vidimo v Molièrovih mladih zaljubljenih. Samogovori, stihomitije, govorjenje v stran in nenavadni verz, ki spominja na aleksandrinec ali tudi na klasični trimeter, vse priča, da je pesnik imel pred očmi staro komedijo. Tudi Shakespeare ni šel brez sledu mimo. Nanj spominja motiv izbiranja snubcev in njihova označba (Beneški trgovec: pogovor med Porzijo in Nerisso, I. dej., 2. prizor), dasi v slogu bolj čutimo Molièrovo krhko realistiko kakor Shakespearovo duhovitost. O tem naj govori pesnik sam:

DESETI NASTOP

Janez, Peter

Peter (na stran)

To moram vedeti, če si je brat to zmislil,

Janez (na stran)

Potreba bo tedaj še sto let tu ostati;
Pa vendar ne dovolim.

Peter (na stran)

Nikdar ne dovolim.

Janez (na stran)

Veselje slavno, ko bi ga na pot odpravil.

Peter (na stran)

Če se zgodi njegova, bo mi oponašal.

Janez (na stran)

O groza, mene, brata, tako goljufati!
Al morda to za kako drugo reč bo dobro.
Zofijo omoži in mene osvobodi.

(Petru)

Maj Peter, rad govoril bi s teboj od srca
In slišal, kaj zares ti misliš o tej reči,
Ker se je že zgodilo, kar želiva sebi,
In da brez nič ne odide Ljubomir od naji,
Zato bi dobro bilo ta prepir končati,
Da enkrat v življenji isto bi želela,
Zofijine roke želi mladenčev mnogo,
Ker sva skrbnika, nama je dolžnost izbrati
Zofija še otrok počasi vse dovoli,
Ločiti sreče od nesreče ne umeje,
Obenem najino povelje tu razsodi.
Povedi torej, ktereга snubača izvoliš?

Peter

A ne, ne pristova tu meni, da bi izbiral,
Jaz bodem le poslušal — —

Janez

In se bom prepiral.

Poznam to skromnost, nikdo z njo si ne pomaga,
Naj se te ogiblje kdo, prepirati se mora.
A ker želiš — naravnost rečem — vpora,
Jaz prvi bom začel izbirati. Postavim,
Kaj bi ti sodil, ko bi mladi kastelanec?

[Peter]

Kaj? Ha, ha, ta pretepilnik, kralj pijancev,
Ki se povsod obesi, da bi bil brez skrbi,
Nadloga vsem sosedom, v rodu svojem jeza?
Kako si gospod Janez more izbrati tega?
Nihče ni videl trezlega — razum v boleznih.
Odriva vsak ga pridno, in vinska slast v kozarcu
Izvabi tudi včasih vžejenega mniha,
Nikdar že tega, ki ne ve s kom dans se brati.
Prepije jutro se, zgubó poštenje v svetu.
A da, dovoli, naj načudim se tej misli,
Zares Zofiji lepo srečo si nameril!
Da bode tuja, nepotrebna v lastni hiši,
Za pričo bode v tovaršiji razuzdani,
Po noči in po dnevu slišala kričanje,
Se bala in nemogla ustávljati potrate,
Iskala v tuji hiši slabega zavetja,
To njena je bodočnost, to Zofijo čaka,
Če jo takó skrbništvo najino obdaruje.
Zakaj pa dolgo bi iskal, ko ni potreba?
Tu gospod Žalek, bližnji sosed naj jo vzame.

Janez

Letá skopuh, ki k skrinji se pred gosti skriva,
Ki v govorico je prišel že za pregovor,
Ki reve, glada je na pol mrtev med zlatom,
Kako na misel pride mu ženitovanje!
In ktera žena, misli, da bi ga prestala?
Ni bilo take še in je ne bo, nemara,
Sej že slovi tako njegova skoparija,
Da malo taci najdeš, ki ga ne poznajo.
Iz skoparije vse je izpodil posle svoje,
Ostal je sam pri skrinji stari pes pri vratih,
Zvest, kajti na verigi, hud, ker grozno lačen,
Tak bil je strašen tatu, zvest pa gospodarju.
A ker gospod je postil se, kot zdaj se posti,
Pes pak že ne dobil ni jesti ni glodati,
Zato je stekel... crknil nekega večera.
In ž njim obenem sluga in pohišni varuh,
Potem pa gospod Žalek je tajil smrt pasjo,
Zvečer zalezoval v pesnjak, do jutra lajal;
Pa, dasi dobro opravlja ranjcega nalogo,
Zvit tiček zvoha ga in k hiši se prikrađe,
In ker skopuh tak vika, laja, da je hripav,
Tat srečno s penazi njegovimi uteče.

Peter

Hem, species dykterijyki

Janez

Res. Resnica gola,
Pokliči sto ljudi na pričo, ali tristo
In reci naj se čudijo tej tvoji misli,
Zares osodo krasno Zofi boš naklonil!
Ne morem misliti, da si govoril resno,
Prepirati si se le tel, to raje verjem.

Peter

Tako?

Janez

Tako!

Peter

To je da, od davi se prepiraš.

Janez

Kako pak... ali prosim... kdo to reč je slišal,
Da bi naredil sinovico — Zalikovo!
Ta, ki...

Peter

Kar si povedal, ne ponavlaj v drugo.
Ne bo s tem nič, izbiraj šema.

Janez

Ker je taka,
Naj bo za nič tudi nasvet, nič kastelanec
Zakaj jaz nisem, nisem trmast...

Peter

Kdo potem ostane?

Janez

Gospod ključar Samberlan se mi zdi primeren.

Peter

Ta osiveli lepotičnik s svojim redom,
ki vrag ve kje preživel je življenje svoje,
Na vojski ne, ni na deželi, ni napotu,
Z gospodo brati se samó, jej raje služi.
Zares, premožen je, ne gleda mnogo de [?]
A meni, da jo bo poslavil, ktero vzame.
Odvadil se ne bo, ker vajen je že dolgo,
Prijateljice bo imel in žena bo služabna.

----- Ker mordà se motim,
To pak sem dobro si premislil ravno zdajle,
Da kadar v družbo nezaupnost se zaleze,
Beseda vsakemu zastaja na jeziku,
Nihče ne govori naravnost in zaupno
In preden žive misli svoje vse premeri.
Ne vem razloga, tudi ga iskati nočem
Za Šamberlana pogoditi se ne morem,
Saj je gospod Rimovič bolj pripraven, menim.

Skoraj žal nam je, da nimamo konca. Ne vemo, ali je stara samca srečala pamet ali sta se morala vdati ob nenadnem preokretu situacije, gotovo je le, da zmaga mladina. Važno pa je, da imamo v tej igri značilnejši zgled stare komedije kakor je Celestinova Roza, ki je doslej veljala za edini starejši poizkus te dramatike pri nas.

Ker Jurčičeva neposredna zveza z Molièrom ni tako izpričana kakor njegovo poznanje Shakespeara, s tem večjo gotovostjo sklepamo, da je to delo nastalo v Stritarjevi šoli, kjer so se slovstvena vprašanja obravnavala ob svetovnih zgledih in kjer je tudi Celestin dobil pobudo za svojo Rozo. O tem nas potrjuje tudi značilna Stritarjeva pripomba k Rozi: »Iz Molièra se nam je učiti, posnemati ga je nevarno.«^{10 a}

II

Mnogo težje je vprašanje, kako je bilo z drugo Jurčičevo veseloigro *Olikani Slovenec*, ki jo omenja že Fr. Levce. Mimo dveh površnih in nedoločenih načrtov, dveh ali treh načrtanih dvogovorov pisatelj ni prišel. Zdi se, da ni našel ustrežajoče zgodbe, da so ga pač mikale neke komične domislice in nekateri živi komični zgledi, pa jih nikakor ni mogel postaviti v živo sodobno zvezo.

Prva zasnova Olikanega Slovenca sega morda še v mariborski čas, nekako v leto 1869. Prikazovala naj bi ponesrečeno ženitev kmečkega človeka z mestno gospodično. Dejanje bi vodila koristoljuben stric Meden in poštni uradnik Vencajz, dva ptička, ki jima vedno manjka denarja za popivanje. Vencajz je namreč spoznal kmeta Kajzela, ki je podedoval precejšnje premoženje in ker je nekaj malega bral knjige, si domišlja, da je olikan, zato zaničuje sokmete in hoče imeti gosposko ženo. Tako žensko je videl na neki graščini in se zaljubil vanjo. Meden sklene pomagati. Ima nečakinjo, ki bi jo bilo dobro omožiti z denarnim človekom. — Oče takoj privoli, hči se upira, ker ljubi mladega avskultanta. Ker oče ne mara romantike, odpodi

^{10 a} Z 1870, 222.

avskultanta in začne sam pripravljati ženitev in pregovarja hčer, češ da je ženin sicer neroden, pa bo zato dobrega srca. Ko »olikani Slovenec« pride na vrt med žensko družbo, napravi v znamenju olike marsikako nerodnost. Ko n. pr. eni izmed žensk pade na tla klobčič, ga z nogo potoči po tleh. Družba se nato domeni, da pojdejo popoldne Pod Rožnik na kavo. — Tu »olikani Slovenec« naleti na kmeta Anžlovarja; ta mu prigovarja, naj se spametuje, mestna »cipica« ni zanj, z njo mu samo glavo mešajo; rajši naj se meni za gospodarske stvari. Kajzelj ga zavrne, da je surov. Anžlovar odide. Tedaj pride stric Meden, upijani snubca in ga pri tem ocigani za denar. Ko se zbere vsa družba in vinjeni ženin skuša pokazati svojo olikanost — pod mizo ima knjigo, iz katere se uči olike — napravi vrsto nerodnosti. Ženitev se končno seveda podre.

Ta zasnova, ki ima zgolj burkast značaj, skoraj ni drugega kot v mestno okolje prestavljeni Vrban Smuk s svojo ženitvijo. Gotovo ni bil Jurčičev namen, da bi smešil kmeta in povzdigoval meščana. Prav narobe: tudi iz bežno očrtanih pogovorov lahko zasledimo, da je pisatelj ob smešni napaki mislil na zdravo nasprotje in hotel burkasta naključja zdraviti z modrostjo. Zarodek te veseloigre pa ima brez dvoma tudi nekaj osti. Ne smemo prezreti, da je tedaj pri Slovenski Matici izšel »Olikani Slovenec«, ⁴¹ pravila o lepem vedenju, kjer so poleg splošnih vzgojnih naukov, pisanih v pobožnem duhu, tudi navodila, »Kako se je vesti v raznih razmerah življenja«. Mladoslavenski pisatelji, zlasti Stritarjev krog, gotovo niso sprejeli kot posebno literarno dejanje, da je prav Slovenska Matica izdala prireditev dveh nemških knjig, barona Adolfa Kniggeja: »Über den Umgang mit Menschen« in J. G. Wenzla: »Der Mann von Welt«. Jurčič pa je hudomušno obrnil zlasti dve poglavji: »Kako se je vesti s krasnim spolom« in »Katere dolžnosti ima gostilnik in gost«.

Druga zasnova igre pa skuša komične zapletke spojiti z narodnopolitičnim ozadjem. Nekaj politične komike je bil Jurčič morda namenil že v prvi zasnovi, zakaj nevestin stari oče bi bil čevljar in nemškutar. Tukaj je dekletov oče ali stric učitelj še iz konkordatne dobe in se upira novim šolskim postavam, ženin je mladoslaveneec, ženitev pa zavira neki socialno trdnejši »olikani Slovenec«. Toda v dramatični zgodbi je Jurčič še omahoval in je že po zasnutku prvega dejanja zapisal, da je treba prvo sceno popolnoma preurediti.

Zgodba se začne na učiteljevem vrtu; dr. Pavel in učiteljeva nečakinja se skrivaj ljubita; za ljubezen ve teta Marjana, ki sicer tarna nad posvetnostjo mladih ljudi, pa tudi ona ne more pozabiti svoje nekdanje ljubezni. Marička prosi teto, naj stricu ničesar ne pove, dokler je Pavel sam ne zasnubi. Ko Marička odide v hišo, pride dr. Olikar in pripoveduje teti, kako rad bi se oženil; neutegoma gre za Maričko ter

⁴¹ Olikani Slovenec. Spisal Ivan Vesel. Izdala in založila Matica Slovenska, v Ljubljani 1868.

se vrne ves vesel, češ da je bil dobro sprejet. Tu pride iz šole učitelj ter se huduje nad novimi liberalnimi postavami; treba je pisati ministru, zakaj po novih postavah nikakor ne bo učil, rajši gre v pokoj. Zahteva, naj mu dr. Pavel napravi peticijo na ministrstvo. »Saj gospodje tam pri našem svitem cesarji niso nič napačni ljudje, jaz jim tega ne očitam. Jaz, ki 38 let otroke učim, vem, kaj je pokorščina. Pa ne vedó, tisti veliki učeniki jih premotijo. I ko bi jaz k gospodu ministru prišel, bi mu že povedal, kako se mora. Ko bi k nam prišel, naj bi šel poskusit otroke učiti. Kdor ni najkat učil tacega butca, kakor jih jaz imam, nič ne ve, kakovo je življenje in kakove so nebesa. — Jaz bi sam spisal, pa ne vem, kako se adres naredi, ne kako se beseda postavi. Ti, ki si pri notarju bil, boš že vedel.« Ko mu Pavel odbije njegovo misel, češ da je neumeno, se stari mož silno razkači, »saj je že več kaplanov, enega dekana in enega, ki pri cajtengah dela, nekdanj učil, ko tega doktorja še ni bilo«.

Narodnopolitično prizorišče, na katerem se srečata starokopitni konkordatni Slovenec in mladi liberalni izobraženec, je Jurčiča mikalo še pred kulturnim bojem leta 1873 in 1874, saj je bil konservativni učitelj, ki ni mogel pozabiti starih šolskih metod in ki so ga bolele nove postave iz leta 1868, v mestu in na deželi značilna prikazen. Kako so na Slovenskem sprejeli nove postave, je 14. aprila 1868 takole sporočil Fran Levec Jurčiču na Dunaj: »Ko sem bil prišel v Ljubljano, bil je zaradi sokolske pravde in zaradi novih šolskih postav strašan vriš v obeh taborih, v slovenskem in nemškem. Kmalu sem se prepričal, da v slovenski družbi besed svoboda, liberalnost, odprava konkordata i. t. d. ne smeš imenovati in jih zagovarjati, če hočeš veljati za poštenega domoljuba... Vse vpije: Po čem so nam te postave? ali so potrebne? ravnopravnost naj Beust vpelje, ravnopravnost, davke naj nam zniža i. t. d. Vse je humbug... V Avstriji ni iskati svobode i. t. d. i. t. d. S šolsko postavo hoče Beust samo narodne duhovne iz ljudskih šol pehniti in vladne učitelje postaviti, ktere bo teroriziral, da bodo mladino germanizirali. — Samo dva Slovenca sta okna razsvetlila zaradi odprave konkordata. Fidelis Trpinc in pa Ivan Vilhar. Narodni hišni posestniki, post.[avim] Sovan, Bleiweis, Medjaška i. t. d. pak so svojim partijam stanovanje odpovedali, ako bodo razsvetlili!! Mladi Slovenci, kterih je precejšnje število, niso taki ultramontanci, njim bi bile nove verske in šolske postave skoz in skoz po godu — da jih ni dalo novo ministerstvo, kterege ne priznavajo. Mislím, da, ko bi kako federalistiško ministerstvo take postave dalo, bi jih z veseljem sprejeli. Beustu pak nič ne zaupajo.«¹²

Tudi Slovenski časopisi od Zgodnje Danice do Slovenskega Naroda so tisti čas dajali dovolj odmevov na šolske postave, neprijaznih in prijaznih, da se je Jurčiču začela porajati komična podoba učitelja, ki je nezaupen do »mladega« Slovenca in trd varuh ženske mladosti. Prav tako se mu je odpiral pogled v meščansko življenje,

¹² Pismo v Jurčičevi zapuščini v NUK.

v realne ženitvene nazore meščanskih ljudi, in je začel spoznavati trpkost svojih lastnih ljubezenskih zvez.¹³

Teško je določiti, kateri načrt je prvotnejši. Očitno je le, da je prva izmed obeh zasnov obširnejša in da jo je pisatelj večkrat po malem spopolnjeval, drugo pa je opustil že po prvem dejanju. Cuti se celo, da mu je bila prva zasnova osebno bližja, ker v raznih majhnih dostavkih označuje razmerje med dekletovimi starši in m. dim avskultantom, materino popraševanje po stalni službi in očetovo voljo po realni poroki.

Ko je Jurčič nazadnje mislil na Olikanega Slovenca, se je bila najbrž že končala njegova ljubezen z učiteljico Maričko Schwentnerjevo, hčerjo ljubljanskega obrtnika in narodnega agitatorja. To ljubezen, nekaj časa prikrito, sta oče in mati spremljala z zaskrbljenostjo, ni pa je odobral hišni prijatelj dr. Leon Vončina. Kljub temu je dekle v romantični zaverovanosti v slovenskega pisatelja ohranilo svojo zvestobo, končno pa je Jurčič spričo svojih opravkov, svoje resnobe in nestalne službe ostal — sam.¹⁴

¹³ Na drobnem lističu je zapisan tale vložek:

Mati: Kdaj boste imenovani

Avsk. Kmalu, mislim,

(Mati): Dolgo čakamo

Hči: Ali mati, saj se ne mudi, pustite ga, lahko čakam.

Omika: Nemamo, ali šolali smo jo.

Mati: Kaj ti veš, tiho! V dolg predpust se največ možitev razdere, to sem večkrat slišala.

— Potem stari pride, osoren in zapodi, izpodi avskultanta, denar hvali, pismo pokaže »Sl«. stara ga bere. Hčer joka. On: Tvoja mati se je tudi drla, kakor bi jo bil v mesnico gnal, vprašaj jo, če kaj hudega. On zabavlja na študirane ljudi, nič niso, *dolgove* delajo, pa *nosove* po konci. To je slišal v nedeljo v Siški pri Ančnikovi materi pijoč.

Popoldne se kmet uže domov pelje, jaz pišem precej in mu dam, pojutranjem naj uže pride, kosilo napravi, le nič ne šparaj, ona naj ti pomaga, saj se je kuhat hodila učiti v lemenat, kaj sem zastoj plačeval! Da bo videl, kako se je. Mlečnega rajža, ko sem jaz kot fant prišel v mesto, mlečen rajž.

¹⁴ V Jurčičevi zapuščini sta se ohranili 2 nemški pismi očeta Jožefa Schwentnerja, ki jih je leta 1871 pisal hčeri v Celovec, in 8 Marijinih pisem iz leta 1872; 4 so iz Ptujja, ko je bila učiteljica v zasebnem zavodu Harnisch, 2 iz Maribora, ko je poučevala pri šolskih sestrah — 2 sta pisani v Ljubljani in osebno izročeni Jurčiču.

Marija Schwentnerjeva se je rodila 8. marca 1850 v Ljubljani; najbrž je bila učiteljica za ročna dela in italijanski jezik. Oče Jožef (r. 23. marca 1823, u. 25. marca 1874) je bil ljubljanski meščan, čevljarški mojster in hišni posestnik v Krakovem št. 27 (41), nekaj časa tudi občinski svetnik ter član trgovske in obrtne zbornice (gl. SN 1874, 27. marca, št. 69; S 1874, 28. marca, št. 37; N 1874, str. 106; Vošnjak, Spomini II, 75, 230). Z ženo Uršulo r. Lavrin (r. 2. nov. 1826, u. 6. jun. 1886) sta imela 12 otrok, od katerih je živelo 7; Marija je bila tretja. Poročila se je šele po očetovi smrti leta 1875 ali 1876 z Alojzom Poljancem (r. 1847), poznejšim upraviteljem v ljublj. prisilni delavnici. Imela je 8 otrok; ker so bili prvi 4 otroci rojeni v Ptujju, se zdi, da se je poročila tam in da je znanje s Poljancem segalo v njeno ptujsko bivanje leta 1872 (gl. matrike iz evidenčne liste pri domovinskem uradu MLO v Ljubljani in prepise matrik v škofijskem arhivu v Ljubljani). Kdaj in kje je umrla, ni bilo mogoče

O razmerju med starši, hčerjo in Jurčičem nam nekaj povedo Maričkine besede, ki jih govori prijateljici v edinem na čisto izdelanem dvogovoru Olikanega Slovenca: »Moj oče so stari, samó mene imajo. On ne bo nikoli nič, pravijo. Narodni. Vlada ne mara za take ljudi. Beračit ne grem ž njim. Jaz ga bom ljubila, pa vzeti ga ne morem. Težko mi je. — Ah, kako lepo govori o ljubezni do domovine, tak človek ne more drugo ko dober biti.«

Očitno je, zakaj Jurčič veseloigre ni mogel nadaljevati; ta ljubezen je segla pregloboko, zato jo je kasneje leta 1879 hotel upodobiti v romanu.¹⁵ Pač pa je iz obeh zasnov Olikanega Slovenca, ob Mariji, teti Marjani, mladem doktorju in hudem stricu nastala zgodba za veseloigro Berite Novice! Po tej motivni zvezi lahko z gotovostjo sklepamo, da je priložnostna zgodba v veseloigri Berite Novice! v veliki meri Jurčičeva in da je bil Kersnik predvsem njen dramaturg.

III

Po neuspešnih zasnovah Olikanega Slovenca je Jurčič napisal veseloigro *o omikanelem nemškutarju*. Ljubezenski in narodni motiv je obrnil v burko, polno krohota in komičnega samozadoščenja. Delo se nam je po naključju ohranilo izven Jurčičeve zapuščine in o njem ne najdemo nikjer najmanjšega sledu, kdaj in kako je nastalo, niti kako je končno prišlo v roke — Ivanu Cankarju. Rokopis je 28. junija 1950 poslal Karlo Cankar Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, kjer se danes hrani pod ms. 963. V spremnem pismu prof. Alf. Gspanu pripominja Karlo Cankar, da je Ivan prinesel Jurčičev rokopis leta 1909 s seboj v Sarajevo in je tam obležal;¹⁶ ima 30 strani velike osmerke in je v začetku in na koncu okrnjen. Po kakšni poti je rokopis prišel do Iv. Cankarja, lahko samo ugibamo. Jurčič ga je hranil zase in ga je najbrž ob času skupnega dela pri veseloigri Berite Novice! izročil Kersniku in tam je ostal. Kakor izpričujejo Levčeva pisma Kersniku, je marsikak rokopis pri Kersniku tako obležal, da ga je bilo težko dobiti. Verjetno je pregledovalec njegove zapuščine Iv. Prijatelj svojo najdbo posodil Cankarju, kjer je igra spet

dognati. — F. S. Finžgar jo je s pisateljsko licenco upodobil kot ravnateljovo ženo v romanu *Iz modernega sveta*.

¹⁵ V zapuščini dr. Iv. Prijatelja imamo na večji poli Jurčičevega rokopisa začrtano zgodbo za tragedijo iz 12. stoletja in na koncu tale zapisek: »2. jan. 79. Prej ta večer z Levstikom govoril 'za vodo'. Snov za drugo povest iz pripovedovanj st.

Eno ljubico imel — Schwentnerjeva. Tej besedo držal, a ga nij ljubila — zapustila. Sam. Druga ga ljubila. R. Marička — deklisko snubila, a jo zavrgel, dasi spoštoval, dasi materijalno svobodnejša. Potem dobil pošto, da je umrla od žalosti — ona prva pa nevredno živi, katerej za ljubo je žrtev storil. — Tragika (Izpije se in umrje) Maribor. — Ljubice nema več, le domovino. Ko je izpovedal, olajšan (NUK ms. 975, mapa VII, ovoj 15).

¹⁶ Prim. prilogo k NUK ms. 963.

obtičala na stranski poti. Pa to so ugibanja. Gotovo je in vsa zunanost rokopisa kaže, da je bila igra okrnjena že takrat, ko jo je dobil v roke Cankar.

Burka je bila napisana v naglici, šele v prvi, nepregledani redakciji, ker imamo v nji marsikako nedoslednost, bodisi v imenih posameznih oseb, bodisi v besedilu. Prvotnega Dvornika (popačeno Dornegg) je pisatelj preimenoval v Adlešiča, kar se je v nemškutarščini drastično spačilo v Adlerschütz; igro je pisal zdržema, z veliko dobrovoljnostjo in domiselnostjo ter ni utegnil izravnati sprememb, ki so se mu porajale pod peresom.

Kakšen naslov je imela burka, ne vemo, ker manjka prvi list (2 strani), toda kljub temu, da pogršamo tudi konec četrtega dejanja in morda še peto, si lahko dopolnimo vso zgodbo Omikanega nemškutarja.

Oseb je v igri deset: na eni strani so posestnik Jarnej Gordin, njegova hči Liza, Lizin ženin Anton, sestrična Marta, stric Štepan — na drugi strani so sosed France Dvornik, njegova žena Marjeta, sin Janez, njegov služabnik Jurij in konjski hlapec Peter. Dejanje se po vsem značaju godi v mestnem okolju, v Ljubljani ali njeni bližini.

V prvem dejanju vidimo, da je Gordin obljubil svojo hčer Dvornikovemu Janezu, a mu je malo všeč, da je sosed poslal sina v Gradec, kjer naj bi se priučil nemščini, ko se to ceneje lahko napravi doma, povrh pa se na tujem utegne tudi popačiti. Res, Janez se vrne kot Johann Dornegg, se oblači po najnovejši modi in je s seboj pripeljal osebnega slugo, kakor je navada pri nemški gospodi, tudi ne mara več govoriti po slovensko, pač pa vsa domača imena obrača po gosposko-nemško ter govori same neslanosti; predvsem se je naučil najnovejših popevk in plesov. Mati Marjeta je vsa zaljubljena v sina, oče pa potrj, saj je ta sinova izobrazba v kratkem času veljala 2000 goldinarjev. Sosed Gordin kot bodoči tast težko gleda te neslanosti, Dvornik pa ga tolaži, da se bo »Johan« v nekaj dneh spametoval. Toda slabo kaže: na koncu dejanja vidimo pravo družinsko burko: sin in mati zaplešeta najnovejši valček, ki se ga je sin naučil v Gradcu, in nesrečni oče jima mora k plesu žvižgati.

Drugo dejanje: Gordinova Liza ljubi Antona; sosedov Janez ji je bil od nekdanj zoprn, toda starši so ga ji odločili za moža. Ker oče Gordin še vedno vztraja pri prvotni zaroki, pravi Anton, da si bo vzel življenje, če ne dobi Lize. Da bi odprla stricu oči in osramotila Janeza, sklene sestrična Marta zaroto: skrivaj se bo preoblekla v plemenito Gradčanko in prišla za Janezom, stric Štepan pa bo igral lakaja. Liza in Anton ji vesela pritrđita.

Tretje dejanje: Johann Dornegg in njegov sluga Georg, nekdanji vojak, ki samo za silo klati po nemško, se za nemško vajo med seboj pomenkujeta in zmerjata. Pri tem vidimo, da je sluga bolj pameten ko gospodar. Tedaj nastopi stric Štepan kot lakaj in komedija z Gradčanko se začne. Lakaj sporoči, da potuje s svojo gospo

po svetu in pravkar prihajata iz Gradca. Frau von Schnabel ni mogla strpeti in je prišla za znanim kavalirjem na njegov dom. Janez se v svoji nečimrnosti hlina, da gospo pozna in je ves srečen, ker uživa v Gradcu tako ime. Lakaj ga opozori, da še ne ve za najnovejšo modo; kavalirji zdaj nosijo okoli vratu medaljon s podobo svoje izvoljenke, zato mu izroči od svoje gospe tak medaljon. Brez medaljona ga gospa ne sme videti. Janez si obesi sliko okoli vratu. Vse se mu smeje, saj je ta podobica popolnoma taka, kakršne so v čokoladnih zavojih. Gordin ob teh neumnostih sklene, da hčere Janezu ne da.

V četrto dejanje se nadaljuje komedija z dozdevno Frau von Schnabel, ki jo igra Marta. Johan obžaluje, da ga hočejo oženiti z Lizo, odpove se ji, saj ljubi samo plemenito gospo Schnablovo. Ko celo hlapec Peter spozna Marto, je Janez še vedno slep; Marta se iz zadrege reši tako, da ji najprej pride slabo, pozneje pa se začne smejati Janezovi obleki in odide, češ da mu bo vse drugo povedal sluga. Ko gospa odide, Štepan opozori Janeza, da z njegovo obleko ni vse v redu, to neprijetnost je gospa opazila, zato je odšla: najnovejša graška moda predpisuje, da se suknja ne zapenja spredaj, ampak zadaj. Johan obljubi, da bo vse popravil.

Na koncu ne moremo pričakovati drugega kakor sramoto zatrapanega gizdalina, spametovanje njegove matere; tako zmaga zvesta ljubezen, ki jo gojita Liza in Anton, čemur z veseljem pritrdi tudi oče.

V tej zasoljeni igri je Jurčič prav s skrajno brezobzirnostjo pokazal nasprotje med zdravo pametjo in hlastanjem po tuji kulturi. To nasprotje vidimo v ostri ločitvi oseb na desno in levo, v sredini pa se premočrtno šopirijo neumnosti nemškutarskega junaka prav do njegove katastrofe, tako da celo Lizina in Antonova ljubezen stopa v ozadje in nas zanima le toliko, kolikor nujno čutimo, da se mora dobro končati.

V pisateljevi tezi se oglašča ostra narodna prizadetost, ki poleg misli o premajhni slovenski zavednosti in pomanjkanju ponosa kaže tudi pogubnost tiste meščanske civilizacije, ki jo posredujejo sosedna mesta in kjer naš človek ne more kaj pridobiti. Neposredno se je Jurčič znesel nad Gradcem, tistim mestom, ki je bilo Slovencem najbolj sovražno in kamor so si narodni odpadniki s svojimi nemškimi domačini hodili iskati najbližjih zaveznikov.

Že v ekspoziciji je po svojem rezonerju Gordinu povedal nekaj vzgojnih misli, trdeč, da si pameten človek osnove za življenje le »v domovini vcepi sebi in drugim na dobro. Ali kaj je treba denarja zapravljati samo za vučenje tujega jezika, ki bi se ga [Janez] nazadnje tudi naučil, a ne začel zaničevati domačega. Kaj ti bo s tistim »gut-morgen« in tistim »wie geht's«, če ti bode zapravil, kar ti je oče s težavo pridobil in si ti s pridnostjo ohranil in pomnožil... Naša slovenska mladina nij taka kakor magjarska. Slišal sem, da Magjar gre tudi po svetu, živi mej Nemci kakor Nemeč, ali kadar nazaj pride v domovino, nij ga sram svojega jezika, on je

ves Magjar in z ljudmi svojega rodu ne bo nikoli drugače govoril kot magjarski. Ali naši postopači tudi tako delajo?« Ko Dvornik zavrne Gordina, da ni vsa mladina tako črna, kakor se njemu zdi, mu ta pritrди: »Ne vsi, to je res, hvala bogu, resnica. In sicer ravno tisti, ki so se dobro nemški naučili, ki imajo tudi v drugih rečeh kaj znanja, tisti ohranijo ljubezen do doma; polovičarji, postopači in prevzetniki se ponemškutijo.«

Svojo tezo o vrednosti pridobljene nemške omike je Jurčič posebno krepko nakazal v začetku tretjega dejanja, ko se v surovi in polomljeni nemščini pogovarjata Johann in sluga Georg:

Johan. Georg!

Georg. Was wollen's?

Johan. Du Schuft, Schelm, Spitzbube, Schurke! Das dich die Pest! Hol' dich der Teufel. Zum Henker mit dir.

Georg. Zakaj me tako šimfate, Herr?

Johan. Ali nijsi bil z menoj v Gradci in ne veš, kako se mora svojemu gospodu odgovoriti. Reči se mora, če te pokličem: »was wünscht der Herr?«, ali ne, »was wollen's.«

Georg. To je mala pomota, in nij vredna, da se tako zmerja človeka.

Johan. Da ti po pravici povem, nisem te toliko zmerjati hotel, ampak da se vadam v nemškem govorjenji. Zadnjič sem se iz bukev naučil celo vrsto nemških zmerjanj in kletev, in nemam se na kom vaditi jih kakor na tebi.

Georg. Mein Herr se lahko vadijo sami na sebi, samo da namesto »dich« reko »mich«, tako se vadijo v govorjenji in nihče se ne bo pritoževal.

Johan. Oh, Georg, da bi bila spet v Gradci! Dass wir in Graz wären; ná, zdaj sem pa pozabil, kaj se pravi »spet« po nemško.

Georg. »Noch ein mal« se pravi.

Johan. Je uže res, noch einmal. Kadar boš slišal, da se kaj zmotim, le popravi mi brez skrbi. Ali ti ne želiš, da bi bila noch einmal v Gradci?

Georg. I to se ve da, kdor zna pridno stradati, žejen biti in zmrzovati, za tistega je Gradec prav dober.

Johan. I ti, esel, ochs, ti tako govoriš, kakor bi bil rojen in der Murvorstadt, auf dem Glacis, wie ein stiefelputzer, ein hausknecht.

Georg. In gospod tako govore kakor ein dieb, ein gauner, ein norec, ein schelm, kakor da bi bili v teatru.

Johan. Kaj govoriš, schurke?

Georg. Gospod naj mi nikar ne zameri, jaz tako govorim, samo da se v nemškem govorjenji vadam.

Johan. A tako. Hörst du, Georg?

Georg. Gospod

Johan. Jaz teh slovenskih obrazov ne morem videti, za vruga ne.

Georg. Fräulein Elisabeth ima vendar prav lep obraz.

Johan. Da, lep je pač, ali je vendar tako slovensk, es ist ein slavisches gesicht. Vendar njenega obraza bi se še navadil, ko bi le slovenski ne govorila.

Georg. Ali so gospod uže govorili z njo, kar so tukaj?

Johan. O ja wol, ja wol, gewiß. Ali pa veš, kaj je rekla?

Georg. Nein, meiner Seel'.

Johan. Rekla je: zdravo in srečno domov prišel, Janez! Ah, če mislim na to, se mi ves želodec obrača. Ko bi bila to nemška gospodična, rekla bi bila: Es ist mir ein unendliches Vergnügen, meinen lieben Freund Johan wiederzusehen.

Georg. O gewiss, meiner Seel', so. Po nemško so ženske strašno prijaznih besedij, tudi če nič ne mislijo zraven.

Johan. Fräulein Elisabeth spricht wie ein Waschweib in Graz.

Georg. Gewiss, meiner Seel'.

Johan. Wie eine Magd.

Georg. Ja wol, meiner Seel'.

Johan. Wie eine Köcherin, die schreit...

Georg. Meiner Seel'.

Johan. Tako se bova vadila nemško govoriti in ne bova nobene besede slovenskega govorila.

Georg. Ja wol, meiner Seel'. Kar ne bova znala povedati, bova si pa na prste kazala ali pa z obrazom krmulila, pa bova naenkrat rojena Nemca.

Johan. Kje si se pa ti nemško naučil, predno si postal moj privatdiener, mein Garçon?

Georg. Pri soldatih. Hören Sie, sag ich Ihnen, wie es war. Jaz nijsem znal nichts deutsch. Enkrat je bil Hauptmanov konj ukraden. Jaz mu grem povedat: konj je ukraden. On me nij zastopil, ker je bil Nmec in je rekel: »Kann nit sein, kann nit sein.« Nu, sag ich, pravim jaz: »če tebi nij nič zanj, meni tudi ne, pa sem šel. Donnerwetter, Himmel, Mond und Sterne, potlej sem pa tepen bil.

Johan. Ja, siehst du, feine Leute, die Deutschen. — Georg, jaz bom danes v kazini večerjal.

Georg. Ali nečete rajši pri Dolničarji, je boljši in cenejše.

Johan. A, kaj pri Dolničarji. Uže na imenu se pozna, da je slab gostilničar. Če bi k sreči ne bilo tudi nemških krčem, človek bi moral od lakote umreti.

Georg. Resnično je to. Pri Nemcu jed zmerom bolj diši, zato, ker so porcije bolj majhene. Človek dobi več apetita, če vidi majhen košček pred seboj.

Johan. Ali veš še katero nemško gostilnico tukaj?

Georg. O freilich, Herr, ja wol! Se ena je, »zum rothen Igel«, se pravi.

Johan. Kje se boljše nemški govori?

Georg. Oba dobro govorita. Če jima zmanjka, pa laških besedij namešata in to je strašno lepo.

Na nekaterih mestih sicer čutimo, da si je Jurčič zamislil igro na splošnejši osnovi, saj namiguje tudi na francosko civilizacijo in na svetovljanstvo, a končno jo je vendar zaostрил zoper najbolj perečo slovensko bolezen, to je nemškutarstvo in tedanjo neslovensko meščansko konverzacijo, ter nji nasproti postavil pamet zdravega domačina in voljo mladega izobraženca, ki naj zgradi novo slovensko družbo.

Povsod se bijeta zdrava pamet in prismojena neumnost. Takoj po uvodnem prizoru, v katerem slišimo pisateljevo vzgojno tezo, se začne burka. Ko hlapec Peter pripoveduje, kakšen se je vrnil Janez, ter popisuje njegovo velikomestno nošnjo in govorico, že stopi pred oba očeta Janez-Johan: »Ei, sieh, mein Papa und mein Schwiegerpapa. Wie gehts? Grüß dich! Ste zdravi? Verflucht je dolgčas pri vas. To je malheur. Kako pa moja Isabelle?« Ko ga Gordin zavrne, da je on Jernej Gordin in njegova hči ni nobena Izabela, pač pa Liza, se Johan pači še naprej, češ »O to je vse jedno, moj ljubi Schwiegerpapa, Isabella, Elisabeth, Lisa ali Bella je

vse eno. Bella ja je najbolj nobel. Zadnje je tudi najlepše, Liza je pa zu gemein, kakor Nemeč pravi. So ist's, lieber Schwiegerpapa.« Na vse to ga Gordin ponovno zavrne, da tako pravijo kravam, ne pa hčeram poštenih ljudi in pribije: »Jaz sem mož stare domače korenine, pa ne maram teh nemških tugendov.«

Komedija se obrne v pravo farso, ko se Janezovi nasprotniki domenijo, da zaigrajo z njim burko. V tej igri — pravzaprav igri v igri — je Jurčič združil šalo in resnico v najprvotnejši travestijski humor tako, da sproži neusmiljen krohot. Stari komedijski in teatralični način je pisatelj znal spretno stopnjevati, saj tisti, ki za domenjeno igro ne vedo, n. pr. hlapec Peter, že začenjajo osebe spoznavati, Janez pa se v svoji slepoti zapleta v novo, še večjo osmešenost.

Jurčič je svojo igro gradil sicer preprosto, a dovolj premišljeno in spretno, zato je škoda, da se je izgubil njen razplet. Marsikaj nas spominja na Linhartovo Županovo Micko, ki z najpreprostejšimi sredstvi doseže svoj zdravilni komični namen. Žal je Jurčič poznal Linhartovo delo le v Bleiweisovi popačeni priredbi.

Tudi tega dela ne moremo datirati. Pisano je sicer na službenem papirju uredništva Slovenskega naroda v Mariboru, vendar to ne dokazuje, da je bilo pisano v Mariboru — Jurčič je najbrž segel po nerabnem uradnem papirju, ko se je bil »Narod« preselil v Ljubljano — saj je tudi druga zasnova Olikanega Slovenca pisana na enakem papirju, prav tako nekateri drugi zapiski. Soditi smemo, da je komedija nastala nekako sredi sedemdesetih let.

IV

Jurčičeve dramatske zasnove s tem še niso zaključene. Zgodba o Lepi Vidi je bila prvotno zamišljena kot drama. O tem priča Vošnjakovo pismo 14. dec. 1876: »Stritar že težko čaka, da dobi začetek Vašega novega romana. Ker sem mu jaz pravil, da ste Vi iz početka nameravali dramo spisati na ta tema, meni, da bo djanje v romanu tem živahneje, ker ste celo stvar si dramatično zamišljevali.«¹⁷

Da je bilo v Jurčičevih povestih mnogo dramatičnosti, nam priča dramatizacija njegovega Domna, ki jo je leta 1878 napravil neznan Ivan G. in jo poslal Dramatičnemu društvu kot dramo v petih dejanjih.¹⁸ Kako je Jurčič svoje povesti snoval dramatično in drame epično, nam dovolj govori prvotni Tugomer in Veronika Deseniška. Natančni študij obeh rokopisov bi nam o dramatičnih in epskih prvinah in trenju dveh oblikovnih nasprotij odkril marsikako upoštevanja vredno posebnost, zlasti tam, kjer je pisatelj posamezne prizore vstavljal ali črtal.

¹⁷ Vošnjakova pisma v Jurčičevi zapuščini v NUK.

¹⁸ Rokopis dramatizacije v Jurčičevi zapuščini, prav tam.

O njegovi dramatičnoepski dvojnosti, o nihanju med dramo in povestjo nas končno potrjuje zapis načrta iz leta 1879:

Snov za tragedijo ali povest

Lepa Hulda, graščakova hčer 12. stoletja, se strastno zaljubi v sosedovega mladeniča Mojmira. A ta je neče v zakon vzeti, ker je Nemka, on sovraži došle tujce. Zaradi tega ona obljubi maščevanje, njena ljubezen se spremeni v ljuto sovrašтво in vse njeno življenje je temu posvečeno ugonobiti ga, ki jo je zavrzel. — Posreči se jej, njeni vojniki razdenejo njegov grad, on je v njej oblasti, lahko stori kar hoče z njim. A tu se zopet ljubezen vzbudi v njej, pade preden in ga prosi ljubezni. On se na videz uda. Ona svojega moža umori — njo pa ujeti Mojmir, kateremu je familijsko srečo uničila.

Ena scena: Ona se oblači za njegov prihod. Hišini: »Olepšaj moje telo, da bode očaralo njegove oči«. — Potem govori v tretjem prizoru z grajskim patrom in mu pove, da je strašno zaljubljena in da Mojmir neče opaziti. Zdvojena. Pater jej obljubi intrigrirati in posrednik ljubezni biti.

Proti koncu ena scena: — On je uže ujet na njenem gradu. Temna noč je. Ona pride s svečo in hoče napasti svojo maščevalno dušo nad njegovim brezupom. A najde ga mirnega, njeno zasmehovanje prezirajočega. On jej ginljivo dokaže, da jej ni nič zalega storil. Ta dobrotu in njegova lepota jo gane do solz, ko on v ječo odveden odide, sovrašтво se zopet v ljubezen spremeni. Gorjé v njej.¹⁹

Iz tega vidimo, kako je Jurčič neprenehoma snoval in da bi se bil v ugodnejših razmerah in če bi ga ne bila prehitela smrt, gotovo uspešneje uveljavil tudi v drami.

Iz ohranjenih dram in posameznih zapiskov nam je končno mogoče poseči tudi v počelo njegovega dramskega ustvarjanja in njegov družbeni smisel.

Ko je nekako v začetku sedemdesetih let vzel v roko Gottschalovo Poetiko in jo študiral s posebno pazljivostjo za dramo, si je iz nje izpisal tri značilna mesta: Schillerjevo sodbo o možnosti sočutja v tragediji, o umetniški upravičenosti tendence in katera snov je najbolj hvaležna.²⁰ Če analiziramo smisel teh zapiskov in Jurčiču tako važnih Gottschalovih ugotovitev, vidimo, da si pisatelj želi tragedije, ki pri-

¹⁹ Prijateljeva zapuščina v NUK, ms. 973, mapa VII, ovoj 15.

²⁰ Na posebnem listu v njegovi zapuščini beremo:

»1.) Schiller v razpravi 'über die tragische Kunst' pravi, da možnost sočutja počiva le na videnji ali mišljenji nekove enakosti mej nami in trpečim subjektom. Kjer je nij, tam ne. Rimljani za to nijso predmet, ker njih život ne našemu podoben.

2.) Tendenc, beliebtes Stichwort, s katerim se brez razuma gospodari. 'Der Begriff wird so ausgeweitet, daß sein tadelnder Inhalt auch auf berechnigte Dichtgattungen fällt [pravilno: passt]... Hat der Dichter so viel Energie auch die politischen Bewegungen der Zeit ganz in seine Stimmungen aufzunehmen, ihnen Gestalt, Fleisch und Blut zu geben: so ist seine politische Lyrik ganz [pravilno: vollkommen] berechnigt. Der Tadel der 'Rhetorik' trifft daher nicht die Richtung (als solche), sondern die dichterische Ohnmacht, die sich in ihr versucht.

(3.) Der Stoff ist der dankbarste, der von historischen Pathos der Gegenwart durchdrungen ist Gottschall, Poetik, str. 98.«

Ta tri mesta najdemo v Gottschalovi Poetiki (Rudolf v. Gottschall, Poetik. Die Dichtkunst und ihre Technik. Standpunkte der Neuzeit. Erster Band, fünfte durchgesehene und verbesserte Auflage. Breslau 1882) na strani 63, 79, 81. Izvod je v NUK. Ker je Jurčič uporabljal eno izmed prvih izdaj, se njegova navedba strani (3. citat) ne ujema. Starejše izdaje ni pri roki.

kazuje sodobnemu človeku bližnjo, s časovnim zanosom prežeto snov, ljudi, njemu enake (1. in 2. citat), to je živo narodno tragedijo. Še več. Pesnikovo delo mora imeti jasen namen. Čeprav je Gottschalova trditev o tendenci (2. citat) zvezana neposredno z liriko, je očitno, da jo je Jurčič pojmoval splošneje in jo neposredno navezal na svoje dramske načrte, češ če ima pesnik toliko odločne volje, da tudi politična gibanja svojega časa sprejme popolnoma vase in jim da obliko in duha, tedaj je njegova politična ustvaritev odvisna samo od njegove ustvarjalne moči, od tega, ali je v svojem delu govornik ali umetnik.

Povsod v njegovem dramatičnem delu vidimo, kako je prehajal iz študija v dejavnost. Kakor je njegovo preučevanje poetike v dunajskih letih še pojmovno, pa vendar že ob teoretičnih in psiholoških osnovah povsod misli na lastno ustvarjanje, tako posegajo njegovi poznejši teoretični zapiski v živo aktualnost. Ne ogiba se celo tendenčnosti, narobe, njegovo delo je v osnovi in misli tendenčno. Ko se oprostí Stritarjevega klasicističnega idealizma, začne s komedijo prikazovati narodne napake v sodobnem življenju in seže celo po brezobzirni farsí. Vsa motivika okoli Olikanega Slovenca, nemškutarske farse in veseloigre Berite Novice! nakazuje voljo do družbenega in političnega očiščevanja, bodisi ko prikazuje komične nazore in značaje, bodisi ko z maščujočo se parodijo in posmehom pogleda v obraz grdi resničnosti. Jurčič se je spomnil celo na Aristofana, o katerem je leta 1866 bral v Schleglovih predavanjih.

Zgodaj misli Jurčič tudi na tragedijo. Narodni slabič in odpadnik je prva snov, ki se mu ponuja v raznih zarodkih, dokler se ne izoblikuje mračna zgodba o Tugomeru izdajalcu. Prav tako zgodaj zadene na tragično usodo Veronike Deseniške kot pričevanje o plemiškem nasilju in nedoumljivih potih ženskega srca. Žalostna slovenska zgodovina, pogubnost nemškega sosedstva, oholost in nasilje tujih mogočnikov, šibkost in neodločnost domačega odpora mu porajajo vedno nove načrte. Ohranjeni listek iz načrtov za Veroniko Deseniško pravi: »V tretjem aktu ona še *ponosna* do konca, ne prosi, ona tudi »plemenitaški duh« imeti hoče, ravnorodna, ne prosi. — Še le v četrtem pred starim, a brez mladega. V *petem* aktu pride Janko od cesarja. Nič opravil.«²¹ Iz tega kratkega načrta spoznamo, da je Jurčič že v začetek dramatičnega snovanja postavil stanovska nasprotja in demokratično miselnost, vendar samo kot dejstvo, brez globljih ideoloških zametkov.

Gotovo ni poznal Heglove estetike in filozofije zgodovine, tudi si ni osvojil Hebblovih ideoloških razprav o drami, da bi bil tragiko svojih oseb pojmoval kot usodni člen v zgodovinskem dogajanju, ko se v boju srečujeta preteklost in prihodnost, ali kot bolečino in moč, ko admira staro in se poraja novo. Da je Jurčič vse to po svoje čutil in spoznaval, o tem nas potrjujejo mnogi zapiski iz leta 1868, zlasti o nalogi umetnika, o tem pričajo njegovi načrti, ki jih žal nikoli ni izvršil. Ni se vdajal

²¹ Prav tam.

v zapletene nemške teorije, marveč je vedel, da piše sodobnikom za zgled. Bil je jasen in stvaren oblikovalec zgodb, preprost realist, neposreden presojevalec političnega in družbenega življenja, veroval je v napredek tega, kar je bilo zdravo, in v zmago vsega, kar je bilo pravično, odklanjal pa je vsako abstraktnost in spekulacijo.²² V tedanjih slovenskih razmerah njegova zgodovinska drama ni mogla in ni hotela biti drugega kot antiteza politične in družbene realnosti, izraz romantično-realističnega okusa in morda tudi ozirov na zmogljivost slovenskega gledališča. Pokazalo pa se je, da tudi take njegove drame dolgo niso mogle biti uprizorjene.

Gottschalova poetika, ki je idealistično estetiko premaknila v realistično pojmovanje, ga je potrdila v njegovih zgodovinskih in narodnopolitičnih nazorih, zato si je posebej zapomnil misel o tendenčnosti in vrednosti sodobnega zgodovinskega patosa. V globine tega patosa ni šel. Zato se obe tragediji, prvotni Tugomer in Veronika Deseniška, končata z obsodbo svojega časa, s pogledom v drugačno prihodnost, a ne kot vznemirjajoča dramatična misel, pač pa kot vera v zgodovinsko nujnost, vera v zmago narodne in socialne ideje. Svečenik Zovolj krikne zmagovitim Nemcem: »Pride še dan slovanski in pride osveta, osveta na morilce slovenske svobode«; Veronika prekolne celjske tirane in napove njihov konec.

Izrazito sodoben in izviren je hotel biti Jurčič v komediji. Olikani Slovenec, omikani nemškutar, zgodba v igri Berite Novice!, vse je zajeto iz neposrednega narodnega in političnega življenja in ima satirično ost že v svoji osnovi, v ideji pa so te igre izrazito vzgojne. Sociološki sestav gledališkega občinstva, ki mu je dal osnovo naš prvi meščanski rod in v katerega se je vključeval Jurčič sam, je narekoval meščanske in meščansko demokratične snovi, vendar se je Jurčič skušal ogibati ljubezenskih in družinskih plehkosti in mu je bila politična živost važnejša. V času, ko je meščanstvo padalo v civilizacijske izrodke, ko se je evropska drama lovila v zakonolomnih in jokavih ljubezenskih konfliktih in se je tudi slovenska provinca tu in tam izgubila v posnemanju blaziranega sveta, naša dramatika ni ostala nedotakljiva od tega splošnega okusa. Toda Jurčič hoče biti izviren in domač.²³ Mladi Slovenec, v

²² V prvem zapisniku iz leta 1868 beremo na str. 2: »Materijalizem in idealizem. Zemljo pod nogami rabi celo zvezdoglead pri svojih preiskavah, če ga tudi ne zanima drugega nič kot nebo. Ne s skokom, temuč po naravnem razvoji našega narodnega življenja bomo zopet do idealnega gledali v višino, ktera posvetnemu posestvu še le pravo veljavo daje, prišli bomo iz tega ven, kar ravno danes najbolj čislamo, iz materijalnosti, iz tega, kar nas danes na tem svetu najbolj zanima. Iz naravoslovja do filozofije.«

²³ V zapisniku leta 1868 je o izviranosti pripomnil: »Francozi radi jemljejo stare igre svojih in noveji družih poetov, prevlečejo je z narodno barvo, vdihnejo jim naroden duh in pravijo: to je naše. Posnemajmo jih. Pa bodimo pošteniji, posnemajmo v družem obziru Nemce, ki imenujejo to literarno tatovino. Povejmo, kje smo dobili perje, iz katerega smo umetnega tiča naredili. Ne posnemajmo našega velicega Koseskega, ki je gole prestave za svoje med svet postavil in menda mislil: Jaz sem prav storil, da sem si to prisvojil, zakaj kar ni v nemščini veljavo imelo, dobilo je po slov. Novicah in po meni veljavo, ergo je moje.«

gospodarskih računih še šibka postavka, sicer ni mogel mimo ljubezenske romantike, vendar prav v ljubezenskih motivih kaže boj za kruh in družino, za družbeni ugled in enakopravnost mladega slovenskega človeka. Nasprotniki tega človeka so sami prerealno in zastarelo misleči ljudje, navadno so dekletovi sorodniki, ki jih je treba premagati.

Kakor smo že v začetku poudarili, ni bil namen te razprave, da bi Jurčičevo dramatično delo vrednotili, zlasti ne, da bi iskali njegovih umetniških posebnosti. Zato se nismo dotikali niti glavnih del, Tugomera in Veronike Deseniške, ter rajši preiskovali njegove dramatične načrte in razčlenili njih motiviko. Ni pa bilo mogoče mimo socioloških pogledov, ki jih terjaja vsa Jurčičeva dramatika. Prvotni namen Jurčičevega pisanja je bilo »poplemenitenje človeškega srca«, to je vzgoja za lepšo in boljšo človečnost. Ta namen je izhajal iz tedanjega idealizma, ki ga je bil postavil Stritar. Čim bolj je Jurčič posegal v življenje in v neposrednem narodnem boju spoznaval pozitivne in negativne sile v ljudskem gibanju, trenje med naprednostjo in zaostalostjo, narodnostjo in odpadništvom, zdravo in bolno omiko, tem bolj ga je gnalo, da vse to upodobi v drami, posebno v komediji. Kakor je nekoč bral v Schleglu, da »veseloigra mora biti zvesta podoba sodobnih nravi, mora biti krajevno in narodno določena«,²⁴ tako je s svojim kritičnim optimizmom iskal podobo pravega slovenskega človeka in s smešnostjo preganjal njegov spačeni obraz. Žal je velik del njegovih načrtov ostal neizdelan, celo obe tragediji pričata o težkem porajanju slovenske drame in o skromni zmogljivosti tedanjega našega gledališča.

Narodna odločnost je Jurčiča ohranila v Levstikovi bližini. Ostal je zvest njegovemu slovstvenemu programu in zvest tudi njegovi narodnopolitični ostrini. Zato se je bolj in bolj odmikal od Stritarja. Poznal je Levstikovo sodbo o našem tedanjem slovstvu, dasi ni mogel pritegniti njegovi črnoglednosti, s kakršno je ta pisal 20. decembra 1878 Stritarju: ... »S čimer drugi, uže pešajoči narodi svoje literature završujejo (Weltschmerz Ehebruch), s tem Slovenci svoje ubogo literatúrišče začinjamo... Zatorej bi sodil jaz, da je vse naše slovstvo na krivem poti. Naše gledališke igre so se začele s francoskim prešuštvom, o katerem sem uže prej govoril, ter so nepokvarjeni, poprej nerazvajeni okus Slovincem tako pokvarili, da zdaj uže robati Krakovčan ne bo v gledališče hotel poslušati in gledati zdrave, nepokvarjene igre, ker mu je uže premalo pikantna.«²⁵ Levstik je s tem povedal, da je razvoj Dramatičnega društva in slovenskega gledališča šel po drugi poti, kakor si je bil zamislil on; ni mu bila všeč lahkotna meščanska igra, zlasti priredbe francoskih družabnih igrice, čeprav niso bile take, kakor je sodil. Gotovo ga je najbolj bolelo, da se izgublja pristna domačnost, da ne napreduje izvorna dramatika in se ne razvije igra večje in veljavnejše oblike. Prav zato je tako korenito posegel v Jurčičevega Tugo-

²⁴ A. W. Schlegel, o. m. I., str. 335.

²⁵ Pismo v Stritarjevi zapuščini v NUK.

mera. Morda je tukaj skrit tudi odgovor, zakaj je tako ostra burka o blaziranem nemškutarju ostala nedodelana in neznana. Jurčiču se je zazdela preneznatna.

Če končno v celoti pogledamo dramatiko v njegovih štirih dokončanih igrah (Razprtija in trma, Omikani nemškutar, Tugomer, Veronika Deseniška), v osnutkih (Olikani Slovenec, Berite Novice!) in raznih motivih za tragedije in veseloigre, tedaj dobi njegovo prizadevanje za slovensko dramatiko večji pomen in nam odpira nove poglede v snovanje tega živega in neutrudnega ustvarjalca.

Résumé

A base des écrits laissés par l'écrivain réaliste slovène Josip Jurčič (1844—1881), l'auteur présente son oeuvre dramatique. Jusqu'à présent, on n'en connaissait que deux tragédies, »Tugomer« et »Veronika Deseniška«, et on savait qu'il avait collaboré à la comédie »Berite Novice!« (Lisez les »Novice«!). Jurčič cependant s'intéressait au théâtre depuis ses années d'études à Vienne jusqu'à sa mort et, dès sa jeunesse, s'occupait sérieusement de la théorie du drame. Une comédie classiciste en vers, »Razprtija in trma« (Brouille et entêtement), est la première de ses oeuvres dramatiques. Ensuite il travaillait, pendant plusieurs années, à une comédie dont il avait pris le sujet dans la vie nationale et politique de son temps et qui devait porter le titre »Olikani Slovenec« (Le Slovène poli). Enfin, il écrivit aussi une farce sur un jeune dandy qui a renié sa nationalité. Outre ses deux tragédies achevées, »Tugomer« et »Veronika Deseniška«, Jurčič a conçu plusieurs tragédies dont il a puisé les sujets dans le passé le plus lointain du peuple slovène. Son roman »Lepa Vida« (La belle Vida) devrait, selon sa première intention, être écrit lui aussi en forme dramatique.

L'auteur de l'article décrit et caractérise les oeuvres et les ébauches mentionnés pour passer ensuite à l'analyse des bases théoriques et idéologiques de la création de Jurčič. Quant à la théorie, il constate une influence considérable de A. W. Schlegel dont Jurčič connaissait à fond l'oeuvre »Über dramatische Kunst und Literatur« qu'il avait étudiée dans sa jeunesse; la lecture du »Shakespeare« de Gervinus et des oeuvres elles-mêmes de Shakespeare est également attestée. Dans la phase ultérieure de sa carrière d'écrivain, Jurčič s'appuyait sur la Poétique de Gottschall, surtout quant au besoin du pathétique national et à la licence de la tendance servant les idéaux de l'époque, dans le cadre des lois de la création littéraire. C'est ainsi que Jurčič voulut écrire des comédies et des tragédies à tendance nationale prononcée dont le contenu et l'idée furent en accord avec les aspirations politiques de son temps. Les problèmes nationaux dans l'histoire et dans la vie contemporaine forment le noyau de ses drames. Ainsi, Jurčič devint dans le domaine dramatique aussi le plus conséquent réalisateur du programme proclamé par le fondateur du réalisme slovène Fran Levstik (1831—1887).

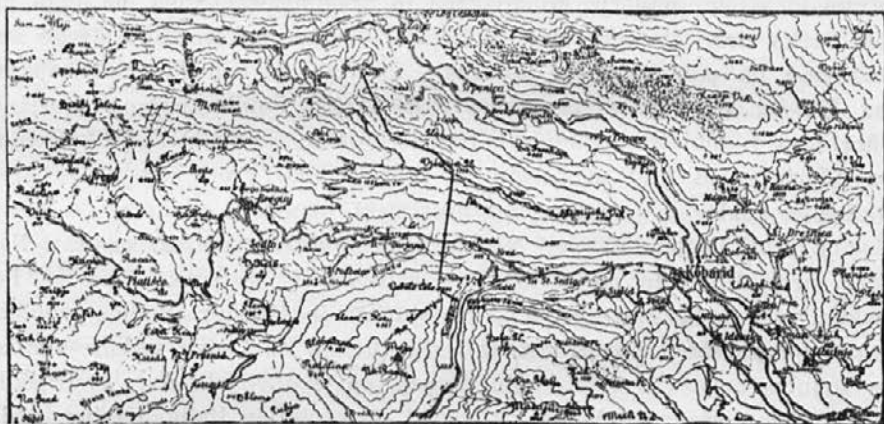
Conclusion: Bien que Jurčič ne fût un auteur dramatique de première force, et que ses drames se ressentent fortement des éléments épiques, il aurait pu devenir non seulement le plus fécond des prosateurs slovènes de la génération réaliste, mais aussi son plus fécond auteur dramatique. Sa mort prématurée a anéanti ces belles promesses.

Tine Logar

OBSOŠKO-NADIŠKA DIALEKTIČNA MEJA

Onstran Kobarida se proti Nadiži, ki izvira nekje pod Plastišči, pod strmimi pobočji kobariških in borjanskih hribov razprostira ozka in čudovito lepa dolinica, ki me v mnogočem spominja na gornjo Selško dolino. Proti zapadu se vedno bolj zožuje, dokler se ob sotočju breginjske Bele in Nadiže pri Podbéli (*podbiēla*) zopet ne razširi in preide v prodnato ravan, poraslo z vrbjem in jelšjem. Na severu dolinico zapira strmo in visoko pobočje kobariškega in breginjskega Stola, na jugu pa prav tako strmi Matajúr, Míja in Lúpija. Visoko nad nadiško strugo se, stisnjene na pobočje Stola, ob cesti, ki vodi od vzhoda proti zapadu na Breginj, (*bəryiñ*) vrste vasice Kréd (*krēd*), Potóki (*potuoc*), Borjána (*borjána*), Stanovišča (*snobišča*), Homèc (*homàc*) in Sedlò (*sedlò*). Dolina je odprta samo proti Kobaridu in zgornji Soči. Proti zapadu se svet vzdiguje, dokler se ne odpre na breginjski planotici, od koder je lahek dostop proti Logjem tik nad Nadižo, na Robidišča (*arbišča*) onstran Nadiže, proti Prosnidu (*prosənd*) in Plastiščem v Slovenski Benečiji. Po ozkem grlu nadiške struge, med Matajurjem in Mijo pri Robiču (*ruōbič*, *ruōb*) ter po stari rimski cesti iz Soške doline na Čedad vzdolž Nadiže je dolinica povezana s Furlanijo. Danes, ko je obveljala stara avstrijsko-italijanska meja kot državna meja med Slovenijo in Italijo na tem področju, razumljivo ves ta svet gospodarsko in socialno gravitira na Soško dolino in Tolminsko, kajti drugam je ljudem pot zaprta. Tako je moralo biti tudi že pod Avstrijo in kasneje pod Italijo, odkar je bila pokrajina v tej smeri povezana z dobro cesto in drugimi prometnimi sredstvi. Seveda je bila ljudem odprta pot tudi na zapad in jug, preko Plastišč v zgornji del Slovenske Benečije in po Nadiži navzdol na Čedad in Videm. V starih časih je moralo biti v tem pogledu drugače. Nekdaj je na Kobariško in v Soško dolino gravitirala le najbližja okolica Kobarida do Kreda in Potokov (Potoki, Kred, Robič, Staro sedlo, Sužid, Svina), vse hribovske vasi od Borjane dalje proti zapadu (Borjana, Stanovišča, Podbela, Homec, Sedlo, Breginj, Logje, Robidišča) pa so bile po svojih

ženitvah in vsakdanjem gibanju prebivalstva usmerjene na zapad in jugozapad proti Slovenski Benečiji. Današnja dialeksična slika teh krajev nam govori ečlo o tem, da nekdam med dolinskimi vasmi v okolici Kobarida in hribovskimi vasmi v borjanskem in breginjsem kotu sploh ni bilo stika, da sta bila to dva svetova, ki drug drugega nista poznala. Da je danes drugače, kot je bilo nekdam, je povsem razumljivo. Mislimo si samo, da bi ne bilo poti, ki pelje iz Kobarida v Breginj, da bi ne bilo modernih prometnih sredstev, ki so približala najbolj oddaljene kraje in težko pristopne vasi, da je bila nadalje grapa nad Nadižo mnogo bolj zarasla, kot je danes, pa bomo razumeli, da je n. pr. Breginjcem in celo Borjancem mnogo bolj kazalo iti po svojih gospodarskih, trgovskih in drugih opravkih preko hribovskih steza in bližnjic na Čedad in Videm kot pa preko težko prehodne, strme in utrudljive nadiške grape na prav tako oddaljeni Kobarid, Tolmin in Gorico. In o tem nam dejansko priča današnja dialeksična podoba tega zapadnega koščka slovenske zemlje.

Debela črta označuje mejo med obsoškimi in nadiškimi govori

Slovenskih govorov v zapadni okolici Kobarida in ob zgornji Nadiži doslej še nihče ni podrobneje raziskoval. Vse, kar smo vedeli o njih, nam je povedal prof. Ramovš v svojih Dialektih, ki se zaradi obširnosti predmeta razumljivo ni mogel ukvarjati z govorom vsake vasi posebej. Zato je umljivo, da je bilo naše poznanje jezikovne podobe omenjenega dela slovenske zemlje pomanjkljivo in zlasti v pogledu klasifikacije samo približno.

Ko sem letošnje poletje pri zapisovanju dialeksičnega gradiva za LAS prišel tudi v te kraje, sem začuden obstal spričo nekaterih dialek-

tičnih pojavov in njihovega geografskega obsega. Zato sem se lotil podrobnejšega raziskovanja govorov vasi ob zgornji Nadiži sploh. Preiskal sem govore vasi: Robič — Kred, Borjana, Podbela, Breginj in Robidišča. Samo mimogrede sem se ustavil ob govorih Svin, Sužida, Starega sedla, Potokov, Stanovišč, Homca, Sedla in Logov, kajti spoznal sem, da tu spričo zapisovanja in študija v prej omenjenih vaseh kaj posebnega ne bom več odkril, saj mi je bil tudi kobariški govor sam poznan že iz prejšnjih let. Pri tem sem prišel do naslednjega splošnega zaključka:

Kobariški govor se govori le v najbližji zapadni okolici Kobarida: na Svinah, v Sužidu, Starem sedlu, Robiču, Kredu in Potokih. Govor v Robiču, Kredu in Potokih se od kobariškega sicer že malo razlikuje, in to po akustičnem vtisu kakor tudi po nekaterih glasoslovnih in morfoloških pojavih, po celotnem razvoju, usmerjenosti in strukturi pa je to seveda govor, ki spada v obseg kobariškega govora oziroma obsoškega dialekta kot širše geografske in razvojne enote. Meja obsoškega dialekta je na zapadu prav v Kredu in Potokih. Do tod in samo do tod so se vsaj v starejši dobi širile obsoške inovacije, naprej pa jim je bila očitvidno pot zaprta. V Borjani, vasi pol ure hoda nad Potoki, se namreč že začena nov jezikovni teritorij, ki je v mlajšem času, ko je bila upostavljena zveza z obsoškim, sicer sprejel marsikako inovacijo od vzhoda, pa je vkljub temu ostal v bistvu tisto, kar je od nekaj bil, teritorij beneško-slovenskih nadiških govorov.

Naslednje vrstice naj to pokažejo in dokažejo.

Dasi gre na teritoriju zapadno od Kobarida do naše državne meje v tem predelu za dva dialekta, so vsem tem govorom vendarle skupne nekatere jezikovne poteze, ki jih vežejo v obsežnejšo enoto zapadnih in jugozapadnih slovenskih govorov. Čeprav so ta dejstva znana že iz Ramovševih dialektoloških del, na katera se tudi sicer v razpravi opi-ram, jih bom vendarle še enkrat omenil, da bodo bolj nazorna kasnejša izvajanja.

Predvsem moram poudariti vsepovsod ohranjeno oksitonezo psl. akcentskih tipov *ženà, nogà, mæglà*. Končni akcentuirani zlog je danes večinoma že daljši, kot je bil nekaj, kolikor v počasnem govoru sploh že ni prišel v pravo dolžino. Razen tega je večinoma tudi že rastoč. V tem je pač tudi razlog, da se je oksitoneza še ohranila, saj je s tem odpadel element, ki je premik sploh omogočil: *žènà, žènà < ženi, sæstrà, buxà, mayxlà, stèzà, ræbrò, wæknò, èræslò, èèlò, lèzæk, èlowèk, prestòr, tærbòx, kèžòx, wæpèx > orèx, woyàn, popèr, sòsèd, mojà koñà < moji koñi, næsèn, -èš, -è, næsà, nosù < nosil* (Robič — Kred — Potoki); *kòzà,*

noγχà, wodà, ucà < ovcà, bēlika γχorà, mayχlà, stazà, tamà, daskà, μsokò, šerokò, moimù snù, deļeč, peļeļàn, kostàñ, oràχ, nešèñ, -eš (Borjana); oγiñ, skediñ, kotù, s kollàn, peļàn (Podbela); čalò < čelò, γχor na čalè, daskà, dablò < deblò, woknò, ta na woknè, patalàn < petelìn, kotù, ta s kotlà, sakù > sokòl, člowàk, woràχ, palàn < pelìn, talè < telè, žanà < ženà, dabù < debèl (Breginj); ženà, peťà, međlà < metlà, zemjà, ucà, kozà, daskà, wadà, uyγiñ < ogèñ, loñac, loñcà, ñeγγà kuñà, pør kuñàχ, dúχ člowèk, sγ stupù < stopil, deβù < debèl (Robidišča).

Tonični višek dvozložnih ali trozložnih besed z akcentom na predzadnjem zlogu je vsepovsod na zadnjem zlogu: zbiézdà, γχniézdò, sγ žìbù < živél (Robič — Kred — Potoki); briéžà, lúnà, striéχà, kràwà, mliékò, málò, zúnà (Borjana); na čariéđè = na vrsti, brádà (Breginj); stupàlù, ciérku, wékù < vekal, mólàn < molim (Robidišča).

Isti razvoj ē in ō prav tako veže vse govore zapadno od Kobarida do Robidišč v širšo enoto. Današnji refleksi sicer od vasi do vasi nekoliko diferirajo (ie, ia, ie — uo, ua, u^a), vendarle so vsi rezultat in odraz enakega razvoja: čr'ěšña, kol'ěno, str'ěχa, w'ěter, čr'ěs, l'ěšnk, wør'ěχ (n. pl.), tu kost'ěχ, l'ětan < létam, b'ědu, b'ědala < védél, -a (Robič — Kred — Potoki); γn'ězdo, s'ěme, p'ěsk, pob'ěñ < povém, pos'ěklà, be-dr'ět < vydréti (Borjana); m'ěsac, n'ěman, dl'ěto, člob'ěka, br'ěme, tarp'ět, t'ět < hətéti, tu tr'ěbus < v trébusé (Podbela); s'ěčan, -aš, s'ěku < sékal, dr'ěbe < drévè (adv.), ml'ět, sr'ědu < sréttè, na b'ěñ < ne vém (Breginj); m'ěsac, tarp'ět, l'ěto, síeme (Robidišča); nuēs, tu núas, nøbùà, n"òχt, zy"òñ, masúà, k"òst (Robič, Kred — Potoki); n"òč, t"òška < tože-ka, mešù, blayù, uxù, plu"t, ku"st (Borjana); sn"òjka, kaku"š, uxù, γnu"i (Breginj); uxù^a, nu^aš, senù^a, stu^a, nu^ač (Robidišča).

Za vse govore je značilna močna labialna artikulacija. Labiodentalni *v* je zato pred *e*, *i* prešel v *w*, nato pa povsod razen na Robidiščih, kjer je tudi *v* še poznan, nadalje v *b*. V Kobaridu in okolici do Starega sedla in Robiča se govori *w* in *b* drug poleg drugega, v tej besedi *w*, v drugi *b*. Starejša generacija večinoma govori *b*, mlajša pa pogosteje *w*. Tu gre pač za vpliv knjižnega jezika na dialekt. Od Kreda dalje proti Borjani do Breginja in Logov je *b* tako rekoč regularen zastopnik prvotnega *v*, čeprav tu in tam slišimo tudi *w*.

Iz istega razloga je jezik eliminiral tudi labiodentalni *f*, ki je večinoma prešel v *χ* kot substitut bilabialnega nezvenečega spiranta. Danes v teh govorih labiodentalnih nezvenečih spirantov nimamo več, kolikor jih ni ponovno uvedla v glasovni sistem mlajša generacija pod vplivom knjižnega jezika ali izposojenk. Edino na Robidiščih, ki se tudi sicer v

jezikovnem pogledu nekoliko razlikujejo od ostalih govorov breginjskega kota, se *f* še vedno sliši, in celo *χ* tuintam preide v *f*. V ilustraciji nekaj primerov: *škôχ*, *koχê*, *χáruž*, *χãnl*, *χîno*, *furbâc* = zvit (Robič — Kred — Potoki); *χacôγ*, *χacolić*, *koχê*, za *χáružan* (Borjana); *zâχ*, *zêχa* (= Jože); *sn* *šínhu* = *šínfal*, *sn* *χ^uótru* < *fotral* (Breginj); *škôχ*, *χíγa* (Podbela); *fêbrô*, *šufât*, *fríka*, *furmunánte*, *fôran*, *kožûf* (Robidišča).

Vseповsod so ohranjeni palatalni *n*, *ć*, *šć*. V Kobaridu in okolici do Kreda in Potokov sta *ć* in *šć* prešla že v *é* in *šé*, od Borjane naprej pa sta še vedno izkazana kot *ć* in *šć*. V Podbeli pa še danes gorore *t'* in samo za to bom navedel nekaj primerov: *t'ân*, *t'âš* < *hœt'ô*, *χ't'i*, *χ't'ére*, *obrát'at*, *obrát'am*, *mát'uxa*, *brô't'a* (žebelj za čevlje); *t'amîn* (dimnik), *t'ebíla* (velik žebelj za streho) itd.

Velarni zapornik *g* se je razvil v ustrezni priponnik *γ*, ki pa večinoma že izgublja svoj zven in prehaja v *γχ*. Tudi artikulacijsko mesto je pomaknjeno nazaj proti glru.

Refleks za psl. *!* je seveda tudi povsod *u*: *kúnen*, *úk*, *púχan*, *túst*, *žúna*, *úna*, *múst*, *múzæn* (Robič — Kred — Potoki); *úk*, *bedúbemo* < *vydľbemo* (Borjana); *kúnan*, *žúna* (Breginj); *púnu*, *buxê*, *kúnen*, *múst*, *žúna*, *úk* (Robidišča).

Končni *-m* je prešel v *-n*. V Kobaridu in zapadni okolici do Starega sedla se *-m* in *-n* še menjavata, dalje proti zapadu pa je *-n* edini zastopnik prvotnega *-m*.

Vseповsod je še danes živa nevtralna končnica sestavljene sklanje *-e* < oje: *tâ dab'êle mesu^â*, *tê χûde* (Robič — Kred — Potoki); *te drúγχe l'éto*, *te debêle mesu^â* (Borjana); *tuístê pradíwo*, *maídnô imê drúγχe*, *tu mêχnê mesu^â*, *tu pârwê* (Breginj); *to čêrne*, *to stârê senu^a*, *to nôwê senu^a*, *to drúγχe uknû* (Robidišča).

Povsod je skupina *-rl*, *-rv* > *-u*: *drù*, *crù*, *umrù*, *ubrù*, *črù*, *postrù* (Robič — Kred — Borjana — Breginj — Robidišča).

Povsod je ohranjena skupina *črê-*, *žrê-* v različnih dial. variantah: *črívê*, *črêwa'l*, *čr'êšña*, *čr'êz*, *črêslô*, *žrêpc* (Robič — Kred — Potoki); *čer'êš*, *čerêu'l*, *ždrêbê*, *ždr'êc* (Borjana); *čar'êwa*, *čar'êda*, *čar'êz*, *žrabê*, *žrêpc* (Breginj); *črêšña*, *ždrêbê* (Robidišča).

Vse do Robidišč govore gen. pl. oksitoniranih a-osnov na *-e* (do Potokov kot *ie*, *iâ*, od tu dalje pa kot *-ê*). Ta končnica prehaja tudi na sam. m. sp. s premičnim naglasom.

Tudi psl. glag. prefiks *vy-* je poznan na celotnem teritoriju v različnih dialektičnih variantah, tu kot *bæ-*, tam kot *bê-*, spet drugod kot

wi-: *bədr'ět, bəynāt, bəlīt, bəlātīs, bəlātù* (Robič — Kred — Potoki); *bərūt, bəynāt, bədr'ět, bedúbemo* (Borjana); *bəkopāt, bəlobīt, bəpodīt, berūt* (Podbela); *bərūt, bədr'ět, bəynāt* (Breginj); *vədr'ět, vil'ězłá, vinesù < vynesłə, viyáñiat, viynáli smo* (Robidišča).

Lokalni adverbji so povsod ojačeni s *tam-, tu-*; *gor-, dol-*; *tu kə-stí'χ, tu zíləχ, tóyne* (adv.) (Robič — Kred — Potoki); *tə ɣláp, tu ɣláb* (Borjana); *tu kətlu, tə na krampírjə, sirke, bobə, ta na woknə, ɣχəp na čalə, tə na pětə doɣ c'érkwə* (Breginj); *tù izbə, tù úxəχ, tù ústəχ, tā na pět, ta na cvək, tù plúcah, tù lətrəχ* (Robidišča).

Povsod je ohranjenih mnogo oblikovnih in besednih arhaizmov ter drugih posebnosti: Čim bolj gremo proti zapadu, tem več je tega blaga: ostankov II. psl. palatalizacije: *nə n'óçəχ, nə r'óçəχ* itd. (Robič — Kred) *na rəc, na patəc* (Borjana); *tu birtos, na biřtos* (Podbela); stari dat. in lok. na *-ę < -ě*: *mənə, tabə* (Robič — Kred — Potoki — Borjana); *manə, tabə, dəɣ c'érkwə, nət na dnə, ta na pětə, tə na bobə* itd. (Breginj); *dáwe, dr'əwə* (Robič); *dábə, dr'əbə zúnə, n'ótrə* (Borjana — Breginj); oblike adv. brez *ī* so povsod vsesplošne: *nc'ó, zdá, zjútrə, zúna* itd.; oblike *brátra, -u*, ki so prav tako poznane povsod do Robidišč, *kərwəs, perět*, vpraš. *k'óre*, besede *lędla, čar'ėda* za vrsto, *dəb, brəzar, šija, loští-klást, pəyserəđ* itd. Teh starin je tu toliko, da bi bila potrebna posebna razprava, če bi jih hoteli pregledati.

Vsem govorom je skupno tudi bogastvo izposojenk iz furlanščine. Breginjščina, zlasti pa govor Robidišč je naravnost prepleten z njimi. Tudi tega gradiva je toliko, da ga tu ne morem navajati.

S tem smo pregledali tiste poglobitve pojave, ki so značilni za vse govore zapadno od Kobarida do Robidišč in še dalje proti zapadu. Ti pojavi torej povezujejo vse omenjene govore v širšo enoto zapadnih in obenem obrobni slovenskih govorov. Nekateri izmed njih so starega datuma in so rezultat razvojne usmerjenosti obsežnega dela slovenskega jezikovnega ozemlja, saj segajo še dalje proti zapadu, vzhodu, severu in jugu, čeprav današnji rezultati niso povsod enaki (*é > iə, iə; ő > uə, uə; v > w(b)* itd.), drugi pa so ostanki starih razvojnih stadijev in so bili nekoč značilni za slovenski jezik sploh (*č, šč, ř, oksitoneza*, oblikovni in besedni arhaizmi). Pojav *f > χ* je verjetno mlad in se je razširil po omenjenem ozemlju šele v novejšem času, ko je prišlo do tesnejše socialne povezave med kobariškim in borjansko-breginjiskim področjem. Ti skupni pojavi zato še ne dokazujejo, da sta bila kobariški in borjansko-breginjiski teritorij tudi nekoč tako tesno med seboj povezana, kot

sta danes, da so torej rezultat živahne socialne, ekonomske in kulturne povezanosti ljudstva v teh krajih.

Nasprotno: med govori do Potokov in govori od Borjane dalje proti zapadu je cela vrsta takih razvojnih razlik, ki z gotovostjo pričajo, da to ozemlje nekaj ni moglo biti med seboj tako povezano, kot je danes, da je bilo ljudstvo do Potokov v svojem gibanju in vsakdanjem življenju usmerjeno na vzhod proti Soči, Borjanci, Breginjci in prebivalci ostalih vasi zapadno od Borjane pa so bili povezani s Slovensko Benečijo in zlasti s prebivalstvom, ki onstran današnje državne meje govori nadiški dialekt. Trdimo lahko celo še več. Ljudstvo breginjsko-borjanskega teritorija je prišlo sem od zapada, iz Slovenske Benečije, prebivalci Potokov, Kreda, Robiča in Starega sedla pa so prišli tja od vzhoda, od Soče. Današnja dialektična slika področja zapadno od Kobarida in breginjskega kota nam torej govori tudi o dvojni smeri naseljevanja teh krajev. Še več. Če bi med obema naselitvenima teritorijema prvotno in še dolga stoletja kasneje ne bilo naravnih ovir (gozdovi, nadiška grapa, pomanjkanje komunikacij), bi se ta različna smer naseljevanja danes ne mogla več odražati tako drastično v govorih teh krajev, kot se v resnici odraža, ampak bi vkljub temu pričakovali postopno in skoraj neopazno, neznavno prehajanje iz govora v govor. Zato sklepam, da med obema teritorijema dolga stoletja ni prišlo do živahnejših stikov, ampak sta živela in dihala vsak po svoje. Tu ima izvor današnja dialektična meja med obsoškim in nadiškim dialektom: Robič — Kred — Potoki, ki so zadnje vasi obsoškega dialekta.

Katere so torej tiste razvojne razlike, ki pričajo, da gre tu v resnici za dva različna in dolga stoletja ločena jezikovna teritorija?

Gre predvsem za razvoj psl. \bar{e} , \bar{e} , \bar{e} , \bar{o} in \bar{o} in današnje njihove reflekse. Govori Kobarida in vseh vasi do Potokov nad Kredom imajo danes za te psl. vokale ozke diftongične reflekse tipa $i\bar{e}$, $i\bar{o}$, $u\bar{o}$, $u\bar{e}$; vsi govori od Borjane dalje proti zapadu pa imajo še danes za vse te psl. vokale široke monoftonge \bar{e} , \bar{o} , ki so značilni tudi za nadiške beneško-slovenske vasi onstran današnje naše meje, ki torej borjansko-breginjski teritorij povezujejo na zapad oziroma jugozapad s Slovensko Benečijo. Preden nadaljujem z razpravljanjem, nekaj gradiva v ilustracijo: $na\ n^{\bar{e}}\bar{b}$, $jes^{\bar{e}}\bar{n}$, $sarci^{\bar{e}}$, $bus^{\bar{e}}\bar{e}la$, $m^{\bar{e}}\bar{e}d$, $d\bar{e}b^{\bar{e}}\bar{e}l\bar{n}ca$; $z^{\bar{e}}\bar{e}y\bar{n}$, $z^{\bar{e}}\bar{e}y\bar{n}ca$, $t^{\bar{e}}\bar{e}san < tešem$, $k^{\bar{e}}\bar{e}pan < klepl'em$ (pod vplivom inf. osnove), $s^{\bar{e}}\bar{e}dan < sedmь$, $\gamma^{\bar{e}}\bar{e}dla$, $\gamma^{\bar{e}}\bar{e}dat$, $p^{\bar{e}}\bar{e}ta < petà$, $zrabi\bar{e}$, $r^{\bar{e}}\bar{e}p$, $p^{\bar{e}}\bar{e}tk$, $d\bar{e}s^{\bar{e}}\bar{e}t$; $k^{\bar{u}}\bar{u}za$, $sk^{\bar{u}}\bar{u}ria$ $w^{\bar{u}}\bar{u}san < osam$, $m^{\bar{u}}\bar{u}lan$, $d^{\bar{u}}\bar{u}bar$; $z^{\bar{u}}\bar{u}b$, $m^{\bar{u}}\bar{u}š$, $m^{\bar{u}}\bar{u}ka$, $\gamma\bar{x}^{\bar{u}}\bar{u}ba$, $na\ r^{\bar{u}}\bar{u}ca\bar{x}$ itd. (Robič — Kred — Potoki) — $m^{\bar{e}}\bar{e}d$, $bus^{\bar{e}}\bar{e}la$, $jes^{\bar{e}}\bar{n}$, $muš^{\bar{e}}\bar{e}la$, $kul\bar{e}sa$, $k\bar{e}rb\bar{e}s$, $u\bar{e}š\bar{e}s$; $z^{\bar{e}}\bar{e}y\bar{n}$, $m\bar{e}žnar$,

sédan, pərněsu, uredmėn (gen. sing.), *kmėta*; *uzėu, uzėla, prėst, ɣɣrėn, prɣɣlėdal, u rėdu, spėt, debėt, desėt*; *wɔsn, kɔza, nɔsan; mɔš, zɔb, mɔka, lɔx, pouserɔd* (Borjana — Podbela); *lėt, po lėdu, wečər, pod drabėsan, mušėla, učėra, dabėla < debėla, rėbra* (pl.), *uramėna, klėpan < klepljem* (po inf.); *klėt < klėti, klėu, pėst, žėja, dabėt, dasėt, ɣɣlėdat, ɣɣrė, plėšan, plėsu* (ptc.); *kɔza, dɔbar, mɔɣɣu* (ptc.); *ɣɣɔba, zɔb, lɔx, mɔš* itd. (Breginj — Logje); *bušėla, fčərɣa, ɣesėn; imėn* (gen. sg.), *učėra, zėje nėsu* (ptc.), *klėpan, sėdan < sedəm; imė, tã na pėt, žrėbėt, prasėt* (gen. sg.), *spė < spe(t), plėšen, plėsat; kɔza, ɔsan, nɔsan, mɔlan, ukɔjan; zɔp, lɔx, dɔp, z ɣɣlawɔ^a, nacɔ^a < noco(j)* itd. (Robidišča).

Med razvojem *ɛ* in *ie* je seveda dolga časovna razlika. Pot od *ɛ* do *ie* je dolga. Borjansko-breginjnsko-robidiški refleksi so seveda s stališča praslovanščine in alpske slovenščine mnogo bolj arhaični kot kobariško-potoški, so pravzaprav šele prvi korak v razvoju od praslovanščine do slovenščine, kajti pri *ě, ê* in *o* je tu nastopilo šele podaljšanje, pri *ɛ* in *o* pa šele raznazalizacija, in od tod do ozkih diftongov *ie, uo* je pot še zelo zelo dolga. Vmes je še zoževanje in šele nato je možna diftongizacija. Za vse to pa je treba več sto let jezikovnega razvoja.

Razvoj zgoraj omenjenih psl. vokalov ni edini dokaz, da gre tu res za dva različna dialekta. Poleg teh je še več drugih dejstev, ki nam kažejo v isto smer. Poglejmo najprej razvoj psl. *ɛ* in *o* v kratkih zlogih.

V Kobaridu in njegovi zapadni okolici do Potokov imamo za ta dva vokala^a danes *ə*. Ko pa stopimo v Borjano, nas že preseneti beneški oziroma nadiški *a < ɛ, o*. In ta refleks je značilen tudi za vse ostale vasi do Robidišč. Kar poglejmo: *stazà, skedəñ, dăž, dežà, pəs, məɣɣlă* (Robič — Kred — Potoki); *məɣɣlă, stazà, daskà, wić daskė, ɣarbăt, señàn, dăš dažà, t'ėdan, m'ėsac; i < ə* v *woyiñ* in *skėđiñ* pa sta plod asimilacije na palatalni *i* (Borjana); *staklėnca, tañāk, məɣɣlă, stazà* (Podbela); *čabər, məɣɣlă, daskà, dažà, ɣlăpac, káman, ɣomàc, pàs, skadĩn* (glede *i* velja isto kot v Borjani!) (Breginj); *məɣɣlă, stazà, pãjak, pėtak, zėjac, sėdan, ɔsan, nízak, donàs, česnàk, paš, dăš, tãšć* (Robidišča).

V isto smer nam kaže celo razvoj nekaterih drugih kratkih vokalov, katerih današnji dialektični refleksi so plod primeroma mladega razvoja, saj vemo, da so posledica in rezultat moderne slovenske vokalne redukcije, ki se je začela v 15. — 16. stoletju.

Po primerjavi današnjih refleksov v govorih kobariškega področja do Potokov s tistimi od Borjane naprej proti zapadu lahko sklepamo, da stiki med obema teritorijema tudi še v 16., 17. in 18. stoletju niso

mogli biti bogve kako tesni in živahni. Vidimo namreč, da so velike razvojne razlike tudi tu.

Predtonična *a* in *e* sta namreč v govorih do Potokov prešla v *a*, *ə*, *ɛ*, v govorih Borjane, Stanovišč, Homca, Sedla in Podbele pa sta še danes *a* in *ɛ*. V Breginju, Logjeh in na Robidiščih pa je razvoj tu ubral svojo lastno pot. V Breginju in vsaj deloma tudi v Logjeh je vsak kratki *e*, najsi bo predtoničen ali kratko akcentuiran, prešel v *a*. Breginjski prehod *ě* > *ǎ*, ki je za ta govor tako značilen, saj popolnoma spreminja njegovo vokalično sliko, nam prav tako govori o tesnem sožitju prebivalstva breginjskega kота z beneškimi Slovenci. Po podatkih iz Ramovševih Dialektov, str. 53, namreč sklepam, da se je ta pojav porodil ravno v govoru Breginjcev, od tu pa je segel še dalje proti zapadu v Logje in proti severozapadu na teritorij terskega dialekta, kjer je danes šele sporadičen, če so Ramovševi podatki popolni. To dejstvo kakor tudi današnja oblika številnih breginjskih in robidiških izposojenk iz furlanščine, o katerih na tem mestu nisem govoril, nam prav tako pričajo, da so bili nekoč stiki breginjskega kота z beneškimi Slovenci in celo Rezijani posebno živahni.

Robidiški govor pa je v razvoju predtoničnega *e* in tudi *o* ubiral povsem svojo pot. Ta govor je namreč vse take vokale zožil v *e/é/i* ter *o/ó/u*, medtem ko je *a* ostal nedotaknjen kakor v Breginju. V ilustracijo nekaj dialektičnega gradiva:

lasi^ě, *lasiěx*, *γχlaw^o*, *pastír*; *təmě*, *rəbrǒ*, *dəbù*, *čělǒ*, *jezə̀k*, *patalən*, *məxúr*, *stərnǒ* *čəsnə̀k*, *təsát*, *bələ̀k* < *velík*, *ušə̀nica*, *madě*, *snə̀ž* (Robič — Kred — Potoki kakor tudi Kobarid); *prasě*, *začěu*, *začěto*, *děběla*, *perě*, *perět*, *urəmě*, *səstrā* (Borjana); *narědu*, *sədlǒ*, *plědlā*, *bələ̀k*, *telě*, *trěbūx*, *klěpát*, *klěpù* (Podbela); *zaprān*, *žanā*, *uramě*, *parlatí*, *bes'ěda*, *čačā*, *patalən*, *tabě*, *γxǒr na čalě*, *parǒ* itd. (Breginj); *z γχlawǒ^a*, *ženā*, *čěčā*, *mědlā*, *pełā*, *titā*, *děbù*, *zəmjà*, *telě*, *mi uzámimu*, *uzámiju*, *stupálu*, *kǒzā*, *púnu kuzě*, *utrǒk*, *utrokā*, *γxurā* itd. (Robidišča).

V zvezi z razvojem kratkih vokalov moram omeniti še današnje dialektične reflekse za zaprta kratkopoudarjena *-ăt* in *-ăt*. Tudi ti namreč potrjujejo našo tezo, da gre tu v resnici za dva različna dialekta, kajti za *-ăt* in *-ăt* imamo danes v govorih do Potokov *-ăt* in *-ăt* kot v Kobaridu, v govorih od Borjane dalje pa dosledno *-ăt* in *-ăt*, torej ohranjeno arhaično stanje: *brăt*, *năs*, *năn*, *wăs*, *wăn* (gen. dat. pl.). *năs*, *wăs*, *močərăt*, *čəmorăt*, *škrăt*, *potplăt*, *modrăs*, *prăx*, *kowă*; *χânt*, *stăr*, *măx* (mir), *tăn*, *kăn*, *γrăx*, *po wăs*, *župăn*; *kəzǒx*, *krǒh*, *tərbǒx*, *γxǒnt*, *pǒx*, *dǒx* (tudi *ǔ* < *ě* preide v tem primeru v *ǒ*!) (Robič — Kred — Potoki); *brăt*, *kup*,

krùx, kažùx (Borjana); *nàs, nàn, wàs, wàn, mudràs, boyxât*; *krùx, kùp iùx* (Podbela); *brât, kostân, mođràs, župân, krùx, γχrùnt, ukùp, pùx* (Breginj); *γràx, potplât, krùx, kùp, kažùf, trebùx, pùx* (Robidišča).

Od ostalih pojavov, ki prav tako govore, da gre tu res za dva različna dialekta, omenim samo še kobariško-potoški *ě, šě, l'; čr'ě-*, nom. pl. subst. n. *-ę* ter superlat. z *naĭ-*. Radij teh pojavov sega samo do Kreda in Potokov, v Borjani pa imamo že *ć, šć*, (Podbela celo *l'*), *i, čerię* (v Breginju *čarię*), *-a* ter *nar-*; vse to pa zopet povezuje borjansko-breginjske govore z nadiškim dialektom.

Pregled poglavitnih reflektov

	Kobarid	Robič, Kred, Potoki	Borjana	Homec	Podbela	Breginj	Robi- dišča
<i>ě</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ię</i>	<i>ię</i>	<i>ię</i>	<i>ię</i>	<i>ię</i>
<i>ě̄</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ě̄</i>	<i>ě̄</i>	<i>ě̄</i>	<i>ě̄</i>	<i>ě̄</i>
<i>ě̇</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ě̇</i>	<i>ě̇</i>	<i>ě̇</i>	<i>ě̇</i>	<i>ě̇</i>
<i>ě̈</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ię/iǎ</i>	<i>ě̈</i>	<i>ě̈</i>	<i>ě̈</i>	<i>ě̈</i>	<i>ě̈</i>
<i>ō</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>ō</i>	<i>ō</i>	<i>ō</i>	<i>ō</i>	<i>ō^a</i>
<i>ò</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>ò</i>	<i>ò</i>	<i>ò</i>	<i>ò</i>	<i>ò</i>
<i>õ</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>uọ</i>	<i>u^a</i>
<i>ǎ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
Predt. <i>ǎ</i>	<i>a</i>	<i>a/a/ę</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>-ât</i>	<i>-ât</i>	<i>-ât</i>	<i>-ât</i>	<i>-ât</i>	<i>-ât</i>	<i>-ât</i>	<i>-ât</i>
Predt. <i>e</i>	<i>a/ę</i>	<i>a/ę</i>	<i>ę</i>	<i>ę</i>	<i>ę</i>	<i>a</i>	<i>ę/i</i>
<i>-ût</i>	<i>-ût</i>	<i>-ût</i>	<i>-ût</i>	<i>-ût</i>	<i>-ût</i>	<i>-ût</i>	<i>-ût</i>
<i>ć, šć</i>	<i>ć, šć</i>	<i>ć, šć</i>	<i>ć, šć</i>	<i>ć, šć</i>	<i>l, šć</i>	<i>ć, šć</i>	<i>ć, šć</i>
<i>l'</i>	<i>l'</i>	<i>l'</i>	<i>l'</i>	<i>l'</i>	<i>l'</i>	<i>l'</i>	<i>l'</i>
<i>čr'ě-</i>	<i>čr'ę-</i>	<i>čr'ę-</i>	<i>čr'ě-</i>	<i>čr'ě-</i>	<i>čr'ę-</i>	<i>čr'ě-</i>	<i>čr'ě-</i>
n. pl. subst. n.	<i>-ę</i>	<i>-ę</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
<i>naĭ-/nar-</i>	<i>naĭ-</i>	<i>naĭ/nar-</i>	<i>nar-</i>	<i>nar-</i>	<i>nar-</i>	<i>nar-</i>	<i>nar-</i>

Zanimivo je, da z juga preko Matajurja in Mije nadiški dialekt sploh ni segel, ampak se je širil samo v smeri od zapada proti vzhodu. Robič in Kred ležita tako rekoč ob glavni starodavni zvezi Benečije z obsoškim

predelom Slovenije, ob rimski cesti Čedad — Kobarid — Bovec — Predil, in človek bi pričakoval, da bo nadiški dialekt svoj teritorij širil tudi v tej smeri, saj so prve nadiške vasi komaj nekaj kilometrov oddaljene od Robiča na cesti proti Čedadu. In vendar o tem ni nobenega sledu. Obsoški dialekt sega tu prav do vznožja omenjenih hribov. In vendar je tudi to razumljivo. Če so se Slovenci naseljevali na Kobariško tudi s te strani, je njihov govor pač podlegel govoru močnejšega vala Slovencev, ki je prihajal sem od Soče. Oziroma še točneje! Med govorom Slovencev, ki so morebiti prihajali v kobariško ravan iz Benečije, in med govorom tistih Slovencev, ki so pribajali sem od Soče, tedaj občutnih govornih razlik verjetno sploh še ni bilo, če pa so bile, so se v sožitju zabrisale in izginile. Ti Slovenci so se v svojem nadaljnjem jezikovnem razvoju vključili v razvoj obsoških prebivalcev, saj so živeli tudi sicer z njimi isto življenje. Prevzeli so od ostalih samo tempo govornega razvoja, ki je bil tu mnogo hitrejši kot pri Slovencih onstran Matajurja in Mije ali onstran Kreda in Potokov, kajti bili so s celotnim slovenskim življenjem in jezikovnim utripanjem mnogo ože povezani kot prebivalci onstran naravnih pregrad, ki jih je ustvarila gorska veriga Matajur — Mija — Lupija ter Stol z nadiško grapo. Slovenci onstran te naravne ovire pa so imeli z ostalimi Slovenci malo stikov, tu so se naselili in tod so živeli po svoje, na svoj način, s svojim počasnejšim razvojnim tempom, ker so bili pač navezani sami nase, ker niso dobivali razvojnih pobud od drugod, od vzhoda in iz centra Slovenije, ampak so si svoj jezikovni ritem in tempo ustvarjali sami, iz svojega lastnega žitja in bitja. Le tako si namreč lahko razložimo današnjo veliko razliko med nadiškim, borjanskim ali breginjskim *ě, ě* ter krejskim ali kobariškim *ie, uo* za iste psl. vokale. Razvojna doba obeh refleksov je sicer enako dolga, razvojni tempo pa je bil različen: tam počasnejši, tu hitrejši. Oba pa sta utemeljena v celotnem življenju ljudstva obeh dialektičnih področij.

*

Da bo podoba govorov zapadno od Kobarida še nazornejša, objavljam kot dodatek k razpravi tri dialektične tekste. Prvi je iz Kreda. Zapisal sem ga po pripovedovanju 17-letnega Dušana Bona. Drugi je iz Breginja. Zgodbico je pripovedovala 63-letna domačinka Terezija Pavlinka. Tretji pa je bil zapisan na Robidiščih po pripovedovanju 20-letne Cvetke Cenčič. Oba zadnja teksta je zapisal tov. Milko Matičetov, dialektično redigiral pa sem jih jaz. Rokopisa sta shranjena v arhivu Etnografskega muzeja v Ljubljani.

I

Dən pəstir je pəsu uc⁶ tən pər swiētən Wólarijen. An se je zmislu, de so prablę tə stár idē de wárwe ən kəzū zəklát tə pəd itárijen. An pošlięd je uryęzu trī 'l'ęskuwe pälce, k so zrásę tū dnən lięt. Kər je tūjstę nar'ędu, je lətū trfkərt okou cięrkwe, an ősəkərt, kar je pərsū do uryát, je ȳdaru z dnə pälco tə nə uryátę. An je d'ęu: „Swięt Olər, dāi nən d^uólər.“ An kər je pərsū u trejčo tję do uryát, se je pərkazu tu wókne ęn kəzū, k je dəržū ęn mlĩnsk kámən pərp'ęt tə nə nīt. An tən pət tėjstən kámən je biȳ zəklát. Pəstir se je ȳstrāšu an je lətū.

II

Ankərt je biȳ dan sın, se je mū za žanīt. Ma je biȳ přęce poyláuan — je dōst sn'ędu. An potən mu je iála mát prat paróko tėjst dan: „Snī ki, m^uoĭ sin!“ je iáȳ: „Kì ćan jęst?“ „Jęi“ — je iála — ne trī xruškę snī.“ An potən je jędu, jędu teiste xruškę, ȳxor na ćast je šōȳ, an tō ȳxor iĭx je jędu. Tak^uō fęist ĭ jędu, da je bl^uō pęt košę sámiȳ repę ot xrušk. An potən se so drúx dan žaníl. An potən se je cięȳ dan ȳard^uō dəržū. ĩa je žanā ȳprašála: „Kęi t je, mōš m^uoĭ, k se tak^uō ȳard^uō dəržís?“ ĩi je prābu, da ȳa tərbūx bōlí. Će líx so m'ěl wóxcat, n'ę moyu jęst. An potən sta šlá spát z žanō ĩ potən je iáȳ: „Žanā, ó žanā, manę m se će srát!“ „B'ęž dōȳ — mu je iála žanā — posarĩ se te na woyńišće. Kər ustānan, pomadān.“ Potən je pərsū nazái ȳxor. Spę: „O žanā, manę m se će srát.“ „B'ęž dōȳ, posarĩ se díkĭ tu štār. Kər ustānan, womíjan.“ Spę je pərsū nazái spát. An potən je spę prášu: „O žanā, manę m se će srát.“ Potən je iála žanā: „Bięž dōȳ an posarĩ se ȳótcu tu bótō. Kər ustānan, žęi oč'ędan.“ Potən so m'ěl tėjste ȳótce tan nekĩ u dnęn listĭi an ĩin je blō mrās. Potən dān je ȳstū an je sū tu xíšō. Nię moyu usáxat, ki je ĩpāta za woyńĩ poyrębat — k je blo tamā — je kār z rokō pom'ęšu — je pomięšu drāk. Potən je tu nasĩ dōȳ štār rōkō oprát — je oprāȳ tu dręku. Potən je tu mánko bōte obút, da se ki ȳręje — ĩ flĩsknu ȳxor okou nāȳxā drāk. Poten je šu tję x ten drúzən ĩ so ȳa ȳprašále, al bo přęce bięȳ dan. An potən ĩin je iáȳ: „Kak^uō će bit b'ęȳ dan, k je wəs sw'ęt wəsrán!“

III

Ankərt je blu tu dnə wās; je blȳ dan mōš, buĭ buóžac, an su ȳa ȳlędal mięt ȳsə za norcā. An zát su se blə zmenál, de tākū narędĭu, de ȳbięjeȳ ȳsák dan pō dnu krāȳu, de boĭō m'ěl zmęran mešū^a. Kər tístu snędō,

pa dnu drúyu. Zát su se blø zmenál, de iu ubíje on tepèrf, k je mù sam^u dnù. Zát, kər su tàku ial, je ubù an je razdáj tiste mešúa tíe n san pø híšax: nu mǎru Suzíknen, nu mǎru uánčnen, an tàku napréj. An su mu se začel smeját an mu níe tu májdan kráwe ubít. On je biu pa žalostan an je šu po sv'et s tistù kǒžu.

An je šù, šù tíe pø dni pǒt; ɣa je ušáfala núoć. An zát je zaɣlǽdu tan dilǽč dnu híšu. An je šù tíe an je pǒsù za ob núoć. Nǒtre je bla dna ženà an dan mǒš. Tista ženà je iala: „Mankámər deryàn was na mǒren lǒšt spát, ku ɣǒr nat híšu na ɣǒu pǒt.“ On je ialu: „Dobrǒ je, samúo de je pǒt strǽxu.“ Trúdan je biu an je šu ku ležát; je pǒɣǎrnu kǒžu tà na tla an je ɣlǽdu skǒz daské, k je biu dan roɣije un vitúčen. An je ɣlǽdu dǒu skǒs stu lámcu an poslúšu, kə bojo tista ženà an tist mǒš díelal. Tist mǒš pa níe biu níe mǒš, je dneɣa drúzɣa pǒwabíla, k je šu níe mǒš nekàn pø n'ékšneh upravílah. An ženà mu i kúxala an cǒrla an vínu su m'el an useɣ sǒrt píáče. Zát, kər so vídel od dilǽč, de ɣre mǒš damǒu, su hítru usǽ skríl. Mužá je díela tù bank an ɣa je zapǎrla. Tist mǒš, k je biu ob nú^ać, je pa usǽ víedu. Kər je pǎrsù níe mǒš damǒu trúdan an láčan, je prášu, će ma kə kúxano za íest. „Ja — je iala — cíeɣ dan san bla sáma dǒmá, níesan nǎč kúxala, nǎč níeman kə ti dát. Sǽda pa túd na bǒn kuríla ɣɣnà an ti pǎrprajíala, boš žej iútri zjútra j'ǽdu. Ku poimà spát!“ Kər je mǒš tú^ale cù, je pǎrsù ta znat híši dǒu an mu je pov'edu, de je on lǽ ob nú^ać. Zát sta se menála an ɣa je prášu, će je trúdan an láčan. „Ja — je ialu — sǎn, ma mojá ženà n'ǽ nǎč kúxala cíeɣ dan, k je bla sáma dǒmá.“ Je ialu: „Jǽst či pǒtrǽsen tǒlo kǒžu, poítè nǎšku tíe u armár, an uzámeti to, k pǒrcǽn jǽst — za píť an za jǽst.“ „Ja — je ialu — mayár, de b blù tàku! Sǽdale bə mə pǎrslù prù.“ Mǒš je ialu: „Kapku je táko!“ An je putǽsu kǒžu an je šu tíe u armár an mu i pǎrnǽsu san za píť an za jǽst. Kər se i napiu an se i najǽdu, sta zylíxala za stu kǒžu. Ženà níe t'ǽla, de iu kúp, kər je v'ǽdela, da kǒža nə nǎč pomáya. Mǒš iu je usǽɣlǽx kúpu. An mu je dáu stúnpedeset fǽorínu za nǒ an tíst bank.

Mǒš je zadù bank an je šu kontǽntu te pø pǒt. Zát príde te ɣ nə wadə an je ialu: »M^uǒl bank, jǽst te na bon nosù, s mása težák, jǽst te wǎržen nǎšku tu wadǒ, dúa te bǒ uláču!“ Zát se i mǒš uylásu, k je biu nǒtər. Je ialu: „Ne me ɣréjč, sǎn jǽst tǽ! Ti dán, kǽi k boš tu sǒɣdu, će me pustís.“ On je ialu: „Bǽn, dǽ m jeɣ skos tǒlo lámcu wǎn.“ Zát mu íjɣ je dáu an ɣa je nǎšku wǎryu tu wadǒ usǽɣlǽx, de ɣa na naznán.

An je šu damǒu — je mù sǒɣdu víč ku za dnu kráyu. Je pǒkázú iudǽn an se je ɣwálu, Je ialu: „Lejite, dǒst sǒɣdu san putǽynu za mojú

kóžu! Sò začél usò kráve pòbiját an su nòsíl kòže pradájët. Je ukúpu lix kájšán, níncí usòx n'èso pradál. Zát su iál, kò majò narèst ž nòn. Zát su se zmenál, da mu p'ójdju usò srát tu xíšu. Zát su xodíl usò srát tu xíšu, kej da iè mù usò xíšu usránu. Kàr su fníl, iè postòryù tiste dreké tu dnu pòdnu an iè kúpu dan lièp pokrù an iè šù te x kráju. Jè pèrsù zvečér an iè iáu, de ma zlatú^a za pradájët. J iáu: „Donàs na møren nèč kupít, zatú^a k so šlè mojè xéçèrè žèj spát an iútri zjútra, kàr ystáneju, kar zberejò, jin pa pradáste.“ Drúy dan, kàr sò ystále, sò cákale, kadà ystáne mòš, da jin bo pradájju. Kàr iè ystù, iè otrkù tist pokrù an iè iáu: Lèjta, kaj mò su nardíl waš xlápcò an waše díèkle!⁶ Kráji iè iáu: „Pukrite xíttru, mi wan damò sòydu, kej k bote tu!“ — samú^a de i xíttru pokrù. Možú iè dáu kráji sòyde an iè šù damòy.

Kàr iè pèrsù damòy, iè iáu: „Lèjta, dòst san putèyru za wáše dreké!“ Zát su začél usò srát tù pòdne an su neslò pradájët tje na plac; usak iè pèrsù ylédat, kò pradajeju, iè plúnu nòtòr. Zát su pèrslò damòy — nèk su i x blò še zapàrlò; usò su blò ièznò an nièsu víedel, kò majò narèst ž nòn. Zát su se blò zmenál, de mu xíšu zažyèjò. Zát mu su iu zažyál. Zát iè pubráy tist pepèy an iè lí^ažu tu dan kòš, lepú^a zavíy an pokrù an iè nèsu an pèrsù tje y dnu wás. An iè šù tu dnu xíšu an iè pròsù, èè xíxòr pustí tist kòš za dòn dán. Nòtòr iè bla dna ženà; iè iála, de xíxòr. „Ja — iè iáu — ma man nòtòr zlatú^a! Ma ne smíè májdan nòtòr puylédat, ci nè ráta pepèy.“ Kàr iè šù, ženà i bla rado-v'édna, iè iála: „Pušíbul, zlúodja, de ma rátat pepèy, èè i zlatú^a!“ An i šlò še n'èšne ženè klícat an su nòtòr puylédale. An su vídete, de i pepèy. Zát su se zlò ustráše an su šle xítro, su pèrnèslè usè zlatú^a, kar su ya m'èle, an su naložlè tàzγor, de se n'e nèč pepèy vídu. Drúy dan k iè pèrsù mòš nazaí, i iála ženà: „Puylédte — iè iála — nièsmò nèč ylédal!“ Mòš iè puylédu, iè vídu, de su ylédal, k iè blu zlatú^a tàzγor, an iè iáu: „Víden, víden, de n'èsta nèč ylédal.“ An iè zadù kòš an iè šù kontèntò damòy, k iè mù zlatá za trí xíše.

Kàr iè pèrsù damòy, iè pokázu usè tísti zlatú^a iudén an iè iáu: „Lèjta, dòst san putèyru za pepèy od mojè te zažyáne xíše!“ Zát su ya prašál, èè tud za drúx pepèy kò putèyneju. On iè iáu: „Ne, more bit ot ti zažyáne xíše!“ Zát su usò iudí^a zažyál xíše, su neslò t'è na plac pradájët; usák, k iè pèrsù, iè puylédu an iè šù naprej. N'è tu májdan kupít, iè kúpu lix kájšán, èè i mù ywànt za lužít. Zvečér, kàr su parslò damòy, su iál: „Sòda ya m'ormò na kájšán kraj ubít, èè nè, nas pa on nàs.“ Zát su se zmenál, de ya lóžjò tu žákij an ya pònesèjò dòy na mú^ast an kàr bo umaríju zyunílu, ya wèržejò nòtòr. An su ya neslò žèj popòydan

doj na mú^ast. K̄ar su šl̄ə us̄ə dam̄oju, īə zač̄eju wekát: „Ju nēīc̄en, ju nēīc̄en!“ An īə p̄arš̄u dan m̄oš z dn̄ən p̄áran k̄oj̄ú an kar̄ocu an ɣa īə p̄rásu: „K̄er̄ya nēīc̄eš?“ — „Krāīove ɣcer̄e, mi iu dāīeju.“ — „Ben, j̄est iu c̄en!“ īə īáj. „Ben, c̄i iu c̄eš, moreš tí īət n̄ót̄ar an j̄est pōīn w̄ən.“ An ɣa īə udv̄ezu an īə š̄u w̄ən an mu īə dáju t̄iste kōñ̄e an kar̄ocu an se īə p̄ēju. K̄ar īə umarīju zyunīlu, su p̄arš̄l̄ə an su ɣa w̄əryl̄ə n̄ót̄ar.

Drúy dan ob ni deš̄eti se ī p̄erpēju un p̄o was smīje. An su se us̄e c̄údwal, su īál: „Sn̄^ōīka sm̄o ɣa n̄ót̄ar w̄əryl̄ə, donàs īə pa t̄l̄e s kōnám!“ Zat su ɣa p̄rašal, kīje ī us̄áfu kōñ̄e. Jin īə īáj: „K̄ar mi sta n̄ót̄ar w̄əryl̄ə, san us̄áfu dnu šk̄orīju an san zač̄eju mlat̄ít. Mlat̄en, mlat̄en an san viml̄átu w̄ən t̄el̄e kōñ̄e. N̄ót̄ar īix īə š̄e š̄e, ma sēj īix man rát k̄ēile!“ Su īál: „Mánko de b bīy k̄áiš̄en š̄e za nàs ɣr̄ēl̄e n̄ót̄ar.“ On īə īáj: „Sēj was j̄est zm̄ēt̄īen n̄ót̄ar š̄e us̄e, c̄e c̄t̄à!“ Zat īix īə us̄e n̄ót̄ar zm̄ēl̄u. An īə bīy krāj tu t̄ist̄ə wás k̄ə n'̄e blu má̄idneya mōžá vīc.

Résumé

Dans son étude, l'auteur analyse le problème de la frontière actuelle qui sépare le dialecte du territoire de la Soča (Isonzo) de celui du territoire de la Nadiža (Natisone). A base de l'étude des parlers slovènes dans la région qui s'étend à l'ouest de Kobarid (Caporetto) jusqu'à l'actuelle frontière yougoslave, il arrive à la conclusion que le dialecte du territoire de la Soča ne dépasse, à l'ouest, pas la ligne des villages Robič—Kred—Potoki, et que, au village de Borjana, apparaissent déjà les parlers vénitiens-slovènes caractéristiques du territoire de la Nadiža. Des phénomènes linguistiques importants, comme p. ex. l'évolution des nasales longues de l'ancien slovène, ē, ē̄, ó, l'évolution des voyelles brèves, ainsi que quelques phénomènes relevant du consonantisme, de la morphologie et du vocabulaire de ces parlers, en sont la preuve. La frontière dialectale actuelle entre le dialecte de la Soča et celui de la Nadiža est le résultat de la double direction qu'a prise l'immigration des Slovènes dans ce territoire et de leur colonisation ultérieure à l'intérieur de ce pays qui est le point de rencontre des Slovènes venant de l'ouest, c'est-à-dire de la Vénétie slovène, et de l'est, c'est-à-dire de la région aux bords de la Soča. De même, les barrières naturelles de la gorge de la Nadiža ou bien du flanc du mont Stol ont empêché l'interpénétration plus intense des deux dialectes. Trois textes en dialectes, notés dans les villages de Kred, de Breginj et de Robidišča que l'auteur a ajoutés à son étude, servent d'illustration à sa thèse.

Mirko Rupel

PRISPEVKI K PROTIREFORMACIJSKI DOBI

1. DOBA IN NJEN NAZIV

Dobo slovenskega slovstva od ok. 1600, ko so na zunaj zatrli znamenja reformacije, do 1768, ko je izšla Pohlinaova Kranjska gramatika, hočem imenovati *protireformacijsko*. Ta naziv resda ni posebno ustrezen, če imamo v mislih neposredni boj katoličanov proti reformaciji, zakaj ta boj se je začel že v drugi polovici 16. stoletja, dosegel s Hrenom svoj višek ter bil v sredini 17. stoletja že končan, vendar je v primeri z drugimi, ki so jih pri nas rabili, še najboljši. Glaser in Sket, prvi v Zgodovini slovenskega slovstva, drugi v Slovenski slovstveni čitanki, sta rabila termin *katoliška doba*, pri čemer je Glaser drugi mejnik postavil do leta 1790; tudi Prijatelj je štel v to dobo Pohlina, a imenoval jo je glede na reformacijo in hkrati z njo *katoliška reakcija* (»Reformacija i katolička reakcija«, Slovenska književnost, Beograd 1920; prim. tudi Duševni profili slov. preporoditeljev, Lj. 1935, 34); Glonar se je izognil vsakršni označbi z naslovom *Med reformacijo in romantiko* (LZ 1916); Grafenauer jo je v Kratki zgodovini slovenskega slovstva imenoval *doba katoliškega preporoda*; Kidrič je spočetka segel po izrazu *protireformacijska (katoliška) doba* (ČJKZ III, 73), v Zgodovini slovenskega slovstva (1929) pa si je bolj ali manj spretno pomagal z opisi, v katerih je rabil pridevnik *rekatolizacijski* ali samostalnik *rekatolizator*; Stelè je predlagal termin *barok* (Čas XXIV, 337); tudi Slodnjak se je izognil določni oznaki, ko je v Pregledu slov. slovstva (1934) za razdobje do Kastelca izbral naslov *Iskra pod pepelom*, za ostalo pa *Slovenski enciklopedisti in udje znanstvenih akademij*. Slovenska čitanka za četrti razred srednjih in sorodnih šol je 1935 uvedla termin *katoliška verska obnova*, ki se je v šoli najbolj razširil, zlasti ker je pri tem pomagal tudi Pregelj-Tomšičev repetitorij (Slovstvena zgodovina ... 1938); tako ga je sprejela tudi v Trstu nastala in v Gorici natisnjena šolska Zgodovina slovenskega slovstva (1946). Pregled slov. slovstva, ki ga je sestavila M. B. (1948), pa ima za našo dobo naslov *Katoliška književnost*.

Gotovo je, da kaže ohraniti zgoraj označeno obdobje (ok. 1600—1768) kot celoto, že zato, ker rabi vse slovstvo tega časa skoraj izključno cerkvenim potrebam; zato nekatere označbe same od sebe odpadejo. Ime *katoliška doba* je po pravici odklonil Kidrič, ker je premalo značilno (Kidrič, Zgodovina 115); isto velja za naslov

katoliška književnost. S Kidričem bi odklonil tudi termin *baročna doba*, ker »za južnonemške in z njimi slovenske pokrajine nekako do 1660 sploh ne prihaja v poštev; mimo tega je termin iz likovne umetnosti za oznako književnosti, ki ne goji literature, ampak se ozira zgolj na potrebe cerkve, sploh neprimeren« (Kidrič, prav tam). Termina *doba katoliškega preporoda* in *katoliška verska obnova* poudarjata s slovensko besedo, kar bi izrazil tuji termin »katoliška reformacija«. Menim pa, da ohranimo izraz »reformacija« za protestantsko reformacijo (le katoliškim teologom se zdi, da je reformacija »tako imenovana« in da je »med vsemi gibanji v svetovni in cerkveni zgodovini tisto, ki to ime po največji krivici nosi«, Wetzler-Welte, Kirchenlexikon X, 882); tudi vsebujeta izraza »preporod« in »obnova« pojem pozitivnega, naprednega, a niti drugod, še manj pa pri nas ne moremo govoriti v tej dobi o napredku ali celo naprednosti.

Ostane še pojem *protireformacijska doba*, ki ga je Kidrič (Zgodovina 115) prav tako odklonil, češ da ni upravičen niti za prvih 50 let. Vendar se dá upravičiti za vso dobo in nisem prvi, ki to poskušam. Zagovarjal ga je že Murko (Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven, Prag und Heidelberg 1927, 125 sl.) ter pokazal na nekatere češke literarne zgodovinarje, ki jim protireformacija sega celo do konca 18. stol.; tudi na Hrvaškem, kjer sploh ni bilo reformacije, dokazuje Murko njeno delovanje do druge polovice 18. stoletja.

Po tisti protireformaciji, ki bi jo imenoval *politično* in ki je ob prelomu 16. in 17. stoletja dosegla svoj višek, ko je z nasiljem in s pomočjo posvetne oblasti zatrla zunanja znamenja reformacije, se je začelo delo rimske cerkve po sklepih in smernicah tridentinskega koncila. In delo te cerkvene protireformacije je rodilo vse naše slovstvo konec 17. in v začetku 18. stoletja. Ne gre pa toliko za tiste sklepe tridentinskega koncila, ki so jasno opredelili katoliški nauk v nasprotju s protestantizmom, temveč za tiste, ki so se tikali praktičnih cerkvenih področij.

Tako je skrb za boljšo vzgojo in izobrazbo duhovniškega naraščaja, kakršno je terjal tridentinski koncil, tudi pri slovenskem mašniku povzročila, da ni bil več tako neizobražen kakor njegov katoliški prednik v 15. ali 16. stoletju; ni se mu bilo treba več preživljati, recimo, s krčmarstvom, lahko je prijel za pero ter se lotil slovenskega pisanja za potrebe manj spretnih sobratov ali celo za potrebe preprostega ljudstva. Novi redovi, nastali za pobijanje reformacije in za utrjevanje rimske vere (n. pr. jezuiti, kapucini), so dali najboljše slovstvene delavce. Obnovljeni italijanski (katoliški) kulturni vpliv proti prejšnjemu nemškemu (protestantskemu) je rodil Akademijo operozov in umetnostno delavnost njenih članov. Potemtakem smo upravičeni zamenovati ne le književno delo Hrenovega časa, temveč tudi delo pisateljev konec 17. in v prvi polovici 18. stoletja za protireformacijsko. S tem izrazom tedaj lahko krstimo vso dobo, ker sloni skoraj vse, kar je dala v slovstvu, na istih osnovah, porojenih iz odpora proti reformaciji 16. stoletja. Celó Glonar, ki se je upiral izrazu

protireformacija za dobo med reformacijo in romantiko, je moral priznati, da najdemo pri Rogeriju, torej pisatelju iz začetka 18. stoletja, »element, ki ga direktno spaja z reformacijsko, oziroma protireformacijsko dobo« (v ožjem smislu).

Pri tem bomo seveda lahko ločili *začetke*, nastale pod neposrednim vplivom reformacije (Hren in sodobniki), od *ožvljenega slovstvenega dela*, ki ga je sprožil Matija Kastelec 1678 z Bratovskimi bukvicami (Kastelec, Svetokriški, Rogerij, Basar); Schönlebna pa je težko imeti za pobudnika nove slovstvene dejavnosti, zakaj izdal je poleg 38 knjig v tujih jezikih eno samo v slovenščini, in še ta je zgolj druga izdaja. Posebna pažnja gre tistim, ki so se, čeprav v tujih jezikih, ubadali z znanostjo, zlasti z *domoznanstvom* (Schönleben, Valvasor, Dolničar) ali s *filološkim delom* (Vorenc, Hipolit). Ko je bila cerkev dovolj utrjena in je bilo za duhovščino kolikor toliko poskrbljeno, so začeli pritegovati čedalje bolj tudi preprosto ljudstvo k aktivnemu sodelovanju pri cerkvenih pobožnostih in sredi 18. stoletja se razvije živahno *poljudnonabožno slovstvo* (pasijonska procesija, katekizmi, pesmarice, Zvesti tovariš).

2. NOVI BIOGRAFSKI PODATKI O KAPUCINIH, SLOVENSКИH PISATELJIH

O Janezu Svetokriškem, Hipolitu, Rogeriju in Romualdu, ki gredo med najvidnejše pisatelje v protireformacijski dobi, imamo dokaj pičle biografske podatke. Zato so tem dragocenejši drobci, ki se dadó pobrati iz doslej neznane rokopisne knjige, shranjene prej na Reki, danes pa v zagrebškem kapucinskem samostanu, z naslovom: »REGISTRO nel quale sono notati tutti li frati di questa Prouincia della Stiria, con le loro ricettioni, professioni, et testimonij... Al primo di Genaiio 1623.«¹

Gre za zvezek, ki so vanj kleriki štajerske kapucinske province² po predpisanem enoletnem noviciatu lastnoročno zapisovali, da so prostovoljno opravili slovesno obljubo; z lastno roko so se podpisovale tudi priče. Le v začetku zvezka gre zgolj za prepise, poznejše izjave — med njimi tudi niže objavljene — so vse lastnoročne.

Poleg Registra se na istem mestu hrani še druga rokopisna knjiga: »CATALOGUS Fratrum defunctorum Provinciae Styriae Capuccinorum.« Ta seznam pokojnih bratov ima naslednje rubrike: Zaporedno številko — Nomen (ime) — Patria (rojstni kraj) — Conditio (poklic) — Locus (kraj smrti) — Dies (dan) — Mensis (mesec) — Annus (leto) — Religio (samostanska doba).

Janez Svetokriški je svojo izjavo napisal na str. [138] Registra v italijanščini; v Registru pa najdemo še izjave v latinščini in nemščini; v slovenščini ni nobene.

¹ Fotografske posnetke strani, s katerih je pobrano tu objavljeno gradivo, hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (rokopisni oddelek, inv. št. 48/51).

² Ta provinca je poleg Štajerske, Kranjske, Koroške, Goriške in Primorske obsegala do 1783 tudi Hrvaško; tega leta je bila ustanovljena posebna Hrvatska provinca (Schematismus F. F. O. M. S. P. Francisci capuccinorum almae prov. Styriae a. 1908, 13, 66).

Njegov priimek pred vstopom v samostan je bil doslej znan samo iz Codellija (Gli Scrittori Friulano-Austriaci, 1792 odn. Balič, Edinost 1883, št. 91); ta ga je zapisal kot Leonelli. Zdaj vemo, da je bil naš pridigar, preden se je zaobljubil, Tobja Lionelli. O rojstnem letu so različno ugibali. Šlebinger je menil, da se je rodil »med leti 1640—1645«, računajoč, da je stopil v kapucinski red ok. 1660 (Izvestje novomeške gimn. 1908/1909), Glonar je rojstvo postavil ok. 1645 (SBL I, 375), prav tako Rupel (Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega, Lj. 1937, str. V.). Kakor izhaja iz njegove izjave, pa je postal novic 1664, ko mu je bilo 17 let; rodil se je potemtakem 1647. * 1647

Iz Registra lahko izpopolnimo tudi podatke o njegovi življenjski poti: od jeseni 1664 do jeseni 1665 je kot novic prebil na Reki.

Podatki v zagrebški mrliški knjigi (Catalogus) soglašajo s tistimi, ki jih navaja Šlebinger (n. m.) iz mrliške knjige goriške kapucinske knjižnice, le da je v zagrebškem katalogu v rubriki Religio številka 50, medtem ko ima mrliška knjiga, ki jo je rabil Šlebinger, številko 51. Ker so šteli pod Religio dobo od slovesne obljube (Šlebinger n. m.), potem je pravilneje 50 let (pravzaprav 49 let), ker je umrl 17. oktobra 1714, kakor stoji v zagrebškem katalogu in še štirih drugih mrliških knjigah (Šlebinger n. m.).

Njegova izjava pa se glasi:

Io Fra: Gio: Battista da Santa Croce chiamato nel seculo Tobia Lionellj di età di anni 17 essendo stato riceuto alla Religione dei PP: Capuccini per chierico d'Ordine del padre Giacinto da Graz Prouinciale dalla Prouincia dalla Styria, et compito l'anno del Nouitiato conforme il prescritto del sacro concilio del Trento, et della Regula del P: S: Francesco di consenso del sopradeto P: Prouinciale et altri Padri ho fatto la professione, nel luogo nostro di fiume, auanti l'altare maggiore (la) anno (mile) 1665 adi 21 di settembre nelle mani del Padre Gio[ac]himo Guardiano et Ma-iest[r]o di nouicy di fiume, à me ben presente non sforzato et persuaso ma libera et spontaneamente essendo stati assistenti per testimonij li infrascritti Padri in fede di che ho fatto questa testatione con propria mano et con il proprio pugno la ho sottoscritto.

Io Fra. Gio. Battista affermo come sopra.

Io f. Gioachino da fiume son stato presente.

Io F. Antonio di S. Vito affermo esser stato presente

Io f. Cipriano da Fiume son stato in ciò presente.

Io F. Fortunato da Castua son stato presente.

Hipolitova izjava je na str. [235] Registra; sestavljena je v latinščini.

Ime pred vstopom v samostan, doslej neznano, je bilo Janez Adam Gaiger. — Za rojstni datum se je doslej dalo navesti samo »po 1650« (SBL I, 321), v resnici pa se je rodil 1667. — V samostan je stopil sedemnajstleten 1684 in prebil noviciat v Gorici. — Doslej znani kraj in dan smrti (v Kamniku 5. aprila 1722, tako SBL I, 321, gl. tudi Schematismus F. F. O. M. S. P. Francisci Capuccinorum almae prov. Styriae a. 1908, 59) ne soglaša s podatkom v zagrebškem Katalogu (v mrliški knjigi),

zakaj tu stoji, da je umrl »Crainburgi — 28. Aprilis — 1722«. Pod Religio je navedena številka 36, a pravilno bi bilo 37, če računamo dobo od zaobljube.

Hipolitova izjava se glasi:

Ego Frater Hypolythus Neostadiensis vocatus in saeculo Joannes Adamus Gaiger Annorum aetatis 17 Fui susceptus Ad Religionem ordinis Patrum Capuccinorum, Ab Admodum Reuerendo Patre Amando Graecenfi provinciali Provinciae Styriae Pro Clerico, in qua Completo Anno Nouitiatus Aliisque requifitis Juxta Praescriptum Sacri Tridentini Concilij, cum (Concessu) Consensu eiusdem, aliorumque Patrum, quibus de Jure Competit, Profesionem Emmili in Ecclesia Nostra Conuentus Goritiensis Ante Altare maius in Manibus Reuerendi Patris Hyronimi Gradiscani Pro tempore definitoris, Guardiani Nec Non Magistri Nouitiouru Anno Dmi 1.6.8.5 Die 28 May Vno quadrante post Nonam praesentibus Infrascriptis Patribus, mihi bene praefens Non Coactus nec ab Alijs Perfuasus sed ex libera spontanea voluntate, in quorum fidem Has propria Manu subscripsi.

Frater Hypolythus Neostadiensis, Affirmo vt Supra.
Fr. Hieronymus Guard. suscepit ipsius professionem m. p.
Ego f. Valerius Goritiensis fui praesens.
Ego fr. Chrysostomus Schlondernenfis fui praefens.
Ego fr. Michael Angelus Canalensis fui praesens.
Ego Fr. Jacobus Gradiscanus fui praesens.

Rogeri je svojo izjavo napisal latinski na str. [256] Registra.

Ime pred vstopom v samostan nam doslej ni bilo znano; glasi se Mihael Krammer. — Tudi rojstno letnico lahko zdaj ugotovimo: rodil se je 1667. Z dvajsetimi leti je 1687 stopil v goriški kapucinski samostan, prebil tam enoletni noviciat ter se 1688 slovesno zaobljubil. — Iz mrliske knjige izhaja, da je umrl v Ljubljani 20. avgusta 1728, 40 let po slovesni obljudi.

Izjava se glasi:

Ego Fr Rogerius Labacensis in faeculo vocatus Michael Krammer aetatis annorum 20 fui susceptus ad Religionem ordinis Minorum Capucinatorum pro Clerico ab Adm Rdō Patre Augustino Labacensi Provinciali Provinciae Stryriae, in qua completo anno Noviciatus alijs requisitis iuxta praescriptum Sacri Concilij Trid: cum consensu eiusdem aliorumque Patrum quibus de iure competit Profesionem emisi in Ecclesia nostra Conuentus Goritiensis ante altare maius, in manibus Rdī P: Hieronymi Gradiscani, pro tempore definitoris et Novitorum Magistri anno Domini 1688 4 Junij hora quinta pomeridiana, praesentibus infra scriptis Patribus, mihi bene praesens, non coactus, neque persuasus, sed libera et spontanea voluntate. In quorum fidem has propria manu subscripsi.

Ego Fr. Rogerius affirmo ut supra.
Fr. Hieronymus suscepit eius professionem m. pr.
Ego Fr. Romualdus a S. Andrea facerd. interfui.
Ego Fr. Hilarius Goritiensis fidos interfui m. p.
Ego Fr. Joannes Bapta Goritiensis fac^{dos} interfui.

O Romualdu, ki nam je zapustil škofjeloško pasijonsko procesijo, smo najmanj vedeli. Njegova izjava na str. [342] Registra nas pouči o naslednjem:

Doma je bil iz Štandreža pri Gorici in se je imenoval Lovrenc Marusič. Rodil se je 1676, s 23 leti postal novic v Celju in tu 13. marca 1700 opravil slovesno obljubo. Iz Kataloga izhaja, da je bil pridigar in da je umrl v Gorici 22. aprila 1748, 49 let (prav: 48 let) po slovesni obljubi.

Slovesno obljubo je takole zapisal:

Ego Frater Romoaldus ex S.^{to} Andrea Clericus Capucinus in seculo vocatus Laurentius Marusig AEtatis mea annorum 23 fidem facio manūs propriae subscriptione me ab Adm: Rdo Patre Lamberto Niderdorffeni Ministro Prouinciali Frūm Minorum S. Francisci Capucinatorum Prouinciae Stiriae ad Religionem Seraphicam eiusdem ordinis cum requisitis conditionibus susceptum fuisse, fimul etiam prout Sacrum concilium Tridentinum requirit finito completoque probationis anno, in manibus Rdi Patris Cherubini Locopolitani pro tempore G[u]ardiani, et Magistri Nouitiorum Coram Altari maiori Ecclesiae nostrae Cilenfis admifione Ad^m Rdi patris Lamberti Niderdorffensis Prouincialis, aliorumque patrum, quibus de iure competit, nec persuasum, multo minus coactum, sed spontè ac liberè bene mihi presentem cum matura deliberatione publicè professionem feciffe, presentibus testibus Anno à Virginis partu 1700 die 13 Martij, hora tertia meridiana.

Ego Frater Romoaldus Fateor et testor ut supra.

Ego F: Cherubinus qui supra suscepi eius professionem

Ego fr. Hyacinthus Traburg: interfui.

Fr. Heliodorus Ilzenfis fuit praefens.

Patra *Bernarda* iz Maribora, ki je znan kot leksikograf Ivan Anton Apostel (SBL I, 14), ni v zagrebškem Registru, ker sega ta od leta 1623 do 2. septembra 1707, naslednji ohranjeni register od 30. aprila 1715 do 1. oktobra 1725, Apostel pa se je zaobljubil 1731. leta. Zagrebški mortuarij vsebuje o Apostlu že znane podatke: »2281. — P. Bernardus Marburgensis, concionator, professus iubilatus, Ciliae, 8. Nov. 1784, habuit annos religionis 54., indutus 20. Aug. 1730.«

R é s u m é

Dans le premier de ses deux articles, l'auteur traite la dénomination de l'époque qui, dans la littérature slovène, va de 1600 environ à 1768. Les historiens de la littérature slovène désignent cette époque par des noms différents (époque catholique, époque de la renaissance catholique, renouveau de la vie religieuse catholique, etc.). Dans son article, l'auteur argumente en faveur de la dénomination »époque de la contre-réforme«. Bien qu'en Slovénie, vers le milieu du 17e siècle, la réforme protestante ait été vaincue et étouffée, nous sommes en droit de parler de la littérature de la contre-réforme même au cours du 18e siècle. Presque toute la littérature slovène jusqu'en 1768 montre un caractère exclusivement religieux et repose sur les bases dont l'origine est la réaction contre la réforme protestante du 16e siècle et, avant tout, sur les prescriptions du Concile de Trente.

Le second article apporte de nouveaux matériaux biographiques concernant les écrivains appartenant à l'ordre des capucins qui a donné, vers la fin du 17e et au commencement du 18e siècles, les plus remarquables auteurs slovènes (Janez Svetokriški, Hipolit, Rogerij, Romuald). Ces matériaux sont tirés d'un »Registre« de la province des capucins de Styrie récemment découvert. Sur ce registre, les clercs de l'ordre des capucins écrivaient leurs prononciations de vœux. On y trouve notamment leurs noms séculiers, leurs dates de naissance, etc.

Santeri Ankeria

RUSKO МАЙМИСТ

Etimologija te besede še ni dovolj razjasnjena. Маймист je zaničljiv naziv za Finca; ima strogo lokalni značaj; uporabljal se je poleg *чухна*¹ do revolucije v petrograjski guberniji.^{1a} Besedo najdemo v Puškinovem pismu iz leta 1835. Citiram jo po izdaji Suvorina: Сочинения А. С. Пушкина. Письма. S.-Peterburg 1887, str. 471: »Вмѣ я печеный картофель, какъ маймистъ, и лица^{1b} въ смятку, какъ Людовикъ XVIII.« Dalj podaja v svojem slovarju s. v.: »Маймистъ м. прѣб. прозвище чухонъ (отъ эй мойста, не знаю, не понимаю?).« V oklepaju navedena etimologija je opremljena z vprašajem.² Эй мойста (brez navedbe porekla tega izraza) je estonska rečenica: *ei mõista* 'ne razumem', ki jo je Dalju najbrž sporočil kak Estonec ali baltski Nемец. Prva izdaja ruskega akademskega slovarja ima:³ »Маймистъ, а,

¹ Glej И. Я. Павловскій, Русско-иѣмецкій словарь. Третье, совершенно переработанное, исправленное и дополненное издание. Третий оттискъ. Riga-Leipzig 1923, s. v.: »Чухна 1, s. m. od. чухны pl. (nennen die Russen im allgemeinen die an der Ostsee wohnenden Völkerschaften finnischen Namens, sowohl die Esten, (als vorzugsweise) die Finnen, Finnländer.« — Primerjaj to besedo tudi v drugih ruskih slovarjih.

^{1a} Mesto se je do 1914 imenovalo *S.-Peterburg*, upravna enota pa *peterburška gubernija*; tedaj so ime uradno poslovanili s *Petrograd*, *petrograjska gubernija* (ki se je po revoluciji 1917 zaradi upravne spremembe začela imenovati *petrograjska oblast*); 1924 so mesto preimenovali v *Leningrad*, *leningrajska oblast*. Zato za različna obdobja uporabljam različna imena. — Primerjaj Glonarjev poučni slovar II, s. v. Leningrad.

^{1b} Tako je v besedilu.

² Glej Толковый словарь живаго великорускаго языка. Владимира Даля. Второе издание, исправленное и значительно умноженное по рукописи автора. Томъ первый. S.-Peterburg - Moskva 1880, str. XVIII: »вопросительный знакъ (?), если онъ не въ порядкѣ речи, сомнѣнье; онъ поставленъ у всѣхъ словъ, которыхъ правильность, или даже самая бытность, въ томъ видѣ, какъ они написаны, сомнительны, или гдѣ толкованье, объясненіе рождало недоверчивость« (podčrtal pis.).

³ Glej Словарь Русского языка составленный постоянной словарной комиссией Академии Наук СССР. Шестого тома выпуск первый. М.—Малый. Leningrad 1927, столбец 57, s. v. (Ta izdaja je še v starem pravopisu, čeprav je bil takrat že novi v rabi).

м. Обл. (Ср. финн. maamies: ⁴ селянинъ; у Д. эй мойста: не понимаю). Прозвище финновъ (чухонъ).« Druga izdaja tega slovarja pa Daljevega tolmačenja sploh ne omenja: ⁵ »Маймист, а, м. Обл. и устар. (Ср. финн. maamies: селянин).^{6а} Прозвище финновъ.« Ker se Daljeva razlaga glasovno ne ujema (zlasti zaradi začetnega *m*-), so ruski leksikografi iskali drugega izvira. Čeprav ima finsko maamies⁶ glas *m*- na začetku besede kot маймист, vendar manjka diftong *-ai-* in končni *-t* nikakor ne dovoljuje zgoraj omenjene izpeljave. Daljev slovar je na pravi poti, samo izpuščena je neka malenkost, ki povzroča pri nekompetentnih precejšnje spotikanje. Estonski jezik ima to posebnost, da je pri zanikanju glagolska oblika za vse osebe ista; ta pojav zahteva zaradi preciznosti v nekaterih primerih uporabo osebnega zaimka: ma (mina) ,jaz', sa (sina) ,ti', ta (tema) ,on, ona, ono', meie ,mi', teie ,vi', nad (nemad) ,oni, one, ona'. V slovenščini ta zaimek ni neogibno potreben: v njej že končnice same določajo osebo, n. pr. ne vem, ne veš itd., estonsko:⁷

- Edn. 1. (ma) ei tea (jaz) ne vem,
 2. (sa) ei tea (ti) ne veš,
 3. (ta) ei tea (on, ona, ono) ne ve,

- Mn. 1. (meie) ei tea (mi) ne vemo,
 2. (teie) ei tea (vi) ne veste,
 3. (nad) ei tea (oni, one, ona) ne vedo.

Nikalna glagolska oblika *tea* (infinitiv se glasi: *teadma* ,vedeti') je torej za vse osebe ista. V principu ima finski jezik estonskemu analogičen način zanikovanja, razlika je le v nikalnici, ki ima glagolsko premeno: *en* ,jaz ne', *et* ,ti ne', *ei* ,on, ona, ono ne', *emme* ,mi ne', *ette* ,vi ne', *eivät* ,oni, one, ona ne', podobno kot v slovenskem nikalnica s pomožnim glagolom: nisem, nisi, ni, nismo, niste, niso, s to razliko, da se tu premenja le glagol, a ne nikalna členica kakor v finščini, Estonska

⁴ Vidimo, da je ta etimologija prevzeta iz znanstvenega slovarja, glej Энциклопедический словарь. Томъ XVIII [35. полутомъ]. Издатели: Ф. А. Брокгаузъ (Лейпцигъ), Н. А. Ефронъ (С.-Петербургъ). S.-Peterburg 1896, str. 381: »Маймисты — такъ въ СПб. губ. русскіе называютъ финновъ протестантскаго исповѣданія, .. — — — Русское названіе М. происходитъ отъ финскаго Маа-mies и соответствуетъ нѣмецкому Landmann: ибо Маа значить земля, а Mies мужъ.« — Ves ta članek v ruski enciklopediji je poln netočnosti.

⁵ Glej Словарь Русского языка составленный комиссией по русскому языку Академии Наук СССР. Шестого тома выпуск первый. М.—Малый. Второе издание. Leningrad 1932, stolpec 57, s. v.

^{6а} Tolmačenje je netočno, ker finsko *maamies* pomeni ,poljedelec', estonsko *maames* pa ,vaščan'.

⁶ Imamo še nekatere poskuse, razjasniti besedo маймист z izposojanjem iz finščine, ali zaradi svoje popolne nekritičnosti ne zaslužijo, da bi jih na tem mestu resno obravnavali.

⁷ Pozitivna spregatev je v estonščini (kakor tudi v finščini) po načinu premene podobna slovenski, n. pr. tean ,vem', tead ,veš' itd. (finsko: tiedän ,vem', tiedät ,veš' itd.).

nikalna rečenica: *ei möista* se more (če se po situaciji zaradi točnosti čuti izvestna potreba) glasiti: *ma ei möista* 'ne razumem', dobesedno: 'jaz ne razumem' (kot v slovenščini v primeru poudarjanja⁸), kar se v vsakdanjem govoru sliši: *mai möista*. Estonsko *õ* ustreza po glasovni vrednosti skoraj ruskemu *ы*, na podlagi tega bi izgovor zadnjega stavka zaradi nazornosti lahko izrazili z ruskimi črkami »май-мы́ста«. V ruščini, kakor vemo, ni besed z nastavkom -ы́ста in zato se je ta izraz prilagodil ruski glasovni sredini. Obliko маймы́ст je mogel dobiti po zgledu tujih besed s končnico *-ist*, tipa *анрухпист*, ki se uporablja v ruskem jeziku že od davnih časov. Tujec, ki je imel priliko bivati med estonskim narodom, si je dobro zapomnil zgornjo frazo:⁹ *mai möista!* 'ne razumem'. Druga podobna estonska rečenica, prav tako karakteristična za tuje uho, je: »kas_sai möista« (književno: *kas sa ei möista*)¹⁰ 'ali ne razumeš'. Primerjaj dunajsko: »i was net!« (= ich weiss nicht) 'ne vem' kot običajen odgovor na sitna vprašanja radovednega turista. Tudi madžarska rečenica *nem tudom* 'ne vem' je zelo znana pri sosednjih narodih.

Znano je, da ima leningrajska oblast, a posebno mesto Leningrad samo, že od davnih časov mnogo priseljencev iz Estonije,^{10a} zato je razumljivo, da je omenjeni estonski izraz »*mai möista*« bil za Rusa kot tujca karakterističen in je ustvaril nov vzdevek маймы́ст (poleg starodavnega чухна) za sosednje finsko prebivalstvo, kajti Rusi niso dovolj točno razlikovali Fincev od njihovih sorodnikov Estoncev z zelo sličnim jezikom, vrh tega je bila v stari dobi in pozneje, prav do oktobrske revolucije, odločilna religija, a ne narodnost (Finci in Estonci so protestanti, Rusi pa pravoslavni). Vsakemu raziskovalcu, ki obvlada estonski in ruski jezik ter pozna razmere v krajih, kjer se oba naroda stikata, se sam po sebi vsiljuje za izvor besede маймы́ст ta nikalni estonski stavek.

Zgornje izvajanje маймы́ст iz »*mai möista*« kakor glasovna substitucija tujega izraza nas prepriča tudi semantično, ker je naravno in preprosto. Pri razlaganju se namreč držim načela, po katerem se je dosledno ravnal moj učitelj slavistike, profesor Tadeusz Lehr-Splawiński, pri seminarjskih vajah krakovske univerze: *Najpreprostejša etimologija je najpripravnejša*. Spomnimo se na slovanski naziv *Nemec*, t. j. nemi (ki je govoril v tujem, nerazumljivem jeziku). Nemci pa imenujejo svojega soseda Francoza »*der Parlevu*«, množina »*die Parlevus*«, iz francoskega *parlez vous* 'ali govorite'. Na Dunaju imenujejo Nemci pripadnika češke manjšine »*Potwora*«,

⁸ V estonsščini pa zaradi pomanjkljivosti glagolske oblike tukaj poudarjanja še ni, čeprav tudi osebni zaimék obstoji.

⁹ V novejšem času se je govorilo: »*mai_sā aru*« (književno: *ma ei saa aru*) 'ne razumem'.

¹⁰ Včasih tudi ojačeno: »*Kas sa, sõge, ei möista?!*« 'Ali, budalo (dobesedno: slepec), ne razumeš'.

^{10a} Baje so te priseljence med zadnjo vojno izselili.

a deseti okraj, kjer je mnogo Čehov, »Potwora-Bezirk«, iz češkega potvora,¹¹ kar Čehi pogosto uporabljajo kot psovko. Estonci po navadi nazivajo vsakega Rusa: Vene Vanjka ,ruski Vanjka (od Ivan)'. V nemško-slovaških obmejnih vaseh severozapadno od Bratislave sem sam slišal, kako Slovaki imenujejo Nemce *vasi-dasi* (iz nemškega: was ist das ,kaj je to').

Po pripovedovanju ruskih emigrantov so nazivali v predrevolucijskem Peterburgu tiste finske vaščane, ki so pustni teden prihajali v mesto iz okolice, da vozijo meščane po zamrzli Nevi, *вейка*.¹² Očitno je, da je beseda *вейка* postala od finskega *veikko* ,bratec', ker se tam običajno na ruski način s to besedo med seboj nagovarjajo. V Lvovu so n. pr. še pred nemško-poljsko vojno (leta 1939), ko je bila trgovina prosta, nazivali cunjarja v ljudski govoricu »handli« (primerjaj nemško Handel ,trgovina'), ker so bili predstavniki te komercialne panoge izključno Judje, ki so gredoč po ulici klicali: »Handli, handli, handli!«

Po takih značilnih besedah tudi danes dajejo vzdevke za druge narode. Na primer Madžari so po drugi svetovni vojni nazivali Ruse »dávájok« (mn.) od ruskega *давай!* ,daj(aj)'. Ta beseda se je tedaj zares često slišala v ruski vojski, o čemer se je marsikdo imel priložnost osebno prepričati. Omenjeni izraz se uporablja ne samo v direktnem pomenu, ampak večkrat v smislu poziva, n. pr. *давай, пойдём!* ,pojdimo!' *давай, начнём!* ,začnimo!' itd. Tako je svojčas ruski car Peter I. zaradi nekega karakterističnega slučaja imenoval prebivalce rjazanske gubernije »Makari« (mn.) od imena Makar. Glej Rov.¹³ IV, str. 265: »онъ спросилъ одного изъ подававшихъ хлѣбъ соль — «какъ тебя зовутъ?» — «Макаромъ, надежа Государь», отвѣчалъ тотъ. «Очень хорошо», промолвилъ Петръ; а прочіе, услыхавъ такой отвѣвъ, подумали, что имя Макаръ ему очень понравилось, и на вопросъ его объ ихъ именахъ, всѣ оказались Макарами. — «Будьте-же вы всѣ Макарами», приказалъ Петръ; съ того времени Рязанцевъ и стали прозывать Макарами.« »On [t. j. Peter I.] je vprašal nekoga med tistimi, ki so mu ponujali kruh in sol: ,Kako ti je ime?' — ,Makar, milostljivi (dobesedno: nada) vladar', je ta odgovoril. ,Prav dobro,' je rekel Peter. Ko so ostali slišali ta odgovor, so mislili,

¹¹ Glej Josef Rank, *Nový slovník kapesní jazyka českého i německého*, Praha 1882, s. v.: »*potvora* f. Mißgestalt f., Mißgeburt f.; *Monstrum* n.; *Ungeheuer* n.; *Bestie* f.«

¹² Na moje pismo vprašanje o točnem pomenu te besede so mi tisti ljudje (iz starega Peterburga) odgovorili takole: »*вейка* (именительный падеж), так у нас называли финских и ингерманландских извозчиков, которые на масляницу приезжали в Петербург и катали по льду на Неве главным образом средний класс населения, т. е. мещан и торговцев.« ,*Vejka* (nominativ), tako so pri nas imenovali finske in ingermanlandske voznike, ki so za pust prihajali v Peterburg in prevažali po ledu na Nevi ponajveč srednje sloje, t. j. meščane in trgovce.«

¹³ Tu in nadalje okrajšava Rov. pomeni: Д. Ровинский, *Русскія народныя картинки*, I—V [= Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ, XXIII—XXVII.]. Sanktpeterburg 1881.

da mu je ime Makar zelo ugajalo, ter so se na njegovo vprašanje po njihovih imenih vsi izkazali kot Makari. Pa bodite vi vsi Makari, je ukazal Peter. Od tega časa so tudi začeli Rjazanjčane imenovati Makare. Primerjaj Rov. I, str. 165, kjer se v pravljici govori: »А иванъ крестьянской сынъ на все ихъ вопросы отвѣчалъ незнаю« (podčrtal pis.). Zato so dali Ivanu vzdevek: Незнайка¹⁴, Nevedko (od: *ne vedeti*). Tako imamo v takih primerih opraviti z najnavadnejšimi izrazi. Nedvomno izvira ruska beseda маймист iz estonskega izraza: mai_mõista (= ma ei mõista), ne razumem^{14a}.

Kar se tiče kronologije, navajam sledeče znane podatke. Najstarejši primer je v Narodnih slikah Rovinskega v adjektivni obliki »маймискава«,¹⁵ za katero običajno mislijo, da je bila napisana kmalu po smrti Petra I. († 8. februarja 1725¹⁶). Po mišljenju Rovinskega pa je ta slika, kjer najdemo navedeno besedo, nastala šele v času Elizabete Petrovne (1741—1762¹⁷)¹⁸ oziroma v prvi polovici XVIII. stoletja,¹⁹ t. j. v letih 1741—1750. Rovinski²⁰ je mnenja, da se je kmalu po smrti Petra I. pojavila tista satirična slika, ki jo je on izdal v svoji I. knjigi Ruskih narodnih slik pod številko 166, kjer pa besede »маймискава« še ni. Oglejmo si поближе razvoj teh slik. Glej Rov. I, str. 391—401, kjer so kronološko tiskani štirje teksti satiričnih slik s temo »Миши поковавajo маčka« pod številkami 166, 167, 168 in 170 (pomni: številka 169 je kopija številke 170 z majhnimi spremembami, ki so podane pod črto kot variante). Naj citiram ustrezajoča mesta iz tekstov k slikam:

a) Štev. 166 (Rov. I, str. 392): «две мыши пицать ушатъ мерзлова пива тащатъ.» — b) Štev. 167 (Rov. I, str. 393): «мыши несутъ ушатъ питья выморознаго зяблага году изпод зал(х)оду.» — c) Štev. 168 (Rov. I, str. 394): «мыши несутъ ушатъ добраго пития выморознаго за благо²¹ году исподзаходу.» —

¹⁴ Glej Rov. V, str. 477.

^{14a} To mi je bilo jasno že v prvih letih mojega študija v Tartu, ko sem pri branju Puškinove korespondence postal pozoren na ta izraz.

¹⁵ Ta beseda je v eni izmed satiričnih slik o smrti in pogrebu Petra I.: »Миши поковавajo маčka«.

¹⁶ Glej Sammlung Göschen, Nr. 4, W. Reeb, Russische Geschichte, Berlin-Leipzig 1919, str. 60.

¹⁷ Prav tam, str. 65.

¹⁸ Glej Rov. V, str. 158.

¹⁹ Prav tam, I, str. 395.

²⁰ Prav tam, knjiga I, str. XII, in knjiga V, str. 155.

²¹ Po načinu pisanja tekstov teh narodnih slik bi bilo treba »за благо« čitati »зяблаго« (kakor je v besedilu slike štev. 167). Primerjaj Rov. I, str. 27: для [для] сраженія, 54: тогда а [я] была прекрасна, 100: вziali бову [взяли Бову], 193: своїмъ сосѣдамъ [соседям]; 258: вола носля [и осла]; 5 (оромба pod črto 26): батушка [батьюшка], 12: во всужизнь [всю жизнь], 13: къ кону [коню], 87: вовсу [во всю], 96: на конушню [конюшню]; 107: за ево верную службу [службу];

č) Štev. 170 (Rov. I, str. 397): «две мыши срожновой горы отъ чюхонки вдовы тащатъ изшинка ушатъ мерзлова пива летошнова года исподъ маймискава захода.»^{21a}

V najstarejši sliki, štev. 166 je govora le o pivu; v številkah 167 in 168 pa se poleg tega omenja še *заход*, ki dobiva v številki 170²² (besedilo te slike je najpopolnejše) pridevnik »маймискава«, gen. sg. od маймистский. Beseda »маймискава« je, kakor nam kaže že oblika sama, vzeta neposredno iz ljudske govornice, ki praviloma izpušča *t* med dvema soglasnikoma. Primerjaj Rov. I, str. 203—209, kjer ima beseda *невестка* v tekstu naslednje oblike: *невески*, *невескамї*, *невескамъ* (*t* med soglasnikoma izgine) in *невестокъ* (*t* med soglasnikom in samoglasnikom ostane).

Kdaj se je маймист pojavil v ruskem jeziku, je težko določiti. Ugibati moremo le približno, opirajoč se na kulturno-historične dogodke. Izhodišče je bila najbrž ustanovitev mesta Peterburga (leta 1703), ko se je začel stalno stekati v novo prestolnico Rusije ljudski življenjski različen dežel, tako tudi iz Estonije. Gotovo je le to, da je bil v XVIII. stoletju (po smrti Petra I.) маймист v ruskem jeziku že udomačena beseda.

100: ярьжныє, ярьжныи; для ярижныхъ; 18: ко лесо [колесо], 20: говорилъ своимъне вескамъ [своим невесткам], 57: отъ тца [отца] и матери сынъ, 57—58: ивъ ехалъ [и в'ехал] въ градъ, 91: уронивъ но жикъприказала [ножик, приказала], 98: на чалъ [начал] говорить, 99: въ темницѣ си дѣтъ [сидеть], 100: по дѣвжаи [под'езжай, imperat.] itd.

^{21a} a) «Dve miši cvilita, vlečeta čeber mrzlega piva.» b) «Miši neseta čeber pijače mrzle, pozeble letine iz zakotja.» c) Glej zgornjo opombo, č) «Dve miši z »Rožnove gore«, od čuhonske vdove vlečeta iz krčme čeber mrzlega lanskega piva, iz majmistskega zakotja.»

²² Glej Д. Д. Благой, История русской литературы XVIII века, Москва 1945, str. 52: »Так, вскоре после его смерти [т. j. Петра I.] получила широкое распространение «забавная» народная (лубочная) картинка «Мыши kota погребают» весьма сатирического свойства.« Nadalje se daje vsebina slike štev. 170, a ne štev. 166, kakor bi sledilo, ker se je ta stvarno pojavila »вскоре после его смерти«. Slika štev. 170 je po Rovinskem mogla nastati najprej šele približno 16 do 25 let po smrti Petra I.

Summary

The author presents etymology of the Russian word маймист, which is a contemptuous designation for a Finlander of the Leningrad district. As the explanation of Dalj (he deducts it from эй мойста) is not satisfying, Russian lexicographers derive it from the Finnish *maamies* = husbandman. (The Russian Academic Dictionary translates this word with селянин = villager, which is the meaning of the correspondent Esthonian *maamees*).

This deriving is not justified because of phonetic incongruity: lack of diphthong *-ai-* and final *-t*. According to the author the word маймист has its origin in the Esthonian full form of formativeless negative inflexion: *mai möista* (literary: ma ei möista) = I do not understand.

The oldest example of this is proved after the death of Peter I in the adjectival form »маймискава« (gen. sing. of маймистский). The author instances various examples of analogous designating of neighbouring peoples and languages.

Milan Grošelj

PREDGR. ΦΟΡΜΙΞ

Hesihijeva glosa βαρυγκάλλος' υπέρκαλλος nas navaja na novo razlago naslovne besede. Podobnost med φόρμιγγ- in βαρυμ(γ)- je tolikšna, da je treba v obeh oblikah videti refleksa iste besede. Razloček med besedama φόρμιγγξ in βαρυμ(γ)- pa more izvirati le iz tega, da je oblika s φ grška — in s tem se ujema, kar pravi Daremberg-Saglio III 2, 1438 levo, da je namreč φόρμιγγξ grško narodno glasbilo —, oblika z β pa da je vzeta iz jezika, kjer je idevr. bh- prešel v b-, kar se je moglo zgoditi v ilir., maked., trašč., ali frig. Vokalizem -or- v φόρμιγγξ je eolski, prim. πάρονψ, lezb. πόρονψ »kobilica«. Iz oblike βαρυμ- je po Schwyzerju I 257 po asimilaciji nastala mlajša oblika, ki je ohranjena v drugem imenu za vrsto lire βάρβιτος m. ali f., tudi βάρβιτον n. Poleg te je ohranjena v Etym. m. še starejša oblika βάρμιντος in βάρμος. Za glasbilo pod tem imenom je izpričano, da je imelo več strun, prim. Theocr. XVI 45 βάρβιτον ἐς πολύχορδον. In ta pomen »več« primerjaj z interpretamentom υπέρκαλλος. Forminga in barbitos se torej imenujeta tako, ker imata večje število strun očitno sorazmerno s primitivnejšim glasbilom in barbitos jih je imel še več kakor narodna forminga.

Pomen »mnogo, veliko« je pa izpričan še v naslednjih glosah: ἀβέρβηλον' πολύ, ἐπαχθές, μέγα, βαρό ... Hes., βόρβυλα' ... εδυεγέθους ἄρτου Hes. in končno βερβίνια. ἔδλα καθηλωμένα, ἐξ ὧν τὰς ληκύνθους ἐκρέμων — zadnje seveda le, če domnevamo, da se je obešalnik za toaletne stekleničice tako imenoval zaradi večjega števila klinov. Hofmann s. v. βάρβιτος ima besedo za »morebiti« frigijsko, vsekakor pa za tujo, kar trdi tudi Strabo X 471. Menjava med sufiksoma βάρβ-ιτος in βερβ-ιν-ιον sicer spominja na znano menjavo v ilirskih imenih Delm-at-ia: Delm-in-ium, toda česa določnejšega o narodnosti besede βάρβιτος, ki so si jo Grki obenem z glasbilom izposodili od svojih sosedov, ni mogoče trditi. Le verjetno je, da so to bili Frigijci, ker je njihova glasba imela na grško glasbo močen vpliv.

Résumé

La glose βαρυγκάλλος' υπέρκαλλος Hés. suggère l'hypothèse que φόρμιγγξ, βάρμ-ιτος, βάρβ-ιτος (βαρβ- issu de βαρυμ-) doivent leurs noms au nombre de cordes plus grand (cf. υπέρ-) que n'en avaient les instruments primitifs. Pour ce sens-ci, voyez les gloses citées dans le texte. En plus, βάρβιτος est désigné comme instrument polychorde: sa perfection est due à son origine étrangère, probablement phrygienne; en phrygien, bh aboutit à b.

ZAPISKI IN GRADIVO

OB PETDESETLETNICI MIRKA RUPLA

Sredi živahnega dela, ki mu je bilo poverjeno ob pripravah za proslavo štiri-stoletnice slovenske knjige, je dopolnil petdeset let Mirko Rupel. Zavest o pomembnosti jubilatovega dela nam nalaga tovariško dolžnost, da ob tej priliki očrtamo njegovo življenjsko pot in njegovo delo na področju slavistike.

Rodil se je 28. avgusta 1901 v Trstu kot sin carinskega uradnika. Ljudsko šolo in gimnazijo je obiskoval v rojstnem mestu; po maturi je od 1919 do 1923 študiral slavistiko in romanistiko na ljubljanski univerzi ter bil 27. junija 1923 promoviran za doktorja filozofije. Ker se mu tiha želja, da bi se posvetil knjižničarskemu poklicu, takrat ni mogla uresničiti, je stopil v šolsko službo. V letih 1923 do 1926 je poučeval na trgovski akademiji v Ljubljani; vmes je 1924 izpopolnjeval svoje strokovno znanje v Parizu na Sorboni in na École des Hautes Études. Med šolskim letom 1925/26 je opravil profesorski izpit iz slovenščine in francoščine, jeseni 1926 pa dodatno iz srbohrvaščine kot glavnih predmetov. S trgovske akademije je prestopil na klasično gimnazijo in služboval na tem zavodu malone polni dve desetletji. Spomladi 1946 je bil imenovan za pomočnika upravnika Narodne in univerzitetne knjižnice, novembra istega leta pa je po upokojitvi Janka Slebingerja postal njen upravnik.

Mirko Rupel spada med tisto pokolenje študentov, ki ga je sprejela slovenska univerza ob svojem početku. Posebno veselje do slovenskega jezika in slovstva se mu je bilo vzbudilo v zadnjih dveh gimnazijskih razredih pod vplivom izvrstnega učitelja slovenščine Avgusta Pirjevca; zato si je bil ob odhodu iz srednje šole docela na jasnem glede nadaljnega izobraževanja. Na univerzi se je mladi študent poprijel študija z vso vnamo; njegovo zanimanje se je usmerilo predvsem na slavistiko. Bil je eden izmed tistih slušateljev, ki so jim enako pri srcu jezikoslovna kakor slovstvenozgodovinska vprašanja. S prizadevnostjo, ki jo je še posebej kazal pri seminarskem delu, si je že prvo leto pridobil naklonjenost akademskih učiteljev. Ko je v naslednjem študijskem letu prišel na našo univerzo še profesor Kidrič, je Rupel takoj vzbudil njegovo pozornost s seminarsko nalogo o Janezu Svetokriškem. Pod Kidričevim vodstvom se je čedalje bolj poglobljal v zgodovino starejšega slovenskega slovstva. Uspeh tega študija je med drugim razprava »Literarni in jezikovni odnošaji med slovenskimi Artikuli, Tübingen 1562, in hrvatskimi Artikuli s cirilskimi in glagolskimi črkami, Tübingen 1562«; zanjo je prejel svetosavsko nagrado, ob koncu vseučiliškega šolanja pa jo je predložil fakulteti za doktorsko disertacijo.

Še kot študent se je začel Rupel oglašati v javnosti. Od 1921 dalje je pričeval vestno sestavljene članke o rečeh s področja slavistike in o drugih zadevah kulturnega življenja. Takih sestavkov, od informativnih poročil v dnevnem časopisju do tehtnih razprav v literarno-kulturnih revijah, se mu je do danes nabralo daleč preko sto. V njih je prikazoval in ocenjeval strokovne slavistične knjige in revije, a tudi druge publikacije, ki jih mora upoštevati slavist, pisal o starejši in novejši slovenski književnosti in njenih predstavnikih od Trubarja do Cankarja

in Zupančiča, razpravljal o našem jeziku, pravopisu in pravorečju, obravnaval biblioteka vprašanja idr. Dolga vrsta teh objav v raznih listih in poljudnih zbornikih priča, kako si je bil njihov pisec vseskozi v svesti, da je treba z znanstvenimi prizadevanji in dognanji seznanjati tudi širše občinstvo.

Pedagoško delo je privedlo Rupla k prirejanju učnih knjig. Ko je ob nastopu svoje poklicne poti prevzel tudi pouk srbohrvaščine, je brž spoznal, da pripomočki, ki so bili takrat na uporabo učiteljem tega jezika na slovenskih srednjih šolah, ne ustrezajo našim potrebam. Zato si je naprtil nalogo, da spiše prepotrebne učbenike sam. Po večletnem vztrajnem delu je s sodelovanjem Hrvata Ivana Lesice dovršil srbskohrvatsko vadnico v štirih letnikih, smotrno sestavljen učbenik za vso nižjo gimnazijo, in tako ustvaril zdravo osnovo za enotnost v pouku in učnem uspehu. Po njegovih knjigah so se slovenski dijaki učili srbohrvaščine vse do okupacije. — Rupel je bil med pobudniki novih temeljnih pomagal za pouk slovenskega jezika na srednjih šolah, ki naj bi prinesla v šolsko prakso vsaj nekaj tega, kar je mogla slušateljem slavistike nuditi naša mlada univerza. V družbi »čitankarjev« je več ko deset let prebil pri trdem delu, katerega rezultat je bil vsebinsko in metodično odličen repertorij čitank in slovnice za nižje razrede srednjih in sorodnih šol, ki je močno preusmeril poučevanje naše materinščine. Tudi po osvoboditvi je Rupel pomagal pri sestavljanju učbenikov za slovenščino in srbohrvaščino.

Trajne vrednosti je Ruplov delež pri novih izdajah važnih del naše književnosti. Prva njegova publikacija te vrste so Slovenski protestantski pisci (1934). Knjiga vsebuje izbor skoraj iz vseh tiskov naših protestantskih piscev; upoštevani so zlasti kulturno in zgodovinsko pomembnejši odlomki. Uvod podaja oris zgodovine protestantskega gibanja na naši zemlji, predstavlja pisce in knjige ter vrednoti kulturni pomen slovenske reformacije, opombe pa izčrpno razlagajo objavljene odlomke. Nadalje je izdal Valvasorjevo berilo I (1936). V tem cvetniku se vrste »predvsem odstavki, značilni za Valvasorja, in tisti, ki utegnejo zanimati sodobnika, poglobljajočega se z ljubeznijo v našo preteklost«. Izid drugega, zaključnega zvezka je preprečila vojna. Knjiga Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega (1937) je prinesla v Ruplovi prireditvi izbor iz dela najpomembnejšega slovenskega pisatelja baročne dobe, opremljen z uvodno razpravo in opombami. S temi tremi izdanji je Rupel na zelo posrečen način pripomogel, da so najznamenitejša dela naših starejših kulturnih delavcev prišla iz ozkega kroga strokovnjakov med širše sloje ljudi, ki ljubijo slovensko knjigo; današnjim bralcem je približal stare pisce zlasti s smotrno, znanstveno utemeljeno transkripcijo.

Po osvoboditvi je izdal Izbrane pesmi Simona Gregorčiča (1946). Za knjigo je napisal obširen uvod; pesnikovo delo tolmačijo številne opombe. Pod istim naslovom je izšla obenem ljudska izdaja s kratkim uvodom. Za zbirko Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev je Rupel prevzel urejevanje Jurčičevih del. Doslej je objavil štiri zvezke (1946—1951). Kljub temu, da je to po Levcu, Grafenauerju in Prijatelju že četrta izdaja Jurčičevih spisov, je njen urednik prispeval marsikaj novega. Z Alfonzom Gspanom je priredil ob stoletnici Prešernove smrti novo, tudi Hrvatom in Srbom namenjeno izdajo pesnikovih Poezij (1949).

Rupel je pripravil tudi več komentiranih tekstov za šolsko berilo. Najprej je izdal izbor iz del prvih slovenskih književnikov in njihovih hrvatskih somišljenikov v knjigi Protestantski pisci XVI. stoletja, z nadaljnjimi priredbami pa je sodeloval pri zbirkah Cvetje iz domačih in tujih logov (Jurčič: Jurij Kozjak), Klasična dela — srbskohrvatsko slovstvo (Šenoa: Karanfil s pjesnikova groba; Epske narodne pesmi I—II), Klasje (Jurčič: Hči mestnega sodnika, Domen).

Kot sodelavca srečamo Rupla še pri nekaterih knjigah: napisal je uvod in opombe ob Gradnikovem prevodu Njegoševga Gorskega venca; po Kidričevi smrti je z Gspanom dokončal Prešernov album; h knjižni izdaji Kidričevga Pri-

moža Trubarja je oskrbel uvodne opombe; prispeval je za Cvetnik naše reformacijske misli.

Na področju jezikoslovja se je Rupel ukvarjal s pravopisnimi in pravorečnimi vprašanji. Sodeloval je pri pripravljalnih delih za Breznik-Ramovšev Slovenski pravopis (1935) ter bil član uredniškega odbora, ki je priredil najnovejšo izdajo (1950). Sam pa je sestavil knjigo Slovensko pravorečje (1946).

Za znanstveno raziskovalno delo, ki ga je pričel kot študent v slovanskem seminarju, je ohranil Rupel ves čas živo nagnjenje. Med pripravo mnogih doslej omenjenih spisov in knjig, zasnovanih in objavljenih za širši čitateljski krog, mu je bilo potrebno lastno podrobno raziskovanje; zato vsebujejo precej novih pogledov in ugotovitev. Izmed sumarično navedenih njegovih prispevkov v periodičnem tisku naj omenimo n. pr. oceno 2. in 3. zvezka Slovenskega biografskega leksikona (Ljubljanski Zvon 1927 in 1929), članek Prešeren in popotnik iz Stolpa v Gdansk (Gledališki list — Drama 1945/46), razprave O Župančičevem jeziku (Novi svet 1948), Župančičevo delo za Slovenski pravopis (Novi svet 1950), Primož Trubar v Trstu (Razgledi 1951), izmed spremnih besed k izdajam književnih del študijo »Janez Svetokriški in njegovo delo«. Prav tako prinašajo pomembne izsledke Ruplove objave v strokovnih slavističnih listih. Prvi del njegove doktorske disertacije je izšel v Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino VI (1927), drugega je prinesla praška Slavia VIII (1929/30). V časopisu Slovenski jezik je priobčil oceno VII. knjige Ramovševe Historične gramatike slovenskega jezika (1938), članek Izgovor stičnikov pred šumevc (1939), bibliografijo Znanstveno delo prof. dr. Franca Kidriča do njegove šestdesetletnice (1940) in Valjavčev »Dnevopis« (1941). V Slavistični reviji so doslej izšli tile Ruplovi prispevki: Novo Prešernovo posvetilo (1948); Vpliv protestantskega literarnega dela v Kastelčevih Bratovskih bukvicah, Spet novo Prešernovo posvetilo, Slovenska pobotnica iz 1743 (1949); H korespondenci Trubar—Bullinger (1950); Reformacija in naša literarna zgodovina, Novo Trubarjevo pismo, Prispevki k protireformacijski dobi 1—2 (1951).

Ruplovo znanstveno delo je v glavnem literarnozgodovinsko. Vrsta njegovih prispevkov osvetljuje nekatera poglavja naše starejše književnosti. Za raziskovanje starejših obdobij slovstvene zgodovine mu je v trdno oporo temeljito jezikoslovno znanje. Reformaciji je posvečena že njegova doktorska disertacija, o njegovem intenzivnem zanimanju za slovensko književnost izpred sredine 18. stoletja priča razen antologij iz protestantskih piscev, iz Valvasorja in iz Janeza Svetokriškega več poljudnih člankov, posebej pa še njegovo znanstvenopublicistično delo zadnjih let. Na področju starejše slovenske slovstvene zgodovine se je uveljavil kot najvidnejši Kidričev učenec. Nekatere Ruplove objave opozarjajo, da se v precejšnji meri ukvarja tudi s prešernoslovjem. V novejšo literarno zgodovino je segel predvsem z delom ob izdajah Jurčičevih tekstov, zlasti ob urejevanju pisateljevega zbranega dela, pa tudi z drugimi prispevki.

Ruplovemu tankemu čutu za jezik se ima slovensko gledališče zahvaliti za dvoje uspešnih prireditev za naš oder: Boter Andraž je predelava Držičeve komedije Dundo Maroje v jeziku in slogu Janeza Svetokriškega, Primorske zdrahe pa presaditev Goldonijevih Le baruffe chiozzotte na slovenska tla v zahodnem govoru kraškega narečja.

Z govorjeno besedo služi Rupel slavistiki tudi izven šole; rade volje prevzema predavanja bodisi o literarnih ali jezikovnih vprašanjih. Lep sloves si je pridobil zlasti s svojimi jezikovnimi pogovori v radiu.

Na sedanjem službenem mestu se uspešno trudi za vsestranski napredek naše osrednje knjižnice. Tu naj poudarimo le njegovo skrb, da bi se čimbolj odpravile vrzeli v knjižni zalogi, ki jih je pustila preteklost (ne najmanj požarna katastrofa med vojno), in se pomnožili rokopisni zakladi. V tem smislu je mnogo storil sam,

z razumevanjem pa vselej podpira tudi prizadevanja svojih sodelavcev. Na njegovo pobudo je dobila Narodna in univerzitetna knjižnica med drugim veliko fotografskih posnetkov slovenskih protestantskih knjig, ki so raztresene po različnih tujih knjižnicah, tako da je danes omogočeno proučevanje naših protestantik — izvemšji Trubarjevo Cerkovno ordningo — na enem kraju. Pod njegovim vodstvom je knjižnica priredila vrsto uspešnih literarnih razstav.

Omeniti bi bilo še nekatere Ruplove funkcije v našem kulturnem življenju. Bil je urednik Znanstvenega vestnika (1934), informativnega lista Akademске založbe o slovenskih znanstvenih prizadevanjih, in sourednik prvega letnika Slovenskega jezika. Od 1946 do 1949 je predaval o odrskem jeziku na Akademiji za igralsko umetnost, v študijskem letu 1949/50 pa je prevzel predavanja iz zgodovine starejše slovenske književnosti na filozofski fakulteti. Pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti je član delovnega odbora za slovenski slovar in sodelavec v Inštitutu za literature. Slavistično društvo ima izza ustanovitve v njem delavnega člana in večkratnega funkcionarja; v poslovnem letu 1938/39 je bil društveni predsednik.

Na tri desetletja znanstvenega iskanja, pedagoškega truda in organizacijskega prizadevanja lahko zre Mirko Rupel z zavestjo, da je opravil bogato, tehtno delo. Naj bi še dolgo uveljavljal svoje sposobnosti in v zdravju nadaljeval in izvršil vse, kar je zasnoval!

Pavle Kalan

TRENJA V RUSKI LINGVISTIKI

Starejša ruska lingvistična šola je, čimbolj se je vskladila z napredno splošno — kajti monopola na kakršnokoli znanstvo ne more v resnem splošnem iskanju resnično znanstvenih dognanj imeti noben narod — dosegla s svojimi prvovrstnimi prispevki zlasti proti koncu XIX. stol. do tje pred prvo svetovno vojno izredno višino, da imenujem le taki dve korifeji, kakor sta bila Filip Fjodorovič Fortunátov (1848 do 1914) in Alekséj Aleksándrovič Šahmatov (1864—1920). O njima se je možno najbliže poučiti v članku A. Beliča, Ruska lingvistična šola (Južnoslovenski filolog 1921, II, 169—179), o Fortunatovu posebej v nekrologu, ki ga je napisal Šahmatov (Archiv für slavische Philologie 1920, XXXVII, 243—251), o Šahmatovu pa iz njemu posvečenega zbornika (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Россійской Академіи Наука 1920, т. XXV, стр. VIII in 488, Петроградъ 1922).

Proti imenovani in dobro vpeljani šoli z njeno primerjalnohistorično metodo, ki je iz umevnih razlogov gojila predvsem indoevropsko in slovansko primerjalno jezikoslovje s posebnim ozirom na ruski jezik, je deloma že pred prvo svetovno vojno, zlasti pa po njej, nastopil in razvil svoj poseben lingvističen nauk s svojo posebno metodo mož, ki je izšel iz čisto drugih jezikovnih sfer, Gruzin po rodu, Nikoláj Jakovljevič Marr (1864 do 1935), ki je sicer že leta 1903 izdal gramatiko staroarmenskega jezika, leta 1908 pa Основныя таблицы къ грамматикѣ древне-грузинскаго языка, kar je izpopolnjeno izšlo leta 1925 kot Грамматика древне-литературнаго грузинскаго языка. Gruzinski jezik pripada, kakor znano, k skupini neindoevropskih kavkaških jezikov (prim. A. Meillet et M. Cohen, Les langues du monde, Paris 1924, str. 343 sl. in str. 327 sl.). Od študija neindoevropskih kavkaških jezikov, kjer je zaslužen kot ustanovitelj novejše gruzinske filologije, je prešel k študiju še drugih neindoevropskih jezikov, ki bi mogli imeti z njimi kakšno zvezo, kakor

na primer jezik Baskov v Pirenejih,¹ pa je po množici raznih razprav, katerih glavne so ponatisnjene v zborniku По этапам развития яфетической теории (1926) i. dr., prišel do neke svoje »jafetidske« teorije, ki jo je še posebej obravnaval v delu Яфетическая теория (Общее учение о языке. — Баку 1928), a njegov učenec I. Meščaninov pojasnjeval v knjigi Введение в яфетидологию (Ленинград 1929), drugi N. S. Deržavin pa v spisu Яфетическая теория академика Н. Я. Марра (Научное слово 1—2. Москва-Ленинград 1930). Ime ji je po tretjem sinu biblijskega Noeta Jafetu, po primeru imenovanja jezikovnih skupin Semitov in Hamitov po imenih drugih dveh sinov Sema in Hama. Jafetidologija ali jafetidska teorija² umeva jezik kot specifično ideološko nadzidavo (надстройка), posredno odsevajočo splošni historični proces razvitja človeškega društva. Glasovni govor smatra kot nadaljnji razvoj jezika gest, ki se je s svoje strani razvil iz jezika živali. Glotogonski (po jezikotvorstvu) zasleduje vrsto stadijev, katerih vsak v končnem pogledu ustreza velikim izpremembam društvene baze in postavlja vprašanje o zvezi jezikovnih sistemov z določnimi socialno-ekonomskimi formacijami (v nasprotju nazivu jezikovnih družin — семья — primerjalnega jezikoslovja). Jafetidologija odklanja teorijo prajezikov, porajajočih vedno bolj množiče se jezikovno potomstvo, in izhaja iz nasprotnega nazora o prvotnem mnoštvu jezikov, po tipu zelo sorodnih, ki so se v procesu historičnega razvoja podvrgli križanju, kar bo koncem koncev dovedlo do edinega svetovnega jezika komunističnega društva. Raziskujoč glasovni sestav jezikov sveta, ga je Marr zvel k štirim osnovnim tipom primarnih glasovnih kompleksov-elementov »A (Sal), B (Ber), C (Ion), D (Roš)«, katerih raznovrstna uporaba in križanje tvori formalno stran glasovne periode glotonije. Pri tem jezikotvorstvu se v vsakem stadiju in vsakem jezikovnem sistemu pojavljajo specifični pogoji tega križanja, posredno odvisni od kakovostne razlike gibalnih sil razvoja v konkretnih družtvih, različnih po času in prostoru. Gledajoč na jezik dialektično kot na edinstvo nasprotij in prenašajoč center težišča v raziskovanju s formalne strani na smiselno, jafetidologija izučuje vsebino jezika — mišljenje in njega formo (sintaktično, morfološko, fonetično) — ne v njihovi statiki in metafizični izoliranosti, temveč v živem dialektičnem procesu vzajemnega vplivanja in določa na konkretnem jezikovnem gradivu njihove zveze in razmerja, ki odsevajo navsezadnje v končnem rezultatu objektivno dialektiko društvenega razvoja. Jafetidologija naj bi zvezala historični proces razvoja jezika z razvojem mišljenja, z razvojem razmerij med proizvodnjo in proizvajalnimi silami in ustvarila specialno disciplino — paleontologijo jezika, ki bi skupno z zgodovino materialne kulture pomagala osvetliti najstarejše epohe v življenju človeštva. Raziskujoč razvoj nacionalnih jezikov, bi razkrivala njih razredno (классовую) prirodo in dodelila v tem procesu razredom (классам) najvažnejšo vlogo. Jafetidski jeziki pripadajo po Marru nekemu njegovemu sistemu, ki predstavlja najstarejši stadij glotogonskega procesa, preživljen od vseh jezikov in ustrezajoč določeni stopnji razvoja gospodarstva in človeške misli (do ustalitve formalno-logičnega mišljenja). Od indoevropskih jezikov smatra Marr kot prehodna od jafetidskih k indoevropskim,

¹ Neznanstveno delo o njem je izdal Slovenec I. Topolovšek, Die basko-slavische Spracheinheit, Wien 1894. Znanstveno kritično se bavi s predindoevropsko skupino jezikov Sredozemlja in Kavkaza ljubljanski profesor K. Oštir, ki jo imenuje »alarodsko«, po staroveškem narodu Alarodih, živečih v sedanji Armeniji. Ime pa je v zvezi tudi s hebrejskim nazivom gore Ararat, na kateri se je po pravljicnem pripovedovanju ustavila Noetova barka. Ideje za ta študij pa Oštir ni morda prevzel za časa svojega študijskega bivanja v Petrogradu leta 1911 od Marra, ampak, kakor pravi, od graškega profesorja romanista H. Schuchardta.

² Naslanjam se v tem namenoma na razpravljanje v Marru naklonjeni Малая Советская Энциклопедия (Москва 1931, X, 480 sl.). Marsikaj o tej temi seveda v Ljubljani tudi ni dostopno.

po njegovem »prometeidskim«, z nazivom po grško-mitološkem Prometeju, sinu Titana Japeta, armenski in albanski jezik. S temi in takimi Marrovimi glotogonskimi nazori bi se ne bilo potrebno baviti, da se ni vsa teorija pretegnila tudi na slovanske in med njimi zlasti na ruski jezik.

Novost Marrovega nauka o jeziku in jezikih je prišla tako iznenada in je bila tako presenetljiva, da so ji v prvem hipu mnogi podlegali. Zlasti zveza razvoja jezika z zgodovino materialne kulture je privabljalna, dasi se je v tem smislu že prej delalo tudi na zahodu, da imenujem le znani časopis »Wörter und Sachen, Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung« (Heidelberg 1909 sl.). Med glavnim urednikom R. Meringerjem in slovečim, že emeritiranim, gori imenovanim romanistom H. Schuchardtom pa je bil, kakor vem iz svoje graške profesorske dobe, celo oster spor o prioriteti take metode, o kateri se je svoj čas izrazil naš znanstvenik K. Strekelj, da tega sicer nismo tako imenovali, pač pa tako delali. Prim. tudi moj »Uvod v slovansko filologijo« (V Ljubljani 1949, str. 26 sl., str. 46 sl. s prip. 148 do 150, str. 111 sl. v prip. 158). V zadnji, 158. pripombi sem po kratki označbi Marrovih naukov te tudi odklonil (str. 113), rekoč, da je to, kakor se vidi, vse precej daleč od bistva in nalog slovanske filologije. V smislu gori rečenega je pač umeti tudi izjavo A. Beliča v avtoreferatu o svojem delu »O jezičoj prirodi i jezičkom razvitku. Lingvistička ispitivanja« (Beograd 1941, v izdaji Akademije znanosti »Posebna izdanja«, knj. CXXXIV. Filozofski i filološki spisi, knj. 35, str. XIV in 655), ki je izšel na željo redakcije v na novo započeti seriji »Južnoslovenskega filologa« (Beograd 1949—1950, XVIII, 1—37). Tu pravi Belič, str. 5 sl., § 6: »Eto, to je osnovica moga ispitivanja. Radeći tako ja sam se našao na istom zemljištu, i po metodi i po predmetu, sa sovjetskom lingvistikom novoga vremena, zasnovanom od akad. N. J. Marra, a koju, sa uspehom, produžavaju dalje I. I. Meščaninov i drugi poslednici ove škole. Istina, ne može se reći da se kod mene sve iznosi onako kako je kod njih i da se obraduju isti problemi; ali je nesumnjivo da je celokupna osnovica moje lingvistike stvarna, materijalistička...«. Obširnejše kritično stališče pa je zavzel Belič proti Marrovi lingvistiki v zelo poučnem daljšem članku v »Književnih novinah« (Beograd 1951, IV, br. 40—42, 6., 12. in 27. oktobra). Iz njega naj navedem začetek mesta o Marrovih štirih osnovnih elementih »sal — ber — jon — roš« (br. 40), katere Marr nahaja v osnovnem sestavu vseh jezikov sveta: »Tako n. pr. 'sal' on nalazi u Tesalija, Italija, Sirija i sl. Ne treba da nas buni što u Italija imamo 'tal' m., 'sal', u Sirija 'sir' m., 'sal', jer mesto s — može stajati z, š, t, d, k, č i. sl.; m. d — r, a može ih i sasvim nestati, mesto a — o, u, e, i; mesto b — m, j, v i sl...«. Od sebe naj v tej zvezi navedem razlago imen Hrvat in Srb Marrovega učenca akademika N. S. Deržavina s pomočjo Marrovih osnovnih elementov (»Славяне и Византия в VI в.« v »Язык и литература« 1930, VI, 47), o čemer sem pisal v razpravi »Donesek k zgodovini vprašanja o imenu Hrvat« (Etnolog 1937 do 1939, X—XI, 406 sl.). Za karakteristiko tudi svojevrstnega lingvističnega izraževanja, ki ga adekvatno ni mogoče slovenski predstaviti, moram navesti prav original: »Первый компонент скрещенного племенного наименования Хорват составляет спирантизованный эквивалент по оказующей группе основы *sal // sar*, а второй-то же племенное наименование *mat*, но с иным губным озвончением — *vat*; его оказующая форма имеется в племенном наименовании *вогяков*, а без перебора плавного *r* в *t* в наименовании «маря», как сами себя называют *черемисы*. В целом, племенное наименование *Хорват* не только исторически, но палеолингвистически и палеоэтнологически вскрывает ближайшее родство их с *сарматами* — *сербами*: оба они являются лишь диалектическими вариантами общего палеоэтнологического архетипа — *сармат*.« Torej obe imeni, Hrvatov in Srbov, sta le dialektični varianti skupnega Sarmat! Mislim, da ni treba posebej dokazovati, da je tako etimologiziranje popoln in pravcat »abracadabra« ali rusko »тарабарщина« in spada

v vrsto neznanstvenih prekucevanj podobno, sicer drugosmerno, gori imenovani Topolovski knjigi, toda hujše nego je ta.

Seveda se s takimi igrami ni izčrpavala Marrova lingvistika in je zato bilo mogoče, da je v Rusiji iz nje vzkliko neko »новое учение о языке«, »novi nauk o jeziku«, ki mu je teoretik te lingvistike I. I. Meščaninov³ posvetil poseben spis »Новое учение о языке« (Москва 1936), o čemer je tudi francoski predaval na svečani seji ob 220-letnici ustanovitve ruske akademije znanosti leta 1945 (izdano pod naslovom »Une théorie nouvelle en linguistique«, str. 12), leta 1948 pa je priobčil članek »Новое учение о языке на современном этапе развития« (Русский язык в школе IX, № 6, str. 1—16). Ta nauk je navdušil tudi pri nas J. Vukoviča, da je napisal članek »Nova ruska škola o nauci o jeziku« (Prosvjetni radnik, Sarajevo 1947, II, br. 5, maj, str. 12—17). Po njem je (str. 12—13) »Marrova škola...«, za celokupan splet najvažnijih lingvističnih pitanja našla pravilan put ka njihovom konačnom rešavanju.« V drugem inozemstvu izven Rusije je Anglež W. K. Matthews objavil dobro informirajoč spis »The japhetic theory« z začetkom »The 'new linguistic doctrine' (novoe učenje o yazyke)« v reviji »The slavonic and east european Review« (London 1948, december, vol. XXVII, № 68, str. 172—192). Pod črto je navedena precejšnja literatura o predmetu (zlasti str. 190 i. dr.), a na str. 189 je podana skica Marrove tipološke klasifikacije jezikov (druga skica, tičoča se besedotvorja v govoru, je še na str. 184), na str. 178 pa je Marrova genealogija jafetidskih jezikov.

Z razvojem »novega učenja o jeziku«, ki pa je bilo, kar se tiče tudi ruskega jezika, zelo sterilno (glej moj »Uvod«, str. 114), a si je, kakor se je izkazalo, povsem neupravičeno propagandno nadelo videz in vzdevek resničnega marksističnega pojmovanja jezika, pa se je sklopil žalosten pojav, ne ostre polemike in znanstvene kritike starejše lingvistične šole in njenih metod, temveč naravnost neznanstvenega napadanja in celo preganjanja odličnih znanstvenih delavcev. Na seji »Ученого совета Института языка и мышления Н. Я. Марра« in »Ленинградского отделения Института русского языка« akademije znanosti leta 1948, na kateri sta brala svoja referata I. I. Meščaninov »О положении в лингвистической науке« in F. P. Filin »О двух направлениях в языковедении« (prim. Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка, т. VII, вып. 6, str. 473—485 in 486—496), je bila v njunem smislu v ostrem tonu sklenjena »Резолюция« (str. 497—499), v kateri se tako imenovano primerjalno jezikoslovje (torej tudi nauk kakega Fortunatova in Šahmatova) kot baje buržoazno-idealistično zavrača, kakor da bi imelo resno iskanje čiste znanstvene resnice kaj opraviti z buržoazijo.⁴ Tako je prišlo do tega, da je postala zadeva javno pereče vprašanje in je bila leta 1950 v listu Правда otvorenja, ali naročeno, ali nenaročeno, ne vem, anketa, diskusija o vprašanih sovjetskega »jezikoznanja«, v katero je z ozirom na trditve marristov o marksizmu svojega lingvističnega nauka posegel kot prva avtoriteta v Rusiji tudi J. V. Stalin, kar je založba lista Правда izdala kot posebno brošuro »И. Сталин, Марксизм и вопросы языкознания. Издательство 'Правда' 1950« z datumom na koncu: »28 июля 1950 г., 'Правда', 2 августа 1950 г.« Ponatisi so pa izšli, v kolikor so mi dostopni: ne le v izdaji akademije znanosti Советская этнография 1950, 2, str. 3—25, kar je v brošuri na str. 3—36, v časopisu Звезда 1950, september, organu združenja sovjetskih pisateljev, kar je v brošuri na str. 37—48, temveč celotno tudi v časopisu za slovanško filologijo »Slavia« (1951, XX, 165—191), ki hoče biti po Jagičevem »Archivu« centralni organ za to vedo. Mimogrede naj še omenim, da je to, kar je v brošuri na

³ Prim. tudi njegovo knjigo »Общее языкознание« (Ленинград 1940).

⁴ Tu naj omenim, da je smatral tudi za Slovence zaslužni rusko-poljski napredni profesor in ustanovitelj druge, kazanske ruske lingvistične šole, I. Baudouin de Courtenay, sebe in druge univerzitetne neobgate profesorje (pač večina) za proletarce. Mogel bi na to temo še marsikaj drugega navesti.

str. 3—29, izšlo tudi v nemškem prevodu pod naslovom »Stalin, Ueber Marxismus in der Sprachwissenschaft« v dunajskem listu »Oesterreichische Zeitung« kot priloga k nedeljski številki 25. junija 1950, str. 9—12.

Uredništvo časopisa »Slavia« pa je samo podalo izjavo: »Nejvýznamnější události ve slovanské i světové jazykovědě poslední doby bylo vystoupení J. V. Stalina proti Marrovu učení o jazyce... Stalinovy články mají zásadní důležitost také pro srovnávací jazykovědu slovansku; znamenají i pro ni nástup nové epochy.« Uredništvo za tem poziva na diskusijo, kateri bo posvečena sledeča številka.

Vsebina brošure s Stalinovimi izjavami o vprašanih, tičočih se jezikoslovja, je naslednja. V prvem delu, naslovljenem »Относительно марксизма в языкознании«, pravi Stalin, da se je nanj obrnila skupina »товарищей из молодежи« s predlogom, naj bi v tisku povedal svoje mnenje o vprašanih jezikoslovja, posebno o oni strani, ki se tiče marksizma v jezikoslovju. »Jaz nisem jezikoslovec,« pravi dalje Stalin, »in zato, seveda, ne morem popolnoma zadovoljiti tovarišev, toda kar se tiče marksizma v jezikoslovju, kakor tudi v drugih družtenih vedah, k temu imam direkten odnos. Zato sem pristal, da dam odgovor na vrsto vprašanj, ki so mi jih postavili tovariši.« Prvo vprašanje (str. 3), na katero Stalin odgovarja, je, ali je pravilno, da je jezik nadzidava (надстройка) nad bazo. Odgovor je, da je to nepravilno. Baza je namreč ekonomski ustroj družbe na določeni stopnji njenega razvoja, »nadstrojka« pa razni njeni nazori in ustrezajoče jim ustanove, a vsaka baza ima svojo »nadstrojko«, jezik pa v svoji osnovi nima z njo nič opraviti. Osnovni slovarski fond in gramatični ustroj ostajata ista. Jezika ne poraja baza, ampak ves potek zgodovine družbe, narodnosti, je produkt cele vrste dob. Sedanji ruski jezik se po svoji strukturi kaj malo razlikuje od jezika Puškina. Drugo vprašanje (str. 9) je bilo, ali je pravilno, da je bil jezik vselej in da ostaja razreden, da splošnega in za družbo edinega, nerazrednega, splošnonarodnega jezika ni. Odgovor je, razume se, da je to nepravilno, kar se podrobno (do str. 18) pojasnjuje, med drugim tudi nerazumljen citat iz Marksa, da ima buržuj »svoj jezik«, kar je umeti kot »žargon«, ali citat iz Engelsa, da imajo angleški delavci svoj dialekt. Tudi po marksizmu je splošnost jezika eden iz najvažnejših znakov nacije. Primerov v tem oziru nepravilnega pojmovanja mest v spisih in iz zgodovine je še več. Opozarja se tudi na Lenina. Tretje vprašanje (str. 18) je bilo: Kakšni so karakteristični znaki jezika? Odgovor: Jezik pripada številu družbenih pojavov; rodi se in razvija z rojstvom in razvojem družbe. Izven družbe ni jezika. Zato se jezik in njegovi zakoni morejo razumeti le, če se izučujejo v nepretrgani zvezi z zgodovino družbe, naroda, kateremu pripada. Neposredno je zvezan z mišljenjem in je sredstvo borbe in razvoja družbe. Slovarski sestav v gramatiki rabi daje človeškim mislim jezikovni izraz. Gramatika je rezultat dolgoletnega, abstrahirajočega dela človeškega mišljenja. Izpremembe v jeziku se niso vršile sunkoma, ampak postopoma. Teorija stadialnega razvoja jezika s predpostavko nenadnih eksplozij (варья) v zgodovini razvoja jezika ni nikakor marksistična. Tudi teorija križanja ne more dati sovjetskemu jezikoslovju ničesar resnega. Vse trditve se podrobneje pojasnjujejo. Četrto vprašanje (str. 26): Ali je pravilno ravnala »Pravda«, ko je sprožila svobodno diskusijo o vprašanih jezikoslovja? Odgovor: Pravilno. Diskusija je že do sedaj prinesla veliko korist. Diskusija je pokazala predvsem, da je v organih jezikoslovja zagospodoval režim, ki ni svojski znanstvu in ljudem znanosti. Najmanjša kritika, celo najbolj plahi poskusi kritike tako imenovanega »novega učenja« so se preganjali in presekavali od strani vodilnih krogov jezikoslovja. Za kritičen odnos do dediščine N. J. Marra, za najmanjše neodobravanje nauk N. J. Marra so se odpuščali ali degradirali v službi dragoceni delavci in raziskovalci na polju jezikoslovja. V odgovorne službe so povišali ljudi ne po delovni oznaki, ampak po oznaki priznanja učenja N. J. Marra brez pridržka. Ustvarila se je zaključena skupina nepogrešljivih voditeljev, ki se je zavarovala od

vsake mogoče kritike in je začela »самовольничать и бесчинствовать«. To se je zgodilo, ker arakčejevski⁶ režim, ki so ga ustvarili v jezikoslovju, kultivira neodgovornost in pospešuje taka »бесчинства«. Diskusija je bila zelo koristna predvsem, ker je razgalila ta arakčejevski režim in ga razbila. Pokazala pa je tudi neverjetno zmedo mnenj o najvažnejših vprašanih jezikoslovja, ki vlada sredi vodilnih krogov te vede. Pokazalo se je, da je v učenju N. J. Marra cela vrsta vrzeli, napak, nepreciziranih problemov, neobdelanih trditvev. Toda učenci Marrovi mislijo, da je sovjetsko jezikoslovje mogoče dalje razvijati na podlagi natančneje izdelane teorije N. J. Marra, ki jo smatrajo za marksistično. N. J. Marr je res hotel biti in se trudil biti marksist, toda on ni umel postati marksist. N. J. Marr je vnesel v jezikoslovje nepravilno, nemarksistično formulo o jeziku kot »nadstrojki« in razrednosti jezika. Vnesel je vanj neskrupen, nadut, ošaben ton, ki je vedel h golemu in lahkomisljenemu zanikanju vsega, kar je bilo v jezikoslovju pred njim. Primerjalno historično metodo kričavo prezirno označuje kot idealistično. Nasprotno pa je reči, da je ta metoda,⁶ ne glede na njene resne nedostatke, le boljša nego resnično idealistična štirielementna Marrova analiza, kajti prva sili k delu, preučevanju jezikov, druga pa samo k temu, »чтобы лежать на печке и гадать на кофейной гуще вокруг пресловутых четырех элементов«. N. J. Marr naduto tretira vsak poskus izučevanja skupin (семей) jezikov kot pojav teorije »prajezika«. A medtem se ne more zanikati, da o jezikovnem sorodstvu, n. pr. takih narodov kakor slovanskih, ni dvomiti in da bi izučevanje tega sorodstva moglo prinesiti jezikoslovju veliko korist in stvari izučevanja zakonov razvoja jezika.⁷ Ako poslušamo N. J. Marra in posebno njegove učence, bi mogli pomisliti, da ni bilo pred Marrom nobenega jezikoslovja in da se je jezikoslovje začelo s pojavom »novega učenja« N. J. Marra. Marks in Engels sta bila mnogo skromnejša: smatrala sta, da je njun dialektični materializem produkt poprejšnjega razvoja ved, med njimi filozofije. Tako je diskusija odkrila tudi ideološke vrzeli v sovjetskem jezikoslovju. Čim brže se jezikoslovje osvobodi Marrovih napak, tem brže ga je mogoče izpeljati iz krize, ki jo sedaj preživlja. Likvidacija arakčejevskega režima v jezikoslovju, odklonitev Marrovih napak, vcepljenje marksizma — to je pot, po kateri bi bilo mogoče ozdraviti sovjetsko jezikoslovje. Razen tega orisanega glavnega Stalinovega posega v diskusijo v »Pravdi« z dne 20. junija 1950. l., katerega glavne misli sem podal po smislu, je v brošuri dodanih še nekaj pismenih odgovorov na imenoma omenjene, kakor E. Krašeninnikovi (str. 30—36), Sanžejevu (str. 37—38), D. Belkinu in S. Fureru (str. 39—41) ter A. Holopovu (str. 42—48), tičočih se raznih podrobnosti, o katerih tu govoriti že ni več potrebno, z izjemo ene trditve v prvem dopisu, da ni mišljenja brez jezikovnega izraza (str. 33). Gotovo je to navadno. Toda imam lahko misel, kjer za njen predmet nimam, ne poznam izraza. V tem pogledu je mogoče omeniti tudi mutce.

Stalinova izvajanja poznavalcu predmeta jezikoslovja ne povedo nič posebno novega, so pa z nastopom proti Marrovemu učenju in zlasti tudi od njegovih učencev uvedenemu, od Stalina ponovno poudarjenemu »arakčejevskemu« režimu rešila resne znanstvene nadaljevalce starejše šole s primerjalno historično metodo pra-

⁶ Grof general Aleksėj Andréjevič Arakčjev (1769—1834) je bil vsemogočni favorit pri Pavlu I. in Aleksandru I. Z njegovo delavnostjo je zvezana cela doba reakcionarnega in policijskega despotizma ter grobe soldaščine, tako imenovane arakčjevščine. (Po drugi izdaji velike sovjetske enciklopedije.)

⁷ Sledi tudi iz nekdanih Stalinovih besed (Вопросы ленинизма, 10. izd., str. 507—8): »Dialektična metoda zahteva, da se na pojave ne gleda le z vidika njihove medsebojne zveze in pogojnosti, temveč tudi z vidika njihovega gibanja, izpreminjanja, razvoja, z vidika njihovega nastajanja in odmiranja.«

⁸ Tu je pripomniti, da lingvistika izučuje jezike tudi po njihovem geografskem sosedstvu, za kar je lep primer tako imenovana balkanologija.

vega pravečatega preganjanja in jim pomogla do novega dela. Nastal je nedvomno cel prelom. Obletnica Stalinovega posega v spor se je naravnost praznovala. V organu ministrstva prosvete »Русский язык в школе« (XII, 1951, № 5, september-oktober, str. 79 sl.) so o tem poročila pod naslovom »Сессии, посвящённые годовщине выхода в свет трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания« z uvodnimi besedami: »Выход в свет гениальных трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания ознаменовал собой новый, сталинский этап в развитии советского языкознания...« Tako sejo je imelo »Отделение литературы и языка« akademije znanosti, poleg nje pa je bila v isti akademiji združena seja oddelkov društvenih ved in javno razširjeno zasedanje »Учёного Совета Института языкознания« akademije. V 6. številki (str. 81—89) istega časopisa, ki mi je prišla pozneje v roko, se poročila o sejah in konferencah ob obletnici Stalinove objave nadaljujejo. So to poročila o sejah ukrajinske in beloruske akademije znanosti, aspirantov »Института языкознания« ruske akademije ter predavateljev moskovske univerze. Ruska akademija znanosti pa je izdala povrh debel zbornik (431 str.) »Против вульгаризации и извращения марксизма в языкознании. Часть первая« (Москва 1951), ki začenja predgovor z besedami: »1950 год воидет в историю советского языкознания как год великого перелома в развитии этой науки. В своем гениальном труде 'Марксизм и вопросы языкознания' И. В. Сталин разоблачил антимарксистскую, ненаучную сущность так называемого 'нового учения' о языке академка Н. Я. Марра и его учеников...« V zborniku je 16 prispevkov znanih strokovnjakov, med njimi n. pr. V. V. Vinogradova, R. I. Avanesova i. dr. na temo, navedeno v začetku predgovora. Tudi gori v spisu omenjeni F. P. Filin je tu že med njimi s spisom »О некоторых важнейших ошибках в разработке истории русского языка«, s katerim kakor historikom ruskega jezika v istem zborniku obračunava V. D. Levin v spisu »Критика взглядов Н. Я. Марра и его последователей на происхождение русского языка«. V podrobnosti se tu seveda ne morem spuščati. Taka stvar bi zahtevala obširno posebno razpravo. V imenovanem organu istega leta pa so prispevki znanih ruskih jezikoslovcev v zvezi s Stalinovimi izvajanji, tako v štev. 1 prof. R. I. Avanesova, И. В. Сталин о языке и диалектах, štev. 2 akad. V. V. Vinogradova, Вопросы современного русского словообразования в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию, А. Д. Григорьева, Учение товарища Сталина об основном словарном фонде и словарном составе языка, štev. 4 V. A. Dobromyslova, Год работы на основе трудов И. В. Сталина по языкознанию, štev. 5 člana koresp. akademije znanosti S. G. Barhudarova, Итоги и перспективы перестройки языковедческой работы в свете сталинского учения о языке i. dr. Prim. tudi štev. 3 anonimno, pač od uredništva Гениальная программа марксистского языкознания претворяется в жизнь. V istem organu 1948, štev. 2 je E. M. Galkina-Fedoruk, ki je leta 1949, štev. 6 objavila spis »М. Я. Марр — творец нового учения о языке, skupno z N. S. Pospelovom priobčila precej ostro pisano recenzijo o knjigi prof. V. V. Vinogradova »Русский язык. Грамматическое учение о слове« (Москва-Leningrad 1947), tako da so katedre ruskega jezika »МГПИ имени В. И. Ленина и МОПИ« izdale (ib. str. 72) celo svoje »Заключение«, v katerem se naštevajo »posamezni nedostatki in bistvene napake« dela, leta 1951, štev. 3 pa je ista recenzentka napisala topel članek o istem avtorju, akademiku V. V. Vinogradovu, ki je sedaj sekretar oddelka literature in jezika akademije. Tako je Vinogradov doživel zadoščenje. Nasprotno je akademik I. I. Meščaninov, glavni Marrov učenc, o katerem je že bilo govora in ki je leta 1949, štev. 2, pisal »Роль академика И. Я. Марра в отечественном языкознании«, leta 1951, štev. 5, str. 80, po poročilu seje oddelka literature in jezika akademije prekliceval svoje marrovске nazore. Leta 1949, štev. 6, str. 12, je skupaj s prof. G. P. Serdučenko v spisu »Языкознание в Сталинскую эпоху« še napisal: »И. Я. Марр даёт совершенно новое определение языка как предмета изучения. Язык, по Марру, является надстроечной общест-

венно-идеологической категорией. Это — сложнейшая и содержательнейшая категория надстройкы, тorej trditvev, proti kateri je Stalin ostro nastopil. Imenovani Serdjučenko pa je ib. leta 1949, štev. 3 razpravljaj »О творческом наследии академика Н. Я. Марра« (prim. tudi ravnatom »Совещание, посвященное творческому наследию академика Н. Я. Марра«).

Umevno je, da se je v najlaskavejših besedah sprožil odmev velikega vpliva Stalinovih izvajanj v raznih ozirih tudi v literaturno-umetnostnih in društveno-političnih revijah, tako imenovanih »tolstih žurnalih«. Naj nekaj tega, kar mi je pri roki, iz leta 1951 navedem. V organih združenja sovjetskih pisateljev Октябрь, Новый Мир in Знамя п. pr. je izšlo: Октябрь XXVIII, julij, str. 168—176 predavanje doktorja filoloških ved B. Tomaševskega »Язык и литература«; Новый Мир XXVII, januar, str. 205—228 E. Surkov, »Вопросы языкознания и советская литература« ter februar, str. 203—220 An. Tarasenkova, »За богатство и чистоту русского литературного языка!«; Знамя XXI, januar, str. 145—158 V. Sajanov »Заметки о языке«, marec, str. 130—135 M. Ryl'skij, »О языке и литературе«, julij, str. 143—149 akademik V. Vinogradov, »Насущные задачи советского литературоведения« ter Kondrat Krapiva, »Задачи белорусской литературы в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию«. Za pretiranost stila naj navedem iz prvega članka v zadnjem časopisu: »Опубликование гениальных произведений И. В. Сталина, посвящённых вопросам языкознания, является крупнейшим событием в идейной жизни нашей страны и всего прогрессивного, передового человечества. Величайший учёный эпохи И. В. Сталин даёт в своих статьях непревзойдённый образец применения марксистской диалектики к самым сложным и наименее исследованным областям знания...« Oznacba »гениальные труды« se vsepovsodi, skoro v vseh spisih ponavlja.

Zanimivo je, da se v drugi izdaji velike sovjetske enciklopedije pod geslom »Армянский язык« (III, 107) navaja mesto iz Stalinovih izvajanj o jezikoslovju in imenuje Marrova formula o razrednosti jezika (pripadanje družbenemu razredu) nemarksistična. Tudi pod geslom »Болгарский язык« (V, 454) je že citat iz Stalinovih izvajanj (s str. 26). Ni pa še novega vpliva, kakor se zdi, pod geslom »Албанский язык« (II 51), ker je bil dotični drugi zvezek oddan v tisk v začetku leta 1950. Pripoveduje se, da se buržuaznim lingvistom ni posrečilo dognati postanka albanskega jezika, da pa je akademik N. J. Marr po primerjanju s sodobnimi jafetidskimi jeziki Kavkaza dokazal, da vsebuje jafetidske elemente. Stvar pa je v splošnem precej drugačna. Ze v svojem »Uvodu v slovansko filologijo« (str. 113) sem omenil, da Marrovo mnenje napominja na albansko-domači diletantski romantični nazor o izvoru albanskega jezika iz jezika starih Pelasgov. Kot gramatika se navaja le Pekmezi G., »Grammatik der albanesischen Sprache«, kar me je razveselilo, ker sem bil pri sestavi te slovnice bistveno soudeležen. Deloma se to lahko razvidi iz omembe v predgovoru (prim tudi oceno N. Jokla, Archiv für slav. Philologie 1910, XXXI, 237 sl. in 240). Ne povem, mislim, nobene posebne novosti, da sem to slovnico od prve vrste do zadnje jaz napisal, ker moj pobratim Pekmezi ni obvladal dobro nemškega književnega jezika, pa tudi za znanstveno raziskavanje jezika ni bil posebno sposoben. Njegovo glavno delo pri stvari je bilo zbiranje raznega gradiva po mojih napotkih. Pekmezi je, razume se, želel, da bi tudi moje ime bilo v naslovu, kar pa sem odklonil, ker sem hotel, da se on s knjigo v nekih določnih smereh okoristi. Čudno je in težko razložljivo, da so v enciklopediji izpuščena imena, kakor n. pr. A. Beliča.

S tem končujem svoja izvajanja o trenju v ruski lingvistiki, pa je brez dvoma želja nas vseh, da se nadaljnji razvoj ruskega jezikoslovja kreta v miru in v znanstveni obliki, vredno znamenitih mož te stroke od samega početka (Lomonosova) dalje in da se vrne tudi za nas nekdanja možnost znanstvenih zvez in medsebojnega znanstvenega občevanja.

Ljubljana, na praznik Ustanovitve nove Jugoslavije 1951. *Rajko Nahtigal*

DODATEK k str. 260, v. 26 in v. 6 od spodaj. — Dodatno naj še omenim, da Filin v svojem spisu tudi sam zavrača svoje prejšnje trditve in razlage po metodi N. J. Marra. Med njimi je za osvetlitev vredno omeniti njegovo nekdanjo razlago besede *берца* z delitvijo na dva elementa, katerih prvega veže z elementom *ber*, pri čemer mu postavlja ob stran izraze kakor *борозда*, *боронить*, *оборонять*, *борона*, z drugim delom *sta* pa ne ve kaj početi. Sedaj priznava, da je vse to brez vsake podlage in more veljati le znana etimologija (iz korena *vert*) po primerjalnohistorični pojasnitvi.

Meščaninov pa je istega leta v Izvestjih akademije znanosti (oddelek literature in jezika, zv. 4) objavil še spis »Март — основатель советского языкознания.«

R. N.

NEIZKORIŠČENE GLOSE

Grški leksikograf Hesychios (ok. 500 po n. št.) je v svojem leksikonu ohranil redke besede, ki so jih pred njim zbirale generacije leksikografov. Njegov glavni vir je bil Diogenianós (1. stol. po n. št.). Ta je zopet uporabil zapiske nekega Amerije, ki je zbral čez sto makedonskih besed, pa tudi druge. Kdaj je živel, ni točno znano; očitno med dobo Aleksandra Velikega in Diogenianom. Na vsak način je glosa, ki jo Hes (ihij) navaja po Ameriji ali pa tudi brez navedbe vira, stara.

βαθάλη. κρήνη. Ἀμερίας. Hes.

Ime reke *Bosne*, po kateri je dežela dobila ime, je B. Saria, Klio 23 (1929), 92 ss. posrečeno identificiral z imenom reke *Bathinus* (Velleius Paterculus II 114, 4). To ime je pa mogoče zvezati z gornjo glosa (>izvir<). Skupno je obema besedama *bath-*, ostalo sta sufiksa. Glose gr. etimološki slovarji ne omenjajo. Ker je reka Bosna na nekdanjem ilirskem ozemlju, je ime *Bathinus* ilirsko: H. Krahe, Lex. altilyr. Personennamen (Heidelberg 1929), 20. Ko govori o osebnem imenu *Bato*, doda: prim. *Batinus*, reka v Picenu (Plin. III 110); *Bathinus*, reka v Panoniji (om. m.); *Βατεινολ* (Ptol. II 11, 10), ljudstvo na sed. Češkem...; dalje *Β ται*, mesto v Epiru (Strab. VII 324). — Poleg tega prim. še plemensko ime *Βαδιᾶται* pri Krahe, Die alten balkanillyr. geogr. Namen (Heidelberg 1925), 17, 62, 83.

Po vsem tem pa ni verjetno, da bi gornja glosa bila grška: z gr. *βαθύς* >globok<, ki edini pride v poštev, glose zaradi razlike v pomenu ni mogoče zvezati. Ker je Hes. vzel besedo iz *Amerijeve* zbirke, bi bila najbližja misel, da je glosa makedonska. Toda v mak. je *-th-* neznan: idevr. mediae aspiratae preidejo v mak. v mediae, celo gr. *Φιλίππος* je postal v makedonskih ustih *Βίλιππος* (Schwyzer, Griech. Gramm. I 69). Pač pa so tenues asp. izpričane za *ilirščino*, prim. ime ilir. plemena *Parthini* (sev.-vzh. od Drača), *Parthenope*, staro ilir. ime za Neapelj. Sufiksa *-ino-* in *-alo/a-* moreta biti grška in ilirska, prim. za zadnje *Delmatae* — mestno ime *Delminium* (Krahe, l. c. 85) in kraj. imena *Ἀβάλα*, *Ὀβάλος*, *Δάαλος*, ki jih Krahe ZNF 19 (1943), 58 s. navaja za ta sufiks. Tako je verjetno, da je *βαθάλη* ilirska beseda.

A. Mayer, Glotta 24 (1936), 177 ss. izvaja ilir. >shrv. *Bosut*, *Bosna* iz korena *bhoǵ-, prim. nem. *Bach*.

βραβεύς

Beseda pomeni >reditelj, sodnik pri tekmah; zapovednik<. Rabijo jo tragiki in enkrat Platon, je torej doma v vzvišenem slogu. Etimologija je neznan. Pri razlagi te besede izhajam iz naslednjega mesta (Soph. El. 609 s.):

*στάντες δ', ὄθ' αὐτοὺς οἱ τεταγμένοι βραβεύς
κλήροις ἔπηλαν καὶ κατέστησαν δῖφρους...*

Tekmovalci s konjskimi vpregami »so se postavili, kamor so jih določeni reditelji izžrebali in jim namestili vozove«. V v. 690 so tudi omenjeni βραβής: tam oznanijo, v katerih panogah se bo tekmovalo. Hes. pa ima tile dve glosi: βερνώμεθα κληρωσάμεθα. Δάκωνες in βέρραι κληρωσάει. A. v. Blumenthal, Glotta 18 (1930), 153 s. je postal pozoren na prvo gloslo in njemu pripada zasluga, da jo je povezal z gr. φερνή »dota« ter jo spoznal kot ilirsko besedo. Na podlagi te enačbe ter dejstva, da κληρωσος pomeni »žreb, del dediščine«, je obstal pri domnevi, da je ilir. βέρραιμαι pomenil ali »svoj del dediščine, κληρωσος dobiti« ali »doto dobiti«. To razlago je prevzel tudi J. B. Hofmann, Etym. Wörterbuch des Griech. (München 1950) s. v. φερνή. Toda κληρωσος (— οδσθαι), ki z njim Hes. pojasnjuje glosi, pomeni »žrebati, z žrebom določiti«, šele v Septuaginti »določiti za dediča«; pomena, ki ga domneva Blumenthal, pa sploh nima (gl. leksika).

Če domnevamo, da je βραβής nomen agentis k ilir. βερνώμεθ, βέρραι (aor. < *βερσ—, cf. φερρασεν ἐκύρησεν Hes. »zanosila je«) »žrebati« in se spomnimo na to, kakšno opravilo so βραβής imeli pri Soph. El. 1. c., da so namreč z žrebom tekmovalcem določili mesta, pridemo do zaključka, da je βραβής ilirska izposojenka v grščini. Hes. pri prvi glosi izrecno omenja, da besedo rabijo Lakonci. Znano pa je, da so Dorci pri selitvi proti Peloponezu potegnili za seboj ilirske Hilejce (Υλλεῖς) in da so ti bili pozneje ena izmed treh dorskih fil. Zato je razumljivo, da se v lakonskem narečju (in v sosednji Elidi) najdejo ilirski jezikovni elementi. In tako sta tudi om. glosi zašli v grščino. Koren *bher- > ilir. βερ- (gr. φερ-, lat. fer-) nastopa v βραβής v obliki βρα-, Ker gre za ilir. besedo, ne smemo računati z gr. prevojem -r- > -ra-, ampak z ilirskim: *bher-: βρα- = *uer-t-: βρατάναν (beri: Φρατ—) τορόνην. Ἡλεῖτοι Hes. (>žvrkljač«), gl. E. Vetter, Glotta 20 (1932), 72. V βρα- je torej dovoljno videti prevojno stopnjo *bhor- z metatezo likvide, ki je dala kot substratni pojav povod za južnoslovansko metatezo (Vetter l. c.).

Za korenem βρα-, ki ga smemo izvajati iz -bh- (= gr. -β- sledi sufixs -φ-). Ker substantivi na -εύς med drugim pomenijo moškega, ki »poklicno, uradno« (Schwyzer, l. c. 476) opravlja neki posel, so često izvedeni iz nomina actionis, tako συγγραφή- συγγραφεύς. Takemu *βρα-βρα- bi odgovarjal shrv. ber-ba »trgatev«, ne da bi s tem trdil, da sta med seboj zgodovinsko povezana. Pomembna je pa podobnost pomena. Kakor stsl. berq, slov. berem itd. ni ohranil prvotnega pomena »nesem«, kakor ga ima skr. bharami itd., ampak je dobil pomen »nesem k sebi > pobere, vzamem« (W. Schulze, Kleine Schriften — nedostopno, reproduciram po spominu), tako tudi ilir. βερνώμεθα »žrebajmo« suponira »*pobirati žrebe s tal > žrebati«. Prim. za ta prehod gr. ἀν-αιρεῖν »dvigniti« in — kadar je govora o preročiščih — »prerokovati, veleti« (naj se to in to stori). Pomen se je razvil na podlagi običaja, da so vedeževali iz kosov razklanega lesa: gr. κληρωσος »žreb« je soroden s slov. (raz)klati.

Posebno zanimiv je sufixs -εύς, saj so že doslej domnevali (Schwyzer, l. c. 477), da ima paralelo v ilirščini, konkretno v mesapščini (v Južni Italiji), v gen. sg. na -eos < *εῦος, prim. hom. Ἀχιλλῆος. V βραβής je torej ilirska osnova na -εῦ-.

γολοινά κλωρά. ἢ γολονά.

Interpretamentum »zelena« (n. pl.) ne dopušča nobenega dvoma, da imamo v golo(i)ná besedo, sorodno s slov. itd. zelen < *ghel-, prim. gr. κλωρός < *ghlō- itd. Toda pri izrazih za barve je mogoče opaziti nenavadno menjavanje začetnega konzonanta, prim. W. Havers, Neuere Literatur zum Sprachtabu (Wien 1946), 117 s. na podlagi Vendryesovih in Spechtovih člankov. Tako ta koren nastopa v oblikah *ghel-, *ghel-, *gel- in *kel-. Ker ne vemo, iz katerega jezika je vzeta glosa, pridejo

v pošteve prve tri oblike korena. Vsekakor je pa treba to glosu upoštevati kot najbližjo besedo, sorodno s slov. *zelen*, tako po korenu kakor po sufiksu *-no-*. Škoda je, da vokalizem med korenem in sufiksom ni nedvoumno ohranjen: glosa ima *-oi-* (in to na alfabetično pravilnem mestu), za interpretamentom je pa dodano: »tudi *goloná*«. Ni jasno, ali je to jezikovna dubleta ali rokopisna varianta ali kaj. Oblika *goloiná* bi bila pomembna za predzgodovino sufiksa *-oi-no-* (v *zelen* je *-e-no-*), prim. članek L. Sadnik v tej reviji III, 297 ss. Glosa se presenetljivo ujema z mladoavest. *zar-an-aena-* (< **ghel-*) »zlat«, samo da je v iranščini vmes še sufiks *-an-*; glede pomena omenjam, da koren pomeni »bleščeč > zelenkasto rumen, zelen, zlat«.

Résumé. — On peut rapprocher βαθάλη κρήνη. Ἀμερίας Hés. du nom de fleuve *Bathinus*, auj. probablement *Bosna* (B. Saria, Klio 23). Comme le fleuve se trouve sur le territoire illyrien, il est probable que βαθάλη lui aussi est un mot illyrien, compte tenu du fait que c'est Amérias qui nous l'a transmis et que -θ- ne puisse figurer dans un mot macédonien. — Gr. βαβέως rappelle βερνώμεθα κληρωσόμεθα. Λάβουρες Hés. et βέρρειαι κληρώσαι Hés., mais il faut entendre κληρωσ. comme »tirer au sort« (A. v. Blumenthal, Glotta 18, 153 s., le fait autrement). Or les βαβής étaient chargés, cf. Soph. El. 609 s., d'assigner les places aux concurrents par la voie du sort: κλήροις ἔειπλαν (l. c.). Puisque **bher-* aboutit à βερ- en illyrien, cf. v. Blumenthal, l. c., et Hofmann, Etym. Wörterbuch des Griech. (1950), s. v. φερνή, βαβέως doit être un emprunt illyrien. R. **bher-* à βρα- est comme **uer-* à βρατάναν τορόνην. Ἡλείου Hés., cf. E. Vetter, Glotta 20, 72. Le suffixe -β- répond à gr. -φ-; -ός < **eus* rappelle le gén. messap. en *-eos* < **euos*, cf. la littérature citée par Schwyzler, Griech. Gramm. I, 477. — γολοινά γλωρά. ἢ γολοινά Hés. est parent de v. sl. *zelenъ*, mais on ne peut déterminer, quelle R. — **ghel-*, **ghel-* ou **gel-* — en est la base. Le vocalisme *-oi-* resp. *-o-* prête à des équivoques; si *-oi-* était sûrement attesté, la forme γολοινά serait intéressante pour l'histoire du suffixe *-oino-*. En tout cas, γολοινά cadre bien avec avest. *zar-an-aena-*, abstraction faite de *-an-*.

Milan Grošelj

PRIPOMBE K ZITJU KONSTANTINA

Pričujoči članek je dopolnilo k mojemu novemu prevodu ksl. Zitja Konstantina¹ z nekaterimi pripombami, ki sem jih v knjigi opustil, da ne bi preveč narastla, in z nekaj pojasnili ali popravki, ker sem nekoliko važnih vprašanj in težkih mest rešil šele med korekturo, pa besedila nisem več mogel znatno spreminjati.

Po stoletnem znanstvenem raziskavanju je dokončno dognano, da je bilo ksl. ŽK spisano v najstarejši, t. j. velikomoravski dobi ksl. pismenstva. To zlasti odločno naglaša N. van Wijk, ki je zadnja leta svojega življenja (umrl 1941) posebej posvetil raziskavanju in rekonstrukciji tega po svoji prvotni predlogi starocerkenoslovanskega spomenika.² Ugotovil je, da je to spis velike literarne vrednosti, najdovršenejši daljši spis stare cerkenoslovanske književnosti, tako da ga more še moderni izobraženež brati z estetskim užitek. Po takšni ugotovitvi je močno potrjena zgodovinska

¹ *Zitja Konstantina in Metodija*. Viri, Zitje Konstantina, Zitje Metodija, Pohvala Cirilu in Metodu, Italska legenda, Frizinški spomeniki. Izdala univerza v Ljubljani (filozofska fakulteta) 1951. Str. 179.

² N. van Wijk, Zur sprachlichen und stilistischen Würdigung der altkirchenslav. Vita Constantini, Südostdeutsche Forschungen 6, 1941, str. 74—102. — Zur Rekonstruktion des Urtextes der altkirchenslav. Vita Constantini. ZSPH 17, 1941, 263—284.

verodostojnost. Posebej je dognano, da piscu ŽK ne smemo pripisovati očitno zmotnih trditvev ali napačnih prevodov grškega izražanja in mišljenja. N. pr. na koncu 4. poglavja ŽK beremo, da je Konstantin na visoki šoli v Carigradu poučeval filozofijo *domačine in tujce*. Mnogi slavisti so ta stavek razlagali kot zmoten prevod grškega izražanja, ki krščansko filozofijo imenuje *notranjo* (t. j. domačo), pogansko pa *zunanjo* (t. j. tujco). To je posneto po bibličnem izražanju; apostol Pavel namreč kristjane večkrat imenuje domačine, o poganih pa pravi, da so *zunaj*. N. van Wijk takšno razlago odločno odklanja s krepko trditvijo, da pisec ŽK ni bil tako neumen. Torej moramo ksl. stavek prevesti in umevati dobesedno. Vendar je tudi nedvomno resnično, da je Konstantin poučeval krščansko in pogansko filozofijo; saj obširno grško Žitje Klimenta Bolgarskega izrečno poudarja, da je bil zelo izobražen v *vnanji* filozofiji, še bolj pa v *notranji*. Verjetno je, da je bilo tako zapisano v domnevem grškem ŽK ali vsaj ohranjeno v ustni tradiciji Konstantinovih učencev. A ksl. pisec tega ni hotel prevesti, ker bi bilo za slovanske bralce teže umevno. Zato je rajši povedal, da je Konstantin učil domačine in tujce, kar je tudi resnično in častno, obenem pa svobodno posnema ono grško izražanje.

Takšno dovršenost prvotnega ksl. teksta ŽK je N. van Wijk ugotovil po raziskavanju in primerjanju ksl. rokopisov tega žitja. Res so najstarejši rokopisi šele iz 15. stoletja. A rokopisi so tako številni in razdeljeni v toliko skupin, da se vzajemno dopolnjujejo in kažejo na veliko starost prvotnih predlog. Za starost rokopisne tradicije so posebno važne priče starinske slovniške oblike in starinski izrazi. To je bil poglavitni predmet van Wijkovega proučevanja stsl. jezika. Njegova slovnica ima značilni naslov: *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache* (1931); njen drugi zvezek (pripravljen za tisk, a ne izdan) bi obsegal zgodovino stksl. besednega zaklada. Po tako skrbni znanstveni pripravi se je N. van Wijk lotil rekonstrukcije stksl. teksta ŽK. Hotel je podati kolikor mogoče dosegljivo prvotno stksl. besedilo v stksl. pravopisu, podobno kakor je naš slavist R. Nahtigal dovršeno rekonstruiral tri stksl. pesnitve (Razprave AZU 1943) in kakor je že F. Pastrnek manj kritično rekonstruiral ŽK in ŽM (1902). Za poskus je leta 1941 objavil rekonstrukcijo 1. poglavja ŽK (gl. zgor. op. 2), a že istega leta mu je smrt iztrgala pero, ko je bil na višku svojega znanstvenega dela.

Razen strogo jezikoslovnih raziskav je za rekonstrukcijo starih tekstov važno tudi proučevanje idejne vsebine, smisla in konteksta. Zato so me češki slavisti v Pragi nagovarjali, naj bi priredil kritično izdajo izvirnega teksta ŽK in ŽM. Odgovoril sem, da sem za takšno delo že prestar, ker sem se šele na stara leta začel resno učiti stare cerkvene slovanščine; a pripravljen bi bil pri tem podjetju sodelovati s tako izkušenim jezikoslovcem, kakor je bil N. van Wijk, ki je zelo blagohotno ocenjal moje delo na tem področju. Nekaj poskusov te vrste sem objavil v latinskem prevodu ŽK in ŽM (AAV 1941) ter v novem slovenskem prevodu obeh žitij. Nekoliko poskusov predlagam v naslednjih vrstah.

N. van Wijk je rekonstrukcijo 1. poglavja ŽK nadrobno razdelil v posamezne stavke ali tudi v stavčne člene ter jih zaznamoval z zaporednimi številkami. K njegovi rekonstrukciji predlagam dva popravka in eno dopolnilo.

V stavku (št. 6): *аще и напаче прілежитъ на зълобѣ* predlaga (str. 274) obliko *прилоžitъ*, češ da je starejša, čeprav se nahaja samo v dveh rokopisih, namreč v rkp. moskovske Duhovne akademije iz 15. stol. in v Hilendarskem rkp. ruske recenzije. Toda P. Lavrov je k prvemu rkp. pripomnil, da ima mnogo pisnih napak, k drugemu pa, da je v njem veliko dodatkov in sprememb poznejšega izvora.³ Pričevanje rokopisov za van Wijkovo lekcijo je torej zelo dvomljive vrednosti. Še bolj odločilno je,

³ P. Lavrov, *Materialy po istorii vozniženija drevnejšej slav. pišmenosti* (1930), str. XV in XXIII—XXVII.

da *priložit* nikakor ne spada v kontekst in ne daje pametnega smisla. Edino pravilni in možni smisel tega stavka je, da je človek *nagnjen k hudemu* (k zlobi). *Priložiti* pa pomeni: prispevati, dodelovati, pomnoževati. Ta pomen ima tudi na obeh mestih, ki jih N. van Wijk navaja v podkrepitve svoje trditve, namreč v stsl. prevodu Ps. 68, 27 in 70, 14. Na str. 284 še enkrat naglašaja, da je to arhaizem. Res je, da se *priležati* veže z mestnikom brez predloga.⁴ A ta glagol pomeni *nagnjenje* k stvari in delu; *priležanje* beremo v 4. pogl. ŽK v pomenu *marljivost*, kar je tudi neko nagnjenje. V izražanju *priležati na zlobu* se v predlogu na razodeva tanek čut za pravilno zvezo takšnega prenesenega pomena. Torej je oblika *priležit* močno potrjena po obilni rokopisni tradiciji in po pravilnem smislu.

K besedi *oslablenie*⁵ v 7. stavku (str. 275) in *slabost* v 20. stavku (str. 278) predlagam (na podlagi Cloz 150 in 209) dopolnilo, da je v prvotnem besedilu tu najbrž stal panonski (in moravski) izraz *mьdlostь*, kakor sem pokazal v Razpravah AZU I, 377—388 in II, 180—187.

Citat iz apostola Pavla (Posnemalci moji bodite) na koncu 1. pogl. ŽK je vzet iz 1 Kor 11, 1; tu imajo namreč vsi grški rokopisi dodano: *kakor jaz Kristusov*. Od tu so nekateri redki rokopisi prenesli oni dodatek tudi v 1 Kor 4, 16, kar pomanjkljivo navaja N. van Wijk (str. 279) in večina slavistov. Iz te netočnosti sledi še nadaljnja pomota, da N. van Wijk pravilno stsl. *mně* popravlja v *mi*, češ da imajo tako vsi stsl. rokopisi Apostola. Toda *podobьni* (ali *podobiti*) *mi byvajte* imajo stsl. rokopisi pač v 1 Kor 4, 16, kjer nimajo dodatka (»kakor jaz Kristu«), a v 1 Kor 11, 1 imajo vsi stsl. rokopisi *mně*, ker je na tem zaimku poseben poudarek zaradi onega dodatka. Tu je zlasti očitno, kako je treba paziti na vsebinski smisel in na pravilno biblično citacijo.

Preidemo k mojemu prevodu 5. pogl. ŽK (str. 62—64). Stsl. tekst ima v začetku poglavja predpretekli čas (patriarh Jannis) *je bil vzdignil herezijo*. V slovenskem prevodu sem postavil pretekli čas. A vidim, da sem s tem zabilisal izvornikovo tankočutnost za časovno zaporednost. Patriarh Janez je namreč ikonoborsko herezijo začel širiti leta 832, leta 843 pa je bil odstavljen in njegova herezija je bila dokončno premagana. A Konstantin je z njim disputiral več let pozneje, ko je bil trdovratni odstavljeni patriarh skrbno zastražen v ječi (v nekem samostanu). Zato je predpretekli čas zelo primeren in mora ostati tudi v slovenskem prevodu.

Izredno zanimiv je težki stavek: »Ako moreš tega mladeniča v disputaciji premagati, boš zopet svoj prestol dobil.« Kako je mogel cesar (pravzaprav zastopnik vlade, ker je bil cesar Mihael še premlad) to reči odstavljenemu patriarhu, ko nikakor ni mogel spremeniti odločne obsodbe carigradske sinode leta 843? Vendar je mogoče, da so trdovratnega patriarha s takšno izjavo spodbujali in dražili k večji bojevitosti, da bi bila disputacija tem živahnejša. Ikonoborska herezija je bila v tako kričočem nasprotju z bizantinskimi kulturnimi in verskimi tradicijami, da se ni bilo bati ikonoborske zmage v disputaciji. Tudi Konstantin je bil že tako znan po bistroumnosti in spretnosti, da je bila njegova zmaga zagotovljena. Ikonoborci so sicer imeli med seboj tudi učenjake, a dejansko so zmagovali le z vojaško silo; to pa tedaj ni bilo več mogoče. Vlada je imela dovolj moči, da bi bila preprečila videz ikonoborske zmage. Miklošič je tu sprejel lekcijo Ivovskega rokopisa iz 2. polovice 15. stoletja: *junoše* namesto *junošu*. To bi bila spodbuda mladeniču Konstantinu, da bo dobil učiteljsko stolico, če premaga starega ikonoborca. Toda takšen prevod dela veliko silo soglasni rokopisni tradiciji: »boš zopet svoj stol dobil«. Če bi bila disputacija nekaka habilitacija za profesorsko stolico, pa ni mogoče reči, da bo *zopet* dobil svoj stol. Oblika *junoše* je treba drugače razlagati. To ni zvalnik, marveč srednje-

⁴ Tako n. pr. na koncu 3. pogl. ŽM.

⁵ V mojem prevodu ŽK je to prevedeno (str. 541) s *slabost*.

bolgarsko zamenjavanje zamolklih nosniških glasov ϵ in σ (e in u), kar Miklošič v uvodu sam navaja kot posebnost tega rokopisa.⁶ A na tem mestu tega ni posebej pripomnil, marveč je nasilno prevel: Si, iuvenis, hunc argumentis convincere potueris, cathedram tuam recipies. Stsl. *paki* (zopet) je v prevodu kar izpustil. Velika škoda je, da Miklošič tega zelo dobrega rokopisa ni natančneje izdal in ni povedal, na katerih mestih je popravil pisne pomote in glasoslovne netočnosti srednjebolgarskega prepisovalca. Rokopis je namreč najbrž izgubljen. Shranjen je bil v vzhodnem samostanu sv. Onufrija v Lvovu. Češki slavisti so se po prvi svetovni vojni veliko trudili, da bi ta rokopis našli, a brez uspeha, čeprav so imeli dobre osebne zveze z omenjenim samostanom.

V istem poglavju moram popraviti svoj prevod stavka: »Na zemljo glej, človek, in ne prevzemaj se.« Stsl. deležnik *zre* sem neprimerno razvezal v velelnik. Pravilno je: »Na zemljo gledaš, človek, ne prevzemaj se«, t. j. ker gledaš na zemljo (in premalo ceniš dušo), se nikar ne prevzemaj. To se sklada z naglašanjem, da je človek sestavljen iz zemlje (prsti) in duše.

V 3. poglavju ŽK (sredi str. 57) je iz mojega prvotnega poljudnega prevoda še ostal stavek: »da na mestu radosti žalost prebiva«. S tem sem hotel posnemati slog in ritem stsl. izvirnika. A glagol stsl. besedila: »v radosti mesto pečalъ pribivajetъ« ima pomen latinskega *accedere*, ruskega *pribyvatъ*: *prihajati*, *naraščati*, *množiti se*. Češki slavist J. Vašica je prevedel: *se množi*. Po smislu smemo prevesti: »na mesto radosti večja žalost prihaja«. Po omenjenem stsl. in ruskem glagolu je Cigale prikrojil slovenski pravni izraz *pribitek*, kar Slovenski pravopis (1950) izvaja iz glagola *pribijem*. Toda slovenski glagol ne pomeni *dati*, temveč *prirediti*, *pričvrstiti* (z žebljem ali klinom). Ne prezirimo pravilne stsl. etimologije!

K začetku 15. poglavja ŽK o prevajanju bogoslužnih knjig je J. Gošev objavil nekoliko novih ugotovitev in domnev ter se ozrl tudi na Metodove prevode, omenjene v 15. poglavju ZM.⁷ Pisec kot dober poznavalec zgodovine bizantinske liturgije in slovanskih prevodov opozarja na važno dejstvo, da so bile nekatere bogoslužne knjige takrat še zelo kratke, šele v prvem razvoju, in so se v drugi polovici 9. stoletja in v naslednjih stoletjih dopolnjevale z novimi molitvami in pesmimi. V tej zvezi meni, da sta Ciril in Metod prevela tudi oktoih in ves triodion, kolikor je bil tedaj že sestavljen. Poročanje grškega Žitja Klimenta Bolgarskega, da je ta prevel »pesniške kánone«, se popolnoma ujema z zgodovino bizantinske liturgije. Daljše pesnitve, imenovane »kánoni«, so vanjo res uvrščali šele v 9. stoletju, posebno v drugi polovici, torej tudi potem, ko je bil Cirilov in Metodov prevod že gotov. Poročilo istega Žitja, da je Kliment prevel drugi del *triodija*, razlaga Gošev v tem smislu, da je bil ta del triodija sredi 9. stol. šele v prvem razvoju in da je Kliment kratke molitve in pesmi Cirilovega in Metodovega prevoda dopolnil s slovanskim prevodom grških pesmi, ki so bile v to knjigo uvrščene na koncu 9. stoletja. Posebej je zanimiva trditev Goševa, da so bile »knjige očetov«, omenjene v 15. poglavju ZM, liturgična knjiga, namreč zbirka tistih spisov cerkvenih očetov, ki so se brali v bogoslužju.

Zveza Friz II z 9. poglavjem ŽK je v natančnem slovenskem prevodu značilnih stavkov (2. odstavek na str. 73) dovolj očitna. Nanjo sem le kratko opozoril v opombah. V 2. opombi pod črto na str. 165 mora stati: ŽK 9, op. 3.

Naj tukaj popravim še tiskovno pomoto na str. 73: v zadnji vrsti mora stati številka 7 (nad črto), ker sem spada 7. opomba s 75. strani. Druge pomote more bralec sam popraviti.

⁶ Miklošič-Dümmeler, *Legende vom hl. Cyrillus*. Denkschriften der philos.-histor. Classe der kaiserl. Akademie der Wiss. 1870, str. 4.

⁷ Godišnik na Sofijskija universitet. VI. Bogoslovski fakultet XV 1937/8, str. 56 do 69. Ta zbornik sem dobil (iz Zagreba) šele med korekturo svoje knjige (Žitja K. in M.) in sem jo mogel tam le deloma uporabiti (na str. 131).

Na koncu še dodatek k prevodu Pohvale Cirilu in Metodu. V zadnjem poglavju beremo izvorno obliko: *dnevno učenje* (str. 147 s). To izražanje je tako redko in nenavadno, da sem v opombi (str. 148) predložil lekcijo *duhovno*. Pozneje pa sem uvidel, da je *dnevno učenje* prav zaradi nenavadne redkosti edino pravilna lekcija, ki se lepo prilega naglašanju *čistega žita* v istem stavku, po evangeljski priliki o čistem žitu *dnevne* setve in *nočnem* sejanju plevela (Mt 13, 24—30). Še lepše zablešči ta oblika, če jo gledamo v luči Pavlovega izražanja, naj bodo kristjani otroci »luči in dneva« v nasprotju z »otroki noči in teme« (1 Tes 5, 5 in 8), naj torej, ko se je krščanski *dan* približal, odlože dela teme in si nadenejo orožje svetlobe (Rimlj 13, 12). Apostol Peter pa v 2. pismu (1, 19) govori, da bo *zasijal dan* Kristusovega veličastnega prihoda. V soglasju s tem in sorodnim bibličnim izražanjem Pohvala Cirilu in Metodu večkrat ponavlja, da sveta brata sijeta kakor dve luči, da sta mrak nevednosti in greha pregnala, postala luč omračenim, razsvetlila »srčne oči«, z bogorazumno in bogožarno svetlobo prosvetila Slovane. *Dnevno učenje* je torej zelo izvorna in globoko pomenljiva oblika Cirilove književne šole, biser iz iste delavnice, iz katere je izšlo oblikovno dovršeno stsl. ŽK, a s to razliko, da se v ŽK razodeva umerjena zrelost, čeprav je bilo spisano v prvih začetkih stsl. književnosti; v Pohvali CM pa na mnogih mestih čutimo sledove naglice, ko je mladi knjižni šoli in kulturi grozilo usodno preganjanje.

Résumé. — Après plusieurs années d'études spéciales, N. van Wijk a établi que *Vita Constantini* est pièce de quelque longueur la plus parfaitement composée de la littérature vieille-slave; elle est la production d'un écrivain très cultivé, habile et d'une rare finesse d'esprit. La phrase à la fin VC4, d'après laquelle Constantin aurait donné des leçons de philosophie aux indigènes et aux étrangers (indigenas et peregrinos), n'est pas une traduction incorrecte de la phrase grecque d'après laquelle il aurait enseigné la philosophie intérieure (intime, chrétienne) et la philosophie extérieure (payenne) — la phrase mentionnée plus haut n'est que la transposition libre et plus compréhensible pour les lecteurs slaves. N. van Wijk préparait une reconstruction du texte vieux-slave VC; il est mort prématurément et n'a pu publier que le premier chapitre (ZSPH. 17, 1941). Il y a deux fautes dans sa reconstruction. Sous le No 6 il propose la leçon isolée *priležitъ*, tandis que le contexte exige la leçon *priležitъ*, confirmée par l'accord de la majorité des meilleurs manuscrits. Pour la citation de la première lettre de l'apôtre Paul aux Corinthiens il se rallie à la majorité des slavistes en affirmant que la citation est prise du 16e vers du quatrième chapitre et il corrige faussement le pronom *mně* en *mi*; tandis que la citation est prise du 1er vers du onzième chapitre de la première lettre de Paul et tous les manuscrits bibliques vieux-slaves y ont *mně*. — Pour la discussion de Constantin avec le patriarche iconoclaste Jean (VC 5) Miklošič avait proposé la leçon *junoše* (vocatif) au lieu de *junošu* (acc), mais *junoše* n'apparaît que dans le manuscrit moyen-bulgare du 15e siècle où selon la manière bulgare il y a une confusion des nasales sourdes, *ę* et *q* (*e* et *u*). Le contexte exige la forme à l'accusatif. Concernant le 15e chapitre VC et VM Iv. Gošev a publié de nouveaux éclaircissements bien fondés à l'égard des traductions des livres liturgiques par Constantin et Méthode. »Livres des Pères (libri patrum)« c'est le nom d'un livre liturgique. »La leçon du jour dans l'Eloge de SS. Cyrille et Méthode est une belle forme littéraire dans le style biblique, profonde et de grande importance 1 Thess. 5,5 et 8; Rom. 13,12.

Francè Grivec

ZACETEK KORESPONDENCE MED VRAZOM
IN ŠAFAŘIKOM

Med slovenskim ljudstvom je njegov pesniški zaklad še povsem živel, ko so v prvih desetletjih preteklega stoletja začeli prirejati pri slovanskih narodnih izdaje ljudskih pesmi. Po letu 1830 so bile tudi slovenske pesni že precej zabeležene. Zbrali so jih predvsem Vodnik, Smolè in Vraz. Toda med zapisanim in priobčenim blagom je bila velika razlika. Pesmi so objavljali le počasi in še to deloma na tujem (Čelakovský). Smolè se je 1833 resno pripravljaj na večjo izdajo iz Vodnikove in svoje zbirke. Prav tedaj se je zaradi Čbelice pri naši duhovščini stopnjevalo nasprotovanje proti ljubezenski poeziji, kar je najbrž zavrlo tudi Smoletovo zbirko. Čelakovský je iz Prage še čez dve leti podrezal Čopa,¹ toda zaman.

Zamudo je zlasti težko občutil Vraz. Že leta 1835 je sanjal o samostojni zbirki.² Izdajo ljudskih pesmi je smatral za slovensko narodno dolžnost. Zagrabil je prvo priliko, ki se je ponudila, da je javno izpregovoril o pereči nalogi. Leta 1836 je natisnil Greiner v Gradcu Navuk v peldah z Jaisovimi povestmi, ki jih je prevedel graški študent Dragotin Šamperl. Prevajalec je med tiskom umrl, zato je napisal uvod h knjižici Vraz. Delo ni imelo nobene zveze z ljudskimi pesmimi; vseeno je dodal uvodu članek, posvečen temu vprašanju. Napovedal je izdajo slovenskih ljudskih pesmi v lastni založbi in povabil na subskripcijo preko graške knjigarne Damian in Sorge. Vraz je na tem mestu opisal historiat, kako je beležil štajerske ljudske pesmi:

»Jaz sem že od mladih nog te mile z lepih duš zvirajóče pesmi rad slišal. Ko pak so mene dorašene leta v neme kraje odeguale; ko sem z detejjih let v mladenečke stopil, se ljubav do domovine obudila ter š njo nekšna želja in sila se z domačimi rečmi zabavlati, za korist in poštenje svojega narodeka skerbeti, sem po jesenih na kratke čase domovino obhajajóč lete proste glaseke spet slišavši zapisoval, kde bila se meni koli prilika podala. Moja dozdanja zbirka jih 250 zapopade, ktero, ko berž tretjo stotino dopolnim, Slovenski občini zróčiti nakanim.

Narodne pesmi, ki jih deklice in fantje v pameti in na vustah nosijo, so naj velči zaklad naše narodnosti naj dražja troha jenega nekdašnjega bogastva — blago, s katerim slobodno nazoči svojih sosedov stopimo rekoč: 'Glejte! mi še smo Slovenci!.'³

Po zgornjem pričevanju, ki je datirano 24. junija 1836, je imel Vraz tedaj 250 zapisov. Ker so se približevale počitnice, bi število pesmi lahko dvignil na tri sto.

Zamisel, da bi v Gradcu izdal ljudske pesmi, je bila še teže izvedljiva kot Smoletova; zahtevala bi mnogo denarja. Prešeren je napoved opazil in o nji obvestil Čelakovskega, toda iz pisma veje nezaupanje.⁴ Zdi se, da pesnik ni niti razvozlal psevdonima Jakob Cerovčan (pri Prešernu Čerovnik), s katerim se je podpisal Vraz, dasi ga je poznal že od leta 1834.

V začetku leta 1837 so izšle tri slovenske ljudske pesmi v nemškem prevodu in izvirnku v graškem časopisu Steiermärkische Zeitschrift: Volkslieder der steiermärkischen Wenden, deutsch bearbeitet von Hyacinth v. Schulheim.⁵ To je bila prva objava ljudskih pesmi iz Vrazove zbirke. Da so bile pesmi iz Schulheimove objave Vrazove, priča tudi Vrazovo pismo Prešernu z dne 1. avgusta 1837. Vanjo sta sprejeti dve pesmi, ki ju je poslal Vraz nato tudi Šafařiku in katerih eno je zabeležil sam,

¹ Čelakovský Čopu 10. marca 1835, ZMS VI, 1904, 184.

² Petř F., Poizkus ilirizma pri Slovencih, 1939, 160.

³ Navuk v peldah, V Gradcu 1836, Pridavek str. VIII.

⁴ Prešeren Čelakovskemu 22. avgusta 1836, Kidrič F., Prešeren I, 310.

⁵ Steiermärkische Zeitschrift, Neue Folge, IV. Jahrg., I. Heft, 1837, 1—8. Glej Kidrič F., ČZN VII, 217 op. 2, 326—7.

a drugo njegov graški tovariš Trstenjak.⁶ Schulheim je tudi še kasneje želel od Vraza slovenskih ljudskih pesmi: v začetku 1839 mu je pisal v Zagreb in ga za božjo voljo prosil, naj mu pošlje novih pesmi, da jih prevede in objavi v graškem listu.⁷

Ko je bival Stanko Vraz v januarju 1837 drugič v Ljubljani, se je seznanil z grofom Auerspergom (Anastazijem Grünom). Tudi nemški pesnik, ki je že dotlej prevajal slovenske ljudske pesmi, je želel v ta namen od Vraza novega gradiva. Zanj in za tisk v 5. knjigi Čbelice je poslal Vraz Prešernu v marcu in aprilu istega leta v dveh pošiljkah 67 svojih zapisov.⁸

Z graškim nemškim časopisom, Čbelico in Anastazijem Grünom je Vraz izčrpal tedanje možnosti za tisk pesmi doma in v neposredni okolici. Prvo Vrazovo pismo Šafaříku v Prago je iz dobe, ko je poslal pesmi v Ljubljano; z njim je iskal novih poti, da bi mogel objaviti ljudske pesmi vsaj v manjših skupinah. S pošiljko na Češko si je skušal odpreti vrata v slovanski svet. To je bila prva oblika Vrazovih slovanskih zvez, ki jih je kasneje izredno močno in obilno razvil.

Nekaj slovenskih ljudskih pesmi je sprejel že Čelakovský v *Slovanské národní písně* (II.—III. knjiga, 1825, 1827); zastopstvo je bilo revno (ena epska pesem, dve osemvrstičnici in pet viž), toda še pri vižah je moral izdajatelj pristaviti, da so nemškega porekla in da v njihovih napevih ni slovanskega duha. V 3. knjigi Čbelice (1832) so ponatisnili štiri zapise iz Čelakovskega. Šafařík je leta 1833 prav v članku, s katerim se je bavil tudi z izdajo slovenskih koroških in štajerskih pesmi, zapisal: »Res ni mogoče tajiti, da nastajajo v zadnjih petdesetih letih z našim narodom vse večje in večje izpremembe: kar se petja in pesmi tiče, je slovansko ljudstvo v mnogih krajih že popolnoma onemelo in bati se je, da se bodo preje, kot jih reši naša skrb, tudi v tistih maloštevilnih dolinah in logih, kjer se slovanska pesem razlega še v svoji prvotni točnosti, usta našega ljudstva, ljudstva pravim, na veke zaprla.«⁹ Opozoril je Slovence na dolžnost, da zberó in izdajo dobre ljudske pesmi, kakršne zanesljivo imajo. Ko je Šafařík objavil ta poziv, je bil Vraz tretje leto na študiju v Gradcu in sredi največje vneme za slovanstvo. Pravkar se je bil vrnil s počitnic v domačem kraju, kjer je že drugo poletje skrbno zapisoval ljudske pesmi. Zbirka se je množila in do 1837 tako narasla, da je nestrpno tehtal vse možnosti za objavo. Verjetno je imel živo v spominu Šafaříkov poziv in se je sedaj zato obrnil nanj. Obenem je skušal izvedeti od Šafaříka, kako meni o bodočnosti slovanskega jezika, to se pravi odgovor na lastne dvome, ki so se mu pojavili v zvezi s Kollárjevim panslavizmom in Gajevim ilirizmom.

Korespondenca med Vrazom in Šafaříkom predstavlja važen vir za poznanje čeških, hrvatskih in slovenskih razmer njune dobe in jo zato pogosto citirajo. Toda pisma so se le deloma ohranila ali prišla v evidenco. Zlasti nepopolna so Vrazova pisma Šafaříku. Ivan Kunšič, ki je v letih 1896 do 1898 prvi izmed Slovencev sistematično zbiral gradivo za zgodovino knjižnih stikov med Slovenci in Čehi, je pregledoval po arhivih v Pragi rokopisno ostalino in korespondence. Naletel je tudi na Vrazovo pismo Šafaříku z dne 25. maja 1838, ki mu je priložena obširna študija Geo-ethno- u. topographische Übersicht der Slaven in Steiermark.¹⁰ Iz pisma samega

⁶ Pesmi št. II in XI iz Vrazove pošiljke Šafaříku. Glej spodaj komentar.

⁷ Neobjavljeno Schulheimovo pismo Vrazu z dne 15. januarja 1839 v Vseučiliški knjižnici v Zagrebu.

⁸ Vraz Prešernu med 16. in 26. marcem ter 2. aprila 1837, Kidrič, Prešeren I, 313—4, 315—6. O usodi Vrazove pošiljke Auerspergu Kidrič F., Paberki o Vrazu, III, Vraz in Grün, ČZN VII, 1910, 205—22.

⁹ Šafařík P. J., Literjný zprávy. 1.) Slovanské národní písně, ČCM VII, 1833, 447.

¹⁰ Kunšič-Levec, Doneski k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci, ZMS I, 1899, 92—100.

je razvidno, da to ni bil začetek korespondence. Kasneje je bilo objavljeno še eno poznejše pismo, eno pa je znano iz beleške v Vrazovem pismu Erbenu.¹¹ Boljša je bila usoda Šafařikovih pisem, ki so končno prišla v Vseučiliško knjižnico v Zagrebu. Porabljali so jih razni slovstveni delavci, zlasti Vrazova biografa Markovič in Vodnik, in jih deloma tudi citirali, dokler jih ni 1923 objavil K. Paul, žal le v vsebinskih posnetkih.¹²

Ko sem tik pred poslednjo vojno ponovno pregledoval arhiv Narodnega muzeja v Pragi, sem našel med drugim Vrazovo pismo, kateremu je bila priključena zbirka slovenskih ljudskih pesmi. Kuverta se ni ohranila, v pismu ni naveden naslovljenec. Iz vsebine je jasno, da je bil to začetek korespondence med Vrazom in Šafařikom. Da je poslal Vraz v tej dobi Šafařiku slovenske ljudske pesmi, je znano iz njegovega pisma Prešernu z dne 1. avgusta 1837. Objavi prvega Vrazovega pisma Šafařiku in pošiljki pesmi priključujem Šafařikov odgovor, ohranjen v velikem konvolutu Pisma Vrazu v zagrebški Vseučiliški knjižnici.

VRAZ — ŠAFARIKU 18. APRILA 1837

Blagorodni gospodine! Nemojte mi za zlo primiti, da Vaše za našu i naše velike matere korist važne posle svojim pismom na hip pretergnem. Baš lani jesam prepisao nekoliko komadičah tak nazvanih Slovenskih narodnih pėsamah, kojih skupljenjem se ja več tri godine danah obavljam, — i priredio jednu Slovensku (windickou) knjigu¹³ pouzdajući se što je Vi milostivo prigerliti i smatrati budete; a moju revnostnu naměru razbi zajedno stid, što običajno novake naskoči, kada smědu sa slavnimi muži u književnu zavezu stupiti, — ter nastalnost mojih namisalah o našem narodnom pėsničtvu, o kojim Vam u spoměnutoj knjizi nešto nametnuo jesam. Dakle se těšim, da nifam světu neobveršenjem moje naměre, hvala Bogu! nikakve štete uzročio. Od onih dob jesam ponešto napředovao t. j. stid skinuo, i moja mněnja o narodnom pėsničtvu se bolje razvila jesu: ja one neuzporedjene iskrice razabrah, ipak iz njih još pravog ognjištja učiniti nemogu; poradi toga Vam i sada malo i isto slabimi izrazi o tom predmětu javljati kadar jesam, a kanim to u predislovlju istih pėsamah obširnie i izvěstnie narediti: Bog će dati da bude na svět izitji, i višnjom pomočju se čedu moje smetene namisli dotlě razložiti. — Kolěvka ovih priobćenih pėsamah jest ona medju Murom i Dravom, medju Plačem i Pogorjem (mons Cetius) i Medjimorskimi bėdami ležeća krajina, što je Vi, ako ne bludim Styrskim Windickim, mi pak malim Stajarem nazivamo. Jma takodjer medju njimi prišlenakah, kojim otvori se tamo već davno ognistje i kućistje: one vladaju zajedno s izvornimi (koje u bašči ovog preděla izniknuše) i laze veselo od ustah do ustah. Někoje izmedju njih došle jesu překo Mure, Presike (potočca, koj Štajar od Medjimorja medjaši) i dolnje Drave, kako broji VIII, XI, i XVIII. Napěvi ko tim pėsamam jesu mili zviralci, koje dubokom turobnostju žubore. — Někoje pak dolazihu iz za gornje Drave, i takovih čakvih ima naj više, koje od dana do dana većma nadvladuju. Ko tim prinadleže broj II i XIV. Odčelja i obuka je po sve němačka, toga radi i napěvi jesu razuzdano veselo sa sviranjem sduženo krikanje. K ovoj istoj struci spadaju one g. Čelakowskim kokodakajućim nazvane pėsme, koje u Kranjskom i Koruškompod imenom *okřoghli* poznate jesu. Polag podobe se naj laglje čine s

¹¹ Glej Kidrič F., Bibliografija Vrazovih spisov in korespondenc, ČZN VII, 364.

¹² Paul K., Dopisy československých spisovatelů Stanku Vrazovi a Ljudevitu Gajovi, Sbirka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sk. II., č. 23, 1923, 33—9.

¹³ Navuk v peldah. Lépe zgodbe in koristne pověsti za otroke od P. Ilga Jaisa s němškega poslověnil Janez Dragotin Šamperl, V Gradci, 1836. Jakob Čerovčan (= Vraz) je napisal Predgovor in Pridavak (str. III—XII).

Krakowiaki uzporéditi. Ostale pèsme osim broja XX jesu pravedna čeda naznačenog predèla; one duhom i podobom srèdinu medju spomènutima strucima derže i jesu izvèstnim značajem Slovenah ovog predèla; na njih se već tudji upliv javi, one ne tuže već tolikom turobnostju kakoli broj VIII, XI i XVIII, niti sasvim prelaziše u nemareću veselost kako br. II. i XIV. Upliv srèdovečnih uredbah koj još u Horvatskom, Ugarskom, Poljskom i Ruskom vlada, prestadoše, ipak se nekakvo jadikovanje, neizvèstno setjenje davnih zaboravljenih nevoljah, koje se kanoti posleđak otčinstvenog grèha od otca u sina i unuka preseluje, — u njih razliva ter u njih se kervavi tragovi naših napastovanjah kanoti u merklom zercalu slikuje. Napèvi ovih pèsamah valja da uzporédimo s tamburicom od četiri žicah, medju kojima ima tri vesele i jedne turobne, koje u jedno udarene milom skladnostju zvuče. Ovom tamburicom pak samo naše dèvojke hitro i verstno baratati umèdu. Smatrajte broj VII. in IX, kojih slušanjem nemože človek — makar ja ni — serdцу odolèti i skritnimi suzami vladati. Ove dvè je scènim jestè naj stariè, a broja XV. i XIX naj mladja. — I u Kranjskom ima nekoliko takovih izvornih pèsamah, a to jesu zakasnule lastavice, koje skoro prognate budu, jerbo tudjinom odgojene pèsme većma i većma prevažaju. U obće se kot nas još verlo pèva, a sve bez razluke podobe pèsničke — tako da svaku pèsam, bila (da s Vukom kažem) junačka ili ženska, pèvaju zajedno momci i dèvojke, ipak dèvčat više, zadovoljnije i verstnije pèva nego momčad. — Nestaje mi prostora, radi toga Vas, mnogočestiti gospodine, molim obširnije o tom prèdislovia od knjigah »*Navuk v peldah*« koje za biblioteku českog museuma priklopili, čitati izvolyjite. A sad napokon, nezamèrte, derzнем smilnom molbom na Vašu poterpljivost navaliti, — ne bi li dostojili priobčene ove pèsme ili pak makar verstnie od njih u dojdúci zvezak časopisa *muzeum českého* metnuti i porad toga nešto o valjanosti i krasoti ovih duševnih sličicah očitovati. Žalibože! nima kod nas slavoznatnog muža koj bi ove alemkamene procènio, a verstnog, razboritog momka Miklošiča¹⁴ i ostalih rěč je još *φωνή ἐν τῇ ἐρητύ* dakle i posvuda prezirani i nemareni jesu, a ljudi nemogu presapiti kako je moguće se tolikim taštím trudem mučiti, kada nas prepisivati umotre. Vaša rěč će zaisto revno zauzimanje uzbuditi, jerbo smàdem Vas uvèriti, što kod nas osim svčotog pisma i g. M...¹⁵ vi naj više valjate. Uzajemno se ja zavezujem, Vam svakojakih prispèvakah, kojih Vi u Vaših poslih upotrebite, i koje se u Štajarju ili jegovih medjasih nalaze, priobčiti kolikogod moja osobnost uzmože: samo pišite mi. Mi takodjer sabiramo zapečnice, prirèčja, mythologicke ostanke — rěčju, što god se narodnosti tiče — stražnji naznačeni tovar pak je ovdè redak. — Mučno nam je, što je g. Celakowsky kčerci *Wčela*¹⁶ svoju ruku uztegnuo, a koja nesrètna strana švabska je dosnèžila ovog

¹⁴ Triindvajsetletni Vrazov sošolec Franc Miklošič je opravil spomladi 1837 prvi rigoroz in bil v maju imenovan za suplenta filozofije na graški univerzi (Kolarič, SBL II, 118).

¹⁵ Vraz ima v mislih morda Miklošiča, lahko pa tudi Antona Murka, ki se je izmed vrstnikov dotlej najbolj uveljavil (slovnica 1832, slovar 1833, izdaja Volkmerjevih fabul in basni 1836), kandidiral za stolico slovenskega jezika na graški univerzi (1835), bil v tej dobi pristav v graški bogoslovnici in nadaljeval s filološkim študijem (Grafenauer, SBL II, 166). Ker Vraz ni izpisal imena, bo pač verjetnejša druga domneva. Murko je užival med mlado štajersko generacijo velik ugled.

¹⁶ Česká včela je bila literarna priloga lista Pražské noviny, ki ga je izdajal založnik Bohumil Haase. Od 1834 je urejeval politični list in njegovo prilogo Čelakovský. A. Novák navaja, da je bila Česká včela pod njegovim uredništvom najbolj napreden češki leposlovni list. Leta 1835 je moral po intervenciji ruske vlade Čelakovský opustiti obe uredništvi, ki ju je prevzel Jan N. Stěpánek, pisec slabih gledaliških iger, pod katerim je Včela zelo padla. (Novák Jan in Novák Arne, Přehledné dějiny literatury české, 4. izd., 1936—9, 357.) Vrazova beležka kaže, kako natančno so spremljali v Gradcu češki tisk.

nekakvog Stjepanka? Neznate nam izvestja o g. Kuharskomu?¹⁷ Šta li Vi o Kranjskom knjižestvu čenite? Je-li dobro da gine? Drago bi mi bilo ovo saznati od Vas, jerbo se me velma tica. Od toga ponešto življenje moje perve žizni, očitno javljanje mojih giovenil-errorah zavisi. — Dostojte, veleslavni gospodine! — Pisao u Gradcu němačkom na 18 travna g. 1837¹⁸

Vaš vazdapokoran sluga i uzhitjeni počitatelj Stanko Vraz

Moj naslov je:

Stanislav Vras Privatstudierender der Rechte zu Gratz.
Wohnhaft am Glacis N. 506 bei Herrn Professor v. Quas
Per Post.

NARODNE PĚSME

I. Kitica

1. Vertec mām ōgrājēni — za rōžice rūmēne,
rožmarin nasajeni — za pušalc bom ga mela.
2. Pušalc mam narejeni — al kom bom ga dala;
Ljubi me zapustio je — no, za-me već ne mara.

Ljudske pesmi, ki jih je poslal Vraz Šafaříku, so bile kasneje objavljene iz Vrazove ostaline v Štrekljevi izdaji Slovenske narodne pesmi (SNP), a nekatere še pred tem na mestih, ki jih navajam. Od teh objav se zapisi, poslani Šafaříku, razlikujejo po jezikovnih podrobnostih, raznih inačicah v posameznih stihih ali kiticah in po tem, da jim je dal Vraz naslove, kot jih v kasnejših objavah ni. Pri Štreklju je naveden kraj zapisa, kar je Vraz v tej pošiljki opustil.

I. Objava: SNP II, 53, št. 1110, Od Sv. Boljenka.

II. Slika u perstanu

1. Ōd ljubē mām ūti, — dōbrō jūtro Bōg dāj!
mōja ljubā mi dālā — mōj pērstan nāzāj.
2. Moj perstan je zlati — ma erdeče ōkō,
v njem pa je pisano — moje ljube telō.
3. Moja ljubā je lepa — bogata je ne:
kaj hasni bogastvo — če ljubezni ga nē.
4. Erdečo ma lice — no černe ōči,
per takšnem dekleti — so kratke noči.
5. Ma tenke rokavce — no bele rokē;
oh lahko sem ležo — do belega dnē.
6. Ma guzano janjko — no drobne nogē...
Oh, šmencano dekle, — kaj ne marāš za mē!

II. Pesem, ki je sestavljena iz več poskočnic, je bila v nekoliko drugačni obliki objavljena v Steiermärkische Zeitschrift 1837. V SNP II ločeni zapisi št. 4255, 3785, 2843, 3582 in 4209. Štrekelj navaja, da jih je zabeležil Davorin Trstenjak pri Sv. Juriju ob Ščavnici in od njega prepisal Vraz.

¹⁷ Poljski slavist A. Kucharski je potoval 1828—29 tudi po naših krajih, Srbski, hrvatski in kranjski jezik je označil z enotnim skupnim imenom ilirsko narečje. (CCM III, 1829, 122—30). S to svojo teorijo je vplival na Šafaříka, ki od 1833 dalje tudi piše o literaturi »ilirskih Slovanov«, Kollárja in Gaja.

¹⁸ Čeprav navaja Šafařík v odgovoru kot datum Vrazovega pisma 18. maj, je bilo napisano pač 18. aprila. Travanj pomeni v hrvaščini april.

III. Samo mili pravo kaže

1. Čela je letela — na goro zeleno; — srečala, srečala — svojga ljubga očeta.
2. O moj ljubi oče! — al že rože cvetejo? — Ja, ja, ja! so cvelè — pa so že odcvele.
3. Čela je letela — na goro zeleno; — srečala, srečala — svojo ljubo matere.
4. Moja ljuba mati! — al že rože cvetejo? Ja, ja, ja! so cvelè, — pa so že odcvele.
5. Čela je letela — na goro zeleno; — srečala, srečala — svojga ljubga brateca.
6. O moj ljubi bratec! — al že rože cvetejo? — Ja, ja, ja! so cvelè — [pa so že odcvelè. —
7. Čela je letela — na goro zeleno; — srečala, srečala — svojo ljubo sestrico.
8. Moja ljuba sestra! — al že rože cvetejo? — Ja, ja, ja! so cvele — pa so že odcvele.
9. Čela je letela — na goro zeleno — srečala, srečala — svojga ljubga ljubega.
10. O moj ljubi ljubi! — al že rože cvetejo? — Ja, ja, ja, ljubica — zdaj nar lepši cvetejo.

III. Objavil Vraz, Narodne pësme ilirske (NPI), 1839, 108—9 z naslovom »Samo ljubezen je resnična«, Iz okolice Marbòrske; SNP II, 88—9, št. 1181, Iz mariborske okolice, zapisal Rudolf Gödel.

IV. Tužna dëvojka

1. Ker koli sè zdere kdè s kotã — od stãregã prãvi mĩ možã;
2. Al starega mõžã nečem met — rajši idem praproti žet.
3. Praprot nažnjem jo tam pustim — al starca zapustiti nesmëm.
4. Si leže mladi kraj menè — kak drobna riba kraj vodè.
5. Al stari si leže kraj mene — kak terda klada kraj vodè,
6. Oberne mladi se k meni — kak malo dete k materi,
7. Al stari se nebi oberno — dà bi mũ šëršen v herbèt pèrhno
8. Da bila bi vtica gerličica — zletela bi gor v svetò nebò —
9. Zletela bi gor v svetò nebò — potožila se Bogecu.

IV. Obj.: SNP II, 35, št. 1071, Vrazov zapis iz Cerovca.

V. Hitar odgovor

1. Stãntè, stãntè dëklĩčĩ — k nã m sò prišlĩ pajbĩčĩ!
Stãni, dëkla, prižgi lũč — plësãli mĩ celo noč.
2. Ljuba na ganjki stala — na zvezdice gledala:
Zvezde grejo na redkò — idi, ljubi, zdaj domò.
3. Vjutrũ dõ te srečãli — jako Te spitalãli:
Kam si hodiã? Ke si biã? — da maš rosne čizmece.
4. Oj nikaj, nikaj, ljuba! — če do me spitalãli,
jaz bom jim odgovoriã — kaj bo dobro za obã.
5. Jaz pa sem ljubiã vtĩčico — ki ma prebelo ličece
no erdeče čõbice — ki so za zlate kupice.

V. Obj.: SNP II, 371, št. 1837, Iz Cerovca.

VI. Glasnoša

1. Vtĩcã je pèrlètèlã — z Grãdcã nẽmškegã,
Ona pa je letela — dol v beli Varožlin.
2. Tam pa si je posela — gor na visok hram,
tam pa si je posela — na kapitanov hram.*

* Nèkoji pëvãju namèsto zabèliženog reda: v hrami pa je prebivã — sam mladi kapitan.

3. Jaz pa sem Ti pernesla — lep veseli glas,
ki Ti ga je poslala — mostnarova kči.
4. Če si jo misliš vzeti — le hitro mi povej. —
»Da bi jo mislā vzeti — že davno bi jo meā.

VI. Obj.: NPI, 115—6, »Ptica glas prinesa« (Iz Murskoga polja); SNP I, 674, št. 751, Štajerska.

VII. Sovět

1. Zolta volga lépo poje — nasréd loga zelenoga — hoj, hoj!
2. Za njej hodi strelec mlad — kaj bi jo vmorīa rad — hoj, hoj!
3. Oh ne strelaj mene strelec — ne strelaj mene strelec mlad — hoj, hoj!
4. Jaz Te očem podvučiti — kak se moreš oženiti — hoj, hoj!
5. Ne jemlji da stare babe — stara baba velka žalost — hoj, hoj.
6. Ne jemlji da mlade vdove — mlada vdova jako huda — hoj, hoj!
7. Raj si vzemi mlado devico — mlada devica velka radost — hoj! hoj!

Volga, polag Murkovog rěčnika *Goldammer*, ma ovo je pogrěška, bila od spisatelja ili tiskarnika: *Volga* je upravo *Goldamsel* (*Oriolus galbula* Lin). Istu pšesem je preveo g. Hyacinth v. Schulheim u nēmačko. Gedichte von H. v. Schulheim, Graz 1836.

VII. Obj.: NPI, 133, »Svět«; SNP I, 776, št. 926, Iz Cerovca.

VIII. Razastanak

1. Kāj je Těbi vtīca — sīva gōlobīca — kaj Ti prebleduju — tak romena lica
2. Kaj mi prebledovale — nebi romena lica, — ki me ljudje čejo — s ljubim razločiti.
3. Čedó mene ljudje — s ljubim razločiti — žalostno dé mojo — na sveti življenje.
4. Če de moja solza — na kamen opala — kamen da se kalā — na dva drobna tala.
5. Pelin, pelin, pelin — o Ti žarko cvětje! — jaz bom Te terjala — okol serdca djala.
6. Kde moj ljubī hodi — tam rožmarin rodi — rožmarin zeleni — cvetek si ljubljeni!
7. Kde moj ljubī služi — tā mi serdce tóži — v Čakovskemi gradi — per enem
[mladem kralji,
8. Čakovec, Čakovec — o Ti drago mesto! — v Tebi mi prebiva — vso veselje mojo.

VIII. V Korytkovi izdaji Slověnske pšesmi kranjskiga naróda (SPKN) III, 1841, 64—5, je obj. podobna, t. j. »osnažena« varianta, a brez zadnjih dvch kitic, ki se nanašata na Čakovac; SNP II, 197—8, št. 926, Iz Cerovca.

IX. Sunce tuguje

1. Ōj sījāj, sījāj sōncě — ōj sōncě rōmēnō!
Jaz nemorem Ti sijati — od velke žalosti.
2. Če rano jaz perhajam — se dekle kregajo,
če pa rano zahajam — pastirci jočejo.
3. Če sijam na planine — vidim sirotice,
če sijam na doline — pa vidim šterēcke.

IX. Obj. Šafařik, Slowanský národopis, 1842, 169; SNP III, 197—8, št. 5133, Štajerska od Cerovca.

X. Věrna ljubav

1. Hōdmō, hōdmō vsī k večěrji — pō večěrji hōdmō spāt!
vse drugi so že zaspali — samo mladi Jožek nē.
2. Ena vtica perletela — sela si na okneca;
ona pa mu tak velela, — da je Minka betežna.

3. Jožek hitro se opravi — no odide k Minkici;
kak on hitro v hižo stopi — je Minka že vmirala.
4. Kak je hitro Minka vmerla — tudi Jožek obledi,
kak so macat ga začeli — na tlah mertev že leži.
5. Jega pa so pokopali — proti sónčnem izhodi;
Minko pa so pokopali — proti sončnem zahodi.
6. Z njegovega groba zrasla — lepa roža gartroža
z njenega pa groba zrasla — lepa roža lilija.
7. One dvè pa sta Vam zrasli — zraven bele cirkvice,
tam pa sta se ošepili — no rasle v svetò nebò.

(cf. Vukovih pèsamah I. děl, broj 136 i 137.)

X. Vraz je objavil to pesem v nekoliko izpremenjeni obliki in brez prvih štirih stihov v NPI, 123, z naslovom »Dva groba«; Strekelj navaja, da jo je od tam ponatisnil Piotr Dubrowski v Jutrzenki na rok 1843, 130 (= Dennica — Jutrzenka, rusko-poljski dvomesečnik v Varšavi, v katerem je sodeloval Vraz tudi s članki), a iz Jutrzenke »preložil v zelo slabo nemščino« Aug. Boltz, Gedichte und Übersetzungen, Berlin, 1860, 159; SNP I, 669—70, št. 745, Iz ljutomerske okolice.

XI. Tri sestre

Māti mēla kčērkē tri — vsē tri je omožilā:
eno je omožila — daleč k sivem morji;
drugo je omožila — daleč v ravno polje;
tretjo je omožila — daleč v sterme gore.
Mati je šla gledat — k svojoj prvoj kčerkī
daleč k sivem morji — sivem no globokem:
Ljuba moja kčerka — al je Tebi dobro
per tem sivem morju — sivem no globokem?
Dobro mi je dobro, — hvala bodi Bogi!
s svinčecom se vmivljem, — no s parkalom brišem. —
Mati je šla gledat — k svojoj drugoj kčercī
daleč v ravno polje — v ravno no široko:
Ljuba moja kčerka —, al je Tebi dobro
na tem ravnem polji — ravnem no širokem? —
Dobro mi je, dobro, — hvala bodi Bogi!
s mlečecom se vmivljem — pečolatom brišem. —
Mati je šla gledat — k svojoj tretjoj kčerkī —
pod te sterme gore — sterme no visoke:
Ljuba moja kčerka — al je tebi dobro
v totih stermih gorah — stermih no visokih? —
Dobro mi je dobro — da se smili Bogi! —
s solzami se vmivljem — no s pelinom brišem.
vsakšno noč odide — vsakšno mi pride,
vsakšno pernese — mi mertvačko glavo...
Cuješ moja draga! — poznaš toto glavo? —
Kaj nebi poznala — mojega očē glavo. —
Oje no prejoje! — moje matere glavo! —
Če boš se jokala, — bom Te tudi vmoria —
bom te tudi vmoria — kak sem Tvojo mater. —
S vustmi se smejala, — v serdci pa jokala —
v serdci se jokala — no dušico dala.

XI. Obj.: nemški prevod s slovenskim tekstom pod črto v Steiermärkische Zeitschrift 1837, gl. SNP I, 271; NPI, 53—5 z naslovom »Tri čeri«; SNP I, 271—2, št. 209. Strekelj navaja po Vrazovi ostalini, da je pesem zapisal D. Trstenjak. Redakcije se med seboj razlikujejo tudi po številu kitic.

XII. Udata za nedraga

1. Anjčika po ganjki šetala — na visoke linje gledala —
2. Na visoke linje gledala — sivo meglico zagledala:
3. Oča, oča, ljubi oča Vi! — po polji se meglica kadi. —
4. Anjčika, preljuba moja kčí! — to pa meglica se ne kadi —
5. To pa Ti je nikšna meglica, — to je sama konjska sapica.
6. To se pela Tebi vogleđi — cara turskega naj mlajši sin.
7. Ne dajte me ne Vi oča moj. — Nikaj, nikaj moja Anjčika!
8. Tam boš se po gradi šetala — srebro no zlatò prebirala. —
9. Zlodej naj vzame Turske gradi — vse Turske gradi žolte zlati.
10. Kočije se v dvor postavljajo — bele ruhe se prestirajo —
11. Béle ruhe se prestirajo — zlate kupice natačejo.
12. Hala, hala, ljubi oče Vi! — Al bote nam Anjčiko dali? —
13. Ja sem Anjčiko Vam obeča — pa Vam tudi taki bom jo da.
14. Kupice vinca se natačejo — mladaj Anjčiki napajajo.
15. Gostje v kolo se nalagajo — ino v druge kraje pelajo.
16. Zenihi klobučec dol opa — sneha po klobučec segnola —
17. Sneha po klobučec segnola — ojster nož v serdce zabodnola.
18. Hala, hala mladi hlapčiči — pelajte mi Anjčiko domò.
19. Hlapčiči se hitro genoli — mertvo v beli grad perpelali.

(cf. *Pieśni polskie i ruskie ludu Galyckiego*, piešnie nežkie br. 7.

Na zelenim carynočku — pyly Turki horiločku i. t. d. — terc.

Narodníe spiewanky Slowakuu w Uhrach 1835 II dje str. 8 br. 6 *Katarjna*.

Ten turecký mytník — sedj wo wezenj; za ruce za nohy — okowaný i. t. d.)

XII. Obj.: »Nevésta«, NPI, 50—2; SNP I, 16—70, Iz ljutomerske okolice. — V pripombi k tej pesmi omenjeni zbirki ljudskih pesmi sta izdaji Vaclava Zaleskega v Lpovu 1832 (gl. tudi Safarikovo oceno v ČCM VII, 1833, 450—1) in Jana Kollára (I. del 1834, II. del 1835). Kakor se vidi iz opomb, je Vraz že v tej dobi razpolagal s Karadžičevimi zbirkami in najvažnejšimi izdajami ljudskih pesmi ostalih slovanskih narodov.

XIII. Pesam uz kolévkú

1. Hođi dá Micka, — zdāj domò, — (dvaput)
Nejdem, nejdem, — neti nesmem. —
2. Kdo po Te Micka, — ne pusti? — (dvaput)
Ljubi, ljubi — ljubiček moj. —
3. Kaj pa Ti, Micka, — ljubi dá? — (dvaput)
Tolar, tolar — tolara dvà. —
4. Kaj pa boš, Micka — s tolarmà? — (dvaput)
Žibko, žibko kupila bom. —
5. Kaj pa boš, Micka, — s zibkicoj? — (dvaput)
Sinka, sinka — zibala bom. —
6. Kaj pāš mu, Micka — pevala? — (dvaput)

Huja, haja! — Bōg dāj drūgēgā.

XIII. Obj.: »Minka«, NPI, 127; SNP II, 536, št. 2266, Iz Cerovca.

XIV. Slika od mila

1. Mōj ljubi jē lēp — kāk fājdelnōv cvēt;
2. Še lepše gledi — kak sveča gori;
3. Še lepše golči — kak strunja berni;
4. Še lepši mi grè — kak šolar štet vè. —
5. Je škoda na Te — kaj bi ležā na tleh,
6. Na postelji pač — bi bia fleten spajāč.

XIV. Obj.: SNP, II, 43, št. 1085, Iz Cerovca.

Zapiski in gradivo

XV. Pěsam novačka

1. V žalōstī sēm sě rōdiō — nā tī nēvōljēn svēt
še velkše sem se včakō — za dvanadvajsti lét.
2. Oh men je cegelec prišō — z grajšine Ormožke,
da smo k stelingi pozvani — mi mladi pajbiči.
3. Trinodvajsti se nas pelalo — v lepo mēsto Marboško;
trinajst nas je ostalo — drugi pa so šli domō.
4. Kelkohrate sem si zahuško — da sem v belem gradi biō,
telkohrat sem se razjokō — da sem jaz z domi šō.
5. Da sem jaz mogo z domi iti — tej nisem vidiō te stezē;
da so meni moje oči — zalevale solzē.
6. To pesem sem si smislō — s solznatimi očmi,
da mene moje serdce — nezmerno zlo bolī.

XV. Obj.: SNP V, 32, št. 6798, Iz Cerovca.

XVI. Nevěsta sprema se iz kuće materine

1. Dnēs jě lěp vēsēlī dnē — kī jě nē pōvōljēn vēm;
2. Ena še med nami je — ki se joče celi den,
3. V kōti za mizoj sedī — poleg mladšega ženiha —
4. V lěpēm zelenem venčeki — v lepih erdečih pantljičih.
5. Mati jo darujejo, — ladico nalagajo;
6. Oča navuk davljejo — slovo od nje jemljejo:
7. Idi idi moja kēi — kam dō te pelālē oči.
8. Preljubljeni oča moj! — nāj še oštānēm per Vās necoj.
9. Zūtrā pā dō pō mēnē prišli — s šterēmī konjīčī černimi,
10. Īnō dō me odpelali — v lepo vēs Godemarsko —
11. V lepo vēs Godemarsko — še v lěpšō mī fārō Mārgetinsko.

XVI. Obj.: SNP III, 313—4, št. 5423, Iz Ilovec.

XVII. Melin ljubavi

1. Stōjī mī stōjī polje — pōljē šīrōkō — na polji pa mi zraslo drevce [zeleno].
2. Na drevci pa mi zraslo — lěpo jaboko: od zvonaj je erdeče — od znotraj zeleno.
3. Tah lik je moja ljubav — ljuba cartana: — na lici je erdeča — per serdci
[žalostna,
4. Nā sredi jēnēgā serdcā — stōjīta mlīncā dvā — druga nič ne delatā —
[ljubezen meleta. —

XVII. Obj.: v SPKN III, 85, kot kranjska; NPI, 105—6; SNP II, 94, št. 1193, Z Murskega polja.

XVIII. Komar mladoženja

1. Kōmār sē je žēniā — mūho sī je vzeā — Gostovanje bilo — v hiži na polici —
3. V hiži na polici — notri v herganjici. — Prišā boter zajec — pernesā koš jajec:
5. To pa bomo jēli — gostovanje meli! — Priša boter keber — pernesā koš reber:
7. To pa bomo jēli — gostovanje meli! — Prišla botra bolha — pernesla kos kruha:
9. To pa bomo jēli, — gostovanje meli! Prišla botra čmela — prelepo začela:
11. Dinam, dinam daja — dinam dinam dajaja! — [zemlja treše.
12. Komar s muhoj pleše — muhi pa se neče — komar s muhoj pleše — da se
14. Muha opešala — padara želvala. — Žena! ne padara: — padari so dragi,
16. Vzela je peračo — vergla mu v keblačo. — Zgrabi on polence — verže joj
18. To ti bodi muha — stara kurva gluha. — [v kolence:

XVIII. Obj.: SNP I, 812—13, št. 989, Iz ljutomerske okolice.

XIX. Kad se dēvojci meče vēnac na glavu

1. Dobro jutro sneha! — Bog daj zdravo derži! — Venec vzemi na glavo — Tebi [na srečo pravo.
2. Bog bā venčan s ternjom — na visokem križi, — Ti pa s šikom srebrom — tu [med nami v hiži.
3. Ti maš dve deklici — vēnčani moreta biti — Tebi na poštenje — ki sgubljeno [neje:
4. Kaj si si želela — to si zdaj dobila: — ledik stan pustila — v zakon stan [stopila.
5. Srečno vi dekliči — ino vsi pajbiči! — jaz vas morem pustiti — v zakon stan [stopiti

Kad se dēvojci vēnac z glave skine

1. O Ti mlada sneha — z glave venec vzemi! — Bogi no Mariji — ga na ofer deni...
2. Srečno oča, mati — Bog vam lepo plati — kaj ste me zredili — v zakon sprevodili.

XIX. V SNP III sta objavi teh dveh svatovskih pesmi ločeni: str. 239, št. 5265 in str. 327, št. 5461. Oba zapisa sta iz Cerovca.

XX. Pšesem kod kuće devojačke, kad se u jabuki kupi

Le sem, le sēm Vi hišni oča — le sēm, le sēm Vi hišna mati!
Le sēm se pomikvajte — in v jabelko vtikvajte!
Le sēm Vi bratje in sestrice — le sēm se pomikvajte in tudi radi dajte!
Le sem Vi striči, ujci! — nikar se ne vmikvajte, — nevésti pomagvajte!
Nevesti dnarjov treba bo — ko zibelko kupvala bo, — de sinka vnji zibala bo,
Ker daleč perpeljana bo; — čes tri gore zelene — čez tri vode ledene.

Kad več svatovi polaze s devojkom mladoženjinom kući

Le preč, le preč od hiše s njo, — de ne bo kruha tratila — de ne bo praga blatila.
»Prelepo moje veselje — ki je po vodi splavalo, — več fantje zanj ne marajo!
»Sim letos s fanti derkala — bom k letu zibko takala; — sim letas sjala majaràn,
»al k letu še kopril ne bom; — sim letas štela tolarce — bom k letu štela povojce.
»Le sēm, le sēm, Vi mati moja, — de Vam bom še napivala, — ino se od Vas [poslovila.«

(Kranjska, priobčena g. Dr. Prešernim.)

XX. Obj. v SPKN I, 3 in 2, v pravilnem, zato obrnjenem redu in z več izpremembami teksta; SNP III, 296, št. 5389 in 316, št. 5432. Pesem je zapisal Smolè, a Prešeren pripravil za objavo.

SAFARIK — VRAZU 28. MAJA 1837

Prag den 28 Mai 1837.

Hochgeschätzter Herr!

Entschuldigen Sie, daß ich Ihnen auf Ihr werthes Schreiben von 18 Mai deutsch antworte. Ich fürchte, meine etwas unleserliche Hand würde Ihnen im Bömischen mehr Schwierigkeiten machen. Künftig aber, wenn Sie es vorziehen, werde ich Ihnen bömisch schreiben.

Ihre an mich gerichteten Zeilen habe ich mit dem größten Interesse gelesen. Für die geschickten Volkslieder danke ich Ihnen herzlich. Ich werde bemüht seyn, Ihrem Wunsche gemäß etwas davon in der Museumzeitschrift abdrucken zu lassen; doch wird es schwerlich in dem nächsten Hefte geschehen können. Diesen Sommer lasten nämlich ungewöhnlich große Arbeiten auf meinen Schultern, die weit über meine Kräfte gehen. Dazu kamen noch mißliche häusliche Zustände, häufige und anhaltende Krankheitsfälle in meiner zahlreichen Familie, die mich niederdrücken und von Arbeiten zurückhalten. Seyen Sie indeß versichert, daß mir Ihr Anbieten wegen Sammeln und Herausgeben der Volkslieder sehr am Herzen liegt. Könnte ich meine Ansichten und Gesinnungen über diesen Gegenstand ändern, besonders den Reichen, einflößen, einimpfen oder einhauchen, so dürfte uns keine Zeile von unsern Volksliedern, die nur eigend zum Druck geeignet ist, verlohren gehen. So aber ist meine Stimme nun die eines Propheten in der Wüste. Die Welt, die große und kleine Welt sucht und hascht jetzt nach ganz andern Dingen. Deshalb jedoch dürfen wir den Muth nicht fallen lassen.

Was die zwei Büchlein¹⁰ anbelangt, so werde ich sie einstweilen bei mir behalten, bis ich eine Anzeige davon für unsere Museumzeitschrift werde machen können: dann erst werde ich sie an ihren Bestimmungsort, ins Museum, übergeben. Sie wissen, daß nach dem modificirten Plane unsere Zeitschrift von 1827 an Bücheranzeigen, vorzüglich über slawische Literatur, geliefert werden sollen und müssen.

Sie gaben mir selbst die Erlaubniß, mich in literarischen Angelegenheiten an Sie zu wenden, und erklären sich bereitwillig, meine wissenschaftlichen Zwecke auf jede mögliche Art zu unterstützen. Nun, ich will von Ihrer Güte Gebrauch machen. Um mich kürzlich und deutlicher zu fassen, will ich meine Wünsche Numerisch aufzählen.

1) Schicken Sie mir, wo möglich, ein Verzeichniß alles seit ungefähr vier Jahren in Gratz in illyrischen Sprache gedruckten Bücher. Bemerken Sie zugleich, an welche Buchhandlung in Grätz man sich wegen illyr. Bücher am besten wenden könnte. Ein Ex. des *Kratki navuk Vogrszkoga jezika* von *Kossicz* für mich wäre mir sehr erwünscht: sollte es in Grätz nicht zu haben sein, wie und wo könnte ich es mir verschaffen?

2) Könnten Sie nicht mit Hilfe andern Literatoren und Freunde ein *Namensverzeichnis* der Flüsse, Bäche und Ortschaften in Steiermark, ferner der Flüsse und Bäche in Krain und Kärnten in illyrischen und deutscher Sprache für mich zu Stande bringen? Ich brauchte es für eine specielle Arbeit. Ein Namensverzeichnis der *Ortschaften* von Krain und Kärnten illyrisch und deutsch besitze ich bereits: leider fehlen aber dabei die Namen der Flüsse und Bäche, überdies ist das Verzeichniß sehr unleserlich mit der für mich unausstehlichen barbarisch-bastardischen Orthographie von Metelko geschrieben. Ich kann Ihnen nicht genugsam ausdrücken,

¹⁰ V »Poizkusu ilirizma pri Slovencih«, 130. sem menil na osnovi tega pisma, da je poslal Vraz v Prago Kranjsko Čbelico in Prešernov Krst pri Savici, ki je bil tedaj izšel. Ko je sedaj pred nami Vrazovo pismo, je iz njega razvidno, da ni poslal ljubljanskih tiskov, marveč Šamperlovo knjižico.

wie sehr es mich erfreut hat, daß Ihr Brief an mich mit der *organischen* Orthographie geschrieben war, einer Orthographie, die wegen ihrer Einfachheit und Consequenz verdient, daß sie von allen lateinschreibenden Slawen recipirt wird, wozu es früher oder später kommen muß.

Das Verzeichniß von Fluß- und Bachnamen wünschte ich so *reichhaltig* als nun möglich ist. Es versteht sich, da der deutsche Name nur dort beigefügt werden soll, wo es vom illyrischen [verschieden?] ist.

Seit Zhops Tode habe ich keinen Correspondenten in ganzen großen Illyrien. An die Herren Gaj & Kastélic schreib ich drei — vier bis fünfmal — allein ich erhielt keine Antwort! So etwas muß auch den Standhaftigsten und Eifrigsten entmuthigen. Deshalb wagte ich bis jetzt nicht, Hrrn. Prof. v. Quas zu schreiben, dem ich mich höflichst empfehlen lasse.

Sie fragen mich, was ich von der Vernachlässigung der Windischen Sprache und Literatur halte? Ich möchte lieber Ihre Meinung hören. Ich bin zu entfernt, um davon urtheilen zu können. Allein in den Winden scheint ja ganz und gar alles Leben erloschen zu seyn: wo und wie soll man da etwas wecken und wirken, wo nichts ist? Auf jeden Fall bedaure ich den Unfall der Sprache im Munde des Volkes. Das sollte nicht seyn. Jede Mundart enthält und besitzt in ihrem Schoß wichtige Schätze in Bezug aufs Ganze, die *ihr eigen* sind. Diese behalten ihren Werth auch dann, wenn die Mundart nicht herrschende Schriftsprache werden kann.

Indem ich Sie um Nachsicht wegen des sehr eiligen und unordentlichen Schreibens bitte, verbleibe ich mit aufrichtiger Hochschätzung

Ihr ergebener

Paul Joseph Schafarick

Vraza je navdal odgovor iz Prage z velikimi upi, kar je bilo zanj tem važnejše, ker Auerspergu njegova pošiljka ni ugajala.²⁰ Šafařikovo naročilo je vzel zelo resno. Nekaj sam, nekaj s tujo pomočjo²¹ je opravil delo v enem letu in odposlal svoje obširno poročilo Geo-ethno- u. topographische Uebersicht der Slaven in Steiermark²² v Prago 24. maja 1838. Šafařik je porabil gradivo v svoji knjigi Slowanský národopis, Praga, 1842, toda v zelo omejenem obsegu. Ravnal se tudi ni po Vrazovem imenovanju »Slovinci«, »štajerski Slovinci« in »Slovinci na Ogrskem« (Prekmurci), »slovenska literatura« itd., marveč pisal o »korotanskem narečju« oziroma »korotansko-slovenskem« kot sestavnem delu ilirskega, kar je bilo posledica informacij Kucharskega, Kollárjevega panslavizma in ilirizma. Vrazove pošiljke pesmi ni objavil v Časopisu Češkega muzeja, kar je ugotovil že Kidrič.²³ K. Paul navaja, da je Vrazovo zbirko pohvalil v muzejniku za 1838.²⁴ Šele v poletju 1839 se je Vrazu uresničil stari sen o lastni izdaji, ko so bile dotiskane njegove Narodne pěsní ilirske. Čeprav je šlo po večini za slovenske pesmi, jim je dal ilirsko ime. Že takrat je napovedal po prvem zvezku nadaljnje knjige, ki pa niso nikdar izšle. Šele ko je Šafařik izdal svoj Národopis, je našel Vraz med vzorci jezika za kranjsko in štajersko podnarečje tri svoje zapise ljudskih pesmi.²⁵ Ena pesem, »Oj sijaj, sijaj sonce«, ki je ni v NPI, je bila vzeta iz Vrazove pošiljke, namenjene spomladi 1837 Časopisu Češkega muzeja.

Fran Petř

²⁰ Vraz Prešernu 1. avgusta 1837, Kidrič, Prešeren I, 322.

²¹ Petř, Poizkus ilirizma pri Slovencih, 151—2.

²² Deloma objavljeno v ZMS I, 1899, 96—100.

²³ ČZN VII, 217, op. 1.

²⁴ Paul, Dopisy . . . , uvod str. XI—XII.

²⁵ Šafařik, Slowanský národopis, 166 in 168—9. Gl. tudi Kidrič, ČZN VII, 217, op. 1.

MED NEMŠKO OKUPACIJO CENZURIRANO
CANKARJEVO PISMO

Za 25-letnico smrti Ivana Cankarja je izšla pri tedanji Ljudski knjigarni v Ljubljani knjiga z naslovom Šopek Cankarjevih pisem iz Slovenskih goric na Rožnik (Ljubljana, 1943, 40 str. s Cankarjevim portr. + 3 fotogr. pril. + 16 faks. C. rokop.). Uredil jo je in ji napisal uvod Tine Debeljak. To je bibliofilska izdaja, ki vsebuje razen urednikovega besedila faksimile Cankarjevih verzov v dve spominski knjigi (Mici Franzot-Pfeiferjevi, Olgi Franzot-Legatovi) in faksimile dveh sonetov (Nini Bergmanovi, Resignacija) še 12 pisem, ki jih je pisal Cankar med 7. ali 8. nov. 1910 in 15. aprilom 1911 svoji gospodinjji Nini (Štefaniji) Bergmanovi roj. Franzot, gostilničarki na Rožniku, in njenemu možu Karlu Bergmanu. Pisec teh pisem se je takrat mudil kot gost prijatelja dr. Lojza Kraigherja pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah.

Tehnična oprema knjige, zlasti reprodukcija Cankarjevih rokopisov in pisem, bi bila neoporečna, ko bi ne bilo besedilo 4. pisma, t. j. edinega nedatiranega, a pisane malo pred Miklavževim dnem 1910, na koncu druge in v začetku tretje strani okrnjeno. Urednikov tekst kaže mestoma zadrego, saj si komentator ne upa s pravo besedo na dan, zavedajoč se pač, da bdi nad njim okupacijska, takrat Rösener-Rupnikova cenzura. Le-ta se je namreč res znesla nad že omenjenim Cankarjevim pismom in ga pobelila. Uredniku Cankarjevih pisem (izdaja Drž. založbe Slovenije 1948) dr. Izidorju Cankarju niso bili na razpolago originali te korespondence, zato je v objavi tega pisma (pismo št. 925, III. del, str. 224) manjkajoči tekst označil s črticami. V razlagi pa je zapisal: »V faksimilirani izdaji je pri tem p[ismu] izpuščen dolg odstavek, ker C. govori v njem, kakor se da sklepati, o štajerskih nemškutarjih, česar med okupacijo, ko je knjižica izšla, ni bilo mogoče objaviti.«

Ko so Cankarjeva pisma že izšla, je dobila Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani od Muzeja narodne osvoboditve kup krtačnih odtisov knjig in časopisov, ki so šli skozi okupatorjevo cenzuro. Vmes je bila pod št. 414 tudi knjiga Šopek Cankarjevih pisem, pripravljena za tisk. Med reprodukcijami Cankarjevih rokopisov se je ohranilo tudi pismo, ki je o njem tu govor, in sicer kliširano v celoti, torej neokrnjeno. Mesto, ki v poznejši objavi manjka, je neznani cenzor rdeče občrtal in še prečrtal. Iz klišeja je morala torej tiskarna izrezati 17 vrstic; od tod tisto pobeljeno mesto. Originali pisem so danes nedostopni, če ne sploh izgubljeni, zato objavljam v naslednjem cenzurirano mesto. Besedilo ne predstavlja posebnega odstavka in se glasi takole:

... Časih greva pred večerjo s Kraigherjem v neko gostilnico; gospodar je nemškutar (tukaj pravijo »deutschfreundlicher Slovene«), sin odločen Nемеc, hči pa zavedna Slovenka. Ali kar je takoimenovane »boljše« družbe, je vsa slovenska: advokati, notarji, zdravniki, poštarji, učitelji in farji... V tisti nemškutarski gostilni sem se predvčerajšnjim grdo urezal! Prišla je učiteljica od sv. Antona, jaz sem se hotel v njenih očeh postaviti in sem naročil šampanjca. Pomisli — res so ga imeli!!! Tako Bog štrafa napuh in ošabnost. Odslej bom bolj previden! ...

Izidor Cankar je domneval torej pravilno. Razen o anekdoti, ki je za pisca tako značilna in sijajno pripovedovana, je tu res govora o narodnostnih razmerah v Slovenskih goricah. Bolj ko izraz nemškutar je cenzorja očitno motila besedna zveza »deutschfreundlicher Slovene«. Kakor znano, je le-ta med nemško okupacijo na Štajerskem in Gorenjskem še vedno živela in, kdor si je pridobil to oznako pri nacistih, se je leta 1941 redoma rešil izselitve in zaplembe premoženja. Lojz Kraigher mi je dal o osebah, ki jih Cankar v pismu omenja, naslednje podatke: gostilničar je pokojni Johann Golob, tudi mesar pri Sv. Trojici; njegov sin Ernest je prevzel za njim gostilno in obrt; hčeri je bilo ime Karolina, kasneje poročena Senekovič; učiteljica pri

Sv. Antonu pa je bila takrat Amalija Lorbek, v Kontrolorju Škrobarju upodobljena pod imenom Milika Ljubec.

Alfonz Gspan

OB SMRTI JANKA ŠLEBINGERJA

Dne 3. februarja 1951 je v svojem mirnem zatočišču v Gornji Radgoni umrl slovenski literarni zgodovinar in bibliograf, dolgoletni ravnatelj sedanje Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, dr. Janko Šlebinger. Z njim je naša slavistična in slovenistična znanost izgubila enega onih redkih mož, ki so ji posvetili vse svoje življenje in delo do poslednjega diha.

Janko Šlebinger se je rodil dne 19. oktobra 1876 na Ledinku pri Sv. Ani na Krempergu malemu kmetu s številno družino. Izredna marljivost, osebna skromnost, strah pred vsakršnimi slovesnimi nastopi, to so lastnosti, ki jih je prinesel že iz domače hiše. Tudi njegova globoka ljubezen do rodne zemlje in do vseh manifestacij slovenskega duha, zlasti do slovenske knjige, korenini v domači hiši na narodnostno ogroženem delu slovenske zemlje. Ta ljubezen do vsega slovenskega je našla svojo smer in svoje potrdilo v razgibani dijaški družbi v mariborskem dijaškem semenišču, kjer je Šlebinger preživel čas svojega gimnazijskega študija in se že tedaj usmeril v slovensko literarno zgodovino.

Po gimnazijski maturi je odšel na dunajsko univerzo in poslušal slavistiko in germanistiko. Tu je leta 1903 promoviral. Po končanih univerzitetnih študijah ga je vleklo h knjižničarskemu delu v Dvorni knjižnici na Dunaju, kjer bi se lahko ves posvetil bibliografiji; na nasvet svojega rojaka in poznejšega tasta Franca Simoniča pa je končno sprejel profesorsko službo v domovini, čeprav je bil tedaj že globoko v znanstvenem delu. Kot profesor na II. drž. gimnaziji v Ljubljani (1903—1906) je vendarle našel še toliko časa, da je objavljaj znanstvene razprave in redne bibliografske letne preglede. Ko pa je bil premeščen na gimnazijo v Novem mestu (1906), je bil tako odrezan od slovenskega literarnega dogajanja, da je bilo njegovo znanstveno delo skoraj onemogočeno. Po premestitvi na realko v Ljubljani (1909) se je dela za slovensko bibliografijo lotil s podvojeno vnemo in prevzel še vrsto drugih dolžnosti na svoja ramena (uredništvo »Ljubljanskega zvana«, uredništvo publikacij Tiskovne zadruge, izdaje raznih slovenskih pisateljev itd.).

Leta 1925 je bil dr. Janko Šlebinger pridružen študijski knjižnici (poznejši Univerzitetni biblioteki) v Ljubljani, kjer se je končno lahko posvetil svojemu najljubšemu delu — slovenski bibliografiji in biografiji. Od leta 1927 je bil temu zavodu ravnatelj.

Janko Šlebinger se je usmeril v slovensko literaturo že kot gimnazijec. Seveda je pisal skraja tudi pesmi. Z njimi, z ocenami in poročili je sodeloval (pod psevdonomom J. Š. Milinsin) tudi v zagrebškem slovensko-hrvaškem dijaškem listu »Nova nada«, kateremu je bil prav Šlebinger najbolj vnet širitelj med slovenskim dijaštvom. Toda nekateri prispevki v tem lističu kažejo, da se je že kot dijak ukvarjal s slovensko književno zgodovino bolj, kot je bilo potrebno samo za šolo. O tem pričajo zlasti njegovi popravki Glaserjeve »Zgodovine slovenskega slovstva«, ki jih je objavil v »Novi nadi« leta 1898.

Na Dunaju se je Šlebinger morda ravno ob navedenem Glaserjevem delu, ki je ponesrečena kombinacija bibliografije in slovstvene zgodovine, odločno posvetil bibliografiji. Področje svojega delovanja je pozneje razširil še na bibliografiji najsorodnejšo vejo literarnozgodovinskega dela, na biografijo, a se prave literarnozgodovinske raziskave loteval le izjemoma. Že kot študent na Dunaju je sodeloval pri bibliografiji Oblakovih spisov v Murkovi monografiji o Vatroslavu Oblaku (Knezova

knjižnica VI, 1899). Njegove bibliografske preglede s področja jezika, literature, etnografije in zgodovine pri Slovencih v letu 1901 sta prinesla »Věstník slovanské filologie a starožitnosti« II, Praha 1902, in »Slavjanovědění v 1901 godu«, S. Peterburg 1903. Pri »Slovenski matici« pa je z letom 1902 prevzel za dr. Karlom Glaserjem letne bibliografske preglede vsega slovenskega tiska, kakor jih je priobčeval Zbornik Matice slovenske oziroma pred tem njen Letopis. Šlebinger je te letne preglede preuredil tako, da je, kot pravi sam, »uvrstil med knjižni pregled ... tudi važnejše članke, vsaj one ki zanimajo slovstvenega zgodovinarja. Po zgledu »Věstníka slovanské filologie a starožitnosti« in »Slavjanovědění« peterburške akademije sem dodal naslovom knjig še seznam kritik in poročil, ki so pisane v slov. jeziku.« (ZMS V, 1903, str. 199.) Seveda je skrbel tudi za čim večjo popolnost in točnost svojih pregledov. Vrzel, ki je v letnih pregledih nastala zaradi njegovega odhoda v Novo mesto, je po povratku izpolnil tako, da je bibliografijo za celih šest let obdelal skupaj in izdal v posebni knjigi pri »Slovenski matici« (Slovenska bibliografija za l. 1907—1912, Lj. 1913). Knjiga pa seveda ni šla naglo v denar in to je bil razlog, da je po letu 1913 tudi taka institucija, kot je »Slovenska matica«, odpovedala »Slovenski bibliografiji« streho v svojih publikacijah.

Šlebingerju so se sedaj nabirali listki v njegovih privatnih kartotekah; objavljati mu je uspelo poslej dolga leta le specialne strokovne preglede v domačih in tujih publikacijah. Tako je objavil slovensko jezikoslovno literaturo za leto 1909 do 1917 v časopisu »Rocznik slavistyczny« III—VIII (Kraków 1910—1918), za leta 1913—1918 pa je podoben pregled objavil v I. letniku ČJKZ (1918), le delno pa je bil pregled slovenskih jezikovnih spisov za leta 1914—1922 objavljen v »Južnoslov. filologu« III (Beograd 1922—1923). Leta 1915 mu je začela »Carniola« objavljati bibliografijo zgodovine, zemljepisja, narodopisja, umetnosti, slovstvene zgodovine, jezikoslovja in prirodoznanstva, leta 1920 pa so se ti pregledi, a sedaj obsegajoči samo poglavja jezikoslovje, slovstvena zgodovina in življenjepisi, zgodovina, preselili v ČJKZ in izhajali v njem vse do 1928. Teh svojih pregledov pozneje ni mogel več nadaljevati, ker ni našel zanje primerne revije, pač pa je v »Zborniku za umetnostno zgodovino« X—XIII v letih 1930—1935/36 objavil bibliografijo literature o umetnosti na Slovenskem za leta 1929—1935.

Letni pregled celotne slovenske knjižne produkcije je v razdobju med obema vojnama izšel le enkrat, t. j. za leto 1929 v Slovenskem tisku I. (1930) in separatno; nadaljevanje za leto 1930 pa je ostalo že nedokončano, ker je Slovenski tisk še pred koncem II. letnika zamrl.

Iz navedenega vidimo, da so bile okoliščine za objavljanje letnih bibliografskih pregledov v predaprilski Jugoslaviji celo hujše kot v stari Avstriji, in tako so kljub Šlebingerjevi najboljši volji nastale občutne vrzeli. »Te vrzeli pričajo o kratkovidnosti odločilnih faktorjev, ki se niso zavedali, da tiči v dobri bibliografiji važen znanstven pripomoček, mostiček za internacionalno evidenco ter pogoj za prihranek časa in energije znanstveniku.« (Kidrič, ČJKZ VI, 246.)

Poleg zgoraj navedenih strokovnih bibliografij je objavil Šlebinger po prvi svetovni vojni tudi vrsto osebnih in drugih zaokroženih bibliografskih pregledov: bibliografijo Cankarjevih spisov (Spominu Ivana Cankarja, Lj. 1910); Župančičevo literarno delo (Jubilejni zbornik za petdesetletnico Otona Župančiča, Lj. 1928); »Publikacije Slovenske matice od l. 1864—1930.« (Lj. 1930), »Slovenske časnike in časopise. Bibliografski pregled od 1797 do 1936.« Lj. 1937; »Bibliografijo slovenske kmetijske literature v letih 1919 do 1938« (s sodelovanjem ing. arh. Janeza Marentiča) Lj. 1939. Tudi »Album slovenskih književnikov« (Lj. 1928), ki ga je uredil Šlebinger, prinaša poleg slik strnjene biografske in bibliografske podatke za upoštevane književnike.

Vzporedno z bibliografskimi je Šlebinger z enako vztrajnostjo zbiral in objavljaj tudi biografske podatke. Še pred začetkom izhajanja »Slovenskega biografskega leksikona« je objavil dolgo vrsto biografij po najrazličnejših listih in zbornikih, največ v »Ljubljanskem zvonu« in »Carnioli«. Uredniku »Slovenskega biografskega leksikona« pa je postal naravnost idealen pomočnik in sodelavec. V njem je objavil blizu dve sto temeljitih biografij slovenskih kulturnih delavcev, zlasti manj znanih pokrajinskih literatov, pedagogov, tiskarjev, založnikov, urednikov in časnikarjev.

Kot urednik »Ljubljanskega Zvona« v letih 1910—1916 je reviji vtisnil nekaj svojega zbirateljskega značaja, obdržal pa jo je kljub pomanjkanju sodelavcev tudi v najhujših letih prve svetovne vojne na lepi višini, čeprav je moral pogosto cele pole polniti sam. Da bi ji vendarle dal vsaj videz pestrosti, je svoje članke, ocene in poročila podpisoval z najrazličnejšimi šiframi, inicialkami in psevdonimi, ali pa jih je objavljaj tudi anonimno. Pri njegovem uredniškem delu je treba omeniti tudi vrsto izdaj starejših slovenskih literarnih del, med njimi zlasti nedokončane Zbrane spise Frana Maslja-Podlimbarskega.

Janko Šlebinger je celih dvajset let uspešno vodil našo centralno znanstveno knjižnico. Skrbel je za njen napredek v težkih časih, ko je bila brez zadostnih sredstev in primernih prostorov, sodeloval v boju za novo poslopje, jo v prvih dneh okupacije selil v novo hišo, doživel v letih osvobodilne vojne poleg obilnih osebnih krivic in nesreč (Nemci so mu odpeljali iz Gornje Radgone bibliografsko gradivo in del slovenske knjižnice) tudi katastrofo svojega zavoda, ko je na glavno čitalnico zgrmelo vojaško letalo in jo z vsemi knjigami vred uničilo. Po osvoboditvi je hitro dosegel popolno obnovitev knjižničnega poslopja in izposloval reorganizacijo in preureditev Univerzitetne biblioteke v centralno Narodno in univerzitetno knjižnico. Da bi v novih, za znanstveno delo ugodnejših okoliščinah zagotovil redno izhajanje letne bibliografije, je skrbel, da je bil v knjižnici z zakonito uredbo osnovan tudi poseben bibliografski oddelek.

Osebnostno je bil Janko Šlebinger tih, skromen, a pri tem dober in ustrežljiv. Nikdar se ni človek zastonj obrnil nanj za znanstveni podatek ali za kak drug nasvet pri znanstvenem delu.

Slavističnemu društvu je bil zvest član od vsega začetka in daljšo dobo tudi revizor.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti ga je za njegove zasluge izvolila za dopisnega člana in mu naložila izdelavo večjih bibliografskih del, ki pa jih zaradi težke bolezni in smrti ni mogel več izvršiti.

S svojim literarnozgodovinskim delom, zlasti na področju bibliografije in biografije, si je dr. Janko Šlebinger postavil trajen spomenik v slovenski kulturi.

Prim.: [J. Rus:] Dr. Janko Šlebinger, petdesetletnik (Jutro, 1926, str. 241). — [Fr. Kidrič:] Novi ravnatelj študijske knjižnice v Ljubljani (Jutro, 1927, št. 7). — J. Grafenauer: Šlebinger Janko (Nar. encikl. IV, str. 698—699). — Fr. Kidrič: Ob Šlebingerjevi petdesetletnici (Casopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, VI, 1927, str. 245—248). — [B. Borko:] Življenje moža med knjigami. Ob šestdesetletnici ravnatelja dr. Janka Šlebingerja (Jutro, 1936, št. 242). — Janko Šlebinger (Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, II. knj., str. 54—58). — [J. Logar:] Ob smrti dr. Janka Šlebingerja (Ljudska pravica, 1951, št. 31). — V. B[ohinec]: Dr. Janko Šlebinger (Slov. poročevalec, 1951, št. 37). — [M. Rupel:] Dr. Janko Šlebinger, 18. 10. 1876—3. 2. 1951 (Slovenski knjižni trg, 1951, št. 2). — J. Glazer: V spomin dr. Janku Šlebingerju (Nova obzorja, 1951, str. 241—244). — J. Logar: Janko Šlebinger (Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 1951, str. 275—277). — Bibliografijo Šlebingerjevih spisov išči v Casopisu za slov. jezik, književnost in zgodovino VI, str. 246—248, in v Letopisu Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, II. knjiga, str. 54—58.

Janez Logar

ITALIJANI O SLOVENSKI KULTURI

Zgodovinski, zemljepisni, filološki in drugi spisi

- Bigiaretti Libero*. Liriche moderne slovene. — »Augustea«, Roma, 1938.
- Bonnes Umberto*. L'attività sociale del Partito Popolare Sloveno. — »L'Europa Orientale«, IV, 1924, I.
- Budal Andrea*. L'Italia donatrice di valori culturali agli Sloveni. — »L'Europa Sudorientale«, Milano, II, 1941.
- Bučar Vekoslav*. Sui rapporti culturali bulgaro-sloveni. — »Bulgaria«, Roma, 1942.
- Calvi Bartolomeo*. La sventura di Jefte in G. Parini e nello sloveno S. Gregorčič, nell'»Annuario dell'Istituto Tecnico di Mantova«, 1929, Mantova.
- Cella Pietro*. I luszyn di Otales (lejende slovene). »Ce fastu?«, Udine, 1929.
- Damiani Enrico*. Rappresentazioni italiane a Lubiana dal XVII al XIX sec., »Rivista italiana del Dramma«, 1939, III.
- Descalzo E.* Poeti sloveni in »La parola e il libro«. Roma, 1938.
- Errera Carlo*. Italiani e Slavi nella Venezia Giulia. — Roma, 1919, Quaderni Geografici, no. 9, 1919.
- Fall Andrea, Pollini Leo*. Il crollo della Jugoslavia. Milano, A. Corticelli, 1942.
- Felletig Tiziano*. La visione di Bidar (Leggenda della Slavia). — »Ce fastu?«, Udine, 1930.
- Giani Renato*. Liriche moderne slovene. — »Circoli«, Anno VII, n. 9—10.
- Hristić S. H.* La musica e la vita musicale in Jugoslavia. — »La Ruota«, Roma, 1938, n. 3—4.
- Isani Giuseppe*. Lirica slovena. — »Meridiano di Roma« 14 agosto 1938.
- Jež Janko*. Il più antico monumento letterario sloveno. I monumenti di Frisinga. — »La cultura nel Mondo«, anno I, no. 6—7, Nov. Dic. 1945.
- Jež Janko*. L'Università slovena di Lubiana. — »Bollettino di Legislazione Scolastica Comparata«, Roma, V, 1947, n. 1.
- Jež Janko*. Le scuole slovene nello stato di Trieste. — »Bollettino di Legislazione Scolastica Comparata«, Roma, VI, 1948, n. 1.
- Jež Janko*. L'Istituto per la protezione dei monumenti in Slovenia. — »Bollettino di Legislazione Scolastica Comparata«, Roma, IV, 1946, 1.
- Jež Janko*. Il consiglio del Teatro in Slovenia in »Bollettino di Legislazione Scolastica Comparata«, Roma, IV, 1946, 2.
- »La letteratura slovena« nel II° volume de »Le lettere« — Panorama della letteratura universale, IV Ed. »Le lettere«, Milano 1947.
- Mally Clorinda M.* Il teatro italiano a Lubiana. — »La Ruota«, Roma, II, 1938, no. 3—4.
- Maver Giovanni*. Gli Sloveni e la Cultura italiana — estratto dalla »Nuova Antologia« — Anno 76, fasc. 1660, 16 maggio 1941.
- Orazi Vittorio*. Poesia jugoslava. — »Meridiano di Roma« 2 aprile 1939.
- Ruggiero Giuseppe*. Influssi d'Italia sulla cultura slovena. — Il Libro Italiano nel Mondo, Anno II, no. 8, 1941.
- Salvini Luigi*. Note sulla lirica di Oton Župančič. — »L'Europa Orientale«, Anno XXI, fasc. 3—4, 1941.
- Salvini Luigi*. Oton Župančič. — »Circoli«, rivista mensile di cultura, anno VII, Serie III, Maggio-Giugno, no. 5—6.

- Salvini Luigi. La poesia slovena. — »Humanitas«, Brescia, Anno II° 1946, no. 11.
- Salvini Luigi. Rec. alla versione slovena del »Don Kihot« fatta da Stanko Leben. — »L'Europa Orientale«, XVIII, 1938, V—VI.
- Salvini Luigi. Poeti jugoslavi contemporanei. — »La Ruota«, II, 1938, no. 3—4.
- Salvini Luigi. Poesia e storia degli Jugoslavi. — »Rassegna Italiana« 1938.
- Salvini Luigi. La poesia jugoslava. — »Il Giornale d'Italia«, Roma, 29 giugno 1938.
- Salvini Luigi. Il sempreverde sotto la neve. — »La fiera letteraria«, 4 luglio 1946.
- Salvini Luigi. Anima e stile dei poeti jugoslavi. — »Il Resto del Carlino«, 2 agosto 1938.
- Urbani Umberto. Rec. a »Slovenski biografski leksikon«. — »L'Europa Orientale«, XIII, fasc. III—IV, 1933.
- Urbani Umberto. Scrittori jugoslavi, vol. II. Pref. di A. Cronia, Zara, Schönfeld 1935.
- Urbani Umberto, Cronia Arturo. Letteratura e lingua slovena. — Unione Tipografica Editrice Torinese, 1938, Torino.
- Valle G. Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485 al 1487. — Città del Vaticano, 1943.
- Vidoni R. Favole, fiabe e leggende della Val Resia. — »Ce fastu?«, Udine, IX, 1933, no. 5—6.
- Vošnjak Bogumil. A chapter of the old Slovene Democracy. — »La Cultura nel Mondo«, Anno I, no. 5, Ottobre 1945.

Luigi Salvini

LETOPIS SLAVISTICNEGA DRUŠTVA

od 11. do 14. poslovne dobe¹

Enajsta poslovna doba (29. V. 1948—8. V. 1949) je skušala pod predsedstvom dr. Marje Boršnikove uresničiti dvojno nalogo, strokovno-znanstveno in pedagoško. Člani so pripravili 2 izdaji Slovenskih beril za nižjo šolo, 1 izdajo za IV. in V. razred, za ostale razrede pa pripravili za tisk; izšla sta I. in II. del Sodobnega berila. Pomagali so tudi kot pomožni inspektorji, predavali na tečajih. Dr. M. Boršnikova je izdala Pregled slovenskega slovstva po novih, sodobnih ideoloških vidikih. Delo je izšlo kot skripta, pisateljica je želela, da bi ji člani poslali dopolnila, imeli so tudi sestanek, ki je prinesel nekaj kritičnih dopolnil. Knjiga je bila kmalu razprodana. Člani so delovali pri ZD slovenskih klasikov, pri Klasju in SR. Društvo je priredilo 10 sestankov s predavanji in razgovori ter uredilo evidenco članstva, tako da so sestavljene 3 kartoteke (2 abecedni, za tajnika in blagajnika, 1 po zavodih, za tajnika). Društvo šteje 3 častne, 4 ustanovne in 378 rednih članov. Državni založbi je prodalo za 26.900 din 40 kompletnih letnikov SJ in 219 broširanih izvodov Prijateljve Borbe. V zalogi ima še 13 izvodov Prijateljvih Profilov in nad 200 izvodov 1. in 2. letnika SJ, kar nudi članom po znižanih cenah. Društvo je zaprosilo Ministrstvo za gozdarstvo, naj mu podeli gozdno parcelo v Drušovki blizu Kranja, kjer bi si člani uredili počitniško kolonijo.

V dvanajesti poslovni dobi (8. V. 1949—23. IV. 1950) je spet vodila društvo dr. M. Boršnikova. Umrla sta dva častna člana društva, in sicer Oton Župančič (11. VI. 1949) ter dr. F. Kidrič (11. IV. 1950). Kidričeva smrt je še posebno boleča za društvo, ker je pretrgala organizacijsko delo, ki se je snovalo pri SAZU, kjer naj bi se ustanovil inštitut za literarno zgodovino. Društvo je svojo glavno skrb posvetilo predavanjem, saj jih je bilo 21 na 23 večerih. Z denarjem, namenjenim Kidriču za venec, je društvo ustanovilo Kidričev fond, iz katerega bo nagrajevalo mlade sla-

¹ Pregled o društvenem delu od 5. do 11. poslovne dobe glej SR I 1948, 288—90.

viste za prva znanstvena dela. V ta fond je dalo tudi znesek 30.000 din, ki ga je dobilo za Kidričevo sliko. Društvo šteje ob koncu te poslovne dobe 431 članov, za častne člane so bili sprejeti: dr. Grafenauer, dr. Koblar in dr. Ramovš. Knjižnica za društvo nima posebnega pomena, zato je prodalo knjige NUK, seminarjema za slovansko filologijo in komparativno literaturo, nekaj pa posameznim članom.

V *trinajsti poslovni dobi* (23. IV. 1950—22. IV. 1951) je predsedoval društvu A. Gspan. Člani so organizirali in podpirali raziskovanje slovenskega jezika, uspeh tega dela je viden v SP. Prav tako so nekateri člani sodelovali pri SAZU v okviru Inštituta za literaturo (Prešernov album, nov zvezek SBL, Prešernova bibliografija idr.). SR je postala glasilo SD in dveh inštitutov SAZU: Inštituta za jezik in Inštituta za literature. SD zastopa dr. Ocvirk, akademijo pa dr. Ramovž za jezik in Josip Vidmar za literaturo. Društvo je priredilo 10 predavanj, nekateri člani so sodelovali pri Slovenskih berilih za vse razrede gimnazij, nekatera so izšla že v drugi ali celo v tretji nakladi, Slovensko berilo za VI. razred je dobilo Prešernovo nagrado. Pričelo je spet redno izhajati Klasje. Društvo je dobilo v Drulovki pri Kranju gozdno parcelo, na kateri si bodo člani lahko postavili počitniške hišice. Kidričev sklad je ostal še nenačet. SD je pripravilo proslavo ob stopetdesetletnici Prešernovega rojstva, se zavzelo, da se uredi pokojnina monsignorju Karlu Cankarju; poskrbelo je, da je Mencingerjeva rojstna hiša na Brodu dobila spominsko knjigo ter žig. Ob jubilejih je počastilo svoje člane: dr. Ramovša ob šestdesetletnici s prijateljskim večerom, poleg tega mu je posvetilo številko SR, ki je daleč po svetu vzbudila pozornost; dr. Matiju Murku je za devetdesetletnico in F. S. Finžgarju za osemdesetletnico poslalo čestitke. Dne 3. II. 1951 je umrl dr. J. Šlebinger, upravnik NUK v pokoju, zaslužni bibliograf in pisec literarno in kulturno-zgodovinskih razprav ter člankov, ki mu današnja številka posveča spominski članek. Sedaj šteje društvo 525 članov, med njimi 4 častne in 4 ustanovne.

Z občnim zborom dne 22. IV. 1951 stopa društvo pod predsedstvom dr. A. Slodnjaka v *štirinajsto poslovno dobo*. Dne 27. maja 1951 se je več članov udeležilo Vrazove spominske svečanosti v Cerovcu, kjer je govoril predsednik dr. Slodnjak. Ob štiristoletnici slovenske knjige je društvo 7. in 8. septembra priredilo posebno zborovanje, na katerem so bila tri uspela predavanja: F. Gestrin, Evropsko in slovensko društveno-politično ozadje reformacije; dr. Ocvirk: Renesansa in reformacija; dr. Rupel: Slovenska reformacija. Člani so se udeležili proslave v Operi, si ogledali razstavo Protestantov piscev v NUK, ki jo je s sodelavci pripravil A. Gspan, in razstavo 400 let slovenske knjige v Moderni galeriji, ki sta jo uredila NM in NUK, in se udeležili tudi proslave na Raščici in v Vel. Laščah. Na sestanku so se pogovorili o stanovskih težavah in delu v šoli. Svet za znanost in kulturo je dal društvu velikodušno podporo, da je lahko udeležencem oskrbelo brezplačno hrano, stanovanje, stroške za Vel. Lašče, nekaterim oddaljenim pa tudi vožnjo. Društvo se trudi, da dobimo čimprej slovstveno zgodovino, zato je pridobilo med člani tele sodelavce: A. Gspana, dr. L. Legišo, dr. J. Mahniča, B. Merharja, dr. F. Petreta, dr. M. Rupla, B. Tomaževiča in dr. F. Tomšiča. Glavno uredništvo ima A. Gspan, ki obenem skrbi, da bo knjiga res primerno ilustrirana. Imenovani so že začeli z delom in bo prvi del v rokopisu že v jeseni 1952 končan. Izšel je prvi zvezek Slavistične knjižnice, in sicer monografije dr. Boršnikove o F. Celestinu, v tisku je 30. zvezek Klasja, dr. Slodnjak je v Prešernovi knjižnici izdal komentirano izdajo Prešernovih Poezij, ki je izšla v 50.000 izvodih. SR, ki jo ves čas ureja dr. A. Ocvirk, pa je s to številko zaključila svoj četrti letnik.

A. Pirnat

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

Johannes Hubschmid: VORINDOGERMANISCHE UND JÜNGERE WORTSCHICHTEN IN DEN ROMANISCHEN MUNDARTEN DER OSTALPEN mit Berücksichtigung der ladinisch-bayrisch-slovenischen Lehnbeziehungen. (Sonderdruck aus der ZfrPh LXVI, 1951, 1—94.)

Mladi J. Hubschmid (z razliko od svojega očeta, znanega lingvista J. U. Hubschmieda, se piše brez e) se je lotil kočljive, toda mikavne naloge, da podrobno preišče predromanski leksikalni substrat na ozemlju vzhodnih Alp ter določi po možnosti, kateri naselitveni plasti bi utegnile pripadati posamezne besede: predindoevropski, veneto-ilirski, galski ali pa so morda celo mlajšega porekla. Vse te besede so doslej z različnih stališč že mnogokrat obravnavali v strokovni literaturi. Priznati pa je treba, da je avtor vnesel v svoj kritični razbor marsikaj metodično novega. Vsako besedo je skrbno preiskal po njeni geografski razprostranjenosti ter je poleg bogatega romanskega gradiva pritegnil tudi alpsko nemščino in slovenščino. Šele podrobne rekonstrukcije dialektičnih oblik so mu nudile včasih celo več izhodišč za nadaljnje primerjave.

Takšno delovno metodo sicer suponirajo kot edino pravilno v toponomastiki; etimologi, katere zanima substratna leksika, pa se največkrat zadovolje samo s tem, kar se sklada z njihovo teorijo. Zato je v substratni literaturi še vedno toliko dvomljivega. Ogromno delo, ki so ga v zadnjih desetletjih opravili v romanistiki pri raziskovanju leksike, je mlademu delavcu omogočilo tako bogat pregled nad gradivom, da bo njegova izvajanja težko ovreči. Hubschmid je že pred tem obravnaval v svoji disertaciji Praeromanica, ki mi v Ljubljani, žal, ni dostopna, substratne elemente v romanskih jezikih, napovedal pa je tudi že podoben razbor predromanskih ostankov na Sardiniji, s katerimi se je doslej ukvarjala skoraj izključno samo italijanska lingvistična šola, ki drugod v Evropi vendarle še ne uživa popolnega zaupanja. Hubschmid je pripadnik mnogo opreznjše švicarske šole. V zadnjem delu svoje študije zavrača substratno poreklo pri celi vrsti besedi, s katerimi so operirali ponajveč italijanski avtorji. Tako sodi, da je indoevropskega porekla koren pala in za alpska toponima iz tega korena prihaja po njegovem mnenju v poštev ilirščina. Obenem obračuna tudi z Brandensteinovo primerjavo (GRM XXIII, 299) slovenskih in italijanskih gorskih imen v Julijskih Alpah: Male in Kozje Police, Male Pale. Pri nas tega ni nihče sprejel, vendar pa tudi nihče ni pisal proti Brandensteinovi razlagi slovenske (in splošno slovanske) police.

Slovensko gradivo, ki ga je H. uporabil pri svojih primerjavah, je črpal iz Pleteršnika, iz Schuchardtovih, Štrekljevih in Šturmovih razprav o izposojenkah, iz del Baudoina de Courtenaya o Rezi, deloma tudi iz Pečnika in Tume. V podrobne analize o starosti teh besed v slovenščini se ne spušča, pri nekaterih je na prvi pogled jasno, da so mlajše izposojenke iz romanščine, nekatere pa bi potrebovale še podrobne slovenistične obdelave, kdaj so bile prevzete. Pri širših slavističnih ekskurzih je avtorju pomagal E. Dickenmann.

Predindoevropskega porekla so v slovenščini po Hubschmidovem mnenju rezijansko čamurčę »gamzi« (morda spada sem tudi ime planine Komarča v vzhodnih

Alpah) in čuška, zap. slov. tasa ter splošno slov. brinje, tamar, roje in brenta. Vendar pa se zdi, da bi se tudi pri nekaterih drugih obravnavanih alpskih besedah našle slovenske paralele. Poleg fass, čorla »suha krava« bi omenil tudi rožansko čola »krava«.

Veneto-ilirskega porekla se zde avtorju slovenske besede mul (muliti, mulec), bared, krinja in č. křipa. Pri skupini alveš, lavas bi bilo treba poleg Avše v delti Soče upoštevati na slovenskem ozemlju tudi rečno ime Lava, ki ob Savinji še danes pomeni »rečni rokav«. Galski izvor pa suponira pri ben. slov. grava, pri rez. boro, istr. brizena, brizada (proti dosedanji Skokovi etimologiji), dalje pri besedah gombela in kumba. Za slavista je zanimivo tudi, kar je zbral avtor o širokem sorodstvu slovanskega gorchr in pyro. Med besedami, ki po avtorjevem mnenju pripadajo mlajšim plastem, bi omenil goriško vintla, furl. vintula, kar naj bi bilo iz lat. vanūculum. Za slov. ravš, ravšje z obilnimi paralelami v romanskih in germanskih alpskih narečjih išče izhodišče v lat. rūscum. Zanimivi so tudi avtorjevi pogledi na zapleteno sorodstvo drevesnega imena cer in cempin. Povsod je Hubschmid poleg leksike pritegnil k obravnavam tudi bogato toponomastično gradivo, imel pa je vendar dokaj malo priložnosti, da bi operiral tudi s slovensko toponomastiko.

Ker nisem romanist in ker v Ljubljani ni mogoče biti več dovolj razgledan po strokovni literaturi, odkar so pogorele knjižnice v večini jezikovnih seminarjev, seveda ne morem soditi, koliko je Hubschmidova zbirka gradiva popolna. Poleg besed tamar in brinje, ki že štirideset let krožita po literaturi kot predromanski, omenja Unterforcher, ki je, mislim, prvi opozarjal na alpski leksični substrat v ZfrPh XXXV, med njimi tudi na ladinsko barregèl, baresèl, slov. barigla. Prav tako manjka v Hubschmidovi študiji tudi predromansko barga/bareca, kar obravnava poleg Unterforcherja tudi Meyer-Lübke v EW, Pokorny v ZfrPh XX, 78, Tagliavini v ZfrPh XLVI, 49, ter avtorjev oče J. U. Hubschmid v Mèl. Duraffour 265 in v ZfrPh XLII, 113, ki sodi, da je beseda galska. Morda je s tem v zvezi tudi slov. borjač »dvorišče pri kraški hiši«, »leseno plesišče« ali »vrsta svinjaka«. Pleteršnik jo razlaga iz obora, toda zaradi semantične podobnosti posebno z alpskogermanskimi refleksi iz gornje osnove bi utegnila spadati v isto skupino, ki je obširno zastopana v romanskih in germanskih predelih Alp kakor tudi v toponomastiki na tem področju. Ker pa je ta Hubschmidova študija v nekem smislu samo nadaljevanje njegove nedostopne Praeromanica, mi seveda ni popolnoma jasen vidik, ki je usmerjal avtorja pri izbiri gradiva.

Hubschmid je zrastel iz romantične tradicije. Nobenega dvoma ni, da je bilo doslej tudi na področju substratne teorije opravljenega v romanistiki največ dela in da so rezultati že kolikor toliko zanesljivi, medtem ko se je v germanistiki in slavistiki od prvih starejših poskusov raziskovanje komajda premaknilo za korak naprej, a še to ponajveč samo v toponomastiki. Sedaj po vojni pa se substratna teorija razvija v osrednji problem evropske lingvistike. Celo stara klasična šola, kakor Kretschmer, Vetter, Krahe itd., ki je načelno temeljila samo na antičnem gradivu, je v novejšem času začela v vedno večji meri uporabljati rekonstrukcije in tipa v področju brez antičnih izročil. Od začetne Kretschmerjeve »Einleitung« do njegovega obračuna s Pokornyjevo panilirsko teorijo v medvojni Glotti je minilo skoraj petdeset let in v tem razdobju je intenzivni študij evropske toponomastike pokazal, da misel na substratne elemente tudi na leksikalnem področju ni tako fantastična, kakor se je zdela spočetka. Zahteva pa takšno delo izredne razgledanosti in tudi danes se primeri vse polno spodrsrljavev na tem kompliciranem področju, kjer še ni varnih oporišč. Marsikateri delavec, ki je morda še kar zanesljiv v svoji ožji stroki, kaj lahko zabrede v grobe, naravnost diletantske napake, brž ko prekorači njen ožji okvir. To se je v zadnjih letih večkrat primerilo pri nas dobro znanemu Pierru Fouchéju, ko se je ukvarjal s slovanskim gradivom.

Hubschmid se je v svoji študiji omejil samo na vzhodne Alpe. Brez dvoma je to metodično bolje, saj je to že samo po današnjem jezikovnem stanju ne glede na lingvistično paleontologijo tako obširno področje, da ga en sam delavec niti ne zmore več suvereno obvladati. Substratni elementi v slovenščini seveda niso še niti zdaleč izčrpani z njegovo študijo. Potrebne bo še mnogo temeljitega dela tako v leksiki kakor v toponomastiki, preden bomo vedeli kaj več o prejšnjih prebivalcih na našem ozemlju in o procesu, kako so se njihovi ostanki v slovanskem življu utopili. Ena najhujših ovir so pri tem delu slovanske redukcije, ki so zabrisale še najbolj zanesljivo razpoznavno možnost pri substratnih imenih, namreč njihove sufikse. V slovenski toponomastiki in tudi leksiki se nabira vedno več dvomljivih primerov, ki še čakajo delavcev. O fonetičnem substratu se je v literaturi skoraj prenehalo razpravljati, odkar je Rohlf dokazal, da se izoglose nekaterih glasovnih sprememb v starih grških narečjih v južni Italiji niti malo ne krijejo z enakimi glasovnimi pojavi v moderni italijanski dialektologiji. Vendar pa je tudi na tem področju polno latentnih problemov. Tako je prehod končnega $m > n$, kakor ga poznamo v zapadnih slovenskih govorih in v čakavščini, izpričan za staro venetščino. Za današnji nekoliko aspirirani splošno slovanski k , ki je tako nenavaden za slovanski jezik, je težko reči, da bi bil posledica nemške kolonizacije, kakor je aspirirani k v lužiški srbščini. Čehi so bili še bolj kakor Slovenci izpostavljeni nemškemu vplivu, pa se je vendar pri njih ohranil čisti slovanski izgovor glasu k . Dublete v substratih, kakor n. pr. pisava Korq̄tany : Chorq̄tany, calcae : hlače, imena Kraševc : Hraševc dajo sklepati, kakšen je bil izgovor k na našem ozemlju pred prihodom Slovanov. Tudi za prehod $u > ū$ najdemo paralele v ilirski toponomastiki. Mnogo je znakov, po katerih bi se dalo soditi, da se je kakor drugod v Alpah tudi pri nas v stranskih dolinah ohranilo več ne popolnoma romaniziranega prvotnega prebivalstva kakor drugod v ravninah. V zadnjih letih pa se je ponekod v romanistiki, a tudi drugod, pričelo posvečati več pozornosti tudi sintaktičnemu substratu, vendar so vse to še vprašanja bodočnosti, saj dialektične sintaktične posebnosti doslej še skoraj nikjer niso bile predmet resnega študija.

Hubschmidova razprava, ki jo je univerza v Bernu sprejela kot habilitacijsko delo, je brez dvoma resen in važen prispevek k skupni romansko-germansko-slovanski paleontološki problematiki v Alpah in zasluži vse priznanje.

Václav Machek: QUELQUES NOMS SLAVES DE PLANTES (Nadbitka z »Lingua Posnaniensis« II, 145—161).

Velika večina strokovnih lingvističnih časopisov nam sedaj po vojni v Ljubljani ni več dostopnih. Odvisni smo samo od daril, a še ta, žal, pogosto ne priromajo na pravi naslov. Tako je od revije Lingua Posnaniensis, ki je začela izhajati l. 1949 in ki jo hvalijo, da sodi med najboljša slavistična periodika po vojni, našel pot k nam samo separatni odtis Machkove študije, ki je v nekaterih ozirih silno poučna.

Machek je danes na področju etimologij brez dvoma najvidnejši delavec v slavistiki. Prištevati ga je treba med tiste vedno bolj redke (upajmo, da ne zadnje) slaviste, ki so dobro podkovani tudi v primerjalnem jezikoslovju. Ima pa še to dobro lastnost, da je duhovit pri svojih izvajanjih in si upa tudi tvegati. Čeprav se bralec vedno ne strinja s katero njegovih presenetljivih in drznih kombinacij, mu mora priznati, da so nenavadno bistre in zanimive. Nihče ni bolj kakor on poklican, da nadaljuje delo Trautmanna, Bernekerja in drugih za slovanski etimološki slovar, ki ga je pred dvema letoma že javno napovedal.

Zadnja razprava pa vnaša nov moment v dosedanje Machkovo delo. Tudi on je zajadral v substratno teorijo. Za kakšnih štirideset slovanskih rastlinskih ter nekaj ptičjih in ribjih nazivov, ki jih poleg slovanščine najdemo samo še v nekaterih ide.

jezikih in katerih etimologije povzročajo glasoslovne težave, se mu dozdeva, da so predindoevropski. To bi bila zelo lepa in zapeljiva misel, ako bi bila nova. Žal pa je Machek, ki svoja izvajanja podpira z obilno in splošno znano substratno literaturo, popolnoma prezrl, da je o večini teh besed poleg drugih že pred desetletji pisal ljubljanski profesor Karel Oštir.

V kratki recenziji ne morem primerjati Machkovih rezultatov z Oštirjevimi. Deloma je Machek povezal iste germanske, latinske, grške in druge paralele z obravnavanimi slovanskimi besedami kakor pred njim Oštir, deloma pa se zde Oštirjeve primerjave tudi tehtnejše in bolj premišljene. Vse to gradivo bo moralo biti še predmet podrobnega študija, preden bo do kraja dognano. Je pa na vsak način zanimivo, da se v slavistiki znova pojavlja enak način obravnavanja, ki so ga pred vojno pri skoraj istem gradivu tako energično odklanjali.

Pred tridesetimi leti je Oštir zaradi istih glasoslovnih težav, ki so sedaj Machka privedle na enako pot, zajel iz etimoloških zbirk klasičnih in modernih jezikov nekaj tisoč besed, svojstvenih posebno po svojem konzonantizmu, ter jih združil v nekakšno ogromno projekcijo, pri kateri je poskušal utrditi temeljne glasoslovne zakone, s katerimi danes operira substratna teorija. Dobro je znano, kako je bil takrat Oštirjev nauk sprejet, Meillet je bil v začetku navdušen in je sam tipal v to smer, kasneje pa se ga je lotil dvom. Mnogi delavci, ki so kasneje sami zašli na isto pot, kakor n. pr. Jokl, so takšne poskuse odločno odklanjali. Marsikaj je bilo pri Oštirju res na prvi pogled zgrešenega. »Kavkaško« razstavljanje besed na osnovne elemente je bilo v tistem času pretirano, to pa ne samo pri Oštirju, ampak pri celi šoli. Mnogo pa je pri Oštirju idej, ki so se v kasnejšem razvoju problema izkazale za plodne, mnogo njegovih etimologij je že splošno sprejetih, nekatere pa bodo seveda še dolgo predmet resnega pretresa, preden bodo razčiščene. Šele italijanska šola je začela vedno bolj posegati ne samo po zaključkih Oštirjevega dela, ampak tudi po njegovem gradivu, pri tem pa ga je po stari lepi navadi večkrat pozabila citirati. Nočem očitati Machku istega greha, dokaj verjetno se mu pri njegovem dosedanem delu za slovanski etimološki slovar niti ni zdelo vredno, da vzame Oštirja v roke, saj so ga Čehi svoj čas najbolj besno napadali. Predsednik češke Akademije Janko ga je raztrgal v *Donum Natal. Schrijnem*. Najhuje pa si ga je privoščil rajni bratislavski fonolog in strukturalist Kořinek v Slaviji. Takrat je uredništvo veliko izgubilo na svojem ugledu, da je svojo revijo posodilo za takšen pobalinski napad na resnega delavca, kakor je Oštir, ki je imel enako kakor Machek pogum, da se je pri tipanju v neznanu upal tudi motiti. Danes smo res še daleč od tega, da bi lahko ocenili pravo vrednost celotnega Oštirjevega dela. Kolikor je bilo njegovih etimologij do sedaj sprejetih, se je to zgodilo samo v klasični filologiji in romanistiki, v slavistiki in germanistiki pa je njegova dosedanja usoda grobni molk. Pri Nemcih to ni nič čudnega. Stari delavci so bili spočetka oprezni pri novotarijah, nato pa je njihov politični nauk o razizmu onemogočil vsako raziskovanje v to smer. Germani so najbolj čisti tip Indoevropcev in konec. Vsi pomisleki, da je prav v germanščini največ korenov, ki nimajo paralel v drugih ide. jezikih, da so nemške aglutinacije tuj element, enako kakor je Meillet sklepal o nemški in armenski »Lautverschiebung«, poleg arheoloških pomislekov o paleontoloških kulturah na severu Evrope itd., vse je bilo proglašeno za neznanstveno fantazijo. V slavistiki pa o vseh teh problemih ni bilo slišati samostojnih mnenj.

Machek se je doslej že zelo veliko ukvarjal z glasoslovnimi iregularnostmi. Pričel je s teorijo ekspresivnosti in je bil tu brez dvoma najvidnejši delavec. V svojih kasnejših študijah je mnogokrat operiral tudi s teorijo tabuja in s paleontološkimi »Kulturwörter«. Naravnost nujno pa je bilo zanj, da ga je nazadnje pritegnila tudi substratna teorija. Pri tem pa znanstvenik, ki sestavlja etimološki slovar slovanskih jezikov, ne bi smel namenoma prezreti prvih delavcev te smeri

v slavistiki, ampak je najbolj poklican, da iz bogatega gradiva v svoji delavnici kritično preizkusi, kaj zasluži, da se upošteva, in kaj je pri današnjem stanju vede že mogoče bolje tolmačiti na nov način.

Tudi druga Machkova razprava *Quelques mots slavo-germaniques* v zadnji številki praške Slavije (Slavia XX, 1951, št. 2/3, str. 200—218) je tako za slavista kakor za germanista silno zanimiva že zaradi originalnih avtorjevih izvajanj. Opira se na mnenja novejših poljskih arheologov, da je morala biti vsaj ena izmed faz lužiške kulture protoslovanska ter da so se torej Protoslovani in Protogermani morali stikati nekje ob spodnji Labi. Poleg skupnega substratnega elementa v obeh jezikovnih grupah pričajo o tem tudi številne zelo stare izposojenke. Proti dosedanjemu mnenju, da je bila germanska kultura višja od slovanske in zaradi tega v pragermanščini skorajda ni izposojenk iz slovanščine, navaja Machek nekaj originalnih novih etimologij. Za besedo *spica/špica* »Radspeiche« (v slovenščini je beseda sovpadla z mlajšo izposojenko iz nem. Spitze) rekonstruira verjetno slovansko obliko *stypika in pragermanska oblika *spika je zelo lahko izposojenka iz slovanščine. Isto trdi tudi za plug in grędel'ь. Po njegovem mnenju je plug domača slovanska tvorba iz starejšega glagola. Zelo so domiselna nekatera njegova izvajanja o terminologiji plužnih delov. Lemeš'ь veže z lat. vomer (v LF XII, 110, je to besedo razlagal kot sestavljenko iz le[lé]-męcha). Nekateri starejši etimologi so lemeš spravljali v zvezo z lat. lamio, pozornost pa zaslužijo tudi nekatere novejše razlage (n. pr. Kalima, ZfslPh XX, 406—14), da je beseda vzhodnega, verjetno iranskega porekla. Terminologija plužnih delov se zdi Machku v celoti izrazito slovanska. Za slov. obrъ, got. abrs zavrača dosedanje razlage iz imena Avarov in veže to z gr. ὄβριμος »močan« ter pritegne k temu poljski glagol obrzmieć »otekati«. Tudi kladenec (kol-dędzь) se mu zdi slovanska tvorba, ker za germ. *kalding, od koder naj bi bila slov. beseda prevzeta, ni v germ. jezikih nobenih izpričanih oblik. Toda Ekblom je v svoji zadnji knjigi Palatalisierung in Slav. 61 opozarjal na švedska krajevna imena Källinge, Källinge, katere so do sedaj prezrli v tej zvezi. Toda čeprav niso vse Machkove etimologije enako prepričljive, je vendar tudi ta razprava važen in upoštevanja vreden doprinos k slovanskemu etimološkemu slovarju.

Slavia prihaja v Ljubljano silno neredno, večina številčk se izgubi na dolgi poti. Razen Machka sodeluje v zadnji številki tudi Mareš z analizo Praških odlomkov, Otrębski pa nadaljuje svoje besedotvorne študije. Med literarnozgodovinskimi prispevki je tudi eden slovenističen, Jiří Skalička (str. 323—335): Franc Levstik v Olo-mouci 1854—55, kjer z nekaj drobtinicami iz tamkajšnjih arhivov potrjuje, da so pravilna Slodnjakova izvajanja o Levstikovem bivanju na Češkem.

Francé Bezljaj

M. Šolohov. ТИИ DON. Roman. Poslovenil Janez Dolenc, ilustrirala Vito Globočnik in Dore Klemenčič. Cankarjeva založba v Ljubljani 1947. 16°. I. knjiga, str. 398, II. knjiga, str. 384, III. knjiga, str. 420, IV. knjiga, str. 478 in (2).

Šolohova razsežna epopeja Tih Don, po sedANJI označbi pravi roman fleuve, stavi prevajalcu posebne zahteve. Začetki novega socialističnega realizma na Ruskem so neločljivo zvezani z zanimanjem za сказ, govornico ljudskega pripovedovalca. Pri Šolohovu neprestano naletimo na besedne novotvorbe, sestavljene s pomočjo priporn v duhu severnega donskega narečja. Če pripoveduje avtor takoj v začetku svojega romana o dedu Melehovu гутарили про него чудноє, pomeni to, da oblikuje poleg knjižne ruščine tudi narečje avtorjev lasten slog in ne samo besedišče njegovih kozaških junakov. Slovenski prevajalec piše v knjižnem jeziku »čudne govorice so krožile o njem« (I, 8) in izvornik obledi. Kopilov, načelnik štaba, očita Grigoriju: »govoriš namesto stan — kvatir« itd. (IV, 87). V izvorniku je izjava utemeljena, v

prevodu presenetli. Jože Glonar je taka mesta pri Reymontu prevedel tako, da je presadil govornico poljskih kmetov v dialekt svojih domačih Slovenskih goric. Prevajalec »Tihega Dona« takemu podvigu ne bi bil kos. A-jevska sklanjatev je zajela n. pr. na področju donskega jvrl akajočega narečja tudi samostalnike srednjega spola in nekaj debel na -i-: сена хорошая, жизнь светлая. Od tod značilna polomija v III. knjigi slovenskega prevoda, str. 294: »Moja kozačka srčkana bila je hude krvi«. Tu bi moralo biti »moje kozaško srce«, t. j. fantovo, ne dekletovo. V izvirniku моя казачка сердечка была разгарчивая. Ded Grišaka kot steber kontrarevolucije je dosledno označen s cerkv. slovanščino. Prevajalec podaja njegove svetopisemske citate v starinskem Japljevem jeziku (III, 287). Domislek zasluži priznanje: saj predoči, zakaj slabo razume Grigorij sveto pismo. V drugem primeru pa navaja prevajalec v izvirniku spačeno ruščino angleškega častnika in doda slovenski prevod (IV, 186).

Doslednosti na ljubo bi bilo treba kakorkoli označiti tudi »opazni judovski naglas« (in skladnjo) Pogudkove mame (II, 304) pa tudi Garanževo ukrajinščino. To se ni zgodilo. Zato obvisi v zraku Grigorjev ugovor: — Ne razumem tvoje ukrajinščine (Не понимаю хохлячьего твоего языка). V prevodu: »Ne razumem tvojega smolenega (?) jezika« (I, 384).

V liričnih vložkih, odmevu Gogoljeve ritmične proze, ohrani slovenski prevajalec ponekod značilne daktilske stopice: »Stepa ljubljena! Ljubljena steпа pod nizkim donskim nebom!« (II, 58). A po navadi se ne zmeni za posebnosti zategnjeneга napeva ljudske lirike, ki je v romanu izdatno zastopana. Prim »Zemljico našo so konjske podkve razrile, dobro zemljico našo so glave kozakov pokrile, vdovice mlade so tihi naš Don okrasile« (I, 6). V izv. Распахана наша землюшка лошадиными копытами, а засеяна славная землюшка козацкими головами, украшен то наш тихий Дон молодыми вдовами. Ali »dober glas in beseda všečna« (III, 5). V izv. слава добрая, речь хорошая. Ali pa »Ne človeške, ne konjske sledi bilo ni dotlej« (IV, 180). V izv. ни пешего, ни конного следа. Primer, kako prevajalec ne upošteva stalnega epskega istorečja, imamo v IV, 268: »Tam so živeli in mrli kozaki.« V izv. Там жили — проживали казаки.

Omeniti sem moral vsaj glavne *stilistične zahteve*, po katerih se moramo ravnati pri prevajanju iz moderne ruske književnosti. A še bolj pogrešam pri prevajalcu zadostnega poznavanja ruskega besednega zaklada. Te vrste napak je vse polno, vendar naj navedem samo nekaj zgledov, najprej iz *oblikoslovja*.

Pri *samostalniku* prevajalec neprestano uporablja tolmačenja, ki nimajo z izvirkom ničesar skupnega. Namesto »krapovih plavuti« (I, 16) bi moralo biti pravilno »luske« (чешуя), namesto »je šustelo bičevje« (I, 47) »Je prasketal muren« (свистела турчелка). — »Starka je preplašeno gledala kokoš, ki se ji je stiskala k nogam« (I, 29), pravilno: »Ogorčeno je gledala mačko« Старуха страшными глазами глядела на ласкавшуюся у ног ее кошку. — Косяк лошадей (I, 82) ni »hlev konj«, temveč čreda v stepi, na paši. — V otroški popevki (II, 43) je preveden витюень s »kraguljem«. V resnici je to »divji golob, grivar«. — Namesto »divja rasa zove mladiče« (материка кричет) je v prevodu »Zemlja kliče!« (II, 141).

Namesto »dva prednja zoba« (I, 17) prav »kočnika« (два коренных зуба). Noge z debelimi prsti (I, 28) so v izvirniku »s krastami posejane noge« (усыпанные дышками). Ne »srajca je objemala močna stegna« (I, 24), pač pa »krepak hrbet« (крутую спину). Namesto »dvigne trepalnico« (I, 57) mora biti »upogne obrv« (углом переламывает бровь). Ne »z mavričnimi obrvi« (I, 63), temveč »z upognjenimi (дугами бровей). Namesto »privihanih trepalnic« (выгнутые ресницы) berem v III. knjigi na str. 209 »privihnjene veke«, namesto »jetra« (неченки) pa »ledvice« (II, 341).

Grigorij si naravno zavihano opetnico (задник), a ne »muči se z zanko« (I, 13). Listnicksi-oče »je cmokal z mehкими klobučinastimi škornji« (чмычал бурками), prevedeno pa je »plašč mu je žvižgljal« (II, 82). — Med revolucijo so tudi generali nosili srajce iz vrečevine (рубahi из мешков), a v slovenskem prevodu bereš: »Generali so zlezli iz lupin in hodili goloroki« (III, 150). — Sabljanje pri orožnih vajah (состязания в рубке) je postalo v I. knj. na str. 53 »tekma pri napravljanju drva«. Огнестрельное зелье je »smodnik«, toda v prevodu stoji »orožje« (I, 107). — Namesto »s topovskim izstrelkom« (снаряд) pravi prevajalec v II. knjigi na str. 31: »s puško ga ne dosežeš« (namreč nemški zrakoplov). — Namesto »ven potegnjenih sabelj« (оголенные клинки палашей) stoji I, 56: »tope nožnice mečev«. — Stepan odide nad nemške straže (снимать заставу), ne pa »odstranjevat nemške ovire« (II, 63). — Prohor se zglaši v bolniški ambulanci (околодок), berem pa »šnil je v samico« (IV, 243).

Učitelj Balanda boleha v izvorniku na častihlepnosti, domišljivosti (снедаемый огромным честолюбием), v prevodu pa je »izmozgan od neizmerne sebičnosti« (I, 113). — Za nekdanji simbolizem je značilno настроение, t. j. »razpoloženje«, nikakor pa ne »ubranost« (II, 77). — Подвергаться остракизму pomeni »biti obsojen na pregnanstvo«, pri našem prevajalcu pa »biti zapisan smrti« (II, 295). — Он лишен чувства юмора bi se moralo glasiti v slovenščini: »pogreša smisel za humor«, ne pa »je brez volje« (III, 39). — Neumljivo je »lasje so mu dišali po znoju in starosti« (I, 97), ko pa piše Solohov: »po potu in preperelem gnoju« (волосы пахли потом и навозной прелью).

Poleg netočnosti je v prevodu tudi vse polno ohlapnosti. Različne šarže so v romanu tolikokrat omenjene, da bi si jih prevajalec lahko zapomnil. Kljub temu naredi iz običajnega podpolkovnika (войсковой старшина) romantičnega »kozaškega hetmana« in iz poddesetnika (ефрейтор, nem. Gefreite) »praporščaka« (I, 263). »Ženski podoben kozak« je v resnici pešec. — Grigorij zaničljivo imenuje pehoto »zelence« (кобылка). To je latovska kolektivna označba za topo množico novih obsojencev, vojaških novicev, začetnikov pri delu i. pod. Prevajalec tolmači to besedo z »žrebcom« (I, 263) in na drugem mestu z »bikom« (II, 184). — Prav tako je z vedno ponavljajočim se izrazom погоня. V prevodu so to sedaj »našitki« (I, 156) in »našivi« (I, 17), sedaj zopet »paramke« (II, 106) in »naramnice« (II, 93), nato pa »zvezde« (III, 120). — Хлястик je dragonar, toda v knj. I, str. 231, stoji: »dvignil je plašč z nabrzdnic« namesto »za dragonar ga je privzdignil« (за хлястик приподнял шинель) in v knj. IV, str. 82: »grabijo za rob plašča« namesto »za dragonar« (хватают за хлястик).

V stepi, kjer imajo premalo drv, posušijo za kurjavo kravjek (III, 178) ali govejšček (III, 185). A poleg tega izraza uporablja prevajalec netočne označbe »gnoj« (III, 164) in »dračje za podnet« (I, 22). — prav tako omeni enkrat rastlino pelin (IV, 345), a drugič piše samo »stepna trava« (I, 231). — Краснотал, чернотал sta vrsti vrbe (prim. »črno vrbo« IV, 425), toda v I. knj., str. 14, upogne krap namesto vrbove ribiške palice »debeli medeni ročnik«. — Барок je okovana ročica pri vozu, prim. I, 39. Toda namesto »zagrmela je ročica« (громыхнул барок), berem: »platnena streha je zaplala« (I, 59). — Petro preti nezvesti ženi, da ji izbije eno oko (глаз вьзбью), »da je še hudič ne bo povohal«. Prevajalec pa hoče, da bi ženo oslepil, ker postavi namesto ednine množino: »oči ji izkopljem« (II, 63). — Namesto ženskih oblik цыганки, дворянки stojijo v pesmi moške: »kavke — cigani, srake — plemiči« (II, 43).

Tudi *pridevnik* sloveni prevajalec tjavendan, ne da bi se pobrigal za njih funkcionalno nalogo v okviru stavka. »Turkizno oko« (бирюзинка глаза) spremeni v »biserno črno« (I, 17). — Od prahu sive srajce postanejo »dolge« (I, 35). — Od slabih vesti postane lahko človek mrk (почернел), ne pa siv (»posivel«, II, 357). —

Belokurый je »plavolas« in ne »belopol« (IV, 112). — Grigorij drži nevestino raskavo in močno (шершавую крупную), ne pa »suh, koščeno« roko (I, 99). — Торопкий шаг je nagel in ne »ročasen korak« (I, 26). — Ciničen nasmeח (грязно усмехнулся) ni »prisiljen« (I, 154). — Namesto izbuljenih oči lupogлазый stoji »z lisičjimi očmi« (II, 244). — Čudni, nenavadni poštni žigi (странные) niso samo »tuji« (II, 377). — Вислые плечи so »povešene«, nikakor pa ne »pobite« rame (III, 64). — Drobna (мелкие) ušesa niso »mehka« (III, 58). — Aksinja obleče za ribolov najslabše, kar ima: »strgano, z vrvo prepasano jopo in modro spodnje krilo« (В рваной подпоясанной веревкой кофтенке и синей исподней юбке.), a v prevodu beremo: »v pleteni prepasani jopi in rožastem krilu« (I, 30). — Mornarske zvončaste hlače (клевашные штаны, franc. cloche) niso »tesne hlače« (IV, 457). — »Okrašena« mati Melehoва je v ravnici »čokata« (кургузая) (I, 67). — »Idilična zgodba« (I, 171) je v izvirniku »zaljubljena« (романическая). Namesto »dolgih nog« (I, 34) so v izvirniku »krive kalmiške« (кривые калмыцкие). Epski prilastek сахарный za belo polt v slovenščini ni v navadi. Prim. »beli sladkorni prsti« (I, 231). — Мазут je kameno olje, ki ostane od nafte po izločitvi petroleja in bencina. Густой мазутный голос bo po vsem tem »debel, nizek«, nikakor pa ne »sproščen in godrnjav« glas (I, 19).

Prevajalec se razen tega ne meni za *presežnik*. Piše »pozlačeno kljuko imajo« (I, 18), a mora le biti »še kljuka je pri njih pozlačena« kot izraz občudovanja (Ручка и то золоченая). — Beseda »mužik« je v izvirniku »najhujša psovka« (самое ругательное слово), v prevodu pa »služi samo za norčevanje« (I, 42). — Z vzklikom »Kako beli so postali!« (До чего белые стали!) zasmehuje beli kozak, sovražnik Sovjetov, oropane, slečene rdeče ujetnike. Prevajalec pa ima: »Zakaj so se pobelili?« (IV, 130).

Ruske pripone *-ovat* za izraz nepopolne, približne lastnosti prevajalec dosledno ne upošteva. Zato bereš v prevodu »divje lepi kozaki« (I, 11), medtem ko bi moralo biti »nekam odljudni, lepi« (диковато-красивые казаки). Podobno je z »divjim nasmeחom« (I, 12) namesto »nezaupnega, živalskega« (звероватая улыбка).

Prav tako netočno so prevedeni *deležniki*. Вышитые туфли so »z vezeninami okrašene« vezene, ne pa »pletene copate« (I, 18). — Trgovec Mohov v prevodu gre »mimo nepoznanega Mitjka« (I, 20), v izvirniku pa »mimo Mitjke, ki se mu je umaknil« (постороннившегося). — Мягкие листья je zmečkano, ne pa »metino listje« (I, 45). — Stepanova nespravljena, pozabljena vojaška suknja (неприбранный мундир) postane v prevodu »pomečkana« (I, 56). — Shujšani (исхудавший) Stepan je v prevodu »zasopljen« (I, 63). Sramotilni (обличающие) sledovi katrana so v prevodu omiljeni v »izgublajoče se« (II, 60).

Napake, ki jih odkrijete v prevodu pri *zaimku*, razodevajo že neznanje ruske slovnice. Prevajalec ne razume zveze pomožnega glagola z rod, osebnega zaimka v pomenu »imeti«. Stavek Сухота у него есть pomeni: »ima že drugo ljubezen«, v prevodu se glasi: »brezčustven je« (I, 88). — Iz neprehodnega glagola napravi vzajemno dejanje. Takole berem: »Grigorij odkrije oči. Smejeta se. Z norčevanjem varata drug drugega« (I, 57). To bi se nanašalo hkrati na Grigorija in njegovo ljubico. V izvirniku pa stoji samo: »(Grigorjeve oči) se smejejo, slepilno se rogajo«. (Глаза смеются. Слепят насмешкой). Zanimiva je zmeda pri povratnem zaimku. Tako piše prevajalec: »Uči svojo debelo zadnjico!« (I, 51), a v izvirniku stoji: »Déli nauke svoji debeli ženi«, (ne meni) (Свою толстозадую учи)! Prav tako ne pozna prevajalec daj. osebnega zaimka, ki označuje primero. Tako prevaja: »Nikar se pri Caricinu v koruzi ne skrivaj!« (IV, 267), izvirnik pa ima: »Z menoj boš težje opravil kakor pri Caricinu, kjer si se skrival« itd. (Это тебе не под Царичиным)! Podobno berem tudi v knj. II, str. 210, našega prevoda: »Ne kaže tu drugega kakor preste peči!« V izvirniku stoji: »To je težje kakor mesiti testo za preste« (Українсько Оце

тоби не бублики месить!) — Nič manj ni prevajalec zmeden pri rod. primere: »Naj bo ne vem kakšna mati, pa je le tuja rodni« (IV, 189). V izvirniku: »mi je le bližja od tuje« (Какая бы ни была мать, а она родней чужой). Nikalnica poleg zaimka je prevajalcu povsem nerazumljiva: »Svoj živ dan ni videl takih generalov« (IV, 111), v izv.: »videl je vse drugačne generale v svojem življenju« (не таких видал). Isto v stavku: »S čisto drugačnim glasom sem jo pobaral« (IV, 242), v izvirniku pa: »Ves iz sebe sem vprašal« (Не своим голосом спрашиваю). — »Po zadnji turški vojski« (I, 7), v izvirniku: »po predzadnji (в предпоследнюю), torej leta 1831 in ne 1878.

Tudi pri *števniku* odkrijete zanimive in usodne napake, če primerjate prevod z izvirnikom. Približnih označb prevajalec sploh ni razumel. Prim. »malo več kot 3 km« (I, 43), v izvirniku »kake 3 km« (версты три), kar pomeni lahko več ali manj od navedenega števila. — Točna navedba »imam eno in dvajset let« (IV, 343) je že zopet v nasprotju z izvirnikom, kjer beremo: »Sem že čez dvajset« (мне двадцать первый год). — Tudi dolžinske mere in vse, kar je s tem v zvezi, je prevajalcu neznano, zato se povzpne do naravnost drastičnih domislic: »Zena je bila za dobro četrtno višja od njega« (I, 69), v izvirniku je mišljena četrtna lakta, torej »za 4 palce« (на добрую четверть). Nekd. ruski laket (аршин) ima 16 palcev (вершок v 4,4 cm). — Isto odkrijete v slovenskem prevodu pri označbi višin nad povprečno mero, n. pr. pri vojaškem konju. Prevajalec te navedbe ali opušča (piše samo »Hristonjev konj«, I, 34, namesto двухвершковый конь), ali pa prevaja kar »zastaven konj« (I, 277), namesto трехвершковый конь. Rezervista, ki je odslužil kadrski rok (второочередник), imenuje »drugoletnik« (I, 34). — »Trojčke je dobila« (II, 95) nima ničesar skupnega z izvirnikom, kjer stoji »odrojila«, t. j. »dobila otroka« po čebelarskem, tu zasmehovalno rabljenem izrazu (Отройлась). Tudi stavek »Pol leta je kar naprej popival« (I, 91) nima z izvirnikom nič skupnega. Nanaša se na kvartalnega pijanca: »vsakega pol leta se je ponovno napil« (в полгода раз пил запоем). — Одногодок ne pomeni »enoletnika« (II, 18), pač pa »vrstnika, istega leta vpoklicanega« (k vojakom). — Видимо и невидимо pomeni »nešteto« (visokošolcev, študentov, v prevodu »šolarjev«. A namesto tega berem neumestno: »Drhal, ti pravim!« (I, 159). — Семак je novc za dve kopejki. Prim. vzdevek Dvojača v knj. IV, str. 177. Toda namesto »po eno dvojačo« (по семаку) je v prevodu »po presti plačam« (I, 238). — Krilatica »Jih je brez Nestra deset« (II, 96) izgubi v prevodu pravo vsebino (без Нестера десятеро). V ruščini pomeni: »dovolj jih je«, t. j. »tudi brez tebe bodo opravili«.

Prevajalec večkrat ne razume *glagolov*, zato nastane zmeda pri dopolnilih in povednih določilih. Namesto vprašanja »Kaj gremo ribe lovit?« (I, 30) je v izvirniku: »Imeli bomo dober lov!« (шатаем рыбы). Namesto trditve »Dež noče prenehati« (I, 31) je v izvirniku ugibanje: »menda preneha?« (никак перестает?). Dvogovor v prevodu: »Oče se bo norčeval. — Se bojiš očeta?« (I, 31), se v izvirniku glasi: »Oče te bo oštel.« — »Briga me.« (Отец ругаться будет. — Испугался отца.) — In dalje: »Kaj vpiješ?« (istotam), v izvirniku pa »Zakaj se nisi oglasila?« (Чего не откликнулась?). — Vzklík »Pridi no, prekleta riba!« (I, 32) ni v ničemer podoben ruskemu besedilu: »Le pojdiva iz vode ven, pa k vragu z ribo!« (Давай вылезать, будь она проклята, рыба эта.) V prevodu »Petro se je skobalil z voza« (I, 36), v izvirniku pa je samo »pomolil glavo izpod strehe voza« (высовываясь из будки). V I. knj. na str. 37 našega prevoda berem: »Stepan je spuščal dim in se igral z ogorkom v pesti«, a v izvirniku: »si je prižigal cigareto in po dlani kotal drobec žerjavice« (ker ga je pač pekel прикуривал и катал по ладони уголек). Stavek: »Začnem sam« (I, 37) je zelo daleč od izvirnika, kjer se glasi: »Spotil sem se« (взмок я). Prevajalec piše »Stepan se je predstavil nevesti« (I, 39), izvirnik pa pravi namesto tega, da »ji je ugajal« (понравился). V prevodu sta »Vola prežvekovala« (I, 46), a v izvirniku

»migala z repoma« (мотали хвостами). Prevod: »Triba je bilo čakati na ugodno priložnost« (I, 58), izvirnik: »Kakor nalašč se je pripetilo naključje« (Надо же было приключиться случаем). V prevodu se je »konj vzpenjal« (I, 61), v izvirniku »ročeval« (приседал). »Stepan je opazoval« (I, 64), v izvirniku »je zamudil« (torej »ni opazil« (прозевал). Prevod »se je opotekel« (I, 171) kaže nerazumevanje dejanja v izvirniku, kjer je prestopanje izraz neodločnosti, zadrege (потоптался). V stavku »Stepan se je zapil« (I, 185) stika prevajalec za slovensko glasovno slično obliko, ker ne pozna donske govornice, v izvirniku se glasi: »vpil je na vse grlo« (вопил втемную). V prevodu je Melehov-oče »zašantal s hromo nogo« (I, 232), v izvirniku: »noga mu je počila v sklepu« (шелкнул ногой). V stavku »Padla boš!« (I, 259) ni ostalo nič od robate šale na račun ježe nevajene ženske. V izvirniku: »Pazi, da si ne boš kaj ogulila!« (потрешь). — Prevod: »Siloma je zadrževala solze« (II, 78) je v nasprotju z izvirnikom, kjer stoji: »se je silila v jok« (выдавливала слезы). — Stepanovo ugibanje o Melehovu-očetu »Stara žalitev mu ne dá miru« (III, 64) se v izvirniku glasi: »Rad bi popravil nekdanjo zamero« (за старую обиду старается). — Namesto »zamahniti s kopitom puške« (IV, 83) je v izvirniku »podreti« (сшибить прикладом). Prevod »Napiti bi se bilo treba« (IV, 363) zabriše smisel izvirnika, kjer berem: »pregnati mačka« (опохмелиться).

Med drugimi napakami naj navedem zamenjavo spola pri glagolu: (Aksinja) »je planila ven« (I, 64), v izvirniku nasprotno: (Stepan) »se je zakadil za njo« (погнался). Prevajalec zamenjuje 2. in 3. osebo: »Nehaj čenčati« (I, 67), v izvirniku: »Naj bo (oče) tih« (Пушай заткнется). Prehodni glagol je ponekod zamenjan s povratnim, n. pr. »stera se je izgubljala v daljavo« (I, 153), v izvirniku: »stera je vabila čim bolj daleč od ljudskega bivališča« (тянула подальше от жилья). Ali pa v I. knj. na str. 23: »Čudno, da se nisi ubil s konjem vred!«, v izvirniku: »Malo da me nisi potepal s svojim konjem!« (Чудок конем не стоптал). Ljudski prislov čudok — v knjižni ruščini čуть v pomenu »skoraj« — nima ničesar skupnega s slovenskim »čudno«. — Podobno pri dvogovoru v knjigi I, na str. 25 v prevodu: »Ne boj se!« — »O, saj se ne.«, v izvirniku: — Nikar me ne straši! — »Saj te nič ne strašim.« (— Не пужай. — Я не пужаю). — Naj navedem še primer, kako nastane zmeda pri dopolnilu: »Sklonil se je kakor lok« (I, 43), v izvirniku pa: »nad lokom (sedla) sklonjen« (припадая к луке). — Istotam na str. 19: »Mitjka je prenesel pogled z dekletovih nog«, a v izvirniku: »odrinil je nogo« [svojo seveda] (оставив ногу). V prvi knjigi na str. 52 berem: »Sinovom se smejejo«, a v izvirniku je ablativus causae, dopolnilo za označbo vzroka: »s sinom me zasmehujejo« (сыном в глаза смеются).

Naj navedem še primere, kaj počenja prevajalec z nedovršnikom. V prizoru, ko se tepejo za Turkinjo, berem v knj. I, na str. 10: »udaril je s Prokofjevo glavo ob zid in mu dejal«, v izvirniku pa je »trkal z glavo ob zid in prigovarjal« (стучал и уговаривал). Prav tu na str. 17 piše prevajalec: (Grigorij) »je odgovoril«, v izvirniku »se je režal« (зубоскалил). Prim. še »zaškripala z zobmi« (I, 51), v izvirniku »režeč se« (скала зубы), »Čemu se kaj držiš?« (I, 118), v izvirniku »se režiš?« (скались). Prevajalec tudi nima občutka za ponavljalni glagol. Piše: »je držal konja« (I, 23), ko je v izvirniku: »postopal ob konju sem in tja« (похаживал возле коня). — Podobno je s trenutnim glagolom. Prim. »Krap je splaval na površino« (I, 14), v izvirniku »se pognal« (прыгнул). O dedu Sašku pravi prevajalec: da »je namesto vodke goltal razjedajočo kislino« (I, 182), medtem ko je v izvirniku: »srknil некоč nekaj solitrne kisline« (хватил острой водки).

Vse polno napak je tudi pri pomenu časov. Tako piše prevajalec o konju: »Pozobal je, napojiti ga je treba« (I, 23), medtem ko ima izvirnik prihodnji čas v pogojnem smislu: »Ko bo rjavec vse pozobal, ga napojite« (доить — попоите). Prav tam

velelnik »Griška, pelji ga!« (I, 23) namesto prih. časa »ga bo peljal« (Гришка сводит).

Kakor ne pozna prevajalec glagola, tako so mu tuji tudi nakloni. Prim.: »Dihati se ti ne ljubi« (I, 37) z izvirnikom: »Sapo si mi zaprl!« (дыхнуть нечем). Prevajalec ni opazil naslonice было, ki označuje neuspelo dejanje, zato piše samo: »je ogoljufal sosesk« (I, 41), medtem ko pravi izvirnik »skoraj bi jo ogoljufal« (чуть было не обмощенничал). Tudi pogojnega zavisnika ne vidi in prevaja »Griško hočem s kostmi vred« (I, 51), v izvirniku pa stoji: »Če se mi poljubi, pohrustam Griško s kostmi« (захочу — с костями съем!). Velelni stavki pogosto niso pravilno prevedeni. Prim. »Kaj se obešaš name?« (I, 52) namesto svarila v izvirniku »Ne lazi za ženskami!« (Не таскайся!). V prevodu velelnik neprestano izgublja pravi pomen. Zato: »To srajco obleci!« (I, 25) namesto: »Pusti me, da oblečem srajco« (Дай рубаху падеть). — »Napihovalo te bo!« (I, 67) zveni omiljeno v primeri z izvirnikom: »Nehaj se že mašiti!« (будя напихиваться). Tudi klic »Naprej, hudič!« (I, 68) ni v skladu z izvirnikom, kjer berem pretjno konju v pomenu: »A boš nagajal!« (играй, черт!). Velelnik »le poslušaj me!« (III, 27) je v izvirniku zopet pretjna, svarilo: »razi se!« (смотри у меня!). V prevodu je neprestano zabrisan brezosebni velelnik splošnega pomena. Mitjkovo tarnanje pri ribolovu je zabrisano n. pr. z nedoločnikom: »čakati, da katera (riba) prime« (I, 119), v izvirniku pa stoji: »Tu pa naj ždi človek, zmruzuje!« (сиди, клечатей). Velelnik zaman iščeš tudi pri očitanih: »Roko mu držiš, on pa pritiska« (III, 20), medtem ko je v izvirniku: »Naj s teboj kdo resno govori — samo neumnosti kvasiš!« (Ты ему всерьез, а он гнет!). Prim. še stavek: »V konjušnici zavpij nad žrebcom, potlej pa ne počni neumnosti« (III, 31). V izvirniku je svarilo za Koševoja kot novinca pri konjereji: »Če si v konjušnici, lahko vpiješ, tujak pa (v stepi na prostem) le čuvaj se!« (это на конюшне выкрикнешь, а тут не балуйся!). Tudi to, da ne pozna trpnega načina, otežuje umevanje prevoda. Prim. povest o Stepanovem maščevanju nad nezvesto ženo: »Pretepal (jo je) toliko, da ni bilo več človeško.« (I, 40), v izvirniku samo: »tako, da ne bi bilo očitno«, t. j. »po trebuhu in podobno«, nikakor pa ne po obrazu (бил с расчетом, чтобы не видно было).

Tudi s *prislovi* je križ. Prevajalec jih ali ne razume ali pa sploh opušča. Prim. »Od slabega tobaka mu je smrdelo v ustih« (I, 14) in v izvirniku »od na tešče pokajenega tobaka« (от выкуреного натошак табаку). Pri izjavi »Mrežo v roke, ne bom veliko govoril« (I, 24) ni časovne označbe, glej izvirnik: »Pred kratkim sem vam pravil, da bi zakrpali mrežo.« (Надысь говорил, оглядите бредень). Prav tako niso nikjer označene navideznosti, n. pr. v knj. I, na str. 31: »Strahoten trušč oddaleč je tresnil v Grigorija, potem je bilo slišati bobneč udar. Z rebri se je odtrgal plaz.« V izvirniku gre za soma, ki pretrga mrežo. Vse drugo je prispodoba. Prevod bi se moral glasiti: »Sunek daleč zažene Grigorija. Nekaj bobneče pljusne, kot da bi se v vodo zrušila debela gruda« (Толчок отшвыривает Григория. Грохочущий всплеск, будто рухнула глыбища). Podobno je s stavkom: »Aksinja se je dobesedno porčevala nad njim« (I, 48), v izvirniku »kot da bi se maščevala« (словно метила). V nizu primerov nimajo slovenski prislovi z rusko predlogo po smislu ničesar skupnega. Prim. (Grigorij) »je spal ležec na hrbtu« (I, 12), v izvirniku »z obrazom navzdol« (ничком). »Zamolκλο je zvenel« (I, 14), v izvirniku »cvileče, predirljivo« (произвительно). »Jarko je zablesčala sablja« (I, 26), prav »medlo« (тускло). »Nič kaj lahko ne prestavlja nog« (I, 34), v izvirniku: »prav nič težko mu ni bilo prestavljati noge« (не в тягость было ему). »Skače ritenski« (I, 36), prav »pleše v ročeru« (ходит вприсядку). — »Toro je vlekla za lase« (I, 39), v izvirniku »besno« (исступленно). — »Naglo so obkročili« (I, 53), prav »zvito so obkoljevali« (хитро окружали). — »Tok ga je (čoln) od strani skušal prevrniti« (I, 13), prav »po strani obrniti« (повернуть боком). Gl. še »se je uprla v boke« (I, 63), v izv. »se je po strani obrnila« (стала боком). »Čudno, da vzhodnik ni prinesel joka« (I, 348), »menda ni prinašal«

(знать не доносил). »То leto je teklo življenje nazaj kakor narasle vode« (II, 62), »je pojemale« (шла на сбыв). Izraz »Pred sodišče ga postavimo!« (II, 333) je premislil, v izvirniku: »Linčajmo ga!« (Своим судом его). Označba »lahkotno« (IV, 219) za vožnjo pač ni pravilna, v izvirniku »brez tovora, s praznim vozom« (налегках).

Glej, kako napačno rabljena nikalnica spači posamezne stavke, na primer: »Aksinja je hodila brez rute« (I, 53), a Šolohov piše: »ne da bi v ruto zavijala obraz« (не кутая лица платком). Torej je nosila ruto kakor vse odrasle ženske. Prim. v knj. IV, na str. 230: »Dunjaška ni mogla tekati razoglava.« — Časovna označba v knj. I, na str. 56 prevoda (Devet dni) »hitro bodo minili« je v nasprotju z izvirnikom, kjer stoji: »To še ne bo tako kmalu« (ишо не скоро).

Netočnosti srečam tudi pri rabi *predlogov*. Namesto »skozí ograjo« (I, 26) mora biti »preko ograje« (через плетень). Napačno preveden predlog izpremeni smisel stavka: »Vsi trije so bili namenjeni v Persijanovko« (I, 34), a v resnici je šel tja samo topničar Tomilin (направлявшийся в Персияновку), kajti oba druga kozaka sta bila namenjena v Setrakovo. — Namesto »teden dni po prihodu« (I, 53) prav »teden dni pred zaključkom orožnih vaj« (за неделю до выхода из лагерей). Prevajalec piše: »V srdju je šel s tovariši v hrib, kakor konj, ki nosi tovor« (I, 58), v izvirniku pa berem: »se je spuščal nizdol kakor konj, ki bezlja z jezdecem« (шел под гору, как лошадь, понесшая седока). Namesto »pesek v vodi« (I, 62), bi moralo biti »ob vodi« (у воды). V prevodu »Bodo Gerasku konje pobrali« (III, 25) predloga sploh ni, prav: »Zavoljo Gerasjka zaplenijo nam konje« (за Гераську коней заберут). — Prevajalec se ne zmeni tudi za protivni veznik, ker piše: »Nehajte in k atamanu!« (I, 66), kar pa je v nasprotju z izvirnikom: »Narazen, sicer (vas popeljem) k atamanu!« (Разойдись, а то к атаману!). Isto je s stavkom: »Sebi pusti za pleme pa bodo šli Šamilji rakom žvižgat« (I, 15), prav: »sicer bodo šli« itd. (а то Шамили переведутся).

Prevajalcu ne bi štel toliko v zlo, ako bi mu delali težave samo donska narječje, ukrajinsčina, strokovni izrazi iz rastlinstva, konjereje itd. A ista površnost vlada pri obravnavanju navadnega knjižnega besednega zaklada. Še večje nepravilne pa povzročajo prevajalcu *skladnja*: saj je bilo ponekod razvidno to že iz dosedanjih zgledov.

Tu in tam strne prevajalec po več stavkov v enega. S tem zabriše epsko ponavljanje. Prim.: »in tako sta dolgo gledala v stepe: vse dotlej, da se je popolnoma znočilo« (I, 8). V izvirniku sta stavka ločena: »... и так подолгу глядели в степь. Глядели, пока не потухала заря«. Nasprotno ne bi ugovarjali razčlenitvi ruskih dolgih zloženih stavkov v manjše. Vendar ponekod zabriše na ta način prevod istočasnost povezanih dejanj. Prim. psihološko razglabljanje v značilnem slogu Leva Tolstojca: »(Aksinja) čutila je, da je ne bo pustil (Grigorij) na miru, in ker tega ni hotela, se je upirala z vsemi silami. Opazila je pri sebi, da se lepo oblači« (I, 40). V tem primeru bi jaz ohranil nedeljeno rusko priredje, kar bi bilo izvirniku bližje: »Aksinja je nagonsko slutila, da je Grigorij ne bo pustil na miru, in čeprav z razumom tega ni hotela, se je upirala... vendar je pri sebi opažala, da se je pričela skrbno oblačiti (... нутром чуяла, что он от нее не отступится, и, разумом не желая этого, сопротивляясь всеми силами, замечала за собой, что стала тщательно наряжаться).

Napačno je, če ne razlikuje prevajalec členov priredja od vmesnega stavka. Tako je v zgodbi s Prohorom, ki bi rad obolel, da bi ušel vojni. V izvirniku stoji: »Medtem se bo tako pričel umik (tako je namreč vse kazalo)« — Там отступление подойдет, (дело на это захоаживало). Prevod je docela zgrešen: »Tamkaj bomo bežali lahko, tako je vse lepo kazalo« (IV, 241). — Prevajalcu je tuje rusko protivno priredje. Tako ugibajo iskalci zaklada glede razkopavanja poganske gomile: »Zemlja

pripada vasi — kaj bi se bala atamana« (I, 37), a v izvirniku: »Svet je občinski in bi kvečjemu samo ataman (župan pri kozakih) delal težave (Земля станишная — сунение от атамана могло только быть). Isto je s sklepalnim priredjem. Prim. prizor, kako ugibljejo gledalci pri pregledu opreme novicev: »Gotovo ni kaj v redu, ali za to ni treba kopati po obistih« (I, 231) z vsebino izvirnika: »Najbrž ni kaj v redu, ker sicer ne bi kopal po obistih« (Должно непорядок, а то б не стал требовать). Velelni stavki so večkrat zverženi do neumljivosti. Prim. dvogovor v čolnu: »Kako pa krmariš?« — »Zdaj bomo na sredi.« (I, 13). V izvirniku stoji: »Pritisni (na vesla)!« — »Počakaj, da bomo na sredi« (reke, t. j. v območju toka. — Гребани! — А вот на середину вышупимся). — Podobno je z izrazi občudovanja: »Tem pa se dobro godi!« (Вот живут люди!), v prevodu »Poglej, če je kdo doma?« (I, 18). — Podobno je z usodo železnika v istem navedenem prizoru. Mitjka zasmehovalno predlaga za stanovanca v bogato hišo trgovca Mohova tistega starega kozaka, ki je pravkar sredi trga za gasilskim domom opravljal potrebo: »V to le hišo bi se podal oni starec« (Деда бы энтаво направить сюда), a v prevodu bereš: »Naš stari bi le to za šupo porabil« (I, 18). — Tudi brezosebni stavek, ki označuje razmere, izgine v prevodu brez sledu. Prim. prizor z Aksinjo, ki se oprsti za razvoklo. Poleti spijo pri njih kar križem po tleh in Grigoriju pravi: »Pri nas nima človek kam stopiti« (у нас не влезешь). V prevodu pa je zapisano: »Kako potihlo si prišel« (I, 18).

Veliko stavkov razodeva, da prevajalec sploh ne razume ruskega besedila. Tako piše na primer »V grlu ga je davilo« (I, 8), medtem ko je v izvirniku: »Ob ličnicah so se mu narpenjale in premikale bule mišic« (Под скулами у него пухли и катались желваки). Prav tam prevaja meni nič tebi nič: »Klepentanju ni bilo ne konca, ne kraja« (I, 8), ko je stavek v izvirniku dokaj drugačen: »Ženske od samega klepitanja niti niso imele časa druga drugi obirati drobne« (kar je navadna usluga prijateljici na kmetih — Бабам за разговорами поискаться некогда было). Turkinja je pri prevajalcu »Oblečena v dolgo krilo, pod njim nosi hlače« (I, 10), medtem ko se glasi stavek v izvirniku: »ima dolgo srajco, izpod srajce pa gledajo moške hlače« (Длинная на ней рубаха, а из-под рубахи шаровары). V prizoru, ko se pretepajo zaradi Aksinje, naredi prevajalec oba Melehova brata močnejša od njenega moža: »mlatila sta Stepana, da je padal kot pobito živinče« (I, 66). V izvirniku je nasprotno Stepan močnejši od mlajših nasprotnikov in poudarja navedeni stavek ravno šibkost njihovih udarcev. Pravilno se glasi: »Brata sta kluvala Stepana kakor kragulj mrhovino« (Братья Мелеховы клевали Степана, как стервятники падаль). Kozaki, vpoklicani leta 1914, se na Poljskem, daleč od doma, pogovarjajo: »Kak korček mleka bo že dobiti, ko se vrnemo od vojakov« (I, 247). V tem prevodu ni ostal niti drobec cinične primere »kot da bi bila žena korec z mlekom« (Кубыть корчажка с молоком). V izvirniku pomeni stavek: tudi za nas se bo kaj našlo (kljub morebitni nezvestobi v moževi odsotnosti). — Vzdihi »Kaj počno!« (II, 371) ni primeren za ujetnikovo obupno slovo od življenja, ko pričakuje, da ga ustrelje. V izvirniku: »Konec je z nami« (все нам). Zelo poučno je, kako so prevajalcu tuji izrazi za ježo. Ko gre Grigorij napajat, beremo: »se je (konj) spotaknil, sedel na zadnje noge in zdrčal nizdol« (I, 23). Kako naj bi ostal potem jezdec v sedlu? V izvirniku je samo: »konj je zgrešil korak, zacepetal in v skoku zdriral niz breg« (сбил с ноги, зачастил, пошел под гору наметом). — Rusko потрусил рысью pomeni »odjahal je v lagodnem teku, drncu«; slovenski prevod »se je pognal kot ris« (I, 80) je docela paračen. Čudno je, da na isti strani piše prevajalec pravilno »se je podil v drnce«. — Gospodinja pri trgovcu Mohovu je vedno hitela po opravkih, »tako jo je težilo gospodinjstvo«. S tem besedilom se nikakor ne ujema stavek »se je pozibavala v bokih« (II, 76). V izvirniku se glasi: »(Gospodinja, zavaljena in mevžasta, je drobno odkljusala mimo« (тучная и сыроватая, прошла снующей иноходью).

Pogovori med junaki so bili prevajalcu posebno trd oreh. Večkrat so tako spачeni, da jih nihče ne bo razumel, če ne bo segel po ruskem besedilu. Tako pravi Grigorij pri ribolovu: Sam drobiž grize menda vabo. (Чутно мелочь пасадку обсекает). Prevajalec pa piše: »Verjetno s potrpljenjem se tudi goščava iztrebi« (I, 14). — Petro naroči očetu, naj liscema (voloma) ne nalaga preveč dela. Ker ju bodo prodali, naj se zredita (Лысых работой не нури). V prevodu stoji: »S tisto goličavo se ne ubijaj, očel« (I, 25). — Koršunov prigovarja hčerki, naj nikar ne vzame Grigorija: babjak je. A Natalija se ne zmeni za svarilo in naposled pristane oče na poroko: »Če ti ni nič za to, ne ugovarjam več. Samo odleglo mi bo, če je tako.« (— Ну и нехай. — — Тебе нехай, а мне и подавно. С моей руки куль муки, когда такое дело). To mesto je prevedeno: »Prenehaj no!« — »Prenehaj ti. V grlo mi sili bridkost, ko se je tako daleč razplelo« (I, 83). — Svat vprašuje: Smem noter? in dobi v odgovor: Dobrodošli! (— Разрешите войти. — — Милости просим. —) V prevodu: Zelite noter? — »Prosimo usmiljenja.« (I, 96). — Grigorij se poslovi od družbe. V izvirniku stoji samo daj, edn. Честной компании! kot naveden nepopoln stavek namesto желаю всего хорошего itd. Dobesedno bi to pomenilo: »slavnemu občinstvu želim vse najboljše!«, a zveni kot navadno »Zbogom!«. Prevajalec piše: »Lepa tovarišija« (III, 133) in ne pomisli, da bi bilo za Grigorija nespametno spričo nevarnosti tako izzivati sovražnike. — Graščak Listnickij vprašuje, ali ni pokvaril Grigorij konja, s katerima malo da ni utonil? Konjar odvrne: Ne, Rjavec si je odrgnil prsa. Malenkost. (— Не перегнал? — — Нет. Гнедой грудь потер. Пустяковина.). A v prevodu berem: Menda (konja) ni vrag vzел? — »Ne. Šarec ima grdo odrglino. Za nič roba« (I, 197). — Neki rdeči vojak je ključoval kozaški premoči do zadnjega naboja. Ko so ga le ujeli, odgovori na vprašanje, čemu je streljal: Mislil sem, da se bom ubranil. — »Zakaj pa se nisi?« — Pošli so mi naboji. — (— Думал отстреляться. — — Почему не отстрелялся? — Патроны израсходовал). Prevod je neumljiv: Hotel sem izprazniti puško. — »Zakaj pa je nisi prej?« — Dobil sem novih nabojev (III, 78). — Petro zabavlja nad rdečo konjenico: Nemara prvič v življenju vidijo konja. — »Le naprej, bomo že kam prijahali.« (Он лошадь может в первый раз видит. Поедим и доедим). Prevod: »Ta pa konj, na prvi pogled vidiš.« — »Dajva, stopiva, da kje kaj dobiva« (III, 119). — Komunist vprašuje Grigorija, ali ni bil carski častnik: »Po strumni drži ti vidim, sam sem bil v nemški vojni« (По выправке вижу, сам германскую сломал). Prevod: Po obleki poznam: nemara si nemško popustil (III, 121). — Grigorij se smeje bratovi vdovi, ker je vražja ženska: če ne bi brat umrl, bi takó s podobno ženo smrt predčasno storil (От нее до поры, до времени все одно помер бы). Prevod je daleč od izvirnika: Po njej bi se mi kdaj tudi zaskominilo (III, 293). — Grigorij zasmehuje svojega načelnika štaba, ker se je zaman prilizoval belemu generalu: »Nič nisi opravil, niti roke ti ni dal poljubiti« (Не только чего, но и к ручке не подпустил). To je prevedeno: »Ne bi dejal, pa ti niti roke ni podal« (IV, 94). — Grigorij vprašuje svojega oproda Prohora, ali je sam molzel kravo namesto žene? Prohor ježno odgovarja: Kdo pa naj bi zame molzel, vraga! (А черт мне будет доить?). Prevod: »Ali sem jaz določen za molžo?« — Prohor nadaljuje: »Bo že vesela žena moje molže. Samo, da ne bo zbolela, če bo videla, kaj sem namolzel« (Ну, я ей надоял. Как бы не захворала от моего удоя). Prevod: »Namesto nje sem šel molst. Ko bi vsaj zbolela od moje molže« (IV, 363).

Spričo kakovosti prevoda se komaj še splača govoriti o rečenicah (idiomih). Njih ustaljeni pomen je večkrat neodvisen od besed — seštevanec, katerih vsoto predstavljajo. Zato naj navedem samo nekaj primerov. Prevod: »je napel vse sile« (I, 15) je po smislu nasproten ruskemu stavku переводя дух, kar pomeni »zajel je sapo«. — V prevodu: »Lažješ, da se kadi. Privezati bi te bilo treba« (I, 248) ni besedne igre, ki jo ima izvirnik. Glagol брехать, pomeni lahko »lajati« in tudi »lagati«.

Torej bi bilo prav: »Ti pa znaš lajati, lažnivec. Priklenili te bomo kakor psa.« — Pogovor dveh kozakov ob začetku upora proti Kerenskemu izgubi v prevodu vsak smisel: »Premislil si se torej?« — »Poslušaj, nerodno je.« (II, 141). V izvorniku berem: »Prekmalu si vrgel puško v koruzo.« — »Kaj pomaga, če ima premoč« (— Жидок оказался на расплату. — «Да ить его сила»). — Na vprašanje, kaj stoji v povelju, ki ga je prejel, odgovarja Petro nezadovoljen, presenečen: »Že spet nekaj novega!« (Дела!). V prevodu je ta odtенок zabrisan: »Kaj pišejo?« — »Razno.« (III, 20). — Ko se Grigorij napije do nezavesti, pravijo njegovi tovariši ženski zasmehljivo, naj se ne ukvarja z njim: »ne boš nič opravila« (толку не будет). Prevajalec piše: »Ne legaj k njemu, da ne bo jezikanja« (III, 263). — Okajen poročnik občuduje Angleža, ki prenese več pijače od njega: »Ta pa ima zalet!« (Каков размах!). V prevodu stoji namesto tega čudno vprašanje: »Kakšen bo konec?« (IV, 189).

Človek bi pričakoval, da bodo pravilno poslovenjene vsaj številne ljudske krilatice in pregovori, saj jih vendar najdeš zabeležene v vsakem večjem slovarju, tako pri Makarovu, Pavlovskemu in predvsem pri Dahlu, ki je bil ponatisnjen po revoluciji. A prevod razočara tudi na tem področju. »Mene se drži, bova skupaj v ječi« (I, 30) je na primer dobesečen prepis ruskega besedila: Держись при мне, вместе будем в тюрьме. Slovensko bi se menda glasilo: »Po slabi tovarišiji rada glava boli.« — V prevodu »Ne bom čakala, nisem te zibala« (I, 51) ne ostane niti senca ruske zbadljivke, ki izraža nestrpnost »kaj bi čakali, saj nimaš poroda« (печего годить, тебе не родить). Stavček: »Zenin je kmetiški sin in si išče družico« (I, 70) je izgubil v prevodu vso živost pregovora. Izvornik se sklicuje na ljudsko modrost, po kateri si lahko ženin povsod dobi nevesto: »kakor berač je, prosi kjerkoli« — Женях навроче старца: где хошь, просит. Isto je z zbadljivko o požeruhu: »Zvečer poješ jarca, zjutraj si spet lačen. Vse prav pride, kar kane med zobe« (III, 19). V tem prevodu je krilatice izgubila barvo hkrati z rimami. Zahtevala bi ustrezno slovensko ljudsko obliko. (К вечеру съешь барана, а утром захочешь рано. Нам все полезно, что в рот полезло). Prav tako se razblini v nič v prevodu »Nesreča se je začela« (IV, 188) ruski pregovor o začetku kot glavni najvažnejši stvari: лиха беда начало. V izvorniku je to vzdihljaj že pijanega poročnika, ki mora piti kar naprej in si vlivati poguma. Slovensko bi se reklo po smislu na primer »Pa naj bo v božjem imenu!« — Krilatice Из-за чего огород было городить velja v prenesenem pomenu izjalovljenemu poizkusu. Fomin, glavar bele bande, očita malodušnemu Kaparinu: »Ali je potem sploh kazalo pričeti z uporom zoper Sovjete?« Zato je dobesečen prevod: »Zakaj je bilo postavljati pregraje?« (IV, 430) zgrešen. Razen tega ni ogorod nobena »pregraja«, temveč »zelenjadni vrt«.

Kakor ne obvlada prevajalec ruščine, tako ne pozna tudi razmer, ki so popisane v romanu. Z nedoslednim izražanjem je zabrisal še tolikokrat omenjene »zlate narame«, ki so bili vidno znamenje, da celo simbol nasprotnikov revolucije. Nagovor »gospod meščan« (II, 204) ni v skladu z »državljanom«, značilnim za novo dobo (гражданин). Oče Melehov »si je nasul ječmen v predpasnik« (I, 13), ki ga moški na kmetih nikoli ne nosijo. V izvorniku stoji »v srajco«, t. j. zavihano, ki jo nosi po rusko vrh hlače (в рубашку). Ljudski vzdevki (прозвища), ki jih ponekod prevajalec ne loči od uradnih priimkov (prim. I, 317), so poslovenjeni včasih kot Čveka (I, 146), Čopasti (I, 327), Lažnikovič (III, 18), včasih pa sploh niso prevedeni kot Trundalej (I, 317), Getj Baba (I, 91). Pri zadnjem pomeni ukrajinski medmet ,hetj' — proč, stran! Vzdevek Šamilj za Šumilina (I, 16 in 137) izvira od nekdanjega borca za kavkaško neodvisnost v letih 1832–59. Prevajalec ni opazil besedne igre. — Grigorijev vzdevek черкесюка nikakor ne pomeni »pravi razbojnik« (I, 79), temveč cika na turško zunanost. — Priimek Latišev (III, 18) naj bi se v slovenščini pisal s končnico -ov pod poudarkom. — Ljudski vzdevek za Kitajca ходя je preveden kot

Malajec (II, 313) in drnec (IV, 99). — Nekdanji po Gogolju in Ševčenku opevani »čumaki«, ukrajinski prevozniki črnomsorske soli in posušenih rib, so si s kolomazom prepleskali obleko iz hodnega platna. Baje je ščitilo to pred kužnimi boleznimi. Od tod vzdevek za Ukrajinca *мазница, дегтярник*. Preveden je s »hohol skuštrani, sodrga kmečka« (I, 96) in »teleban« (I, 206). — Pravoslavni staroobredniki, v narečju *полипоны из Филипоны*, t. j. Filipovci v prevodu so »staroverci« (III, 21), kar še gre, in »mnogobožci« (I, 191), kar ni dopustno. — Pri zemljepisnih označbah ostanejo brez pripombe »jajški kozaki« (IV, 269). Лик je reka Ural. Po kmečki revoluciji Pugačova leta 1771 je ukinila Katarina II. staro ljudsko ime. — Ded Saška je nekdanji vojak iz Bogučarskega okraja na Voroneškem (из богучарских москалей) blizu ozemlja Donskih kozakov. A v prevodu »je rojen v Bogučarovem v moskovskem okraju« (I, 181), dasi omenja prevod mesto Bogučar (III, 407). — Na vprašanje »od kod?« zasmehovalno odvrne Grigorij: »Iz Kukuja« (I, 226). Omeniti bi bilo, da je to »s konca sveta«. — »Zrebec kraljevske vzreje« (III, 29) je v resnici iz žrebčarne Koroljovo (Королевского завода). Prevod: »V naši Telekinski stotnji smo imeli kozaka« (I, 158) je zopet sad zmedene skladnje namesto »kozaka iz Telekina« (Телекинской станицы). — »Gorjanci in nižinci« (III, 5) se mi ne zdi posrečena označba za prebivalstvo ob reki: Gorenjem in Dolenjem Donu. — Namesto Louis (III, 213) mora stati angl. Lewis (Льюис). — »Ledeni pohod« je historična označba za umik bele vojske z Dona v Kubanske stepe februarja leta 1918. Prevajalec piše »pohod, mrzli ko led« (III, 45).

Grigorij pravi: »Le primite, ribice« (I, 13). Ta rek iz pravljice o volku-ribiču je značilen za pomen ljudskega pesništva pri kozakih. A prevajalec ne omenja niti Lermontova (II, 372) niti Nekrasova (II, 234), če ponavljajo junaki njih verze. Bunin je naveden v izvirniku pri Šolohovu, v prevodu pa pogrešamo vsako opombo (III, 47). Blokovi četverstopni jambi so v prevodu zverženi. Tudi »črnobajna grivina« (III, 48) nima ničesar skupnega z »začarano obalo« v izvirniku (бегер очарованной). »Prelepa neznanka« je imela važno vlogo v mističnem hrepenenju nekdanjega ruskega simbolizma. A kaj naj povedo slovenskemu povprečnemu bralcu Olgine besede: »Nisem nobena prelepa neznanka«?

Če dodaja prevajalec sicer redka lastna tolmačenja, niso vselej posrečena. Kozaki so na primer pulili iz ograje kole pač zato, da bi pobili Turkinjo. Prevajalec pripomni: »V Rusiji čarovnic niso sežigali kakor v Evropi, temveč jih s priostrenimi koli pribijali« (I, 11). To je odveč. S kolom (trepetlikovim) so pribijali v grobu že pokopanega volkodlaka, da bi ne oživel. Ta vraža je znana tudi izven Rusije. — Pri svatbeni gostiji osladi na zahtevo gostov »grenko« jed ali pijačo edino poljub novoročencev, nikakor pa ne »poljubi vsak sosedo« (I, 101, pripomba).

V kozaški robati govoricu so ostale prevajalcu zakrinkane številne neslane duhovitosti. Kakor večkrat je izpustil n. pr. cel odstavek: »Petro ima vrečo s prepečencem za vzglavje. Petro leži in si viha rumen dolg brk.« Ker ni te vrstice v prevodu (I, 34), ni razvidno, kdo pokliče Stepana. To je bil namreč Petro. Stepan se oglasi: »A?« Petro mu zasmehovalno odvrne: »... na!« To pomeni »govna« z ruskim poudarkom na koncu. Prevajalec zapiše: »... veš!« — Ost popevke v knj. I, na str. 285 tvori en sam neprestan ponavljajoč se nedostojen zlog. Ker ga v prevodu ni, ga ni mogel prevajalec vsaj po ovinkih pojasniti v pripombi. Zato zaman iščeš »kosmate opolzke besede« v na videz nedolžnem slovenskem besedilu »Dekle zaljubljeno je ščuko pripravila.« — Podobno prepevajo kozaki v neumljivem prevodu: »Vsi za carja se borimo — in po ženskah koprimo. — Ko dobimo jih, spet srečni — v službi bomo ... večni« (II, 91). V izvirniku: »Zvesto služimo carja in koprimo po naših ženah. A babe si že bomo našli, brez skrbi (torej druge in ne svoje žene) pa se požvižgali na carja.« (Dobesedno: »carju bomo pocinili neki ud.«) Prevajalec pozna glagol лудить, prim. »ciniti stremena« (I, 288), a ne ve, kaj naj bi z njim počel, ker ne

razume besedila. — Skisano meteno mleko poleti imenujejo kozaki »prisežno«, t. j. zaška prisjaga — kisló mleko, to je bil ves obed« (I, 48).

obvezno, nepogrešljivo jed. V prevodu je ruski izraz brez tolmačenja neumljiv: »Ko-

Prevajalec neprestano opušta posamezne besede in izraze v izvirniku. Prim. »gola bleščeča sablja« (I, 10) in »cvileča« (мерцающая взвизгивающая шашка) v izvirniku. — »Bil je temnopolt in črnih las« (I, 10) pa še »neugnan« v izvirniku (рос исчерна-смуглым, бедовым). — »Po obrazu in postavi podoben materi« (I, 11), a »sloki postavi« v izvirniku (схож был на мать лицом и подбористой фигурой). »Sipine« (I, 12) in »sipine, gozdna jezerca« v izvirniku (пески, енды). »Petelinje petje« (I, 13) in »po vodi odmevajoče« v izvirniku (гулки на воде петушиние переклики). »Če ne bo konec« (I, 15) in »Če bom še kaj opazil, naučil te bom kozjih molitvic!« v izvirniku (примечу — запорю). »Pest« (I, 17), a v izvirniku: »pest samo kot drobna bučka debela« (кулак — так с травлянку величиной). »Aleksaj ga je pobaral« (I, 17), a v izvirniku še: »in vsaj petkrat zaporedoma mežiknil (мигнул раз пять подряд). »Igrajoč se z vejico jagod« (I, 20), a v izvirniku: »z vejico v rastlinjaku vzgojenih jagod, ki so se sesule na tla« (играя веточкой осыпавшейся на пол тепличной клубники). »Dve fotografiji« (I, 55), a v izvirniku še »po muhah zapackani« (засиженные мухами). »Babica zmiguje s čeljustjo« (I, 62), in »žveka z zapadlimi usti« v izvirniku (жует ввалившимся ртом). »Gospodar, nizek pegav kozak« (I, 69) in razen tega »že priletel« v izvirniku (престарелый). »Izpod črne rute« (I, 71) in »pod nepremičnim črnim nadihom klekljane šerpe« v izvirniku (под черной стоячей пылью коклюшкового шарфа). »Veselega spomladanskega dne« (I, 233) in »odjužnega«, kakor je zapisano v izvirniku (в роственельный веселый день).

Večkrat pogrešamo v prevodu tudi daljših stavkov, brez katerih trpi umevnost vsebine. Prim. »Zalučal je Turkinjo množici pod noge« (I, 10). V izvirniku stoji poprej še: »stekel je s Turkinjo preko veže, jo odvlekel« (протасил турчанку бегом через сени и кинул). — V knjigi I, na strani 15 po odstavku »Konec besedi!« manjka kar pet vrstic izvirnika, kjer stoji: »Grigorij ni odgovoril, ko je priklenil čoln. Vprašal je: „Ali naj izročim ribo ženskam doma?“ — „Nesi jo trgovcu na prodaj,“ se je omeščal oče, „da boš imel kaj za tobak.“ — V knjigi I, na strani 22 berem samo: »Stekel je na stranska vrata«, v izvirniku pa: »Stekel je po bobnečih stopnicah pred prag. Vrata niso bila zaprta.« — Na isti strani manjka po vprašanju »Kdo je?« naslednji stavek izvirnika: »(Aksinja) je v naglici pričela tipati naokrog. Njena gola roka se je sukala po nogah, da bi navlekla srajco.« — V prevodu stoji: »Rada bi kot Miško poskakovala po cestnem prahu« (I, 29), v izvirniku pa je daljši stavek: »Rada bi kot Miškov tovariš obračala kozolce po prašni cesti in četudi bi se lahko zvrnila med osat.« — Po besedah »Grigorij se je do pasu potopil v vodo« (I, 30) pogrešam stavek: »lepek mrzav mu je zlezal do prs in kakor obroč stisnil srce.« — Po stavku »Kakor odleti kladivo od nakovala, tako naj odskoči puščica« (v izvirniku »krogla« — пуля) so izostale (I, 274) še tele besede izvirne rotitve: »kakor se vrtijo mlinski kamni, tako naj me ne zadene puščica« itd.

Kar se tiče drugih stvari v romanu, ne bo od prevajalca nihče zahteval, da bi bil dobesedno in suženjsko točen. Oblikovati mora samo lahek, za bralca sprejemljiv slog. V ta namen izvirniku marsikaj tudi lahko doda, če bi zahtevala tako slovenska skladnja in sploh umljivost. Odklanjati pa moramo dodatke, ki bi nasprotovali avtorjevi miselnosti in zgodbi sami. Prim. v knj. I, na str. 142 v prevodu: »Ob tepežih je tekla modra kri kozakov in rdeča kri doseljenih kmetov.« V izvirniku stoji samo: »domačinov in prišlekov« (в драках лилась кровь хозяев и пришельцев). Po nepotrebnem dodana kozaška »modra kri« ni umestna. Solohov od samega začetka podarja ono »nevidno steno«, ki je pod carjem kozake delila od gosposke.

Tiskovnih napak: »kozavemu atamanu« namesto »kozaškemu« (I, 51), »ko grem« namesto »gre« (I, 61), »melodujoče« namesto »moledujoče« (IV, 81) »najti vrlino« namesto »votlino« (IV, 239) in sl. ni vredno naštevati. Isto je s slikami obeh ilustratorjev. Omenim samo, da ni težak mrzlokrven konj (I, 27) stepni donski pasmi nič podoben. Tudi kmečka lestvenica z verigo (III, 9) ni po zunanosti podobna »pisani pobarvani pletenici« (III, 6) itd.

Zaključna sodba o prevodu mora biti odklonilna. Prevajalcu lahko štejemo v dobro samo dolenski besedni zaklad. Ima dovolj inačic za številne kozaške kletvice in, v kolikor razume ruske krilatice, jih bolj ali manj spretno nadomešča z domačimi izrazi. Ne čutim se poklicanega, da bi ocenjeval slovenski slog prevoda. Zame je odločilno razmerje do izvirnika. V tem pogledu je prevajalec vsekakor odpovedal. Rusko besedilo obvlada površno, ni kos skladnji in pogosto napačno tolmači rečenice, kar znižuje kakovost rokopisa. Prevajalec ne najde izvirniku ustreznega izraza in preveč greši zoper smisel. Podal je dokaj zmeden odmev »Tihega Dona«, ki me nehoti spominja kozaške pesmi: »Zakaj si se skalil, Don, od konca do kraja?« (prim. III, 5).

Vse štiri knjige romana imajo nad 1500 strani. Prevajalec je imel veliko posla. Jaz pa sem prestal še hujši napor pri zamudnem primerjanju obeh besedil, slovenskega in ruskega, ko sem ugibal, kako so mogli posamezni izrazi nastati in kaj naj pomenijo. Nemara bo kdo rekel, da ni vredno izgubljeni toliko časa z očitno površnim rokopisom. Saj v naglici prevajalec ponekod ni utegnil niti pogledati v slovar. Piše na primer »kokoš« za sozvočno rusko besedo *кошка* (mačka), »hitro« za rusko *хитро* (zvito), »ris« za rusko *рысь* (beg, drnec). Mnenja sem, da je kritika prevodov vsekakor potrebna. Del podobne kakovosti imamo med novejšimi prevodi vedno več. Pričujoči rokopis je značilen za današnjo raven slovenjenja vodilnih del sodobne in klasične ruske književnosti. Če so slovenske založbe navezane na take prevajalce, naj se pobrigajo za potreben pregled prevoda, preden gre v tisk. To kulturno dolžnost nujno narekuje našemu knjigotrštvu mednarodna vzajemnost in tudi odgovornost pred kupcem knjige.

N. Preobraženski

DROBNA POROČILA

PETAR SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. I—II. (Jadranski Institut JAZU) Zagreb 1950. — Avtor je predelal in priredil za tisk serijo svojih člankov o otoški toponomastiki, ki jo je od leta 1939 dalje objavljval v časopisu *Jadranska straža*, dokler ni njihovega izhajanja prekinila vojna. Nekatere izmed še neobjavljenih je moral napisati znova, ker so bili rokopisi uničeni. Posamezne članke je strnil v skupine po geografski razdelitvi v Kvarnerske otoke, Zadarsko-Šibenski arhipelag, srednjedalmatinsko in južnodalmatinsko otočje.

Gradivo za te članke je začel zbirati Skok že pred prvo svetovno vojno, ko je s podporo Dunajske Akademije potoval po Dalmaciji, dopolnjeval pa ga je tudi še kasneje v razdobju med obema vojnoma. Celotna toponomastika jadranskega otočja s tem delom seveda še ni izčrpana, sistematično jo je šele sedaj po vojni začel zbirati *Jadranski Institut Jugoslovanske Akademije* v Zagrebu s široko mrežo sodelavcev. Skoku samemu je samo za otoka Krk in Rab uspelo, da je zbral celotno gradivo, vendar pa je v teh člankih uporabil samo najvažnejše. Mnogo imenskih razlag, s katerimi operira v tej knjigi, je bilo že objavljenih v številnih dosedanjih Skokovih študijah, raztresenih v tridesetih letih po najrazličnejših strokovnih časopisih, marsikaj pa je tudi novega med njimi. Za strokovnjaka so važne tudi korekture nekaterih dosedanjih Skokovih mnenj.

Kakor po večini vse dosedanje Skokove knjižne izdaje o domačih problemih, je tudi ta knjiga namenjena širši javnosti, zato je napisana čimbolj poljudno v nje-

govem značilnem esejističnem slogu. Vendar pa skrbni besedni registri, ki skupaj z zemljevidi obsegajo ves drugi del, omogočajo tudi znanstveno rabo gradiva.

Pri toponomastiki je Skoka vedno najbolj zanimala stratigrafija, razčlenjanje gradiva v posamezne naselivitvene plasti, od predzgodovinskih do slovanskih. Skok je odličen strokovnjak posebno za romansko obdobje in pri mnogih imenih te vrste je zelo točno ugotovil, koliko pripadajo starejši latinski ali mlajši dalmatinsko romanski kolonizaciji. Za slovansko stratigrafijo še nimamo dovolj zanesljivih prijemov, katera imena so plod prvotne ali kasnejše kolonizacije, vendar je Skok tudi pri slovanskih imenih skušal nakazati nekatere osnovne, najsplošnejše kriterije za to razlikovanje. Mnogo imen na otokih je predromanskih. Otoki so po večini dobili svoja imena po prvotnih naselbinah, ki so deloma izpričane že v antiki. Redki predromanski leksični ostanki, kakor kras, hripa ali fripa in garma, se najdejo večkrat tudi pri mlajših toponimih. Dokaj številni so tudi grški relikti, čeprav pušča Skok nerešeno vprašanje, kaj pripada starejši klasično grški in kaj mlajši bizantinski dobi. Najštevilnejša pa je poleg slovanske seveda romanska udeležba v toponomastiki in Skok ugotavlja posebej od otoka do otoka, kako je bil zastopan romanski živelj v času slovanskega naseljevanja. To so najdragocenejši podatki v Skokovem delu. Ponekod je ugotovil neprekinjeno romansko kontinuiteto od antike naprej, drugod pa je romanski element šele kasneje migriral z obale na otoke, kjer je našel varnejša zatočišča.

Marsikaj je seveda ostalo še nepojasnjena. Skok je vedno opreznější pri svojih etimologijah. Naj kot primer navedem samo njegovo sedanjo razlago imena Sovra na Mljetu, ki ga primerja z našo Soro. Pred leti je v Etnografu III, 191, in kasneje mimogrede tudi v svojih razpravah v ZrPh izvajal ime Sore iz Savaria, imena, ki ga v antični dobi poznamo iz bližnje Panonije. Sedaj se pa (str. 215) približuje starejši slovanski razlagi, katero je sprejel tudi Ramovš v HGr. II iz slovanskega svrvti. Oboje je seveda enako problematično. Slovanska etimologija bi bila kar zadovoljiva, dokler se ne vprašamo, ali je še kje na svetu kakšna reka s semantično podobnim imenom. Po razvodju se regularno imenuje samo naselje, ne pa reka. Samo pri Trautmannelu (Die Elb- und Ostseeslav. ON) sem našel takšen primer, toda tam so nemški kolonisti krstili potok z imenom prejšnje slovanske naselbine. Kraji z imenom Sora so pa prav tako kakor pri Krki, Bači, Savi itd. razmeščeni le na mejah obrečne kolonizacije. Poleg tega imamo na Dolenjskem med pritoki Mirne tudi potok Savrca (menjavanje dolgih in kratkih vokalov je pri substratnih imenih nekaj zelo navadnega). Vse to bi poleg dejstva, da tolikšne reke na našem ozemlju po navadi nimajo slovanskih imen, govorilo v prid poprejšnje Skokove razlage.

K obširnim in kompliciranim problemom toponomastike na ozemlju Jugoslavije je Skokova knjiga eden izmed najvažnejših doneskov. Izšla je v okusni izdaji na dobrem papirju ter je opremljena celo s številnimi fotografijami raznih otoških motivov.

BEITRÄGE ZUR NAMENFORSCHUNG so začele izhajati na jesen 1949 v rednih štirimesečnih presledkih v Heidelbergu. Ureja jih Hans Krahe s pomočjo švicarskega slavista E. Dickenmanna. Doslej je dostopnih pet števil. Ker je proti koncu vojne zaspala Schnetzova Zeitschrift für Namenforschung, je to sedaj edino glasilo za toponomastične probleme srednje Evrope. V Parizu je sicer skoraj istovrstno začela izhajati Revue international d'onomatistique, nadaljevanje prejšnje Onomatistica, ki je že po prvem letu prenehala zaradi finančnih težav, toda ta je združila predvsem zapadnoevropske delavce. Iz vsebine novega časopisa je treba na prvem mestu omeniti članke vodilnega nemškega lingvističnega paleontologa Kraheja. Poleg drugega je doslej objavil že tretje nadaljevanje obsežnejše študije Alteuropäische Flußnamen, važne po metodi in po izsledkih. Zelo poučne so tudi Dickenmannove kritike, posebno »Über einige Flußnamen Osteuropas« v prvem letniku, kjer podaja podroben kritičen pregled hidronimičnih prizadevanj najvažnejših delavcev v slavistiki, predvsem Vasmerja in Rozwadowskega. K posmrtni izdaji Rozwadowskega knjige Studia nad nazwami wód slawiańskich prinaša vrsto važnih etimoloških korektur. Meni je Rozwadowskega delo, žal, nedostopno, toda pri paralelah, katere je povzel Lehr-Splawinski v svoji znani knjigi O pochodzeniu i praoczyznie Słowian,

se mi zdi, da bi bilo potrebnih še več korektur. Tako veže Rozwadowski poljsko rečno ime tipa San z nemškim imenom Savinje = Sann. To pa ni moglo biti prevzeto od predslavanskih prebivalcev, ampak je moglo nastati le iz slovenskega Sauna, kot je ugotovil že Skok. Današnji sufiks -inja v slovenskih rečnih imenih je zelo mlad in je umetna tvorba, saj služi slovanski sufiks -ynia le za tvorbo feminin (boginja) in abstraktov (blaginja).

Prispevki drugih avtorjev v dosedanjih številkah niso neposredno važni za problematiko slovanske in balkanistične toponomastike.

ONOMA (*Bulletin d'information et de bibliographie*) je naslov novega časopisa za onomastiko, ki ga izdaja s podporo UNESCO internacionalni onomastični center v Louvainu v Belgiji. Zvezek I (1—2), 1950, prinaša poleg najnovejših splošnih bibliografskih podatkov tudi celotne bibliografije za Belgijo, Bolgarijo, Dansko in Nemčijo. Letošnji zvezki so v tisku, za prihodnje leto pa je med drugim na programu tudi popolna bibliografija slovanske, srbohrvatske in macedonske onomastike.

FRÜHGESCHICHTE UND SPRACHWISSENSCHAFT I (*Arbeiten aus dem Institut für allgemeine und vergleichende Sprachwissenschaft, herausgeben von W. Brandenstein, Graz/Wien, 1948*) je zbornik razprav avstrijskih, predvsem graških delavcev, razdeljen po vsebini v posamezne skupine. Za nas je zanimiva predvsem prva vrsta člankov: »Die Römer in den Ostalpen«. Max Schilcher poskuša v članku Noreia, der Ort der Kimbernschlacht, lokalizirati antično Noreio neke ob gorenji Savi na Gorenjskem. Ime tega kraja spravlja v zvezo z rečnim imenom Noaras, kakor se je nekoč verjetno imenoval del Savskega toka. K članku je prispeval svoje opazke tudi Brandenstein, ki razlaga ime Soče iz ide. korena *eis-, torej enako kakor pri Isara, in iz iliro-venetskega sufiksa -ontios. Vse avtorjeve trditve imajo seveda samo hipotetično vrednost. Vmes se najdejo tudi spodrsljaji, kakor n. pr. pri gorenjskem Vigaun, za katerega išče Schilcher izhodišče v lat. viculum, pa je jasno, da je moglo nastati samo iz slovenskega Begunje. Margit Falkner pa razbira v razpravi Die norischen Personennamen auf -u und ihre kulturgeschichtliche Bedeutung na antičnih spomenikih ohranjena imena tipa Ittu, Ittunis (zbrala jih je 71), ki so verjetno predromanska in opozarja na nekatere nove momente, kako se je prejšnje prebivalstvo mešalo z romanskim življenjem. V zadnji skupini člankov »Zur Indogermanenfrage« razbira E. Pafler ponovno etimološke težave pri imenu bukve, H. Kronasser pa v članku »Zur Verwandtschaft zwischen Finnisch-Ugrisch und Indogermanisch« poskuša klasificirati obema jezikovnim grupama skupne leksikalčne in morfološke elemente. Ostali članki v zborniku so s tujih področij.

Zbornik je verjetno zamišljen kot periodikum brez določenega termina izhajanja.

MAX VASMER, *Russisches etymologisches Wörterbuch*. (1—2. Lieferung, I—XXXVII in 1—144) Heidelberg, 1950. — Vprašanje slovanskih etimoloških slovarjev postaja vedno bolj pereče. Medtem ko za klasične jezike, za romanistiko in za germanistiko izhajajo vedno bolj izpopolnjevana izdaja, ki so dober kažipot za nadaljnje delo, je zastoj v slavistiki v veliki meri posledica silne nepreglednosti gradiva. Niti en sam dosedanji etimološki slovar ne ustreza vsem potrebam. Miklošičev je že davno zastarel, prav tako tudi ruski slovar Gorjajeva iz prejšnjega stoletja. Novejši ruski Preobraženskega, Brücknerjev poljski in najboljši med vsemi, Bernekerjev splošno slovanski, so ostali nedovršeni. Holubov češki nima posebne znanstvene cene, namenjen je samo laiku za prvo informacijo, in tudi bolgarski Mladenova, ki je izšel med vojno, je razočaral tako po vsebini kakor po obdelavi. Razen Trautmannove zbirke baltsko-slovanskih jezikovnih skupnosti ni nihče izmed njih v polni meri zadovoljil znanstvenika. Berneker je baje zaradi nepovoljnih kritik pred smrtjo sam uničil svoje gradivo ter tako onemogočil nadaljevanje svojega velikopoteznega dela, ki bi s potrebnimi dopolnili v novih izdajah lahko neizmerno koristilo razvoju slavistike.

Sedaj po vojni so pri vseh slovanskih narodih začeli misliti na etimološke slovarje in menda je ni akademije v slovanskem svetu, kjer ne bi pričeli s sistematičnimi

pripravami. Ruska akademija je obljubila, da bo za prvo silo izdala vsaj gradivo iz zapuščine Soboljevskega, Cehi pa so najprej nameravali ponatisniti Holuba, menda pa je oboje ostalo samo v načrtu. Medtem je pohitelo nekaj starejših delavcev, ki so imeli za seboj že desetletja pripravljalnega dela. V zadnjih dveh letih je javno napovedalo svoje etimološke slovarje že več znanstvenikov. Najprej Machek primerjalno slovanskega, nato Skok srbohrvatskega in v zadnjem času tudi Bielenstein pomorjanskega. Prvi pa je začel izhajati Vasmerjev ruski slovar, od katerega sta doslej v Ljubljani dostopna prva dva zvezka.

Vasmer je že v času svojih prvih etimoloških publikacij pred petinštiridesetimi leti mislil na ruski etimološki slovar in je zanj vse življenje nabiral gradivo. Sistematično pa se je lotil dela šele osemindesetega leta. Toda med vojno so bili pri bombardiranju z njegovo knjižnico vred uničeni tudi vsi njegovi zapiski in treba je bilo pričeti z delom od kraja, kar v povojnih razmerah ni bilo lahko. Zato se v uvodu opravičuje, da delo ne bo takšno, kakor si ga je svoj čas zamislil in da mnogih vrzeli ne more več zamašiti.

Dosedanja dva zvezka nudita že nekaj vpogleda v solidno Vasmerjevo metodo dela. Vasmer je sedaj brez dvoma najboljši poznavalec jezikovnih problemov vzhodne Evrope, tako po današnjem stanju kakor v paleontologiji. Posebno pri ruskih izposojenkah iz tujih jezikov je mnogokrat našel priliko, da je izboljšal dosedanje razlage. Kjer je bilo le mogoče, navaja, kdaj je beseda prišla v rabo. Skrbno upošteva tudi tista mnenja, s katerimi se ne strinja. To je bila doslej najšibkejša točka v slovanskih etimoloških slovarjih. Zato najdemo tudi pri razlagah splošno slovanskega besednega zaklada mnogo zanimivih in tehtnih pripomb. Poleg današnje knjižne ruščine je v obilni meri zajel tudi arhaizme in lokalizme. Pri etimološko temnih besedah ne išče razlag za vsako ceno. Zdi se mi tudi, da je Vasmer prvi, ki je uvedel pojem »Tabuersatz« v etimološke slovarje.

Ni pa iz prvih dveh zvezkov jasno razvidno, kakšen je njegov kriterij pri izberi pritegnjene onomastike. Na prvi pogled jasnih ruskih toponimov najbrž ne misli navajati. Pri modernem etimološkem slovarju posameznega jezika pa bi bilo vendarle zaželeno, da bi pri posameznih apelativih opozoril tudi na tipične primere njihove rabe v onomastiki, vsaj z navedbo sufiksov. Obseg slovarja s tem ne bi bistveno narastel, koristile pa bi takšne navedbe mnogim delavcem. Verjetno so prav pri tem vprašanju tista šibka mesta, s katerimi se Vasmer opravičuje.

V splošnem pa že bežen pregled prvih zvezkov kaže tisto visoko kvaliteto, ki odlikuje vse Vasmerjeve objave. Zeleti je treba samo, da bi bila usoda delu naklonjena in bi moglo iziti v celoti. Za slavistiko bi bilo neprecenljivo.

CLARA THÖRNQUIST, *Studien über die nordischen Lehnwörter im Russischen*. (Études de philologie slave, publiées par l'Institut russe de l'université de Stockholm, 2) Uppsala 1948. — Vprašanje nordijskih izposojenk v ruščini so doslej v slavistiki in v germanistiki obravnavali že tolikokrat kot le malokatero poglavje slovanske leksike, saj se je razvijalo vzporedno z varjaško teorijo o nastanku ruske države. Zato avtorica ne prinaša niti novega gradiva niti ne predlaga novih razlag pri etimologijah. Njena zasluga je, da je skrbno zbrala domalega vse, kar je bilo doslej napisanega o tem problemu, kritično pretresla različna mnenja, obenem pa je marsikatero obravnavano besedo osvetlila z zanimivim semantičnim ter kulturnozgodovinskim gradivom. Celotno snov je razdelila na štiri dele: na besede, ki so bile nedvomno sprejete iz nordijsčine, od teh najdemo v slovenščini samo nekatera ribja imena, ki so bila s češkimi posredovanjem sprejeta v našo prirodopisno terminologijo, tako sled in skat. V drugem delu so zbrane besede nejasnega porekla, od katerih utegnejo biti nekatere slovanske tvorbe, druge pa so lahko izposojene iz drugih germanskih jezikov ali pa so celo ugrofinskega izvora. V tretjem delu zavrača nordijske etimologije pri besedah, ki so največkrat splošno razširjene v slovanskih jezikih, kakor gluma, gomon, klej, polati, spod itd., v četrtem pa obravnava besede, ki bi po njenem mnenju bile lahko tudi nordijske (n. pr. trgl!), zahtevale bi pa še podrobne obdelave.

Studija je zrastle iz Vasmerjeve šole. Pri današnji že naravnost kritični nepreglednosti snovi v slavistiki čaka še na desetine kompleksnih problemov podobne siste-

matične in kritične obdelave. Pri glasoslovni analizi, h kateri je avtorica pritegnila tudi številne onomastične primere, je kritični pretres mnenj o prehodu $a > o$ v substitucijah važen tudi za sloveniste. Koristen pa bi bil pri takšnem delu poleg glasoslovnega tudi kulturnozgodovinski pregled po semantičnih kategorijah.

P. TEDESCO, *Slavic piŕnŕ and nagŕ: Two etymologies based on meaning*. (Reprinted from *Language*, vol. 27, Nr. 1, 1951, str. 18–33.) — Prof. Tedesco z yalske univerze je v zadnjih letih objavil že več slovanskih etimologij. V zadnji razpravi primerja slovanske izraze za priden (to je kakor sbh. prud iz vulg. lat. prŕde, kot je dognal Kiparsky). Pri tem skuša dokazati, da je piŕnŕ prav tako kakor prileŕnyj izpeljanka iz glagolskega korena p[r]i-lŕg-. Tudi drug etimološko temni pridevnik nagŕ izvaja iz drugega kompozita istega glagola na-leg-. Oboje je težko verjetno in je sprejemljivo samo z znatno rezervo.

ANDRÉ VAILLANT: *Grammaire comparée des langues slaves. I. Phonétique*. (Collection «Les langues du monde» VI) Lyon-Paris 1950. — Od druge izdaje Meilletove in Vondrakove slovnice, ki sta izšli v letih po prvi svetovni vojni, se dolgo ni nobeden avtor lotil takšnega dela. Najbrž bomo še dolgo čakali, preden bomo dobili novo veliko primerjalno slovansko slovnico, ki bi bila enakovredna moderna protitež stari Miklošičevi in kjer bi bilo zbrano vse, kar do sedaj vemo o razvoju slovanskih jezikov s historiatom problematike vred. Nova Vaillantova knjiga je prav tako kakor Nahtigalovi Slovanski jeziki, ki bodo v kratkem izšli v predelani izdaji ter jih obenem prevajajo v nemščino, zamišljena v glavnem le kot univerzitetni študijski pripomoček. Seveda tudi takšno delo ne zahteva od avtorja samo ogromnega poznanja, ampak tudi zrelih kritičnih pogledov na obravnavano snov. Medtem ko je Nahtigal posvetil največ pažnje samostojnemu razvoju slovanskih jezikov, se je Vaillant v načrtu naslonil na Meilletovo izročilo ter je slovansko glasoslovje obdelal na široki primerjalni podlagi, pritegnil je celo hetitsčino. Notranja diferenciacija slovanskih jezikov ga zanima le v podrejeni meri. Že v uvodu pravi, da so šele razlike med slovansko in baltsko jezikovno skupino tako izrazite kakor n. pr. v germanistiki med nemščino in švedščino. To je morda nekoliko pretirano ter bi skoraj ne moglo veljati za celotni besedni zaklad.

Opravičuje pa to njegovo gledanje celotno zamisel njegove primerjalne slovnice. Vsak posamezni glasoslovni pojav obdeluje strnjeno od njegovih začetkov do današnjih refleksov v modernih slovanskih jezikih. Knjiga je razdeljena na deset poglavij; v prvih štirih obravnava na okoli osemdesetih straneh konzonantizem. Tri skoraj enako obširna poglavja so posvečena vokalizmu, v osmem poglavju govori o izglasu, v devetem pa razpravlja na dvainšestdesetih straneh o intonaciji, kvantiteti in ritmu. V zadnjem poglavju je zbral različne razvojne iregularnosti in posebnosti.

Dela te vrste je seveda nemogoče pravilno preценiti že po prvem pregledu. Šele z dolgotrajno rabo in podrobnim primerjanjem gradiva se pokaže, koliko je avtor izbral najbolj posrečene in neoporečne primere iz gradiva, ki včasih že zelo dolgo kroži po strokovni literaturi, in koliko je pri tem njegovih lastnih misli in opazovanj, ki so važna za nadaljnje delo. Vaillant je v tridesetih letih, odkar se ukvarja s slavistikjo, prispeval k našemu poznanju stvari že mnogo važnih dognanj in je tudi v tej knjigi nakazal marsikaj novega. V besedni indeks na koncu knjige je sprejel samo tiste besede, pri katerih je podal ali svoje lastne etimologije ali pa važnejše nove doneske k njihovim razlagam. To so seveda mnenja, ki potrebujejo še pretresa, preden bodo sprejeta ali odklonjena. Toda tudi drugod med tekstom najdemo mnogo drobnjših dopolnil, katere si je avtor nabral posebno pri svojem filološkem delu pri slovanskih spomenikih. Pri slovanskem glasoslovju samem se v zadnjih desetletjih seveda ni pojavilo mnogo bistveno novega. Vaillant seveda ni utiral novih poti ali spreminjal pogledov. Pri spornih vprašanjih je previden in sprejema le najbolj ustaljene poglede. Posebno pa bo slavistom koristilo poglavje o naglasu, saj je tukaj prvič v zgoščeni obliki zbrano vse najvažnejše o primerjalni akcentologiji in o samostojnem razvoju baltskega in slovanskega naglasa.

Zato Vaillantova knjiga ne bo samo dober študijski pripomoček, ampak bo tudi strokovnjak pri podrobnem delu dobil v njej marsikak dragocen migljaj. Dokaj redki so drobni spodrseljaji, kakor n. pr. na strani 185: slov. ōgel prononcé vōgel.

Vaillant je skop z obljubami in ne pove prav nič, kako si je zamislil nadaljevanje te svoje slovnice in kdaj jo namerava končati. Bila pa bi za slavistiko velika pridobitev, ako bi poleg tako obdelanega glasoslovja dobili tudi vsaj še morfologijo in besedotvorje, da sintakse in drugega niti ne omenim. Zal je usoda takšnih del, da tolikokrat ostanejo nedovršena.

R. G. A. DE BRAY: *Guide to the slavonic languages.* (Str. XXVI + 797) London, 1951. — Avtor ni nameraval napisati nekakšne primerjalne slovnice ali znanstvenega uvoda v študij slavistike, ampak se je zadovoljil s tem, da je za angleške visokošolce zbral v eni knjigi najosnovnejše podatke za staro cerkveno slovansčino ter za enajst modernih slovanskih knjižnih jezikov od lužiške srbščine do makedonščine. Sicer je vseh dvanajst jezikov obdelanih po enotnih vidikih, vendar je posvetil največ pozornosti tistim slovanskim jezikom, posebno manjših narodov, za katere doslej v angleščini ni bilo na razpolago nobenega učbenika. Tako obsega cerkveno-slovanski del samo 24 strani, ruski štirideset, srbohrvaški in bolgarski po 48, slovenski 61 in makedonski 69 strani. Največ prostora zavzema lužiška srbščina s 116 stranmi.

Kljub silno zgoščenemu podajanju bo po tej knjigi s pridom segel vsakdo, tudi Slovan, ki ta ali drugi slovanski jezik že obvlada ter se želi seznaniti še z drugimi. V kratkih uvodih so nanizani najosnovnejši podatki o zgodovini in kulturi naroda, nato sledijo najvažnejša načela izgovora in pisave ter nekaj najsplošnejših razvojnih tendenc. Največ prostora zavzema morfologija z zgledi deklinacij in konjugacij. Glagol je pri vseh jezikih podan enotno po sedanjskih osnovah, nakazane so tudi glavne aspektne razlike. Vsako poglavje zaključuje nekaj strani posrečeno izbranih krajših tekstov v verzih in v prozi, za primerjanje pa je pri vseh izbran isti odloček iz evangelija.

Profesor De Bray obvlada sam skoraj vse slovanske jezike, slovensko n. pr. ne samo razume, ampak tudi govori in piše. Načrt za njegovo knjigo je dozoreval preko dvajset let, zato se to delo bistveno razlikuje od običajnih poliglotskih priročnikov, ki so po navadi le bolj ali manj površne kompilacije. Kot vzoren primer bi lahko služil slovenski del, ki je obdelan tako skrbno, kakor nobena naša krajša dosedanja slovnica. Vsaka beseda je akcentuirana, enako tudi vse oblike v fleksiji. To je na vsak način nenavadna, odlična novost. To delo bi bilo seveda za tujca pretežavno, zato je avtor prosil za pomoč prof. Ramovša. Pri označevanju kvalitete vokalov se je De Bray iz praktičnih razlogov odločil za Pleteršnikov sistem, ker je tujcu Pleteršnikov slovar edino dostopen. Med priloženimi teksti je akcentuiran samo zadnji, Župančičeva pesem Z vlakom. Pozornost slovenista bi vsekako zaslužilo tudi kratko poglavje o enklitikah.

Boljšega priročnika za slovenščino doslej še ni bilo na razpolago. Koristil ne bo samo tujcem, ampak bo tudi vsak slovenski študent slavistike našel v njem prve praktične podatke o slovenskem naglašanju in o današnjih refleksih metatonij in akcentskih premikov. Zato bi slovenski del zaslužil, da bi ga za domače potrebe ponatisnili pri nas.

Toda tudi drugi jeziki niso nič manj skrbno obdelani. Poleg obširne literature študijskih pripomočkov, katere navaja, je avtor uporabljal tudi široko mrežo osebnih informatorjev, ki so mu pomagali prebrskati najbolj kočljiva mesta. Zato je to delo v mnogem zelo samostojno in zasluži vse priznanje.

ARTURO CRONIA: *Introduzione allo studio della filologia slava.* Padova 1949. — Znani italijanski slavist Cronia podaja na približno sto straneh najosnovnejše podatke o Slovanih, o njihovi geografski razprostranjenosti, o njihovem številu in diferenciaciji in o njihovem kulturnem razvoju. Jezikovnim podatkom je pustil zelo malo prostora, niti ne deset strani v zadnjem poglavju, zato ni nič čudnega, da so zelo primitivni. Največ prostora je posvetil kulturnemu razvoju in pregledu literarne zgodovine. Pri slovanski mitologiji se je n. pr. zadovoljil s trditvijo, da so bili

stari Slovani monoteisti. V dodatku ponatiskuje najvažnejšo italijansko literaturo o posameznih slovanskih narodih.

R. EKBLÖM: *Die frühe dorsale Palatalisierung im Slavischen.* (Acta Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Uppsaliensis 39 :2) Uppsala, 1951. — Avtor se ponovno vrača k problemom slovanskih palatalizacij, o katerih je pred tem že večkrat pisal. Navezuje se v glavnem na svojo študijo *Die Palatalisierung von k, g, ch im Slavischen* iz l. 1939 ter brani in s ponovnim skrbnim razborom precizira svoje staro mnenje o obsegu druge slovanske regresivne in progresivne palatalizacije. V polemiki s kasnejšimi avtorji (Milewski RSl III, Otrębski SlOcc XIX in Lokrantz ZfslPh XXII) prinaša mnogo tehtnih opazovanj o razvoju slovanskih in baltskih sufiksov s palatalizacijskimi refleksi in o problemih slovanskega besedotvorja. Sedaj formulira svojo tezo takole: Zgodnja dorzalna palatalizacija datira od V. stoletja dalje in je nastopila v primerih [i, ɛ, e < ɨ] + k, g, ch + j + a, bila je torej pro- in regresivna. Kasnejša dorzalna palatalizacija (od VII. stoletja dalje) pa je zajela primere: poljuden vokal + k, g, ch + ě, e, i.

Kljub Ekblömovim previdnim in mestoma zelo prepričljivim izvajanjem je v njegovi osnovni tezi vendarle preveč rekonstruiranega, da bi se bilo mogoče brez pridržka odločiti zanjo pri tem težkem vprašanju slovanskega glasoslovja, o katerem je bilo že toliko napisanega, a je še vedno sporno. Posrečilo pa se mu je vendar, da je pojav osvetlil pod enotnim vidikom in dokazal nekatere netočnosti v ugovorih svojih dosedanjih oponentov.

R. EKBLÖM: *Reste-t-il, en tchèque, des traces de la différence mélodique entre les anciennes intonations?* (Ur: Sprakvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar 1949—51) Uppsala 1949. — Ekblöm, ki se je pri svojem delu veliko ukvarjal tudi z naravo baltske in slovanske intonacije, je že pred desetletji v *Slavia* III, 37 d, na podlagi lastnih eksperimentalnih zapisov trdil, da je nekdanji melodični naglas pustil tudi v moderni češčini sicer šibke, vendar opazljive sledove. Eksperimentalni fonetik Chlumský in njegov učenec Miletić sta njegovo mnenje odločno zavrnila. V tem svojem članku pa pokaže Ekblöm, da je tudi pri gradivu iz Chlumskega knjige *Česká kvantita, melodie a přízvuk* vrsta primerov, ki kažejo enake razlike, na kakršne je on sam opozarjal takrat. Možno bi to bilo. Tudi za slovensčino se zdi, da se deloma še vedno razlikuje novi akut od starega po intenziteti, vendar se to izmika eksperimentalnemu opazovanju, ker obeh intonacij ni mogoče primerjati v enakih pozicijah. Pojav bi bil vreden natančnejše kritične preiskave.

NOVEJŠA DELA O SLOVANSKEM GLAGOLSKEM ASPEKTU. Že v SR I, 204, sem na kratko poročal o Regnélovi medvojni disertaciji *Über den Ursprung des slav. Verbalaspektes*, ki ne prinaša bistveno novih dognanj, pogloblja pa starejšo van Wijkovo domnevo, da so se današnja slovanska aspektna razmerja razvila iz starejšega stanja determiniranosti proti indeterminiranosti. Leto pred njim je Rajko Hariton RUŽIĆ objavil v Ameriki knjigo *The Aspects of the Verb in Serbo-Croatian*. University of California Publications in Modern Philologie, 25, Berkeley and Los Angeles 1943. Ružić si je nabral sicer bogato gradivo iz novejših srbohrvatskih tekstov, vendar pa je njegovo delo zelo skromno po rezultatih. Ničesar novega ni prispeval k razvoju vprašanja, teoriji aspekta obravnava komaj na dvanajstih straneh, kjer ponavlja, ne brez netočnosti, mnenja nekaterih predvojnih delavcev. Njegovo gradivo o sintaktični rabi aspekta bo morda koristilo bodočim delavcem, ni pa mogoče reči, da bi bil srbohrvatski glagolski aspekt z njegovo knjigo bolje obdelan, kakor je bil doslej.

Po vojni sta izšli že tudi dve monografiji. Prva je HANSA CHRISTIANA SØRENSENA *Aspect et temps en slave*. Aarhus 1949. Delo je zrastle iz tradicije lingvističnega krožka v Kopenhagenu, ki se podobno kakor Praški lingvistični krožek ukvarja s fonologijo in strukturalizmom. Opira se po največ na Hjelmslevovo in Holtovo pojmovanje lingvistike ter skuša pojave slovanskega glagola kategorizirati v logicistične formule. Kakor je navadno pri delih te vrste, ne prinaša tudi Sørensenova monografija ničesar novega ter je razen nekaj drobtin za slavistiko brez

vrednosti. V zadnjem letu pa je CARLO VERDIANI objavil knjigo *Aspetti del verbo polacco nel linguaggio letterario*, Firenze 1951, ki je v prvi vrsti namenjena praktičnim potrebam, da Italijanom čimbolj približa posebnosti poljskega glagola. Poleg morfološke in semantične plati posveča avtor veliko pozornost tudi preverbom in njihovim funkcijam. Mnogo porabnega gradiva je našel pri Agrellu, izpopolnil pa ga je tudi z lastnim ekscerpiranjem literarnih primerov. Med poskusi, kako približati tujcu slovanski aspekt, zasluži Verdianijevo delo prav posebno pozornost, tako po zasnovi kakor po obdelavi. Žal pa se je avtor izognil analizam sintaktične rabe aspekta, ki pa je doslej še tako nepregledno obdelana v slavistiki, da bi mu povzročila prevelike težave.

Poleg monografij se množi tudi revialna literatura o aspektnih problemih, ki pa bi jo bilo za sedaj še zelo težko kompletirati.

ROCZNIK SŁAWISTYCZNY XVI, cz. I, Kraków 1948, je edina številka tega poljskega slavističnega časopisa, katero smo prejeli v Ljubljano. Iz vsebine bi omenil Kuryłowiczewo študijo *Le degré long en balto-slave*, kjer na nov način osvetljuje nekatere glasoslovne pojave pri tvorbi besed iz istih korenov. Milewski opozarja v članku *Paralele hetycko-słowiańskie w ewolucji kategorii rodzaju na sorodności med obema grupama pri razlikovanju bitij in stvari v sklanjatvi in na nekatera obrazila v fleksiji*. V drobnem prispevku *Z historii prastłowianskiego ę w slowiańskim* je naš mladi rojak Marian Molę ekscerpiral iz Trubarja primere pisave e za ę, ki se javlja največkrat le pri petih besedah greh, večer, reč, človek in beseda; to razlaga iz vplivov religije na dialekt. Mladi Molę se z raznimi manjšimi prispevki oglašja tudi v drugih poljskih slavističnih časopisih, tako je v *Lingua Posnaniensis* I priobčil svoja dopolnila k Charpentierovi etimologiji besede mogyla.

Kakor v predvojnih letnikih je tudi še sedaj glavni poudarek časopisa na njegovem kritičnem delu. Safarewicz prinaša tehtne kritične opazke h knjigi Lehra Sławiańskiego *O pochodzeniu i praoczyznie Słowian*, Urbanczyk opozarja na številne pomanjkljivosti Wieneckejeve knjige o slovanski mitologiji, Stieber analizira napake in svojevrednost v Mladenovem bolgarskem etimološkem slovarju, Lehr-Splawinski pa v obširnem referatu razbira novejšo teorijo Stanislava, Kniezse, Isačenka in Medovega o delovanju Cirila in Metoda pri Slovanih.

Nadaljnja usoda tega odličnega slavističnega časopisa mi ni znana.

PAMIĘTNIK SŁOWIAŃSKI II, Kraków 1951, prinaša med drugim Lehra-Splawiańskiego razpravo *Zagadnienie Chorwatów nadwiślańskich*, kjer kritično razbira mnenja nekaterih novejših avtorjev, kakor Labuda in Dvornika, o tem skrivnostnem plemenu in njegovem imenu. Precej prostora je posvečenega poljsko-jugoslovanskim stikom. J. Benešić piše o prevodih iz poljščine v hrvaščino, V. Francić o Slowackem v srbskih in hrvaških prevodih, W. Mole pa o poljskih vplivih na jugoslovansko kulturo. Zbornik zaključuje obširna bibliografija polonik za leto 48/49.

ARSBOK 1948—1949 (Slavska institutet vid Lunds Universitet) Lund 1951, ima tudi nekaj zanimivih lingvističnih člankov. P. Arumaa *Sur l'histoire des adjectifs en -u en balto-slave* prinaša k temu problemu mnogo novega gradiva. Nils M. Holmer, *Qualitative und Quantitative Evolution of Initial Vowels in Balto-Slavic* razbira primere s protezo. Isti avtor poskuša najti paralele za razvoj ide $m > u > r$ pri besedi *srto* in išče etimološke razlage za rusko vrata v glagolu vrěti. Oboje je enako težko verjetno.

JOSEF TRYPUCKO, *Les adverbies en -ьsky dans la langue polonaise*. (Acta Universitatis Upsaliensis 3) Uppsala 1951. — To je v zadnjih petih letih že tretja Trypučkova monografija o slovanskih adverbih, s katerimi se od Doritscha dalje ni nihče več sistematično ukvarjal. Trypučko preiskuje v tej študiji tvorbo in odmiranje posameznih tipov izvedenk iz tega sufiksa v starejši in moderni poljski knjižni rabi. Nekatera njegova izvajanja so zaradi podobnih tvorb v slovenščini zanimiva tudi za slovenista.

IRENA KLEMENSIEWICZOWNA, *Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej*. (Biblioteka studium Słowiańskiego, seria D, Nr. 1) Kraków 1951. — Avto-

rica razbira zloženke v novejši poljščini popolnoma sinhronično po statistični metodi. Ne spušta se v nobene kulturnozgodovinske in besedotvorne razlage niti ne pritegne toponomastike, kjer bi našla še mnogo zanimivega. Uporablja izključno samo domačo poljsko strokovno literaturo. Njena knjiga se z znanim Dickenmannovim delom o ruskih zloženkah in celo z razpravo Antona Breznika o zloženkah v slovenščini niti od daleč ne more primerjati.

EUGEN PAULINY, *Dejiny spisovnej slovenčiny* (Slovenská Akademia vied a umení 14) Bratislava 1948. — V okusno opremljeni knjigi, namenjeni širšemu občinstvu, razpravlja avtor o usodi slovaščine v posameznih zgodovinskih obdobjih. Njegova izvajanja so stvarna, brez prenapetosti in tendencioznosti. Na prva poglavja so sicer nekoliko vplivala novejša dokaj pretirana Isačenkova in Stanislavova izvajanja, vendar citira Pauliny odlomke starocerkvenoslovanskih tekstov in brižinskih spomenikov bolj kot primer takratnih kulturnih prilik med Slovani kakor iz panslovaške ideologije. Podrobno prebira kasnejše srednjeveške spomenike, čeprav so pisani češko, če so v kakršnem koli odnosu do Slovakov ali če so bili napisani na slovaških tleh. Zgoščeni sintetični pregled navaja grafiko posameznih šol in najvažnejše poskuse, kako so pisali slovaščino. Dobrodošle bodo tudi tuju za prvo informacijo. Podobne knjige bi si kmalu želeli tudi za slovenščino.

ALLAN RINGHEIM, *Eine altserbische Trojasage*. (Publications de l'Institute slave d'Uppsal IV) Prague-Uppsal 1951. — Mladi švedski slavist si je izbral za svojo doktorsko tezo komentirano izdajo še neobjavljene srednjeveške povesti o Trojanski vojni, ohranjeno v rokopisnem kodeksu v Sofijskem muzeju. Tekst je napisan v cerkvenoslovanščini, kaže pa mnogo več elementov živega jezika kakor istodobni liturgični spisi. Rokopis je nastal nekje v vzhodni Srbiji in je važen donesek za srbsko historično gramatiko. Ringheim je po izvornih fotografijah oskrbel verno izdajo teksta in ga opremil z nemškim prevodom. Poleg paleografskih podatkov zavzema nad dve tretjini knjige splošna lingvistična, frazeološka, morfološka, sintaktična, stilistična, fonološka in kulturnozgodovinska karakteristika. Pri razboru obširne literature o predlogah slovanskih verzij o Trojanski vojni se avtor pri tem tekstu odloči za vzhodno, bizantinsko poreklo. Knjiga je vzoren primer, kako mora sodobna znanost izdajati spomenik.

F. Bezljaj

KRAJEVNA IMENA V SREDNJEVEŠKI PANONIJI. V SR II, str. 332 do 336, sem ocenil delo slovaškega slavista J. Stanislava, *Slovenský juh v stredoveku* (1948), kolikor se dotika davne slovenske narodne posesti v Panoniji. Po splošnem mnenju slovenskih in drugih zgodovinarjev in slavistov so bili Slovenci v 9. stoletju naseljeni na zahodnem koncu Blatnega jezera in dalje proti zahodu in jugozahodu. Stanislav pa je odločno dokazoval, da je bilo središče Kocljeve kneževine ob zahodnem koncu Blatnega jezera daleč naokoli slovaško. Po zgodovinski in jezikoslovni preiskavi večine krajevnih imen, ki jih Stanislav razlaga kot slovaška, sem dognal, da je njegovo dokazovanje dvomljivo ali celo očitno zmotno in da torej ni omajal tradicionalnega mnenja o slovenskem jedru Kocljeve Panonije. Mislil sem, da so drugi oddelki obširne knjige J. Stanislava znanstveno trdnejši. O knjigi sem sodil kar najbolj ugodno, da moja kritika ne bi imela videza pristranskega narodnega samoljubja. Toda natančna strokovna ocena češkega slavista A. Dostala v »Slavii« (I. 20, 1951, str. 442—454) je o vsem obsegu obširnega dela in o uporabljeni metodi zelo neugodna.

Dostal odločno in vztrajno trdi, da je Stanislavovo dokazovanje metodično zgrešeno, nekritično, jezikoslovno (glasoslovno) površno in zastarelo. Posebej obsoja Stanislavovo glasoslovno dokazovanje, da krajevna imena na sporni (po Stanislavu) slovanski zgodovinski posesti niso slovenska, marveč slovaška. Dostal pravilno naglašča, da je po nedoločnem madžarskem srednjeveškem pravopisu težko razločiti, če je ime prvotno slovensko ali slovaško. Večinoma je mogoče dognati le toliko, da je ime slovensko, a včasih niti to ni mogoče. Zato po Dostalovem mnenju obširno Stanislavovo delo s tako dvomljivimi izsledki ne more biti opora za nadaljnje raziskovanje, temveč je potrebno sistematične revizije. Slovaki bi morali na tem pod-

ročju proti madžarskim jezikoslovcem in zgodovinarjem postaviti res kritično in znanstveno utemeljeno delo.

Morebiti je sodba češkega slavista kaj preostra. A gotovo je, da nikakor ni omajano tradicionalno mnenje naše znanosti o slovenskem značaju tistega dela Panonije, ki je bil posebej deležen prosvetnega prizadevanja slovanskih blagovestnikov Cirila in Metoda.

Francè Grivec

OXFORD SLAVONIC PAPERS, vol. I (Oxford, Clarendon Press 1950, str. 129. 8°). — Za petdeseto obletnico ustanovitve prve slavistične stolice v Angliji na oxfordski univerzi je izšel prvi letnik nove angleške slavistične revije »Oxford Slavonic Papers«, ki sicer niti po številu svojih sotrudnikov niti po tehtnosti vsebine še ne more tekmovali s centralno angleško »Slavonic Review« v Londonu, a pomeni vendar resen poskus poglobitve in razširitve slavističnega študija v Angliji. Razmeroma drobni zvezek je posvečen spomenu prvega rednega profesorja slovanskih jezikov in literatur na oxfordski oz. na angleški univerzi sploh, W. R. Morfillu (1834—1909), ki je že od sedemdesetih let preteklega stoletja seznanjal Angleže s slovanskim svetom najprej na Taylorjevem inštitutu, nato na univerzi v Oxfordu, in dal med drugim 1883 prvi angleški priročnik za zgodovino starejših slovanskih literatur (tudi slovenske), slovnico češkega jezika in vrsto razprav in člankov o Slovanih po revijah. Za nas Slovence pa je še posebej zanimiv, ker je bil kot edini Anglež od 1883 do smrti redni član Slovenske Matice v Ljubljani.

Revija ni zamišljena kot publikacija, ki bi izhajala v rednih časovnih razmakih, temveč samo od časa do časa po potrebi, vendar je njen drugi letnik predviden za 1951. (Izšel bo, kakor nam poroča John Simmons, eden izmed njenih sotrudnikov, v začetku 1952.) »Oxford Slavonic Papers« so sicer glasilo oxfordskih slavistov, vendar pa — kakor kaže že prvi letnik — sprejemajo vanje tudi prispevke od drugod. Urednik je S. Konovalov, profesor ruskega jezika v Oxfordu, ki je v zelo kratkem uvodu na čelu zvezka očrtal program revije. Prinašala naj bi članke in dokumente, ki so v neposredni ali posredni zvezi z jeziki, literaturami in zgodovino Rusije in drugih slovanskih dežel. Program je zajet na široko, vendar pa prikrojen na angleške razmere, kjer se zanimanje za ta znanstvena področja giblje bolj v krogu specialistov.

Vsebina prvega zvezka je posvečena samo literarnemu in kulturnemu ruskemu svetu. V celoti je objavljenih šest prispevkov, katerih avtorji so samo do polovice Angleži. Na čelu stoji literarni portret Puškinov, ki je napisal C. M. Bowra, profesor pesništva in direktor wadhamskega kolegija v Oxfordu. V strnjeni obliki in na esejističen način podaja avtor sliko poetovega življenjskega dela in ugotavlja njegovo posebno mesto v svetovni literaturi, kjer ga postavlja med največje mojstre besedne umetnosti. W. J. Entwistle, profesor španščine, poudarja veliko kreativno silo »Ruščine kot umetnosti izraza«, edini vnanji sotrudnik B. O. Unbegaun z univerze v Strassburgu, razpravlja o »Razgovorni in literarni ruščini«, pri čemer ugotavlja veliko nerazpoloženje današnjega izobraženega Rusa do dialektičnih izrazov in do provincializmov. Dmitri Obolensky, profesor ruske in balkanske srednjeveške zgodovine na oxfordski univerzi, govori o »Bizantinski dediščini Rusije«, kjer pretresa novejšo literaturo o tem problemu in nazadnje ugotovi, da Bizanc ni tvoril nepredirne stene med Rusijo in Zahodom, temveč narobe: vrata v Evropo. Urednik Konovalov v članku »Angleško-ruski odnosi 1617—18« poroča o neuspeli diplomatski misiji Angleža Sira Dudleya Diggesa v Moskvi 1618. članku sledijo štirje izvorni dokumenti, ki se nanašajo na to vprašanje. Zvezek zaključuje dobro podprta razprava Johna Simmonsa, bibliotekarja Taylorjevega inštituta, »H. W. Ludolf in tisk njegove Grammatica Russica v Oxfordu 1696«, v kateri pojasni vse okoliščine, ki so privedle do natisa prve ohranjene slovnice ruskega jezika, katere avtor je nemški diplomat H. W. Ludolf. Članek je opremljen s faksimili nekaterih zanimivih strani iz slovnice.

Iz gornjega je razvidno, da je vsebinski krog nove revije še zelo ozko omejen; saj poroča samo o ruskih stvareh, ki vrhu tega obravnavajo manj zanimive teme, tako da prvi zvezek še ne opravičuje v zadostni meri svojega naslova. Revija bo verjetno nadoknadila to pomanjkljivost v naslednjih letnikih, ki se obetajo.

OXFORD SLAVONIC PAPERS, vol. II (Oxford, Clarendon Press 1951, str. 144. 8°). — Prve dni januarja 1952 je izšel drugi letnik gori imenovane revije, ki smo jo nedavno prejeli od Taylorjevega instituta v Oxfordu. Po značaju objavljenih prispevkov se le malo razlikuje od prvega zvezka, saj se v njem obravnavajo skoraj brez izjeme le ruske teme. Medtem ko prevladujejo literarnokritični eseji, pogrešamo jezikovnih in sploh filoloških razprav. Ti so — kakor pričajo opombe pod naslovi posameznih prispevkov — večinoma zaokrožena predavanja z oxfordске univerze. Zlasti sedaj po izidu drugega letnika vse bolj kaže na to, da »Oxford Slavonic Papers« ne mislijo predstavljati revije, temveč le nekak zbornik več ali manj priložnostnih razprav.

V tem drugem zvezku je objavljenih osem prispevkov devetih avtorjev. Nedavno umrli profesor B. H. Sumner priobčuje na čelu letnika zanimivo razpravo »Rusija in Evropa«, ki se deloma naslanja na članek D. Obolenskega »Bizantinska dediščina Rusije« v prvem letniku revije, podaja pa nekak zgodovinski pregled vprašanja na osnovi novega gradiva od Leibniza dalje. Končuje z ugotovitvijo, da je ustanovitev SZ po oktobrski revoluciji razbila koncepcijo o enotni Evropi, ustvarila novo civilizacijo, katere podlaga je po ekonomski moči druga država na svetu, ki pa ne bo mogla ostati osamljena. I. Berlin razglablja v razpravi »Zgodovinski skepticizem Leva Tolstoja« o filozofiji zgodovine, kakor jo je razvil mislec iz Jasne Poljane v romanu »Vojna in mir«. S podrobno analizo obsežnega gradiva, ki se je nabralo vse do najnovejšega časa, dokazuje avtor, s kakšno skepso je sprejemal Tolstoj razlago zgodovinskih dejstev nekaterih zgodovinarjev, v svojem romanu pa prikazal junake, kakor je bil Napoleon, realistično brez vsakega mističnega in genialnega soja. V razpravi so skrbno izbrane razne izjave in sodbe nekaterih odličnih zahodnoevropskih duhov, ki so s svojim gledanjem na zgodovinske dogodke vplivali na Tolstojevo naziranje o njih. Profesor ruskega jezika in literature na Sorbonni, Pierre Pascal, objavlja v francoščini prispevek o »Jesenjinu, pesniku ruskega podeželja«. Odlični esej je posejan z osebnimi spomini avtorja na tega tipičnega kmeta-poeta, ki ga je 1918 poslušal v Moskvi na nekem literarnem večeru, 1925 pa prisostvoval v Leningradu njegovemu pogrebu ob žalovanju vse Rusije. Razpravo je razdelil v štiri dele. V njih je s krepkimi potezami orisal literarni portret pesniškega predstavnika ruskega kmetstva in pevca brezmejne ruske stepe. V prvem delu (1895 do 1917) ga spremlja v njegovi rasti na kmetih, kako prislškuje naravi in ritmu kmečkega dela, poudari njegovo tesno povezanost in ljubezen do ruske zemlje. Nato ga v drugem delu (1917—1919) oriše kot demoničnega in vplivnega pesnika revolucije, v tretjem (1919—1923) kot obupanega naveličanca, ki mu pojemajo življenjske moči in se vdaja mistiki, a v zadnjem (1923—25) popisuje njegovo žalostno usodo in konec. 1950 umrlemu profesorju Nikolaju Bahtinu objavlja revija postumno prelep esej o »Majakovskem«, ki je pisan nenavadno strnjeno, skoraj aforistično. V njem je avtor podal psihološko fino podprto in verno sliko tega največjega pesnika ruske revolucije. Dodana sta dva prevoda iz Majakovskega v ilustracijo njegove pesniške tehnike. C. L. Wrenn v eseju »Boris Pasternak« podaja pristrčno pisan esej, kjer prikaže tega odličnega predstavnika porevolucijske ruske literature kot pesnika, prozaika in nenavadno spretnega prevajalca zlasti iz zahodnoevropskih literatur, v prvi vrsti Shakespeara, ki je vplival na njegovo poezijo. Za nas Jugoslovane je najbolj zanimiv prispevek »Nekaj nezabeleženih prvih starih slovanskih tiskov v angleških knjižnicah«, ki sta ga napisala J. D. A. Barnicot in iskreni občudovalec slovenskih knjig, J. S. G. Simmons. Med celo vrsto časoslovov, časovnikov in gramatik sta objavila avtorja tudi podatke o doslej samo v odlomku znani knjigi bosanskega pisatelja Matije Divkovića »Nauk karstijanski« iz 1641, ki sta jo našla v oxfordski knjižnici Bodlejana. Srbska akademija znanosti v Beogradu si je že zagotovila mikrofilm te knjige. Članek je opremljen s faksimili nekaterih najzanimivejših strani. Isti John Simmons in B. O. Unbegaun objavljata nato razpravo »Slovanski rokopisni besednjaki v Bodlejanski knjižnici«, kjer govorita o nekaterih dragocenih rusko-angleških slovarjih, ki so se ohranili v rokopisu v najstarejši angleški knjižnici v Oxfordu. Letnik zaključujeta »Dva dokumenta, ki se tičeta angleško-ruskih odnosov v zgodnjem 17. stol.«, članek je izpod peresa urednika S. Konovalova.

F. Dobrovoljc

SOMMAIRE

ARTICLES DE FOND

Fran Ramovš: <i>La métatonie dans le slave primitif</i>	157
Anton Slodnjak: <i>Contributions à la connaissance de Prešeren et de son époque.</i> 4. <i>Les Sonnets du Malheur</i>	162
Jakob Kelemina: <i>Les traces du lombard dans la langue slovène</i>	177
Franca Koblar: <i>Les projets dramatiques de Jurčič</i>	197
Tine Logar: <i>La frontière dialectale entre les territoires de la Soča et de la Nadiza</i>	223
Mirko Rupel: <i>Contributions à l'époque de la contre-réforme</i>	238
Santeri Ankeria: <i>Маймучт en russe</i>	244
Milan Grošelj: <i>ΦΟΡΜΙΤΕ pré grec</i>	250

NOTES ET DOCUMENTS

Pavle Kalan: <i>Mirko Rupel cinquantenaire</i>	251
Rajko Nahtigal: <i>Les désaccords dans la linguistique russe</i>	254
Milan Grošelj: <i>Gloses inexploitées</i>	262
Franca Grivec: <i>Remarques sur la Vie de Constantin</i>	264
Fran Petrè: <i>Les débuts de la correspondance entre Vraz et Šafařik</i>	269
Alfonz Gspan: <i>Une lettre de Cankar censurée au temps de l'occupation allemande</i>	282
Janez Logar: <i>Janko Šlebinger †</i>	283
Luigi Salvini: <i>Bibliographie des ouvrages italiens sur les Slovènes</i>	286
A. Pirnat: <i>Les Annales de la Société de Slavistique</i>	287

COMPTES RENDUS ET CHRONIQUE

Franca Bezljaj: <i>J. Hubschmid, Vorindogermanische und jüngere Wortschichten in den romanischen Mundarten der Ostalpen</i>	289
Franca Bezljaj: <i>Vaclav Machek, Quelques noms slaves de plantes</i>	291
N. Preobraženskij: <i>M. Solohov-J. Dolenc, Tihi Don</i>	293
F. Bezljaj, F. Grivec, F. Dobrovoljc: <i>Notices</i>	306

REVUE DE SLAVISTIQUE

Publiée par

la Société de Slavistique de Ljubljana
l'Institut linguistique de l'Académie slovène
l'Institut de littérature de l'Académie slovène

Rédacteurs: ANTON OCVRK, FRAN RAMOVŠ, JOSIP VIDMAR

Prière d'adresser les manuscrits à M. ANTON OCVRK, Murnikova 24, Ljubljana

Les abonnements et les réclamations sont reçus par la Državna založba

Imprimé par la Triglavaska tiskarna, Ljubljana

